

ХРИСТО БОТЕВ

СЪБРАНИ
СЪЧИНЕНИЯ
в три тома

Редакционна колегия

ПЕТЪР ДИНЕКОВ (отговорен редактор)

НИКОЛАЙ ЖЕЧЕВ

СТЕФАНА ТАРИНСКА

ЦВЕТА УНДЖИЕВА

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

ХРИСТО БОТЕВ

СЪБРАНИ
СЪЧИНЕНИЯ

ТОМ **1**

*Под редакцията на
ЦВЕТА УНДЖИЕВА*

СОФИЯ • 1979

ИЗДАНИЕТО Е ПОДГОТВЕНО
В СЪТРУДНИЧЕСТВО С ИНСТИТУТА
ЗА ЛИТЕРАТУРА
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ
НА НАУКИТЕ

9050

ХРИСТО БОТЕВ ГЕНИЯТ НА ЕДНА ЕПОХА

Личността, животът и творчеството на Христо Ботев могат да бъдат изразени с една дума: борба. С това всъщност не казваме нищо ново. Но когато се касае за писатели с изключителна популярност, дълбоко залегнали в съзнанието на своя народ, и най-точните определения с времето изbledняват. Затова е необходимо да се възвръщаме към тях и да обновяваме съдържанието им.

Борбата на Ботев се диктува от епохата, в която живее. Най-общото определение на тази епоха е: национално робство, политически гнет, социална експлоатация. Трябва обаче да надникнем в конкретните факти, за да разберем атмосферата, в която бъдещият революционер и поет се ражда. Робство, което трае повече от четири века и половина, свързано с мрачния спомен за безконечни мъки и страдания, за избити и унищожени хора във всеки род и всеки дом, за безкрайни неправди и престъпления. Робство, в което личната съдба е само едната страна на народното нещастие, защото се касае за унищожаването на една нация, за лишаването на един народ от всички форми на самостоятелно държавно съществуване, за потискане на всички негови творчески сили, за откъсването му от културното развитие на човечеството. Робство, чийто край — въпреки всичките си надежди — съвременниците дори в средата на XIX в., когато Ботев се ражда, все още конкретно не виждат.

Но днешният читател ще каже: нали е започнало националното възраждане, нали е прогърмал могъщият глас на Паисий, нали е извършена дълбока реформа в образованието, в съзнанията живее споменът за хайдушките подвизи, Раковски е създал националноосвободителната идеология, в Румъния и Сърбия се подготвят чети за въоръжена борба, а Кримската война е вдъхнала съвсем определени надежди за освобождение? За нас, които гледаме от един век историческо разстояние, това е съвършено ясно. То е било ясно и за проникателните умове на оная епоха. Между тях е бил и Ботев. И той неведнъж изразява, особено в статиите си,

своята увереност в неизбежния край на прогнилата турска империя и в близкия изгрев на свободата. Но историческият оптимизъм не прави нито по-лек пътя на поета, нито по-малко трудна и сложна неговата жизнена задача. Защото робството продължава да бъде една жестока действителност и неговото унищожение иска огромни усилия и страшни всекидневни жертви.

Дълбокото съзнание на Ботев за трудността и трагизма на епохата, в която живее, е изразено многократно както в поезията, така и в статиите му. Още в първите си обнародвани стихотворения поетът нарича себе си злочестен скитник, който среща само това, що душа мрази («Майце си»); душата му в огън тлее, а сърцето му в люти рани («Към брата си»). В «Елегия» Ботев рисува поразителна картина на народни страдания: глухо и страшно гърмят окови; кървав пот се лее над гробния камък; кръстът е забит в живото тяло на народа, ръжда разяда гложгани кости... Ботевите статии повтарят тази картина: «Мрачна и жалостна е нашата история от подпаданието ни под турците дори до днешните времена; тежък и възмутителен е животът на свободолюбивия някога български народ. Страшен хомот, какъвто тежи и днес на вратът му, гъбясал от векове и запрегнат с ятаган вместо жегли: тежки вериги, ръждясали от кърви и сълзи» и т. н. («Народът вчера, днес и утре», 1871).

Престоят на младия Ботев в Русия и запознаването му с гражданския патос на руската литература и особено с идеите на руските революционни демократи правят още по-чувствителен социалния му поглед и още по-остра неговата мисъл. Към това трябва да се прибавят собствената му нерадостна съдба и бедствието на неговото семейство; болестта и смъртта на бащата, многобройната челяд, която ляга върху плещите на майката, останала напълно без средства; единият от братята прекарва много години скован на легло, а най-големият, Христо, към когото в тези тежки моменти са обърнати с надежда очите на майката и бащата, живее немил-недраг в чужбина, в борба със собствената си немотия и нужда. Неведнъж майката се обръща към своя сродник Найдено Геров в Пловдив за помощ. Трогателни са нейните думи в писмото ѝ от 12 юли 1871 г.: «Плача и жалья за сина си Христия да си доиди той да помогни на брата си [Кирил] и да го настави в друго училище, и да види бедния си, жалостний брат Петър, който е в голямо окаянство, че седи все на едно място, чака и погледва за брата си Христия»...

Ботев е разкъсан между обществения дълг и нуждите на семейството. Той скоро ще прибере майката и братята при себе си в Румъния и ще поеме тяхната издръжка, но самият изживява унизителни моменти на бедност. През 1868 г. пише: «Достигнах до такова жалостно положение, което не можа ти описа. Живея съвършено бедно; дрипите, които имах, се съдраха и мен ме е срам да излезе дене на улиците.» Но и по-късно той ще

заяви: «Самоволната сиромашия уби и таланта ми, и живота ми, и родителите ми» (1874). За Ботев не е трудно да съзре в своята собствена съдба бедствието на народа си, трагизма на епохата. Разбира се, не личните страдания го поставят пред проклетите въпроси на века, но те изострят неговата чувствителност, помагат му да ги види в тяхната крайна сила и в тяхната решителна, категорична неизбежност.

Още в ранната си поезия Ботев констатира трагизма на своето време: «мойта младост, мале, зелена съхне и вехне люто язвена», «аз веч тлея», «мойта младост слана попари». Най-силно този трагизъм е изразен в началото на «Борба»:

В тъги, в неволи младост минува,
кръвта се ядно в жили вълнува,
погледът мрачен, умът не види
добро ли, зло ли насреща иде...
На душа лежат спомени тежки,
залобна ги памет често повтаря,
в гърди ни любов, ни капка вяра,
нито надежда от сън мъртешки
да можеш свестен човек събуди!

Тези думи не са били лесно написани. Погрешно е да се сметне, че са родени в резултат на лични трудности и страдания — те далеч надхвърлят личните преживявания, защото са обобщение на дълбоки наблюдения над действителността, на дълги вглеждания в съдбата на народа, на тревожен размисъл над историческия път на човечеството. Затова бих казал: не познавам по-остър анализ на нашата възрожденска епоха в най-напрегнатия момент от нейната история — последното десетилетие на робството, в навечерието на Освобождението. Мрачните краски са крайно сгъстени, защото крайно сгъстен е и драматизмът на времето. Погледът на Ботев е достигнал най-голямата си дълбочина: да види драмата на своя народ като част от великата общочовешка драма. Тази драма има едно име: борба.

Ботев твърде рано разбира дълбоката същност на своето време и изпитва неимоверни страдания от онова, което наблюдава около себе си. В първите му стихотворения прозвучават тонове на отчаяние, на разочарование от света. Оттук и мисълта за смъртта: «Пък тогаз нека измръзнат жили, пък тогаз нека изгният в гроба.» Обръщайки се към брата си, той заявява:

Мечти мрачни, мисли бурни
са разпнали душа млада...

Често, брате, скришом плача
над народен гроб печален;
но кажи ми, що да тача
в тоя мъртъв свят коварен?

Разбира се, тези думи са колкото израз на тежки разочарования, толкова са и знак на силен протест. Болката и протестът още по-мощно прозвучават в «Елегия» и «До моето първо либе». В първото стихотворение иронията и сарказмът се превръщат в остро оръжие срещу бездействието, срещу празните надежди, с които се посрещат народните страдания. А в «До моето първо либе» решително се отхвърля поведението на безразличие към тези страдания, търсенето на смисъла на живота в личното, откъснато от народната съдба щастие:

О, махни тез думи отровни!
Чуй как стене гора и шума,
чуй как ечат бури вековни,
как мареждат дума по дума —
приказки за стари времена
и песни за нови теглила!

Запей и ти песен такава,
запей ми, девойко, на жалост,
запей как брат брата продава,
как гинат сили и младост,
как плаче сирота вдовица
и как теглят без дом дечица!

Запей, или млъкни, махни се!
Сърце ми веч трепти — ще хвъркне,
ще хвъркне, изгори, — свести се,
там, де земя гърми и тътне
от викове страшни и злобни
и предсмъртни песни надгробни...

Многократно са цитирани известните думи на Ботев от писмото му до Т. Пеев: «Аз ще направя ръцете си на чукове, кожата си на тъпан и главата си на бомба, пък ще да излеза на борба със стихните». . . (1876). Това не е случаен изблик на вътрешна енергия, защото Ботев не за първи път

проявява своята решителност за борба. И в най-тежките житейски моменти не го изоставя борческата му воля, не замира революционният му устрем. В разгара на подготовката на голямо въстание, водач на революционното движение, редактор на в. «Знаме», през 1875 г. Ботев трябва да преодолява огромни трудности, но никога не изпада в униние и отчаяние. За това свидетелствува едно от писмата му до Ив. Драсов: «Тая неделя гладувах два дена, а печатница вече имам; но не казвай никому. Такъв живот ми убива способностите, но дано не се продължи дълго време. Дано се даде храна на сърцето ми и на душата ми, т. е. дано влезе в друга фаза нашият политически въпрос. Сега трепнеш, а крилата ти подрязани. Всичко принудено, без въодушевление: иде ти и да плачеш, и да псуваш. . . Но аз се не отчайвам: скоро ще да запее по-весело. Дей гди хайдутлук, че пак хайдутлук! Де го Раковски, за да станем другари и да преобърнеме всичкото хорско злато на олово и желязо. А сега — прави сметка на гологани, които даже и на хляб не стават.»

В такова борческо настроение Ботев живее до героичната си смърт. Поезията, писмата, статиите му, спомените на неговите приятели и съвременници са ярки документи в това отношение. Още в юношеските си години той се противопоставя на едно общество, което е пълно отрицание на понятията за свобода и напредък, за правда и хуманизъм. Започва неговата борба срещу всичко старо и ретроградно, срещу всяко робство и тирания, срещу всеки опит за унищожение на човешкото достойнство. В Одеса Ботев е повече бунтовник, отколкото ученик и студент. Гимназията не задоволява неговите нараснали духовни интереси. Големият пристанищен град му разкрива остри социални конфликти в капиталистическото общество. Руската революционна мисъл, от една страна, му показва скритите основи на съвременната държава, устроена върху тиранията и експлоатацията, а от друга, му очертава пътищата на борбата и перспективите на свободата. Сближаването с полските емигранти, участници в голямото полско въстание от 1863 г., го въвежда в героичната атмосфера на националноосвободителните движения. Макар и увлечен силно от руската политическа действителност, развълнуван от голямата борба, която водят руските народни маси и прогресивната интелигенция, Ботев нито за миг не забравя трагедията на собствената си родина. И когато през 1867 г. за кратко време се връща в Калофер — не толкова поради семейни причини, колкото като «пропагандист отвъд Дунава» (по собствения му израз), — той веднага почва да действа като революционен организатор. Очевидно, такава дейност не може да му позволи да остане дълго време в родния град.

Напускайки Калофер, Ботев се озовава в Румъния. Външният повод е да продължи образованието си, но фактически тук го привлича преди всичко дейността на българската революционна емиграция. В Румъния

Ботев разгръща всичките си сили, огромния си талант на поет и писател, на журналист и публицист — всичко посвещава на освободителната борба. Настъпват най-драматичните моменти от неговата биография: общественият и личният живот се сливат напълно. Не е необходимо да посочваме отделните етапи от тази биография: от гладуването из браилските улици и изоставените букурешки мелници до редактирането на «Дума на българските емигранти» и възторжената телеграма до Парижката комуна; от дружбата с хъшовете и сътрудничеството в Каравеловите вестници до дейното участие в революционната организация и основаването на в. «Знаме»; от всекидневната борба с лишенията и немотията до голямото въодушевление след избухването на Априлското въстание; от превземането на парахода «Радецки» до героичния поход на четата на родна земя. Тук не включваме тревогите на писателя, търсенията на поета, огромните усилия да се издигне високо българската литература и да се постави в пълна услуга на революцията.

Колкото и кратък да е животът на Ботев по години, когато вникнем по-внимателно в него, поразени сме от неговото страшно напрежение, от драматичното му развитие, от огромността на трудностите и пречките, страданията и усилията, надеждите и поривите, от дълбокото му вътрешно богатство. Резултатността на този изключително напрегнат живот не бива да се оценява по пораженията — те са неизбежни в историческата борба, която се води; не бива да се търси и в победите — те идат по-късно, а трябва да се вижда преди всичко в голямото раздвижване, което предизвиква в умовете, мислите, съзнанията, чувствата, волите. Седемдесетте години на миналия век — периодът, в който нашият революционер работи най-активно — са време на пожар, на велика драма на Балканския полуостров, както Ботев сам я нарича и пламенно се провиква: «Треперете, тираните! Полудейте, дипломати. Късайте си косите, велики царе юдейски на капитала!» Дошъл е решителният час на борбата и поетът намира в него смъртта си, както бе предрекъл в «Моята молитва». Не случайно в едно от прощалните си писма той заявява: «Моята молитва» се сбъдва.»

Невероятно е, като си помисли човек какъв път извървява синът на калюферския учител Ботьо Петков и с каква огромна и титанична задача се натоварва. По подвига, който извършва, по сложност на жизнената съдба Ботев би могъл да се сравнява с не един от героите на античността, с много от най-великите исторически личности. Вазов бе големият майстор на тези сравнения и паралели (да си спомним «Епопея на забравените»), затова тук е излишно да ги правим. Можем да изтъкнем и необикновения ум на Ботев, и неповторимата му поетическа дарба, и висотата на идеите, с които живее, и неизтощимата му революционна енергия, и готовността му за подвиг и жертва. Всичко това е твърде много, за да бъде характеризирана една изключителна личност, и все пак недостатъчно, за да се очертае

пълно образът на Ботев. Нашият велик революционер притежаваше още нещо — дълбока проникателност в същността и характера на епохата, в перспективите на бъдещето. Той видя в целия им трагизъм огромните страдания на народа. Но тъй свърза страданията с борбата, с неизбежната, упоритата, всеотдайната революционна борба. В тази насока Ботев нямаше никакви колебания, не живееше с празни илюзии и бе далеч от всякакъв обществен опортюнизъм. В това бе неговата сила — сила на убежденията и сила на делото. Ботев оцени борбата, безкомпромисната и решителната борба, не само като смисъл на собствения си живот, но и като основно съдържание и смисъл на историческата съдба на народа. В това отношение той бе безусловно прав — прав в своето време и исторически прав изобщо. Оттук и дълбокият оптимизъм на неговия мироглед, поезия и дело, оттук и историческото значение на неговите идеи и неговия жизнен подвиг.

Мъчно е да определим какво представя геният като потенциалност и като осъществяване. Затова не бързам да нарека Ботев гений на поезията или гений на революционната мисъл и борба. Но съм убеден, че от всички наши революционни дейци, политически мислители и възрожденски поети и писатели той най-дълбоко е проникнал в своята епоха — с нейните нужди и нейните стремежи, най-широко е обхванал драмата на един страдалчески и същевременно революционен век, най-вярно е доловил възвращенията на едно напрегнато и велико време. По мое дълбоко убеждение Ботев като личност и слово, като мисъл и дело най-силно олицетворява епохата, в която живее и се бори, най-пълно покрива нейната същност и нейното прогресивно движение, превръща се в нейно възплъщение и неин символ и живее в нашето съзнание като неин гений.

ПЕТЪР ДИНЕКОВ

СТИХОТВОРЕНИЯ

В. И. ПЕТРОВ

В. И. ПЕТРОВ

В. И. ПЕТРОВ

В. И. ПЕТРОВ

В. И. ПЕТРОВ

МАЙЦИ СИ

Ти ли си, мале, тъй жално пела,
ти ли си мене три годин клела,
та скитник ходя злочестен ази
и срещам това, що душа мрази?

Бащино ли съм пропилил имане,
тебе ли покрих с дълбоки рани,
та мойта младост, мале, зелена
съхне и вехне люто язвена?!

Весел ме гледат мили другари,
че с тях наедно и аз се смея,
но те не знаят, че аз веч тлея,
че мойта младост слана попари!

Отде да знаят? Приятел нямам
да му разкрия що в душа тая;
кого аз любя и в какво вярвам —
мечти и мисли — от що страдая.

Освен теб, мале, никого нямам,
ти си за мене любов и вяра;
но тука вече не се надявам
тебе да любя: сърце догаря!

Много аз, мале, много мечтаех
щастие, слава да видим двама;
сила усещах — що не желяех?
Но за вси желби приготви яма!

Една сал клета, една остана:
в прегръдки твои мили да падна,
та туй сърце младо, таз душа страдна
да се оплачат тебе горкана. . .

Баща и сестра и братя мили
аз да прегърна искам без злоба,
пък тогаз нека измръзнат жили,
пък тогаз нека изгния в гроба!

КЪМ БРАТА СИ

Тежко, брате, се живее
между глупци неразбрани;
душата ми в огън тлее,
сърцето ми в люти рани.

Отечество мило любя,
неговият завет пазя;
но себе си, брате, губя,
тия глупци като мразя.

Мечти мрачни, мисли бурни
са разпнали душа млада;
ах, ръка си кой ще турне
на туй сърце, дето страда?

Никой, никой! То не знае
нито радост, ни свобода;
а безумно как играе
в отзив на плач из народа!

Често, брате, скришом плача
над народен гроб печален;
но, кажи ми, що да тача
в тоя мъртъв свят коварен?

Нищо, нищо! Отзив няма
на глас искрен благороден,
пък и твойта й душа няма
на глас божий — плач народен!

ЕЛЕГИЯ

Кажни ми, кажи, бедний народе,
кой те в таз рабска люлка люлее?
Тоз ли, що спасителят прободе
на кръстът нявга зверски в ребрата,
или тоз, що толкоз годин ти пее:
«Търпи, и ще си спасиш душата?!»

Той ли ил някой негов наместник,
син на Лойола и брат на Юда,
предател верен и жив предвестник
на новн тегла за сиромаси,
нов кърджалня в нова полуда,
кой продал брата, убил баща си?!

Той ли? — кажи ми. Мълчи народа!
Глухо и страшно гърмят окови,
не чуй се от тях глас за свобода;
намръщен само с глава той сочи
на сган избрана — рояк скотове,
в сюртуци, в реси и слепци с очи.

Сочи народът, и пот от чело
кървав се лее над камък гробен;
кръстът е забит във живо тело,

ръжда разяда гложгани кости,
смок е засмукал живот народен,
смучат го наши и чужди гости!

А бедният роб търпи, и ние
без срам, без укор, броиме време,
откак е в хомот нашата шия,
откак окови влачи народа,
броим, и с вяра в туй скотско племе
чакаме и ний ред за свобода!

ДЕЛБА

По чувства сме братя ний с тебе
и мисли еднакви ний таим,
и вярвам, че в светът за нищо
ний няма с теб да се разкаем.

Добро ли сме, зло ли правили,
потомството наже ще съди;
а сега — дай ръка за ръка
и напред със стъпки по-твърди!

Спътник ни са били в животът
страдания, бедност в чужбина,
но тях сме ний братски делили
и пак ще ги делим двамина. . .

Ще делим ний хорски укори,
ще търпим и присмех глупешки,
ще търпим, но няма да охнем
под никакви мъки човешки.

И глава ний няма да сложим
пред страсти и светски кумири:
сърцето си вече казахме
с печалните наши две лири. . .

Напред сега с чувства и мисли
последната делба да делим:
да изпълним дума заветна —
на смърт, братко, на смърт да вървим!

ДО МОЕТО ПЪРВО ЛИБЕ

Остави таз песен любовна,
не вливай ми в сърце отрова, —
млад съм аз, но младост не помня,
пък и да помня, не ровя
туй, що съм ази намразил
и пред тебе с крака погазил.

Забрави туй време, га плачех
за поглед мил и за въздишка:
роб бях тогаз — вериги влачех,
та за една твоя усмивка,
безумен аз светът презирах
и чувства си в калта увпрах!

Забрави ти онез полуди,
в тез гърди веч любов не грее
и не можеш я ти събуди
там, де скръб дълбока владее,
де сичко е с рани покрито
и сърце зло в злоба обвито!

Ти имаш глас чуден — млада си,
но чуйш ли как пее гората?
Чуйш ли как плачат сиромаси?

За тоз глас ми копней душата,
и там тегли сърце ранено,
там, де е сѣ с кърви облено!

О, махни тез думи отровни!
Чуй как стене гора и шума,
чуй как ечат бурн вековни,
как нареждат дума по дума —
приказки за стари времена
и песни за нови теглила!

Запей и ти песен такава,
запей ми, девойко, на жалост,
запей как брат брата продава,
как гинат сили и младост,
как плаче сирота вдовица
и как теглят без дом дечица!

Запей, или млъкни, махни се!
Сърце ми веч трепти — ще хвъркне,
ще хвъркне, изгоро, — свести се!
Там, де земя гърми и тъгне
от викове страшни и зловни
и предсмъртни песни надгробни. . .

Там. . . там буря кърши клонове,
а сабля ги свива на венец;
знали са страшни долове
и пици в тях зърно от свинец,
и смъртта ѝ там мила усмивка,
а хладен гроб сладка почивка!

Ах, тез песни и таз усмивка
кой глас ще ми викне, запее?

Кървава да вдигна напивка, ||
от коя и любов немее, ||
пък тогаз и сам ще запея
що любя и за що миея! . .

НА ПРОЩАВАНЕ
в 1868 г.

Не плачи, майко, не тъжи,
че станах азе хайдутин,
хайдутин, майко, бунтовник,
та тебе клета оставих
за първо чедо да жалиш!
Но кълни, майко, проклинай
таз турска черна прокуда,
дето нас млади пропъди
по тази тежка чужбина —
да ходим, да се скитаме
немили, клетки, недраги!
Аз зная, майко, мил съм ти,
че може млад да загина,
ах, утре като премина
през тиха бяла Дунава!
Но кажи какво да правя,
кат ме си, майко, родила
със сърце мъжко, юнашко,
та сърце, майко, не трае
да гледа турчин, че бесней
над бащино ми огнище:
там, дето аз съм пораснал
и първо мляко засукал,
там, дето либе хубаво
черни си очи вдигнеше

и с оназ тиха усмивка
в скръбно ги сърце впиеше:
там, дето баща и братя
черни чернеят за мене! . . .
Ах, мале — майко юнашка!
Прости ме и веч прощавай!
Аз вече пушка нарахих
и на глас тичам народен
срещу врагът си безверни.
Там аз за мило, за драго,
за теб, за баща, за братя
за него ще се заловя,
пък. . . каквото сабя покаже,
и честта, майко, юнашка!
А ти 'га чуеш, майнольо,
че куршум пропей над село,
и момци вече наскочат,
ти излез, майко — питай ги,
де ти е чедо остало?
Ако ти кажат, че азе
паднал съм с куршум пронизан,
и тогаз, майко, не плачи,
нито пък слушай хората,
дето ще кажат за мене
«Нехрани-майка излезе»,
но иди, майко, у дома
и с сърце сичко разкажи
на моите братя невръстни,
да помнят и те да знаят,
че и те брат са имали,
но брат им падна, загина,
затуй, че клетник не трая
пред турци глава да скланя,
сюрмашко тегло да гледа!
Кажи им, майко, да помнят,

да помнят мене да търсят:
бяло ми месо по скали,
по скали и по орляци,
черни ми кърви в земята,
в земята, майко, черната!
Дано ми наидат пушката,
пушката, майко, сабята,
и дето срещнат душманин,
със куршум да го поздравят,
а пък със сабя помилват . . .
Ако ли, майко, не можеш
от милост и туй да сториш,
то 'га се сберат момите
пред *назе*, майко, на хоро
и дойдат мойте връстници
и скръбно либе с другарки,
ти излез, майко, послушай
със мойте братя невръстни
моята песен юнашка —
защо и как съм загинал
и какви думи издумал
пред смъртта и пред дружина. . .
Тъжно щеш, майко, да гледаш
ти на туй хоро весело,
и като срещнеш погледът
на мойто либе хубаво,
дълбоко ще ми въздъхнат
две сърца мили за мене —
нейното, майко, и твойто!
И две щат сълзи да капнат
на стари гърди и млади. . .
Но туй щат братя да видят
и кога, майко, пораснат,
като брата си ще станат —
силно да любят и мразят . . .

Ако ли, мале майноле,
жив и здрав стигна до село,
жив и здрав с байряк във ръка,
под байряк лични юнаци,
напети в дрехи войнишки,
с левове златни на чело,
с иглянки пушки на рамо
и с саби-змни на кръстът,
о, тогаз, майко юнашка!
О, либе мило, хубаво!
Берете цветя в градина,
късайте бръшлян и здравец,
плетете венци и китки
да кичим главн и пушки!
И тогаз с венец и китка
ти, майко, ела при мене,
ела ме, майко, прегърни
и в красно чело целуни —
красно с две думи заветни:
свобода и смърт юнашка!
А аз ще либе прегърна
с кървава ръка през рамо
да чуй то сърце юнашко,
как тупа сърце, играе;
плачът му да спра с целувка,
сълзи му с уста да глътна. . .
Пък тогаз. . . майко, прощавай!
Ти, либе, не ме забравяй!
Дружина тръгва, отива,
пътят е страшен, но славен:
аз може млад да загина. . .
Но. . . стига ми тая награда —
да каже нявга народът:
умря сиромас за правда,
за правда и за свобода. . .

ХАЙДУТИ

БАЩА И СИН

Я надуй, дядо, кавала,
след теб да викна — запея
песни юнашки, хайдушки,
песни за вехти войводи —
за Чавдар страшен хайдутин,
за Чавдар вехта войвода —
синът на Петка Страшника!
Да чуят моми и момци
по сборове и по седенки;
юнаци по планините,
и мъже в хладни механи:
какви е деца раждала,
раждала, ражда и сега
българка майка юнашка;
какви е момци хранила,
хранила, храни и днеска
нашата земя хубава!
Ах, че мен, дядо, додея
любовни песни да слушам,
а сам за тегло да пея,
за тегло, дядо, сюрмашко,
и за свойте си кахъри,
кахъри черни ядове!
Тъжно ми й, дядо, жално ми й,
ала засвири — не бой се, —

аз нося сърце юнашко.
глас имам меден загорски,
та' ко ме никой не чуе,
песента ще се пронесе
по гори и по долища —
горите ще я поемат,
долища ще я повторят,
и тъгата ми ще мине,
тъгата, дядо, от сърце!
Пък който иска, та тегли —
тежко му нима ще кажа?
Юнакът тегло не търпи —
ала съм думал и думам:
Блазе му, който умее
за чест и воля да мъсти —
доброму добро да прави,
лошия с ножа по глава, —
пък ще си викна песента!

I

Кой не знай Чавдар войвода,
кой не е слушал за него?
Чорбаджия ли изедник,
или турските сердари?
Овчар ли по планината,
или пък клети сюрмаси!
Водил бе Чавдар дружина
тъкмо до двајсет години,
и страшен беше хайдутин,
за чорбаджии и турци;
ала за клети сюрмаси
крило бе Чавдар войвода!

Затуй му пее песента
на Странджа-баир гората,
на Ирин-Пирин тревата;
меден им кавал приглаша
от Цариграда до Сръбско,
и с ясен ми глас жътварка
от Бяло море до Дунав —
по румелийски полета. . .

Един бе Чавдар войвода —
един на баща и майка,
един на вярна дружина;
мъничък майка остави,
глупав от датка отдели,
без сестра Чавдар, без братец,
ни нийде някой роднина —
един сал вуйка изедник
и деветмина дружина! . . .
Хлапак дванайсетгодишен,
овчар го даде майка му,
по чужди врата да ходи,
на чужд хляб да се научи:
но стоя Чавдар, що стоя —
стоял ми й от ден до пладня!
И какво да ми спечели?
Голям армаган на майка —
тез тежки думи отровни:

«Що ме си, майко, продала
на чуждо село аргатин:
овци и кози да паса,
да ми се смеят хората
и да ми думат в очите:
да имам баща войвода
над толкоз мина дружина,

три кази да е наплашил,
да владей Стара планина,
а аз при вуйча да седя —
при тоз сюрмашки изедник!
Копилето му да бавя;
час по час да ме нахоква,
че съм се и аз увълчил,
че човек няма да стана,
а ще да гния в тъмница,
и ще ми капнат месата
на Кара-баир на кола! . . .
Проклет бил човек вуйка ми!
Проклет е, майко — казвам ти, —
не ща при него да седя,
копилето му да бавя
и крастите да му завръщам.
Яли ги свраки и псета! —
При татка искам да ида,
при татка в Стара планина:
татко ми да ме научи
на к'ъвто иска занаят.»

Зави се майка, замая —
камък ѝ падна на сърце;
гледа си в очи Чавдара,
във очи черни, големи,
глади му глава къдрава
и ръда клета, та плаче.
Чавдар я плахо изгледа,
и с сълзи и той на очи,
майка си бърже попита:

«Кажи ми, мале, що плачеш?
Да не са татка хванали,
хванали или убили,
та ти си, мале, остала
сирота, гладна и жъдна?». . .

Прегърна майка Чавдара,
в очи го черни целуна,
въздъхна, та му продума:

«За тебе плача, Чавдаре,
за тебе, дете хубаво,
писано още шарено:
ти ми си, синко, едничък,
едничък още мъничък,
а лоши думи хортуваш; —
как ще те майка прежали,
да идеш, синко, с татка си,
хайдутин като ще станеш!
Татко ти й снощи дохождал
за тебе, синко, да пита, —
много ме й съдил и хокал,
що съм те, синко, пратила
при вуйча ти, а не при него —
да види и той, че има
хубаво дете юначе;
далеч ли да го проводи,
на книга да се изучи,
или хайдутин направи,
по планината да ходи.
Триста й заръци заръчал,
в неделя да те проводя
на хайдушкото сборище. . .
Ще идеш, синко Чавдаре,
едничко чедо на майка!

Ще идеш утре при него;
ала те клетва заклинам,
ако ти ѝ мила майка ти,
да плачеш, синко, да искаш,
с дружина да те не води,
а да те далеч проводи,
на книга да се изучиш —
майци си писма да пишеш,
кога на гурбет отидеш. . .»

Рипна ми Чавдар от радост,
че при татка си ще иде,
страшни хайдути да види
на хайдушкото сборище;
а майка ядна-жалостна,
дете си мило прегърна
и. . . : пак заръда, заплака! . . .

ПРИСТАНАЛА

Кавал свири на поляна,
на поляна, край горица;
млада, хубава Стояна
търчи с менци за водица.

Из градина крещи, вика,
омразната нейна стрика:
«Полудя ли, мар Стояно,
та отиваш толкоз рано?»

Стой, почакай д'идем двама.»
Па се спусна к'нейна мама
да ковлади тя Стояна,
че отива на поляна.

Ей изскочи стара майка
на висок и хубав чардак:
ахна, търти се, заплака,
като видя кървав байряк,

че се байряк там ветрее
сред юнаци, сред дружина,
и Стоянка се белее
в прегръдките у Дойчина.

Като зърна той, че иде
неговото мило либе,
из юнаци той изскочи
и към нея с пръст посочи:

«Ей, дружина, хай станете!
Ей я иде — погледнете:
туй е мойта горска птица,
туй е мойта годеница!»

Па си весел, засмян тръгна
да посрещне той Стояна;
наближи я — с пушка гръмна,
като видя, че ѝ засмяна.

И дружина загърмяха
на засевки, та запяха;
а тя ръце си разгърна,
та Дойчин я млад прегърна.

А нейната клета мама,
като гледа таз измама,
сълзи лее и прокллина
ту щерка си, ту Дойчина.

«Да не цъфнеш, да не пекнеш,
дъще клета, със Дойчина,
да окапеш, дето седнеш —
да не станеш по година!»

Дано болест те налегне,
болест дъще, живеница,
и Дойчин да не убегне
от верига, от темница!

Тоз хайдутин, що го либиш,
на кол утре да го видиш,
че от там се тебе хили
и на горски самодиви!

Че той батя ти измами,
та хайдутин върл направи;
а теб, дъще, клета мами,
баща, майка та остави!»

От тез клетви се събуди
и Стоенкин баща стари;
той излезе и се чуди
и в главата се удари.

Но кат видя той Дойчина,
дъщеря си и мил сина,
попоглади си брадата
и извика към гората:

«Горо, горо, майко мила,
толкоз годин си хранила
мене, горо, юнак стари
с отбор момци и другари, —

храни, горо, таквиз чеда,
дорде слънце в светът гледа;
дорде птичка в тебе пее,
тоз байряк да се ветрее!»

БОРБА

В тъги, в неволи, младост минава,
кръвта се ядно в жили волнува,
погледът мрачен, умът не види
добро ли, зло ли насреща иде. . .
На душа лежат спомени тежки,
злобна ги памет често повтаря,
в гърди ни любов, ни капка вяра,
нищо надежда от сън мъртвешки
да можеш свестен човек събуди!
Свестните у нас считат за луди,
глупецът, вредом секи почита:
«Богат е», казва, пък го не пита
колко е души изгорил живи,
сироти колко той е ограбил
и пред олтарят бога измамил
с молитви, с клетви, с думи лъжливи.
И на обществен тоя мъчител
и поп, и черква с вяра слугуват;
нему се кланя дивак учител,
и с вестникарин зайдно мъдруват,
че страх от бога било начало
на всяка мъдрост . . . Туй е казало
стадо от вълци във овчи кожи,
камък основен за да положи

на лъжи святи, а ум човешки
да скове навек в окови тежки!
Соломон, тоя тиран развратен,
отдавна в раят нейде запратен,
със своите притчи между светците,
казал е глупост между глупците,
и нея светът до днес повтаря —
«Бой се от бога, почитай царя!»

Свещена глупост! Векове цели
разум и совест с нея се борят;
борци са в мъки, в неволи мрели,
но, кажи, що са могли да сторят!
Светът, привикнал хомот да влачи,
тиранство и зло и до днес тачи;
тежка желязна ръка целува,
лъжливи уста слуша със вяра:
мълчи, моли се, кога те бият,
кожата да ти одере звярът
и кръвта да ти змии изпият,
на бога само ти се надявай:
«Боже, помилуй — грешен съм ази»,
думай, моли се и твърдо вярвай —
бог не наказва, когото мрази. . .
Тъй върви светът! Лъжа и робство
на тая пуста земя царува!
И като залог из род в потомство
ден и нощ — вечно тук преминува.
И в това царство кърваво, грешно,
царство на подлост, разврат и сълзи,
царство на скърби — зло безконечно!
кипи борбата и с стъпки бързи
върви към своят свещени конец. . .
Ще викнем ние: «Хляб или свинец!»

СТРАННИК

Бързай, странник, върви скоро
къща бащина да стигнеш;
пред къщата играй хоро,
през хорото ти ще минеш.

«Добре дошел», ще ти кажат
деца, баби и подевки;
а момите — те играят
подир дружини засевки.

Няма нищо! Други зема
тази, що си нявга любил;
но и за теб моми има:
бога не си с камъни бил.

Ще излезе стара майка
да посрещне мила сина,
ще заплаче, ще завайка:
«Син дочаках от чужбина!»

Ще прегърне мъжка снага,
а ти нейни стари кости;
ще чуйш майчина си тъга,
ще чуйш нейни думи прости.

Ще чуйш, ала недей плака,
първо либе че сгодили,
друга вест те тебе чака —
за баща и братя мили!

Турци тейка ти убиха,
братята ти и двонца
полежаха, па изгниха,
отровени във темница.

Но то нищо! Ти да си жив,
баща скоро ще да бъдеш, —
бог е добър и милостив,
а ти трябва род да въдиш.

На, че плачеш! Ех, жена си!
За жени е плачът даден,
за жени, за сиромаси:
ти не си ни гол, ни гладен.

Речи тамо: «Бог да прости»,
на попове по патрихил,
на трапеза свикай гости,
пък бъди какъвто си бил!

Земи жена хубавица,
или грозна със имот;
народи рояк дечица
и с сюрмашки ги храни пот.

Тъй глупецът, тъй залита
да прекара добър живот,
и никога не се пита
човек ли е той или скот!

НЕ И

Питаш ме защо съм аз
дохождал нощя у вас,
как съм скочил през плета
и що щял съм да крада.

Кат мъжът ти не съм стар
да не видя в темна нощ:
аз си имам за другар
на поясът остър нож.

Нощ бе темна като рог,
примъкнах се като смок:
слушам, гледам — сички спят,
спеше си и ти с мъжът.

Там в градина аз седнах,
в ръка силна нож стиснах:
ще излезе, рекох той,
ще изпита гневът мой.

Гледам в къщи свещ гори,
вие спите — мен в гърди
силен пламък, яд гори
и гняв ще ме умори.

Впил съм очи във свещта,
а не виждам, че нощта
превали се и мина
и зора се веч сипна.

Славей песен си запя:
с радост среща той зора;
през прозорецът глава
се показва и засмя.

Тебе тутакси познах
и тогаз се чак стреснах;
«Друг път», славею казах
и през плетът пак скокнах.

Ето защо идвах аз
в темна нощ и грозен час:
ще умре един от нас —
ил мъжът ти, или аз!

ГЕРГЬОВДЕН

«Паситесь, добрые народы!
Вас не разбудит чести клыч;
Начто стадам дары свободы?
Их должно резать или стричь...»
Я з ы к о в

Ликуй, народе! Старо и младо
хвалете и днес бога и царят!
Днес е Гергьовден. От овце стадо
тъй блейше вчера подир овчарят,
когато тоз цар, безгрижен, глупав,
както и сички царьове земни,
поведе стадо с кривакът хубав
и с умни псета — министри верни,
без портфейли, но и без заплата,
на кои същ цар и да погледне,
«Блазе ѝ — би казал — живей овцата
и от народът мой по-честито!»
И тръгна стадо с агнета дребни,
върви и крета от път убито,
та сичко младо под нож да легне
за свети Гергя — божи разбойник...
Бездушен, глуп, изгнил покойник.
Жертви ли иска? Иска овчарят,
гладното гърло, попът пиени,
както от тебе, народе, царят
иска за своите гнусни хареми
и за тез, що те мъчат, обират;
а ти им даваш потът, кръвта си
и играйш даже, кога те бият!

На — днес богати и сиромаси,
пиени там — те песни пеят
и хвалят с попът бога и царят...
Ликуй, народе! Тъй овце бляят
и вървят с псета подир овчарят.

ПАТРИОТ

Патриот е — душа дава
за наука, за свобода;
но не својта душа, братя,
а душата на народа!
И секиму добро струва,
само, знайте, за парата,
като човек — що да прави?
продава си и душата.

И е добър христиенин:
не пропушта литургия;
но и в черква за туй ходи,
че черквата и търговия!
И секиму добро струва,
само, знайте, за парата,
като човек — що да прави!
залага си и жената.

И е човек с добро сърце:
не оставя сиромаси;
но не той вас, братя, храни,
а вий него със труда си!

И секиму добро струва,
само, знайте, за парата,
като човек — що да прави?
изяда си и месата.

ЗАЩО НЕ СЪМ?...

Защо не съм и аз поет,
поет като Пишурката?
Ех, че ода бих направил
на баба си на хурката!

Защо не съм и аз поет,
като Сапунова трети!
Че запял бих, че възпял бих
на владиката конете!

Но защо не съм Владикин,
да напиша чудна драма —
за жабите, за мишките,
и боят им с цар Радана?

Защо не съм и Войников,
плодовит, прочут писател,
да съставя и молитви
на нашия цар създател?

Защо не съм и Пърличев,
да преведа Илнада;
но с такъв превод, за който
и лобут да ми се пада?

Но защо не съм Славейков,
да заплача, да запея:
«Не пей ми се, не смей ми се,
от днес вече ще да бляя»?

Но защо не съм и Вазов,
«вярата» си да възпея:
че ще стане вълк овцата,
а певците като нея?

ПОСЛАНИЕ

(На св. Търновски)

Святи владико! Пастир народен!
Днес тебе песен пея за слава
и казвам, отче, ти си достоен
не за епархия — за държава.

Но като човек религиозен,
искам да зная — ще знаем двама —
де е и нашът попец опопен —
в черковата ли, или в хамама?

Защото, отче, в село приказват,
че в Ески Захра кога си ходил,
дърво ли, поп ли — това не знаят —
на баните си го уж опопил.

ХАДЖИ ДИМИТЪР

Жив е той, жив е! Там на Балкана,
потънал в кърви, лежи и пъшка
юнак с дълбока на гърди рана,
юнак във младост и в сила мъжка.

На една страна захвърлил пушка,
на друга сабля на две строшена;
очи темнеят, глава се люшка,
уста проклинат цяла вселена!

Лежи юнакът, а на небето
слънцето спряно сърдито пече;
жътварка пее нейде в полето,
и кръвта още по-силно тече!

Жътва е сега . . . Пейте, робини,
тез тъжни песни! Грей и ти, слънце,
в таз рабска земя! Ще да загине
и тоя юнак . . . Но млъкни, сърце!

Тоз, който падне в бой за свобода,
той не умира; него жалеят
земя и небе, звяр и природа,
и певци песни за него пеят . . .

Денем му сянка пази орлица,
и вълк му кротко раната ближи;
над него сокол, юнашка птица,
и тя се за брат, за юнак грижи!

Настане вечер — месец изгрее,
звезди обсипят сводът небесен;
гора зашуми, вятър повее, —
Балканът пее хайдушка песен!

И самодиви в бяла премена,
чудни, прекрасни, песен поемнат, —
тихо нагазят трева зелена
и при юнакът дойдат, та седнат.

Една му с билки раната върже,
друга го пръсне с вода студена,
трета го в уста целуне бърже, —
а той я гледа, — мила, засмена!

«Кажни ми, сестро, де — Караджата?
Де е и мойта вярна дружина?
Кажни ми, пък ми земи душата, —
аз искам, сестро, тук да загина!»

И плеснат с ръце, па се прегърнат,
и с песни хвъркнат те в небесата, —
летят и пеят, дорде осъмнат,
и търсят духът на Караджата...

Но съмна вече! И на Балкана
юнакът лежи, кръвта му тече, —
вълкът му ближе лютата рана,
и слънцето пак пече ли — пече!

В МЕХАНАТА

Тежко, тежко! Вино дайте!
Пиян дано аз забравя
туй, що, глупци, вий не знайте
позор ли е или слава!

Да забравя край свой роден,
бащина си мила стряха
и тез, що в мен дух свободен,
дух за борба завещаха!

Да забравя род свой беден,
гробът бащин, плачът майчин, —
тез, що залъкът наеден
грабят с благороден начин, —

грабят от народът гладен,
граби подъл чорбаджия,
за злато търговец жаден
и поп с божа литургия!

Грабете го, неразбрани!
Грабете го! Кой ви бърка?
Скоро той не ще да стане:
ний сме синца с чаши в ръка!

Пием, пеем буйни песни
и зъбим се на тирана;
механите са нам тесни —
крещим: «Хайде на Балкана!»

Крещим, но шом изтрезнеем,
забравяме думи, клетви,
и немеем и се смеем
пред народни свети жертви!

А тиранинът върлува
и безчести край наш роден:
коли, беси, бие, псува
и глоби народ поробен!

О, налейте! Ще да пия!
На душа ми да олекне,
чувства трезви да убия,
ръка мъжка да омекне!

Ще да пия на пук врагу,
на пук и вам, патриоти!
Аз веч нямам мило, драго,
а вий... вий сте идиоти!

МОЯТА МОЛИТВА

«Благословен бог наш...»

О, мой боже, правий боже!
Не ти, що си в небесата,
а ти, що си в мене, боже, —
мен в сърцето и в душата...

Не ти, комуто се кланят
калугери и попове
и комуто свещи палят
православните скотове;

не ти, който си направил
от кал мъжът и жената,
а човекът си оставил
роб да бъде на земята;

не ти, който си помазал
царе, папи, патриарси,
а в неволя си зарязал
моите братя сиромаси;

не ти, който учиш робът
да търпи и да се моли
и храниш го дор до гробът
само със надежди голи;

не ти, боже, на лъжците,
на безчестните тирани,
не ти, идол на глупците,
на човешките душмани!

А ти, боже, на разумът,
защитниче на робите,
на когото щат празнуват
денят скоро народите!

Вдъхни всекиму, о, боже!
любов жива за свобода –
да се бори кой как може
с душманите на народа.

Подкрепи и мен ръката,
та кога въстане робът,
в редовете на борбата
да си найда и аз гробът!

Не оставяй да изстине
буйно сърце на чужбина,
и гласът ми да премине
тихо като през пустиня! . .

ЗАДАДЕ СЕ ОБЛАК ТЕМЕН

Зададе се облак темен
откъм гора, от Балкана:
дали ще е дъждец дребен,
или ще е буря страшна?

Ех, мой дядо, тежко време!
Ралото се едвам влачи,
и след него сееш семе,
пот от чело, град от очи!

Кажи, дядо, защо плачеш
над тез дълги бразди черни;
от чер облак ли се плашиш,
или мрат ти деца дребни?

Кажи, дядо, че аз помня
какъв юнак напред беше:
бъг да прости баба Стойна,
тя пееше, ти ореше.

Друг път — помниш? — лани беше.
аз заминах през гората,
сред юнаци ти седеше
като баща със брадата.

Какъв беше ти тогава!
Сега плачеш — защо, дядо?
Байряк ли се не развява,
или нямаш сърце младо?

«Ех, мой синко! Що ме питаш?
Чуй тоз гарван, де там грачи ...
Но в село нели отиваш,
ще да видиш защо плаче

стар войвода след туй рало!
Там селото се е сбрало
на мегданя, за да гледа
мойте момци, мойте чеда!

Ти ще видиш там набити
на прътове, на върлини
на момците ми главите —
избиха се две дружини!

Двама братя воеводи,
двамата ми верни сина:
скарали се кой да води
бащината си дружина!

Тесни били планините
за несговорна дружина!
И стърчат им днес главите,
за да плаче кой как мине.

Боже, с гръм ти разсипи ме!
Ветре, в прах ти разнеси ме!
Да не гледам деца малки
и техните клетки майки,

окол пръте как се късат —
ръце вдигат към главите,
и как после ще се мъчат
голи, боси и пребити.»

Закапах едри капки,
летят, крякат гъски, патки:
буря страшна ще да ревне,
нели не са капки дребни.

Секи тича, в село бяга,
дядо не ще да разпряга.
— Хайде, дядо, да вървие.
«Стои да умра, помогни ми!»

ОБЕСВАНЕТО НА ВАСИЛ ЛЕВСКИ

О, майко моя, родино мила,
защо тъй жално, тъй милно плачеш?
Гарване и ти, птицо проклета,
на чий гроб там тъй грозно грачеш?

Ох, зная, зная, ти плачеш, майко,
затуй, че ти си черна робиня,
затуй, че твойт свещен глас, майко,
е глас без помощ, глас във пустиня.

Плачи! Там близо край град София
стърчи, аз видях, черно бесило,
и твой един син, Българийо,
виси на него със страшна сила.

Гарванът грачи грозно, зловещо,
псета и вълци внят в полята,
старци се молят богу горещо,
жените плачат, пицят децата

Зимата пее своята зла песен,
вихрове гонят тръни в полето,
и студ, и мраз, и плач без надежда
навяват на теб скръб на сърцето.

ХУДОЖЕСТВЕНА ПРОЗА,
ФЕЙЛЕТОНИ, КРАТКИ
САТИРИЧНИ ФОРМИ

ПРИМЕРИ ОТ ТУРСКО ПРАВОСЪДИЕ

(ИЗ «ПЪТНИ ЗАПИСКИ» ;

Трай душо, черней, кожо!

... То беше село Калофер. Тъжни спомени нахлуха в главата ми, щом превалих баиря и видях онез хубави къщи и черкови, през кои като змия се измича бистрата Тунджа. Тук е, рекох, тя, мойта изгора, тук са и моите Лефтерови другари, с кои прекарах 5—6 месеца най-светли дни в живота си и запознах от близо Калофер, тоя «алтън¹ Калофер», който роди в мене: страстна любов, коя тъй рано загина, и дълбока омраза, коя ще ме придружи до гроба... В Калофер познах аз чорбаджият и сиромаша, турчина и народа.

Такива чувства изпитах, като влизах и в родното си село Осен. до Вратна, но там аз колкото седях, със злобен смях повтарях думите: *Сен кардаш, бен кардаш*² — думи на крадливите черкези към врачанския управител. Да начнем от смеха.

— Как е бе, попе? Найдохте ли кравите? — попитах аз попа от наше село.

— Найдохме ги, ала защо е? По-добре да ги не бяхме нашли.

— Оти бе, попе? Я кажи ми, де ги найдохте?

— Божя работа — рече попа и се прекръсти. — Лоши псета, подгонихме ги от чердата и след тях, след тях чак до селото. Тамам да ги стигнем, ето и други по-лоши излязоха из селото, поеха кравето, а нам обърнаха пушките. Ний се вратихме, та зехме един жандармин и с него влязохме в селото да търсим. Обърнахме света, нищо не найдохме. Върнахме се в механата да си починем и сръбнем — ето ти едно голо, сухо и черно като ръжен, ту се покаже на вратата, ту се скрие. Механджията го

¹ Злато, златен.

² Ти си брат, аз съм брат.

попита що чака, а то каза, че знае де са кравето, но, ако му дадем 200 гр., ще каже. Дадохме пари на механджията, и псето ни заведе на един воденичен яз, показва с пръст и побягна. Пуснахме яза и — що да видим? Повече от 50 говежди кожи, ушити на тулуми, пълни със сякакво захере¹ и бакър; какво нямаше? Масло, сирене, мед, маслини, брашно, ориз — всичко, и нашите крави, и те насолени в тулуми. Оттамо скочихме в село, вързахме черкезите и със захерето хайде у Враца. Каймакаминъг, като видя таквот чудо, хареса сичко (захерето и бакъра); затуй затвори селяните, че без хюкюмата² вързали царски хора и развалили чужди яз, а черкезите тегли да съди. Гяволите не знаят бълкал турски, а научили: «Сен кардаш, бен кардаш», та като казаха тези думи на каймакамина³, он се хошландиса⁴, засмя и рече: «Бракън шу кьопеклер гитсинлер.»⁵ Тях пустиха, а нашите селяни лежат у затвор да платят 500 гроша за яза и 500 джиза нахтие⁶, та с онези 200—1200. А за кражбата искаха испати⁷ да се закълнат, че е наша, а сега и тях не щат, че от захерето и бакъра нищо не оста. Па остави кравето, че ще идат и воловете. . .

— Тъй, попе, тъй! Но ти не учи народа само на пост и молитва, а как да се избави от тези псета и техни братя каймаками, паши, мюдюри и аги. Той и тъй се прас и ряпа яде и ти за царя се молиш, а тези псета и децата ви ще изядат. . .

. . . Умислен влязах в Калофер, но сърцето ми тупаше силно и аз горях от нетърпение да се срещна с някого от другарите си, да го питам и разпитам: кой де е, кой как е, как са агите, де убиха Лефтера, де е Добри? — за всичко, що ме интересуваше. Но трябваше да чакам нощта — и не дочаках я!

Щом влязох в хана, пред очите ми се представи страшно зрелище: жени, деца и девойки пицяха, мъже се лутаха насамнататък — едни купуваха хляб, вино, наденици — други с дискус събираха пари между народа; заптиета се смееха, псуваха и със сопн пъдеха народа, ала всяко се тълпеше, всяко искаше да види. Тука майка се разделя със син, жена с мъж, сестра с брат, деца дребни с бащица и всяко думаше: жива раздяла!

¹ Зърнени храни.

² Иравителството.

³ Управител на околия.

⁴ Стана му приятно.

⁵ Оставете тези кучета да си отидат.

⁶ Парична глоба.

⁷ Доказателства.

Жива раздяла! Прощавай, синко, прощавай, татко, прощавай, бате, чичо, вуйчо — прощавайте!... Други гласове тъжни, но твърди отговаряха: Вий прощавайте! Господ да прости!

И синджири дрънкаха из народа...

След малко викът поутихна, народът насяда наоколо по земята и аз можах да видя, кои бяха причина на тази смутня. И-на души, навързани на верига, почернели от бой и мъки, насядаха окол прощална народна трапеза и тъжно, мрачно обръщаха очи към народа, който лееше вече безмолвни сълзи, горещи сълзи и глухо, но дълбоко въздишаше. Трапезата и виното съживи злочестите, начна се говор, запитвания, оплаквания, и всичко скръбно, мрачно и жално. Но ето кър-сердара¹, ето още жандарми; те грозно изгледаха народа, грубо закрещяха и подкараха вързаните. Пак викна народът, пак писнаха жени и деца, пак сълзи, пак прегръщания, прощавания, и прощавания тежки, святи, искрени...

Но кои бяха тези злочести, като зверове заковани в желяза? О, един техен поглед, една тяхна дума, и доста беше. Другарите ми, наши другари, братя! Хайдутите, народни хайдутите! Мъчно посрещнах техните погледи, ала погледа на едного прониза ме в сърцето, и сълза след сълза покапаха по гърдите ми. Никола Дели-Стоянов, болен от треска, осакатял от бой и просветнал от мъки и страдания, качвах го в талига, а той, като метна поглед към народа, който поглед срещнах и аз — извика: «Предатели ме изядоха, майко!»

С безкрайна скръб, со страшна злоба в гърди влязох в стаята си и се залепих за прозореца. Насреща по кафенетата чорбаджии играяха на табла и книги; други с жените си отиваха на разход и весело разговаряха; черкова клепеше и викаше народа на молитва... — А аз — в главата ми се въртяха страшни мисли — и думам си: пролели ли са те, пролял ли съм аз и ще пролея ли толкова кърви, колкото сълзи проля днес невинния народ?...

Бедния народ! Проклети да са предатели, проклет да е всеки тиранин, помазаник божи!...

На другия ден аз бях вече в Пловдив, и ето що можах да науча за тях, що знаях и що мога поделю с вас, братя емигранти.

За да говорим за четата на Добря войвода и за улавянето на някои от дружината му, ний трябва да се върнем да кажем нещо за Калофер, отдето е била тази дружина, и да видим

¹ Началник на потерите.

де са били причините, кои са подбудили тези момци на хайдутлук.

Надали има град или село, дето своеволието на чорбаджии да са е развило дотолкова, както в Калофер. В него, освен мюдюрини и няколко заптии, други турци няма, и всичкото зло, всичкото тиранство е предоставено на самите чорбаджии, които са и агенти, и ортаци на правителството.

Преди 10—12 години правителството в Пловдив тайно беше подигнало селата окол Калофер да отнемат мерата, коя с фермани е потвърждавана от самите султани за калоферска, и читаците напушаха говедата си, попълниха до самия Калофер и с оръжие не пушаха никого да ги изгони. Калоферските чорбаджии това и чакаха. Те възпряха сиромасите да идат да си отърват мерата тъй, както им я отнеха читаците¹, и отидоха в Пловдив, та «отвориха давия»², коя трая до оназ година и струва на Калофер повече от 500 000 гр., от кои половината глътнаха самите чорбаджии, а половината пловдивските аги и молли³. И ето как ставаше това: додеше пролет, читаците напушат говедата си в мерата, чорбаджиите тичат в Пловдив и там лежат като магарета по ханищата, пият, ядат и пълнят кесии на агите доде извадят едно емирнаме⁴ и ето ги, като се опасе вече тревата, че идат и с емирнамето показват и 50—60 х. гр. разноски, кои и разхвърлят по сиромашта като правителствен данък. Тъй се повтаряше всяка пролет — всяка пролет купуваше Калофер своята мера от правителството, а тя се пасеше сѐ от турски говеда.

Не можа вече да търпи народът! Дотегна на сиромаси! Жени, вдовици, кои на гръб носят дърва да се греят зимъс и цял ден въртят чекръка и вретеното да изкарат 3 гроша на неделя да прехранят децата си, а 300 в годината да платят и нахранят царя си, па ако нямат да им продадат чергата, с коя се завиват, и медника, с кого се перат — такива сиротини повече от 25 облякоха се в козинови човали, наместо ризи, и излязоха да посрещнат Азис паша, който тогава идеше в Калофер да обиколи верната рая, и да му се оплачат. Бедните! От варварин милост искаха и викаха: «Аман⁵ от чорбаджии! Юря⁶ от данъци!» И сълзи като град течаха от очите им...

¹ Турците (обидно прозвисяше).

² Съдебно дело.

³ Учена титла на турски съдия.

⁴ Написана заповед.

⁵ Моля милост.

⁶ До гуша.

Но Азис паша любил спокойствие; той повеля на калоферския ага да удовлетвори и успокои злочестите немирници, всяка е по 25 тоеги, кои се и удариха сред село по голи тела, а той сам замина след два дни с 15 х. гр. чорбаджийска благодарност, от които грошове се са се паднали макар по 15 гр. на всяка от битите жени — но не да земат, а да платят...

Пловдивския сатрап отиде и по-нататък. Калоферци бяха си хванали мераджии,¹ кои с оръжие ходеха да пазят мерата и пазеха я, разбира се, като своя. На едно място, дето читаците си били напушвали говедата, доходя един от тези мераджии на име Стайку Говедарят, за да им изгони говедата, и един от читаците скритом замахва с брадва и го удря, та му раздробява рамото. Стайку, като левничар, дръпва пищова с другата си ръка, гръмва и едного убива, а другиго наранява. Другарите на Стайка достигат и го избавят. Какъв крясък вдигна тогава пловдивският правосъдник, който сам беше позволил на тези мераджии да носят оръжие! Стайка, сакат и болен, осъдиха на затвор, другарите му с главатарят им Димитрото изгониха из Калофер, а на читаците дадоха пълна свобода да мстят за кръв и правят каквото щат със сиромашките ниви. Стайку, вече виноват, че не се остави да го съсекат, и Димитрото, че пред очите и по повелението на сам Азис паша влезе в огъня, та улови прочутия турски разбойник Гемиджият, от когото пишеше цяло казанлъшко. — Ами сиромашките ниви и кръвта на невинни хора що бяха виновати?

О, сатрапи! Сатрапи!

Още по-голямо правосъдие показва пловдивското правителство към Гемиджият и Ташчиоглар, тези турски бабанти², кои върлуваха повече от 10-на години из казанлъшко като разбойници, а днес като кърсердари. Не можеше човек да мине между Казанлък и Калофер и да не бъде обран или убит. Само ний можем насчети повече от 30 души убити, заклани и горени на огън, а обрани — това по-добре знаят турските забити³ и чорбаджиите Груйоглу (пукнал от пиянство) от Казанлък и Гюмюш-Герданът от Пловдив, кои бяха и ортаци, и защитници на тези *орман туджарларъ*.

¹ Пазачи на мерата.

² Сметчаги.

³ Офицери.

⁴ Горски търговци, в смисъл обирници.

Много пъти се оплакваха селата от злодействата на тези бабаанти, много пъти ходиха в Пловдив, както се казва, ризата да си дернат на тялото от тегло, а правителството или си правеше оглушки, или викнеше разбойниците, та ги подържи 2—3 месеца затворени и пак с нови инструкции пущаше на обири и убийства. Във времето на разпрята за мерата между Калофер и селата злодействата бяха достигнали дотам, щото човек не можеше из къщи да излезе. Правителството се видя в чудо от оплаквания и издаде *илям*¹ за убиването на Ташчиоглар. Но какъв беше тоя илям и какво значение има?

Проводи ли правителството своите кърсердари, вдигна ли и потери да ги гонят, както вдигна сичките турски села в 1866 г. против Желя войвода, който ходеше не за пари, не за бунт, а да чисти Балкана от такива злодейци, като Гемиджията и Ташчиоглар? «Който се наема, нека ги убий» — казваше правителството, а в същото време като видя, че се убиха синът на Ташчията и едно циганче негов другар, гуди Гюмюш-Герданът да се моли, за да се опростят тези *невинни* хорица, кои преди един месец бяха опекли 16-годишното момче на един селянин от Овчилари. — Гюмюш-Герданът ги измоли, и Ташчийските, от злодейци осъдени на смърт, станаха кърски заптнии! Какво беше тогава на онез българи, кои гонеха и убиха синът на «кърсердаря»?...

Но такова е турското правителство, такъв е неговът закон не само в Пловдив, но и в самия Цариград! Лесно прави разбойника чиновник, а мирния жител — разбойник.

Да додем в Калофер при четата на Добря войвода.

Добри, копривщенец, от четата на Ангел войвода, бил е 7—8 години байряктар на Лефтеря в Анадол, четата на когото се състоеше повече от калоферци, кои ходят в Цариград на работа. Както Ангел и Лефтер, тъй и Добри бяха от онез класически хайдути, в кои се явява живота на народ поробен със сичките оттенъци на характера му, на обстоятелствата, и кои учудват ни с добрини, учудват и със злини. Те ходеха хайдути, както казват турците, за *нам* — за да покажат своето поетическо мъжество пред рода и врага и да отвръщат за обиди сторени тям или на сюрмаси, от турци и чорбаджии; затуй в техния живот няма нищо такова, кое би могъл да осъди човек по каквато ще би логика.

¹ Съдебно решение.

И тримата сме виждали, и ни в одного не забележихме онуй низко зверство, кое се проявява в сичките движения на гурския злодеец — и в тримата видяхме благороден характер и пълно съзнание на скрита сила.

Такъв беше Добри.

След убиването на Ангела в 62 год. и на Лефтера в 68, Добри, гонен отворед, доде в Калофер при някои от другарите си и се кри цяла зима. На пролетта излезе с дружина.

Видяхме по-преди (вж. брой 2) в какво състояние беше достигнала сиромашта в Калофер от разпрята за мерата, подбудена от самото правителство и от злоупотребленията на чорбаджите, кои с кражбите удвояваха правителствения данък и заедно с правителството, сякаш мъчеха беззащитния народ. — прибавете при туй развитото народно чувство между младежите, кое, като смъртен грях за турците, беше компрометирало мнозина — и вий ще си съставите пълно понятие за дружината на Добря войвода! Сичките ги познаваме, с мнозина сме били приятели, и всички излязоха хайдутни не да грабят и убиват било кого било, както правят турските злодейци, а да се избавят от веригите правителствени и обществени и да отмъстят на тези, що тъй безмилно глобяха бедния народ.

Наистина, в три години хайдутлук, те много обира направиха, много убийства; но от убитите имаше ли поне един, който да не беше изгорил най-малко 10 сюрмашки души, а от обраните — който да не обира света сред пладне? Не бяха ли сичките народни изедници? Ако да беше дружината на Добря от злодейци, то нямаше да има в сяко село из Гьопца и *конак*, в сяка къща и *ятак*, нямаше и турчинът от село Асънлари, комуто зеха 80 х. гр., сам да се моли на правителството да пусне Ивана Мрахолят, че той измолил живота му от дружината.

Съзнава се кучето, че тез пари не е печелил с пот, та затуй ги прежаля и счита Ивановата постъпка за благодеяние. Но ако беше Иван най-страшен злодеец и беше турчин, то не той, не Гюмюш-Герданът, циганин да додеше да каже: тоз човек е добър, правителството ще го пусне; ала — *гяур дър Юван!*¹

...Жално е юнак да падне! Тежко му, който се хване! Добря убиха в Средна гора, дружината му — едни бегаха, други се предадоха от чорбаджии.

Няма по-ядно, по-възмутително чувство у човека от туй да гледа как някой, който вчера е треперал като листо само от

¹ Иван е неврник.

погледа на някого, днес да се обхожда с него най-презрително, най-варварски. Мъките и изтезанията, що претърпяха някои от дружината на Добря и други, кои никак и в нищо не участваха с нея, показват до каква степен на зверство достига страшливия и низкия [в] опасност турчин, в минути кога животът и имотът на българина зависят от него. Не можем всичко това описа хладнокръвно, не можем сичко издума; ала за да приведем един бляскав пример от турското правосъдие, ний се принуждаваме и ще кажем за убиването на Добря, за предаването и улавянето на другарите му, като в същото време сравним наказването едного от тях с онуй на правителствения чиновник Мохмед чауш, който, като калоферски началник над жандармите, в споразумение с мюдюрини¹ влезе лани лято през нощта срещу празника Св. Пантелеймон в къщата на един добър патриот на име Тону Славов, и с няколко пазители на мирът и тишината удуши и него, и жена му и зе, както знайм, повече от 30—40 хил. гр.

... Наежили се бяха сичките турци от Гьопца и Казанлъшко против четата на Добря войвода и сичкия си яд чзка-раха от мирните жители по селата! Двама-трима кърсердари с по 20—30 келеша ходеха и денем и нощем да гонят «папите»² и вместо тях, стигаха се един други, вместо следите на Добря, намираха своите. Добри нейде си към Загари или над самия Калофер — Ташчиоглу и Куртчийт гонят го по селата, бият го и убиват по къщата, ядат му кокошките и млиновете и отнемат му имането. — Как? Твърде лесно. Замине Ташчиоглу 2—3 часа напред и посред нощ нападне на някое село, обере две-три къщи и върне се, та земе Куртчийт да сгасят Добря, че еди-де си сторил такава и такава пакост. Отиват и в къщата на бития и обрания, ядат млинове и кокошки, плюскат люта и мислят, де пак Добри ще стори пакост!

Тоз пример на турски ум послужи за урок и на самото правителство, кое дотогава се не договеждаше, че може с името на Добря да поднови доходите си от Калофер, кои откак излезе Добри с дружина, бяха спрели, защото не смееше вече читак да вкара говедата си в калоферската мера, и калоферци от туй не виждаха вече нужда [да] я купуват от разбойниците на турското правосъдие. Па защо в такъв случай да се не убият и някои други завераджии, какъвто беше

¹ Полицейски пристав.

² Разбойниците.

Тону Славов, първата жертва от Калофер за рахата на заглъстелите шопари и прецедени от пиянство и разврат суйту¹ и в Пловдив?

Заповед от пловдивския паша до калоферския мюдюрин, от мюдюрин до жандармския началник Мехмед чауш, и в една нощ срещу Св. Панталеймона, Тону и жена му, млада и хубавица една българка, удушиха се с един скотски свиреп начин и зеха им се повече от 30—40 х. гр. Уби се Тону през нощта, и на утрето секи умислен чорбаджия думаше: «Добрюва е тази работа! — Добрюва.» И мюдюринът, насърчен от гуй, беснееше и псуваше като мюдюрин секи гяурин², сяка гяурска майка, а най-много Добря и невинните майки на дружината му; а Мехмед чауш побърза и замина за Пловдив с Тонувите парички. «Това ти кучка отнела!» Но случай откри злодейството. Като бил Тону от някое време зле болен, дохождала почти сяка вечер някоя си жена да се навърта около него нощем, тази жена отворила и пустила злодейците, и на изпита в Калофер отрекла се от това. Мезличът³ я предава на къргагасъ⁴ да я закара на Пловдив, и той из пътя, като не знаел, види се, че инициативата за убийството е дало самото правителство, за да си изпълни длъжността към една гяурка, гудил я на мъки и гнусни насилия и тя си признала, сир. казала, че Мехмед чауш с няколко заптии влезе и удуши Тона и жена му, и че тя им отворила вратията и къщните врата. Но «гарван гарвану око не вади» — като чува кучето името Мехмед чауш, опва жената на още по-страшни мъки и принудил я да промени турското туй име на българското Добри. «Тъй да кажеш и на калоферският мезлич, че после жива те одирам...» — изкрещява кърският съдия и връща жената пак в Калофер; на мезлича тя потвърдила първото, а не второто, като казала, разбира се, мъките и заканванията на «съдията». Тогава вече се свестяват и нашите говеда чорбаджии и наскърбени от туй, види се, че нямало и тям кокалче от «келепиря», направят мазмата⁵ и с нея изпровождат и жената до пловдивския паша да излови и накаже злодейците, и парите да задържи за наследниците Тонове... Работата се свърши

¹ Нехранимайковци.

² Неверник.

³ Административния съвет.

⁴ Господар на полски имот.

⁵ Молба.

като сяка турска работа — злодейците се изловиха и наказаха със сичката строгост на коранѝ, и в името на чифутската си брада пловдивският фактор реши: Мазматата в торбата на турския архив: *жената е луда — да се затвори; Мехмед чауш е мюсюлманин — да се накаже от чаушин¹ милямизин² и задържи в пашовския конак на служба: а колкото за парите на Тона — да се улови Добри, ще се земат...*

Но Добри се не улови, а уби, и тез пари се зеха от друго място...

(следва)

[Дума, г. 1, бр. 1, 2, 4 и 5 от 10 и 25 юни, 17 юли и 5 август 1874 г.]

¹ Подофицер.

² Офицер, т. е. подофицер да стане офицер.

ТОВА ВИ ЧАКА!

[АКО НЕ Е ИСТИНА, НЕ Е ИЛЪЖА]

Пари, пари, пари! — рекъл едно време Наполеон I и зяпнал беше да глътне цял свят; пари, пари, пари! — думат нашите букурещки народни базиргени¹ и слухтят, де кой ще да умре, за да му лапнат имотецът; пари, пари, пари! — думаше наш кир Михалаки и беше — чорбаджия. Парите са ум, парите са чувства, парите са живот, парите са бог. За пари Генович е станал шпионин. Найденов мекере, а Михайловски подлец — само нашите букурещки патриоти не работят за пари в кафетето, а за да им се смеле ястието в стомахът. Но от сичките тия златни телци достоен за нашата дълбока почит и за нашето високо внимание е кир Михалаки. А неговата орисница е обща за сичките «велики» хора, неговата съдба е по-трагическа и от Дон Кишотовата.

Седим срещу Вознесение с дяда Обрешка Картункович на пътя и гледаме как си играят децата на «пещ-пещ-пещице». Отдолу иде кир Михалаки и като върви, сякаш че и дуварите му думат: «Машаллах, машаллах! Голям човек, умен човек.» А голям умен човек беше кир Михалаки: шкембето му — де можеш направи такова шкембе — да събереш шкембетата и на шестех букурещки трътове, макар те и повече народен имот да са изяли; главата му — пет такива глави, каквито има «нашето доктор», макар то да е професор на «букурещкото медицинско факултет» и с конският си ум е зачудило и мало и голямо. Главата и шкембето на кир Михалаки нямаше ги по сичките салхани². В шкембето му свободно можеха седна пет души турци и да пият кафе; в главата му с трienesет яйца гъска да насадиш; а гърдите му — гърди нямат нашите чорбаджии.

¹ Търговци, търгаши.

² Кланници.

Лицето на кир Михалаки мязаше на подница, носът — на мухлясал грозд, ръцете — ръцете му се не виждаха отпред; а крака — само от краката му да направиш 5—6 попа. Отзад кир Михалаки беше някак по-деликатен: вратът му — като талията на свинята, гърбът — като табашки кош, а под гърбът — кръгла манастирска трапеза.

— Бягайте беее-й! Бягайте! Чорбаджията иде — извика едно от хлапетата, като зърна кир Михалакия — и обърна пети, та побягна като опърлено. Децата — едни избягаха, други като втрещени се прилепиха до дуварите, зачевъркаха носовете си и със страх чакаха да измине селският бик. А кир Михалаки — вятърът надул шкембето му като гемиджийско платно — плува ли, плува. — «Их! Да има кой да ти избодеш с някоя главня едното око, ще замязаш на циклоп», рекох аз на умът си; защото тамам тогава учех гръцката митология. Но преди да посегне някой да избодеш окото на кир Михалаки — кир Михалаки присегна и улови едно хлапе за ухото. — «Магарета ни едни... за вас черква няма, а? Хайде да се молите богу за бащите си и за майките си.» — «Оле-ле! Чичо Михалаке, откъсна ми ушицето!» — извика хлапето и се изкриви тъй, както не се е изкривявало и в ръцете на учителя си. Кир Михалаки пусна хлапето и подкара сичките гологаши сополковци да идат да се молят богу.

«Тъй и Наполеон е теглил ушите на народите, дорде най-после и него уловиха за ухото и го заведоха да се моли богу на св. Елена» — помислих си аз тогава. — Но тъй е и сега: светът, сякаш, направен е един друг за ушите да се теглят. А като погледна, ушите на българите видат ми се много големи — май-май-магарешки.

— Кольо бе, ти защо побягна, като видя чорбаджията? — попита дядо Обрешко хлапето, което беше вече излязло и подскачаше пред нас с коматче ръжен хляб в ръката си, от което, като отхапнеше, изтриваше си и сополите.

— Побягнах зер, че той тегли за уши.

— А че защо тегли?

— Защото е чорбаджия.

— Ами защо е чорбаджия?

— Хайде де! Защото има пари.

— Ами ако да нямаше той пари, ти немà не щеше да бягаш?

— Е-хе! Ще бягам аз! Нямаше да грабна тогава тоягата на татя, пък да го закарам на блатото да го напоя — каза хлапето, но като се озърна, изведнъж улови дънцето на потурки-

те си и не чу се — не видя. Погледнах: вятърът се обърнал отгоре и шкембето повлякло кир Михалакия надолу. Кир Михалаки върви, а с него и жената на Мита Ченгелят с пеленаче дете на ръцете си и с още четири други подире си, накичени със сичкият салтанат на сиромашията и едно от друго по-дребни. Ченгелка плаче, а кир Михалаки се подсмива под мустак.

— Моля ти се, кир Михалаке, имай милост от бога — пусни Мита из хапуса.¹ За 30 гр. цял месец вече как лежи, — а аз сама жена какво да правя? Толкова деца, а залък хляб няма в къщи. . . от вчера не са яли. . .

— А че не съм те карал аз да раждаш толкова деца. Сиромаси хора сте — да сте правили икономия.

— О-ох, не думай, кир Михалаке, каква кумания да правиш, като кумът — той по сиромаси от нас? За дрешки, за свещи, за туй — за онуй, се ние си харчиме. Само попът — не видяло му се попството — само той ни зе 9 гроша за кръщение. Пък с 30 гроша кое първен? И то пак отколе да сме ти платили тия пари, ама нă; магарето го притисна глината, свинята я убиха у вас в градината, а кокошките — ако не вярваш, ела виж — до една изпукаха от пипката. . . Няма, няма отде да зема; една верига и една черга бяха остали, и тях донесох у вас. . . Не зная вече какво да правя!

— То не е моя работа. Хилядо пъти ти казах: донес 30 гроша, пък си земи и чергата, и веригата, и мъжът. . . Ако не — хайде деф ол бурдан², — ако ти е мил мъжът, иди леж с него в магарешкият рай! — Аз ѝ казвам да е правила икономия, тя ми разправя, че кумът, попът и магарето ѝ били криви! Бе хей, мерет³. Пари ако нямаш, ум барем в главата си нямаш ли? Разбери какво ти хортувам.

— О-ох, ох! Смили се, кир Михалаки, какви пари и какъв ум искаш от жена? Който има в кесията, той има и в главата, ами аз? Тежко ми и горко с толкова деца! . . .

— Ха! За тая хората — «бог да прости». Затова ти казвам аз, че мене ми трябват пари — пари — парииий? Разбра ли? Донес — 30-грошовца — пък — да пусна — мъжецът ти, — разбра ли?

— Разбрах. . . — едвам продума. Ченгелка и с краят на

¹ Затвор.

² Мăхай се оттук!

³ Дъртак.

кърпата си зе да си трие сълзите. А кир Михалаки извади кърпата си из пазвата и изтри потът от прекрасното си лице. «Умори ме май с проклета жена» — изпъшка той и тръгна след шкембето си.

— Пари да те парят по дроба! Веригата, що ми си зел, дано на шията ти ръжда да я изяде! А с чергата ми носплото да ти покрият! — пропя, или се едно проплака Ченгелка след кир Михалакия и влезе в къщата да си набере бурен и да нахрани децата си.

* * *

— Бабо, мари, защо не духнеш туй пусто кандило, ами свети на котката, та драще по рогозката и ме не оставя да заспя?

— Грехота е, бре синко. Как да го духна, като тая нощ ще се вознесе господ?

— Аз пък мислех, че ти ще се вознесеш; гледам те замязала си на вампирин.

— Ех, баба — де тоя господ? Кой е праведен, само той се вознася; ами аз — какви добрини съм сторила?

— Изгаси кандилото — ето ти една добрина. Сред нощ е вече, господ трябва да се е вознесъл.

— А, че зная ли? Ако се е вознесъл, то да го изгася, пък утре запали ща го по-ранко, хайде. — Баба стана да духне кандилото, но тамам да посегне, изведнъж 5—6 пушки изгърмяха наблизко нейде в махалата, и тя остана като потрещена. Пушките повториха и вик: «Юря! Юря! Юря!»¹ — понесе се по сичката махала. Баба хвана да се кръсти и да бие поклопи. — «Бабооо, господ се вознася, — чуеш ли?» — «Мълчи бре! Какъв господ! Това са обирници.» А пушките гърмят и виковете цепят дору небето.

— Прощавайте бееей! Прощавайте, добри хора! Отивам вече!» — изрева гърлото на Кир Михалаки. — «Чуеш ли, бабо? Кир Махалаки се вознася? Чуеш ли? Ангелите го влачат въз баиря.» — «Млъкни, бре поразю, какви са тия ангели от тебе? Това са хайдути. Отиде добрият човечец!» — «Моля ви се, братя! Моля ви се като на бога — недейте ме затрива. Пет дечица имам...» — вика кир Михалаки, но тъй като че ли се дави. — «Не съм те карал да раждаш толкова деца» — от-

¹ Дъ гуша.

говаря свети архангел, и ножовете без икономия плюшат по гърба на кир Михалаки. — Вознесение! — «Бабооо! Вознесе се вече — хайде изгаси кандилото.» И наистина — баба ми не беше дотолкова диване: позна, че не господ се вознася, а кир Михалаки, и от страх да не зърнат и нея ангелите и да додат да я вознесат, тя духна кандилото и влезе да се моли богу под чергата. И слава богу, котката престана да дращи по рогозката и аз си заспах.

На другият ден, Вознесение Христово, цял град празнуваме възнесението на кир Михалаки. Едни приказваха, че видели как ангелите метнали на шията му верига и на главата му положили венец — нажежена перостия;¹ други учеха, че кир Михалаки вече се е посветил и в раят със синовете на бога яде попара; а трети проповядваха, че ангелите вознесли и три торби с пари: а това не е било лъжа, защото и бог, като чорбаджия, без пари и той надали ще може да има ум. Но аз знам само това, че на възнесение Ченгелка запали на св. Мина свещ за 10 пари, но то затова, че мъжът ѝ не беше вече в хапусът. Кир Михалаки с пари откупи се и от бога. След един цял месец затвор не в магарешкият, а в божият рай, кир Михалаки си дойде, но само без пари, без ум и с име прекръстено от чорбаджи кир Михалаки на *Михал*.

И тръгна Михал да разказва на раята си за своят чорбаджилък и за своето вознасяние, и децата не бягат вече от него, а изскочи едно отпреде му, па го бодне с пръстче в шкембето и рече: «Какво имаш тука, Михале?» Михал каже. — «Ами кога си ги изял? Когато беше чорбаджия ли?» А друго отзад плюне на пръстчето си, пък се затече и бързичко чорбаджият. А дядо Обрешко се смее, смее и дума: «Не стига на магарето крастата, ами и мухите го хапят.»

(Ще се свърши в 4 брой.)

[Будилник, г. I, брой 3 от 20 май 1873 г.]

¹ Триножник за огнище.

(O, TEMPORA! O, MORES!)

Букурещ 1 майя

«O, temporal! O, mores!¹ Седя и се чудя, защо човек се сърди, кога му речеш: магаре, свиня или вол; и не се сърди -- дору още се радва, — кога му речеш: пиленце, гълъбче, славейче, дори още котенце и теленце? Дали славеят принася повече полза в обществото на човеците, отколкото благородната свиня, тази производителна сила в природата на животните, на която само като погледне човек, наумява му нещо аристократическо, нещо възпитано и на дължина, и на широчина? Дали пилето има повече мозък, повече ум, отколкото почтеното магаре, този философ не само между животните, но и между човеците? Или пък гълъбът е по-непорочен и по-достоеен в нещо от скопения вол, туй подобие на нашия търпелив народ? Но иди и речи такава дума на нашите, например (ний се с примери ще говорим), литератори, поети, вестникари, чорбаджии, учители и прочии раби божии, та виж какво ще ти се струпа на главата от сичките тези труженици в полето на глупостта. Музикословеснейшият господин Пишурка, за честта на музите и на неговата «госпожица правда» и «мадам кудкудячка», ще те повика на дуел, или, поетически да кажа, на полето на честта. Мудроглупейшите и изряднейшите последователи на нашия Сумароков (нека се не сърди г-н Войников, че му дадохме това име. Сумароков е малко по-долен поет от великия Тредяковски) — почтените господа Пърличев, Сапунов, Пискуллиев, Оджаков, Станчов, Фингов, Деревеев (у-ху!), щурците на Блъсковото училище за мишките и сички нищи духом и богати глупостию — сички ще те потеглят, щеш не щеш, на съд пред парнаските богове, дето, разбира се, председателствува философът с дългите уши; а други, за кои истината не е тежка и горчива, сир. онез табан сурат-

¹ О, времена! О, нрави!

ларъ¹, на които в очите да плюеш, те ще казват, че е божаросица — каквито са благородните, напр. х. Иванчо Пенчович ефенди, Христо Арnaudов ефенди, Никола Генович ефенди, сладкото перо Михайловски, учителската фабрика Груев, синът на Мита Патката Павлов, сиамските братя Балабанов и Овчов, Букурещката Добродетелна дружина за обирание на умрелите и все и вся дебелокожа породица чорбаджийска — всички ще кажат: «Оставете тоз чапкънин; човек без работа, заловил се да ни гложде цървулите и да маскира пречистите ни лица, създадени по образу и подобию божие.» А! Незлобиви пиленца, гълъбчета, славейчета и теленца! «Будилникът» не ще бъде тъй глупав, защото не му е изпила още кукувица умът, като на «Звънчатий Глумча» (Глупчо трябало да се каже), и тъй безбожен, като покойния «Тъпан», та да унижава умните, полезните и трудолюбивите животни с вас, подвижници на пицеварението. «Тъпанът» беше омаскарил веднъж една магарица, като казваше, че тази почтена майка родила букурещките български нотабили; но за туй и господ го наказва, та нема рахат и на оня свят. «Будилникът», който знае, че страхът от бога е начало на премъдростта, а почетта към старите начало на добродетелта, ще се пази като от огън от такива неща — да унижава животните. Неговата програма ще бъде: да гуди сяко нещо на мястото му и сичко да краси с бонте му. А ако има нещо общо между споменатите в тая молитва раби божии и животни, то българският зоолог и доктор (ъ-х-ъ! Доктор ами?) Начо Планински, който беше написал едно време «Зоология за българите», нека се потруди да реши тази велика задача, този всемирен въпрос, та на Куковден, когато се напечати тази книга, да види ученият свят какво ще рече: «Зоология за българите». Дотогава ний ще се препираме, че нито Генович, нито Пайденев имат нещо общо с животните и с човека. И наистина, какво общо напр. между занятията на магарето и работата на ефендето и черибашият²? Философът с дългите уши носи на гърба си: дърва, вода, брашно, хора и с това принася голяма полза, а ефендето издава органът на шпионите «Турция», а черибашият — органът на идиотите «Правото» и с това приносят вреда; философът върши само онова, що може, а черибашият сичко, що не може, магарето никога не лъже, а ефендето го е срам да

¹ Дебелооки

² Главатар на цигани.

каже някога право; магарето пости и затова ще отиде в християнския рай, Генович яде пилаф и ще отиде в кочината на Мохамеда, — а черибашият, който в турско село държи рамазан, а в българското яде сланина, той на оня свят ще яде от коритото на Гилдебранда*.

А-ха! Има нещо, за кое, ако се улови българският зоолог, ще може да обори мнението ни. То не е тъй важно, та можахме да го премълчим, но «понеже обаче сърцето ми плаче за моя народ», както казва г-н Великсин в едно стихотворение ще го кажем: юларят! Юларят и самарят! «Звънчатий Глупчо», вместо да говори глупости, добре би сторил да прикачи юларят на ефендето, а самарят на черибашият, па хайде като сюрюджия¹ на изложбата във Виена, та да видят и европейците какви стоки има българският народ, когото едни наричат «немци на юг», други — «английци на восток», а той не е друго освен вол в хомот, роб на бръснатата глава и на калимавката, роб и сам на себе си.

[Будилник, г. I, брой 1 от 1 май 1873 г.]

* Германският поет Хайне видял на оня свят, че папа Григорий VII ядъл из едно корито човешки лайна.

¹ Който подкарва стадата.

ДОЛАПЪТ

Долапът, на който се въртят от толкова време насам чираците на Фуада и Алиа, се спря, и на височината остана Саръ Чизмели¹ Мехмед ага. Туй нещо овехтя, както е овехтял и мозъкът на фанариотския патриарх. Но цариградските хаваджии², а в туй число и пачаврата «Турция» ни разправят за знаменитостите на тоя мъж и за неговата програма. Той бил знаменит с това, че, едно време, като си връзвал една заран гащите, Фуад рекъл на Мехмеда: «Хайде, чоджум, сенда чираам ол!»³, и го проводил да коли и беси в Сирия. Сега вече, като везир, тоя знаменит мъж (мъж е и наш Генович) издал и програма за политиката си. Смисълът на тая програма е: новия везир във външната си политика ще се пази да не яде свинско месо, а ще гледа да яде само онова, което заячва стомахът на държавата му, и във въпроса за пищеварението, заедно с другите министри, ще се върти на долапът. А колкото за вътрешната политика на тоя мъж, то тя ще върви, както върви и мозъкът на долапчийт. Долапът ли се върти според тоя мозък, или мозъкът според долапа — не знаем; но реформаторът, дипломатически да кажем, дошъл е вече в онова нормално състояние, в което трябва да бъде жарят на трудолюбивите дембели и цивилизованите варвари; сир. като човек долапчийт е полудял, а като турчин — дошъл му е умът, та и показва вече великата си воля върх сахатите, огледалата, стъклата и сичките неща, направени от шейтана⁴ и донесени за смях в стаята му. Оподеон чорбаджи, гогона Окторня и Маджар Фиранца бяха разбъркали с клеч-

¹ С жълти чизми; преносно: някой си.

² Вестникари.

³ Хайде, дете мое, и ти ми стани слуга!

⁴ Дявол.

ка турския ум, но той си дойде пак на мястото, и султанът троши сега огледалата, защото му се смеят и му думат: «Син ти не е твой син. Син ти няма да стане цар!», а сахатите — защото показвали часът, в който ще умре и Турция, и той. Но долапът се върти, мозъкът се извива и фанариотският патриарх, който има алъш-вериш с небето, моли се богу и пее: «исполаети!» Ами в. везир? От долапа той ще прави преобразования в държавата, каквито прави и долапчийт в стаята си, само той няма да троши огледала и сахати, а овчите глави на раята — доде се завърти пак долапът и краката на мъжът се потътрят по земята, а на везирската височина дойде друг чирак и каже: «Куку! И аз не ям свинско!» и начне и той да прави преобразования. Тъй, но в тази чифутска чаршия се дробят зальци за попара, и попарата ще бъде добра! Само кой ли ще я сърба? О! Честит си, български народе! Честита е твоята кожа!

[Будилник, г. I, бр. 1 от 1 май 1873 г.]

ХАЙДЕ НА ИЗЛОЖБАТА!

«Боже, ти знаеш безумието ми,
и погрешките ми не са скрити от тебе.»
в. «П р а в о»

Браво! Браво! Нашите суверани изпратиха толкова сандъци с дервиши¹ на изложбата във Виена, а ученолюбивите български общини стоят и се чешат в тиловете над статията на «учителския приправник» из Загреб, напечатана в Христа ради юродивото «Право». Не видат, че Шишкова го хвана зъбица от тая статия и за да се препоръча клетият за изложбата, написа и «статия без заглавие, но не и без цел», сир. плод на неговия ум изветрел. Тоя драматург, педагог и критик, който не признава други авторитети освен своят, доказва, сир. прави си устата като габровец за бой, че българите не са тъй «назад», за да нямат място на изложбата, и не са тъй «напред», за да не проводят барим него. Нека го проводи търновското читалище и нека бъде уверено, че протекторът му ще изучи и педагогията тъй, както е изучил българската народна поезия, за която като чете преди две години в Браила, и бабичките дору плахаха. — Бог да е на помощ!

Машаллах! Машаллах! Много хубаво словце казала така Рада, учителката в Пловдив. Бива го за изложбата. Но какъв ли мехлем е капало на сърцето на о. Панарета, като е чул, че той е «провидение божие», «пръст божий» и за да се оправят като въже в торба пловдивските училища, то пловдивчани трябва него да слушат и нему да се покоряват. Хитра учителка, хитра като овца — знай да подиграва хората. Но пловдивчани са заняти, види се, с въпроса: кого от учителите да изпратят на изложбата — Груева ли, Чинчева ли, или Павлова? Общинарите искат Груева, учениците — Чинчева, а учителите — Павлова. Г-да! «Братство и съединение ест спасение», каз-

¹ Мохамедански монаси.

ваше едно време; «Дун. Зора». Соединете се братски, па изпратете тримата; защото — всеки човек си има достойнствата, а тия мъже са цветът на нашите учители. Груев с фабриката си напълни Тракия с учители, достойни като мъченикът Чинчева, насмете в българската книжнина такъв боклук, какъвто не е виждала и р. Марица, и за ползата на раята мърсува и до днес по турските конаци. Чинчев е достоен ученик на учителя си, защото освети името си и гърбът си не само в Пловдив, но и в Калофер, дето хората, като живеят по Европа, сир. — в Галата и Бал капан, уж отбират от наука, като магаре от кантар. Павлов — то достойнствата и занаятите на тоя мъж са тъй много и тъй големи, щото мъжът и зетят на баба Тоца, сир. свети Скопски Дорчо ефенди, би казал: «И аз съм цвете, но тоя син и от мене е по цвете. *Бива* го за владика.» Но от сичките занаяти на Павлова най-много ни харесва неговото лакейство. Представяме си как е препускал той коня *си*^{*}, за да изкара калоферските калугери и калугерки с литин да посрещнат *консулт* от Пловдив, на когото главата е пълна с причастие. — Светият дух да ви не оставя.

Има хас! Има хас! Като чуят калоферци, че ги хвалим, да скътнат и те авторът на «Наградения подвиг», Фингова, който учи и възпитава деца, овце, кози и се занимава с изящното изкуство на гайтанджилъка, и да го изпратят в един сандък на изложбата тъй, както си е, сир. без да го проваждат в Загреб да го приправя г. Добринов със сол, пипер и чесън. Едно време д-р Начо Планински беше возвестил на човечеството, че медицината е едно от изящните изкуства, а Фингов ще потвърди това, като докаже пред света, че чарковете за гайтан са един вид музика, — нещо като фортепиано. Браво! — ний се радваме, че калоферци имат учител, на когото, както казват русите, «ум за разум зашел»¹, и учителка, която е била в Прага перачка. Още ги съветваме да побързат със сандъците си на изложбата, и уверяваме ги, че ще получат първата награда, краставица *pour mérite*². — Наздраве, съотечественици!

Българското лъжовно дружество в Браила свикало Девстве-

* Груев! *си*-то е тука притежателно местоимение. Лично или обратно щеше да бъде, ако кажехме: Павлов препускал себе си. Разбра ли? Пустя лобут!

¹ Дошъл му е умът.

² За заслуга.

ните си членове, за да размислят кого да изпратят на изложбата: Несостоятелните ли, или Недоплатителните членове? Г-да! Изпратете вехтият Дяволоводител Стоянова, защото нему му играе ченето като на циганин, та ще представи и букурешките антики. Само не гуждайте го в сандък, а в кафез, та да може да гледа и да събира статистически сведения за гаргите. — За много години!

Голямо чудо! Добродетелната дружина съставила комисия и решила да изпрати на изложбата слудующите неща: 1) фанариотската кожа на о. Магарета, за да се изработи на ръкавици за цивилизованите със сюлюмен¹ търновски госпожи; 2) феноменалната глава на доктора Простича, за да се изработи на табакера за бъдещият анатомически музей на менаправената още търновска болница, и 3) завещанието на Горгор башият, в което казват, имало такъв един член: «Между моите пари има и чужди, но те, понеже са крадени, са моя собственост.» В тая комисия членът от Пловдив предложил да се приемат в букурешкият сандък и мощите на протосингера Кирила от Карлово и да се направят от тях цигарета за арнаутите. Дядо Кирил беше завещал на Карловското училище 30 хиляди гроша, а като умря, се отказа, като писа на роднините си от оня свят, че за греховете на калугерките и за 2-та милиона гроша, които е събрал, като е продавал за душедял чергите на вдовиците — свети Петър го турнал в мъката при арнаутите. Радуйте се, карловци!

Не остава надиря, не! Читалището «Братска любов» в Букуреш да изпрати на изложбата кръчмата на К. Влахов, която е запазила добра памет за това заведение, в което ораторствуваха едно време за съсипването му: Касабов, Планински, Попов, Гръмников и други, на кои няма друго що да кажем, освен да си свалим шапката и да им запеем: «Спаси, господи, лудите и благослови недостойните!»

[Будилник, г. I, брой I от 1 май 1873 г.]

¹ Сублимат, вид отрова.

ТАЯ НОЩ СЪНУВАХ...

Букурещ, 9 май

Тая нощ сънувах такъв страшен сън, какъвто не са сънували ни Фараон, ни Навоходоносор, ни Настрадаин ходжа. Ако бях и аз някой Фараон, който знае какви гладни години и какви мъки на тоя и на оня свят щеше да ми предскаже сънотълкувателят на нашата сляпа екзархия, целомъдреното «Право», което за целомъдрието си два пъти е вече туряно в тъмница от любовницата на Генович ефенди, сир. турската цензура. Но слава богу и дяволу, че съм се родил и аз син на българския израил, та мога и сам да си тълкувам барем своите сънища, ако и да се не отличавам с някакво особено целомъдрие към любовниците на Геновича.

Сънувах, че отидох в Цариград, градът на кучетата и столниците на султана. Щом излязох из българския вапор (български — някому цървулите!) — на скелята видях човек, че седеше на камък гробен, под безплодни тръни — плачеше и четеше в псалтиря „Не яде ми се! И не ща да ям!“ На тръните беше си покачил той гуслата, гайдата и веселушката, а по себе си дюняа кадар¹ звънци.

— Кой си ти? — попитах аз плачущият израил на бреговете босфорски.

— Афоресаният от восточната църква, проклетият от схизматическата екзархия и наказаният от великият монгол — редакторът на «Македония» — проплака тоя Еремия, който от детинство още е привикнал да се оплаква като вдовица. . .

— Ами тия звънци що щат по тебе?

— Накачил съм се, за да ми се смеят и кучетата, както ще се смеят и на цял български народ.

— А-а! за в. «Право» и в. «Турция» искаш да кажеш?

¹ Извънредно много; до края на света

— Не, Не! — проплака той. — За тия кучета, за които ще излезе министерско решение да се скопяват. . .

— Тъй ли?! — помислих си аз и тръгнах след своя Мефистофел, който беше метнал вече на самаря си човалчето ми и бързаше да ме заведе при кучетата.

Като човек политик, разбира се, аз исках да обиколя държавата на турските едноплеменници и да видя какво впечатление с направило на тях «безкучешното» решение на правителството да скопява сичко, що лае и гложде кокали. Аз знаех още от онова време, когато се издаваше «Гайдата» и когато Малкото Славейче пишеше в нея за цариградските кучета, че от сичките племена и народности, що населяват османската империя, кучетата захващат най-почтеното място в социално и административно отношение и се ползват пред владетелното племе с по-големи права, отколкото другата рая, която има патриарси, екзархи и сякакви хахамбашии¹; а в Цариград това племе е основало нещо като република, разделена на махали, и сяка махала има свой особен президент — който се избира по достойнство, а не по богатство и влияние, както се избират нашите градски и селски чорбаджии, или както Дорчо и Григорчо попят попове. Между тези общини има договор, в мирно време ни един гражданин да не минува из една махала в друга, и това не е за някакъв кучешки инат, а с цел да не стане никак си кучешката република такава, като на французите, сир. да не стане президент някое властолюбиво куче, което да направи изведижд някаква германска или турска империя. Съзнали, види се, и кучетата, че като влезе властта в ръцете на едно куче, то сичките други трябва да му станат роби. При таква учреждение, разбира се, че личната свобода и свободата на словото и съвестта са напълно обезпечени за кучетата в Османската империя. Искате ли примери? Тръгнете някоя нощ из Цариград без фенер — или и с фенер! — да се повеселите, да попеее и да вкусите от хубостите и миризмата на султанската столица, та вижте: няма ли да осъмнете в магарешкия рай? — а кучетата по цели нощи ходят с любовниците си без фенери, с лаене и виене възпяват свободата си и псуват и царят, и месечината му. Освен това нека в Цариград да те награди някой с плесница, да те гости с някой нож по главата, пък иди ако щеш и при министърът на юстицията, та виж, освен едно «хата олмуш²» ще добиеш ли нещо друго, а докачи

¹ Главен равин.

² Стана грешка.

честта на някой сокашки гражданин или го побезпокой някак от леглото му, то стига да позаквичи малко тоя републиканец и да възвие очи към някой свой едноведец, — виж не става ли секи турчин справедлив като Мидхата и не подскокнова ли жена ти. . .

«Но тежко и горко вече и на кучетата! Турските реформи достигнаха и до техните детородни удове, и утре тия свободни сокашки граждани ще станат вече евнухи и ще бъдат пръснати за слуги из харемите» — мислех си аз, като сънувах, че вървах из първата кучешка държава, в която, види се, не беше се още чел височайшият хат¹ за скопяването, та повечето граждани лежаха на слънце като бейове.

Влязох в друга държава. Тука няколко пропагандисти от другите махали, с навирени нагоре опашки, сновяха насамнататък и шепнеха на братята си нещо под опашките им. В знак на съгласие сички показаха зъбите си. «Агитация, заговор срещу династията на Османа», помислих аз, като видях и двама шпиони, преоблечени в кучешки дрехи, че се увираха да подушат, що си говорят кучетата под опашките.

— Кои са тия? — попитах аз своя хамалин, като му подмигнах с око.

— Генович и Арнаудов — пришепна ми той.

— Оле-ле! Света майко Парашкево! Къде да се дяна? — Скрий ме под ферджата си! — извиках аз и се обърнах към една млада кадъна, която даваше за «бог да прости» хляб на кучетата и която нанстина приличаше на св. Парашкева. Но немилостивата св. Парашкева не ме прие за син, а ме тласна, и аз полекичка, полекичка, за да ме не подушат някак шпионите, вървах зад гърба на хамалина, доде най-после изминахме и влязохме в друга кучешка държава.

Великолепно зрелище! Зрелище достойно за кисцата на живописецът на «Крум Страшни» или за кисцата на г. Клепарски! Представете си! На мегданя, дето са били избити едно време еничерските отрочета, пред джамията на завоевателя, повален огромен тулум с червиш. Около тулума безбройно число кучета, турци, сякаква рая и няколко англичани, французи, немци и руси — кореспонденти на по-първите официални европейски вестници, които, види се, подушили, че въпросът за скопяването ще да произведе гражданска война в столицата. Онеправданото племе заобиколило тулу-

¹ Царска наредба.

мът и с революционни движения и облизвания ръмжи и готви се да покаже пред света, че любовта към свободата и червиша не е угасла още в кучешкия стомах. Сичко се видеше нагласено за бунт, сичко воодушевено от велики идеи: само нямаше още кой да се качи на трибуната, да запали страстите и да възвести революционния пир. Не се мина много, и ето че иде със свитата си г. президент от махалата на патриаршията, с ошавена глава, навъсени вежди и дебели мустаци (французинът дипломатически се усмихна на немца). Щом влезе в събранието, президентът от патриаршията (за краткост се изразявам тъй) класически изръмжа и на двете страни и без да губи време, геройски се метна на тулума сред общи и живи възклицания на единоутробните си и двуутробни братя. Той ръвна от тулума, замляска и с приятна усмивка въдвори тишината.

— Кучета граждани! — начала ораторът със слогът на г. Оджакова и ръвна пак от тулума (французинът свали капелата си и поздрави великия изстребител на бутер брота). Правителството на милостивият ни цар баща, като окъта вече екзархията на овцете и патриаршията на козите (раята протестува), сир. като изяде такъв един тулум с червиш (ораторът ръвна пак от тулума) — за да не седи по принципа на тебибелите¹ без работа, простряло е ръка и връх нашите — тъй да кажа, а инак да разберете — най-свети чувства (шепнения под опашката). И тъй понеже червишът е сладък (ораторът ръвна пак), а нашите едноплеменници нямат вече с какво да ни купуват симиди и бели джигри² (турците мигат), великите сили, за да дадат живот на империята, поискали да влезем в законен брак с прекрасната половина на нашето племе. (Ханъмките лаят: «ний не сме половина»). Но това убо понеже е противно на закона на червиша, то за да не допуснем московците в държавата (московецът и англиеца си правят мечешки комплименти), трябва да пожертвоваме червиша и детеродните удове за доброто на пилафа — ergo, трябва да се скопим!

— Долу ораторът! Долу тоя шпионин! — изръмжа сичкия митинг и енергически пристъпи към трибуната. А едно четвероного — рошаво и лошаво като маджарин, скокна на трибуната и здавчи оратора за дебелия врат (немецът ирони-

¹ Вероятно тембелите (дембели, готовановци).

² Дробове.

чески подмигна на французина). Президентът от патриаршията падна долу и изтуплените граждани скъсаха му лисичия кожух и го скопиха; а новия наместник с огнени очи изгледа събора, ръвна от тулума и сред страшни викове зави като зимна буря: — Кучета! На тоя мегдан са паднали нашите прадеди за честта на червиша, на джигрите и на детородните си удове! Такава чест може да настигне и нас! Но да докажем на европейската цивилизация, че червишът е сладък, че джигрите са наши и че ние не сме рая! Нека прочее се скопява тоя, който иска да става евнух и да ближе сахани; а ние — дързост, кучета! Дързост, да изядем червиша, пък нека ни избият, както избиха и нашите прадеди! За награда на оня свят ние ще наследим вечно блаженство и хиляди тулуми с червиш!

Въодушевените граждани с ярост се хвърлиха върх трибуната, и борбата за червиша замяза на гражданска война. От минута на минута тая борба земаше сѐ по-големи размери и близо беше да замяза и на революцията от 48 г., ако шпионите под предводителството на хаджи Иванча Пенчович ефенди не пристигнаха на разорените места. Обершпионът, накачен със всякакви ордени и храчки за способността си да открива съзаклания, в минута уталожи възтанието и с достойнство на сана си пристъпи да издирва кой е изял тулумът. Но на мястото, отдето грозеше опасност на империята, нямаше вече ни един революционер, освен остатките от трибуната и скопеният президент, който лежеше и записваше в кучешките летописи знаменитият ден. Със съчувствие погледна х. Иванча и него, по горделивият защитник на империята и на червиша стана и вдигна крак, та попръска мястото, дето му скъсаха кожуха, и си замина. «Браво!» — щях да извикам аз от възхищение, като видях, че и кучетага с презрение гледат на шпионите: но приседна ми! Откъде касапниците изгрея едно турско «превозходителство», пред което раята падна на колене, европейците побягнаха, а турците и шпионите се приготвиха да му поемат селямът.¹ «Превозходителството» доближи с конят си и в отговор на теменетата, изсекна се в кривача и с усмивка хвърли сополят си върх шпионите. Сополят се лепна на мундирът на х. Иванча, а х. Иванчо го глътна като теле. «Честит ви сопол, честит ви орден» — шепнеха шпионите на х. Иванча, и х. Иванчо гле-

¹ Поздрав, приветствие.

даше в засмяното лице на «негово превозходителство» и се облизваше.

— Кое е това *превозходителство*? — попитах аз хамалина си.

— Не познаваш ли го? — отговори той. — Тоя е, който скопяваше едно време раята — Мид. . .

— Мидхат!!! — изкрещях аз в ужас и. . . и пробудих се от сън.

«Боже, благодаря ти, че кучето ми не е шпионин. . .» беше моята утрenna молитва.

[Будилник, г. I, брой 2 от 10 май 1873]

ПОСЛАНИЕ ОТ НЕБЕТО

ПИСМО I

Мир вам!... Любите друг друга и «помяните меня грешнаго раба божия Пандурскаго!» При всичката си любов към човечеството, а особено към оние щастливи създания, които носят в Букурещ название миропомазани «чувства» и «тулуми», във вискоблагородни Болград — привилегировани конокрадци, а в Браила — Савовичеви слънца и патриоти, аз със съкрушено сърце се удостоверих, че търговията с кадрите¹ не върви вече, защото неспразното «Книжевно дружество» в Браила се е решило твърдо да прави литературна конкуренция даже и с Антона Парушова. С една дума — аз се уверих, че за мене не остава нищо друго, освен да предприема някоя **отважна** експедиция и да отида да търся щастие по другите малко по-далечни земи. Исторически (гл. историята на г-на Кръстовича) е вече известно, че на земята няма щастие. Изабела е изпъдена из Испания, Наполеон е умрял, Антона Парушева са уловили, а във Влашко са направили монопол и тютюнът, и спиртуозните питиета. Накъде поврага да върви човек? За да проживееш на тоя свят честно и безпогрешно и в същото време да се търкаляш като сирене в масло, ти трябва да бъдеш във Франция говедарин, в Англия Ротшилд, в Русия прсяк, в Турция шпионин, а във Влашко или представител на болградските колонисти, или деловодител на българското «Книжевно дружество», или поп в бухарешката българска черкова.

Да се обясниме.

Във Франция трябва да бъдеш говедарин именно затова, **за** да те не осъдят като Базена, да ти не удрят плесница като на Гамбета и да те смажат някои революционерни кола; в Англия трябва да бъдеш Ротшилд **именно** затова, **за** да ме

¹ Картини.

гониш от заранта до вечерта хлябът, а да ловиш камъни, вода и полицейският камшик; в Русия трябва да бъдеш просяк именно затова, за да те дадат на наука, да ти дадат пари и комати, а после, като хвърлиш конската торба от шията си, т. е. като затлъстееш и нравствено, и умствено, то да спечелиш катедра в някоя гимназия, служба във войската, или някое топличко местенце в тайната полиция; в Турция трябва да бъдеш шпионин: 1) за да станеш чиновник в министерството на просвещението, цензор на българските книги и ефенди между сапунджинте; 2) за да имаш пари в джebът си, чест в екзархията и няколко тайни приятели на жената ти, и 3) за да те хвалат о. Балабанов, да ти се кланят подлещите и да треперят от тебе даже и дрипите на нашите патриоти; а във Влашко, в блаженс Влашко? — Във Влашко трябва да бъдеш депутатин в камарата именно затова, за да говориш смело, когато си сам или когато си пред такива тежки търговци, които са готови да купят не само совестта ти, но и рибата в болградският Елпуг и професорите от централната школа, и капиталът на училищният комитет; във Влашко трябва да бъдеш деловодител на българското «Книжевно дружество», за да те карат насила да ядеш, насила да пиеш и насила да не работиш; най-после, във Влашко трябва да бъдеш поп в букурещката българска капела, за да имаш две или три жени, четири или пет любовници и един дядо владика. С една дума — блаженство! Станеш утринта раничко, изрешеш си брадата, изчетеш си утрешната, отриеш си лигите, па хайде у «Цонини». Никой те не пита къде ходиш и какво правиш. Дядо владика става късничко. Там ти седиш до онова време, дорде се изпотниш, а после отиваш при своята последна жена и молиш я да те попоще. После обед ти си дохождаш дома полупиян, влизаш в черква и молиш се на св. Мина. Щом избъбреш вечернята, то времето се захладнява, фустаните тръгват на разход, а тебе в главата или «Филарет», или «Св. Георги». Жив човек нели си, ще излезеш да се поразходиш. А проклетата портарка затваря портите рано; но за тебе и в това отношение е морето до колене: два бана¹ в ръката ѝ, и тя ще да ти отвори и после полунощ, а ако ти не отвори, то ти можеш да прескочиш и през дуварите. Блаженство! Аз се чудя на себе си защо не съм станал поп и защо съм бил принуден да продавам кадри и да псувам незлобивите шкембеджии?

¹ Румънска монета.

Проклет свят! Тая е най-главната причина, която ме накара да оставя грешната земя и да се преселя в лоното Аврамово, което, според думите на попът, който ме опя, било място злано и място покойно, — с една дума, такова място, дето няма ни скърби, ни печали, ни плотски съгрешения. «Там, мислех си аз, небесният наш отец ще да ми даде някое къошенце в райа и аз ще да си поблаженствувам заедно с монте великомъченици братия». Но за да се кача при вседържителят на вселената, аз като секи сиромах, трябаше да отида по-напред в палатите на Колентина и да поидам помощта на благодетелната в сяко едно отношение медицина. Царицата на науките ме прие в своите обятия и снабди ме със сичките свои средства, без които даже и гръцките светни не би могли да се пуснат в такова далечно пътешествие. И наистина, в продължението на два месеца аз се излекувах от 30-годишната своя болест, която глупците наричат живот, приготвих гърдите си да могат да дишат в безвоздушното пространство и достигнах до такава тлъстина и сила, до каквато не е достигвал нито един човечески скелет. Благодаря на своята благодетелка!

И така, денят на моето преминуване настана. На 28 юлия 1874 година после Рождество Христово аз бях готов вече да оставя нашата грешна планета и да се пусна в далечен път. Но преди да тръгна, аз, като секи христиенин, пожелах да видя честитият йеромонах от българската капела и пред него, като пред изповедник, който познава кои грехове са противни богу и кои не са, да изповядам своите прегрешения, да изпрося опрощение и да се подкрепя от даровете на свети дух. Но за моето нещастие в онова време нашият благоговеишеиши поп Герасим бил повикан да бабува на едно нежно създание в махалата «Св. Спиридон» и затова не пожела да дойде и аз бях принуден да изпълня своя християнски дълг на такъв един език, когото не отбирах и пред такова едно лице, което никога не бях напсувал. Нямаше какво да се прави. Светът ми беше дотегнал дотолкова, щето аз избърборих няколко несвестни думи, които попът не разбра, «глътнах киселата влашка комка» и затворих очите си.

След пет минути аз бях вече на небето и трепетно очаквах решението на съдбата си в едно от фанариотските митарства. Пред мене, от дясната ми страна, се простираше прекрасната и широката райска градина, в която между непознатите мене светни и светийки (с тях не съм имал никаква работа) аз видях няколко души мои приятели, които пасяха зелена

грева, наляво зееше преизподнята на мъката, в която рогатите и опашатите царьове на темнината учеха ум и разум различни величества, светейшества, благородиета и преподобие-та; а под мене доле на земята, в една от кръчмите, която беше близо до моят гроб, свиреха цигани, играеше хоро и чуваха се приятелски гласове: «Да живее Пандурски!» Чашите, оките и половниците празнуваха денят на моето възнесение...

Но не се мина много време, а небето прие грозен вид. Бури, гръмотевици и светкавици ме окружиха от сяка една страна... Стадото заблея; грешниците зареваха; legionи херувими и серафими летяха около мене и със своите огнени мечове режеха облаците, като прясно сирене; из мъката се показваха няколко рогати личности и простираха към мене своите дълги и предълги куки; а аз, грешен Пандурски! — паднах на колене и със съкрушено сърце чаках своята участ. Минута — две, и пред мене, на своят огнен престол и в своите светли одежди, се спусна блажена Теодора. Аз си затворих очите.

— Ти кой си? — ме попита великата чудотворка. — Защо си дошъл тук млад и зелен?

— Аз... аз съм Пандурски — отговорих аз, — дошъл съм да си търся работа, защото откакто се е отворило българското «Книжевно дружество» в Браила и откогато г. Ценович е излял мебелите на читалището «Братска любов» в Букурещ, то българите не земат вече нито от псувни, нито от тояга. Тие искат просвещение.

— А защо ти не доби някоя катедра в Болград, или защо не захвана да издаваш някой български вестник?

— Аз бях посветил сичкият си живот на тие занятия, но крадените коне на Антона Парушова ме ритнаха в устата; а професорите из болградската централна школа ми подляха вода и целунаха се със Стоянова. А вестник аз не захванах да издавам затова, защото г. Савич се е възпитал в институтът Баламук, свършил е курсът на науките си в глухонямото заведение на г. Паничкова и има големи просешки способности. Защо да подливам вода на такъв човек?

— Тогава защо не отвори в Букурещ някоя фабрика за сапун, да земеш зестра мебелите на читалището «Братска любов» и да бъдеш син на своето отечество?

— Моето отечество не е вонещо блато. Ако жабешката любов и да има много конкуренти в Букурещ, но попът от българската черква има по-добър вкус.

— А защо не стана и ти поп?

— Аз и сега ставам, света Теодоро, ако само байо Станкович плати и мене 10 жълтици на месецът, за да имам и аз с какво да попригледвам чернооките вдовици, мазните слугини и гостите, които ще да ми дохождат из Търново и из Свищов (хаджи Кочйовица и баба Гина с дъщерята си).

— Това не може да бъде — извика великата чудотворка. — Ти си дошъл вече дотука и ще да останеш тука, но я ми кажи, изповяда ли се, причести ли се и покая ли се, преди да оставиш грешната земя?

— Изповядох се, света Теодоро, но попът беше влах и не разбра ме; причестих се, но комката беше твърде кисела; а да се покая беше невъзможно, защото повечето от моите погрешения аз съм направил заедно с попът от българската черква... А той не дойде нито да ме причести, нито да ме изповяда, нито да си види с мене сметката!

— Така ли е! — извикала блажена Теодора. — Ти си бил грешен човек! За тебе няма място нито в раят, нито в мъката. Ти ще седиш тука до онова време, дорде бог повика на съд и попът. Вие трябва да бъдете турени заедно с него на капъните.

После тие страшни за мене думи, блажена Теодора си прибра полите и отиде си; а аз останах пред вратата на раят да пея песента на Лазара и да си оплаквам дните и годините. Ех, дядо попе, грехът да е на душата ти, дете не дойде да си видиш с мене сметките! Но видя щем ги и сега...

[Независимост, г. IV, брой 44 от 17 август 1874 г.]

ПИСМО II

Когато захвана да притемнява — и на небето бива ден и нощ — то ме окружиха няколко шестокрили ангели и занесоха ме в една широка и темна стая, която имаше голямо сходство със станте на румънска полиция. «Ти трябва да поседиш до утре под затвор» — казаха ангелите и туриха два кофара на железните врата. «Ето ти и рай!» — извиках аз и постарах се да изпсувам сичките канцеларии, сичките правителства и сичките полиции. — Истина казват българите, че на тоя свят съществува и «магарешки рай». Трябаше да се търпи... Но в главата ми се въртяха различни размисления... «Боже мой, си мислех аз, защо не си дал на сичките свои създа-

ния еднакъв живот, еднаква смърт и еднакви блаженства? Види се, че и у тебе, както и в букурещките трибунали не съществува нито правда, нито правосъдие, нито човеколюбие. Право ли е, кажи ми ти, да ме затваряте за нищо и за никакво, когато дядо поп, който е най-главният виновник на сичките мои беззакония, лежи на мекички скутове и гладя брадичката си като секи котурак? Ако тоя православнейши махалски бик да би ме изповядал и причестил, то аз не би псувал господарствените и божествените канцеларии...»

Моите размишления бяха прекъснати от един мек, ласкателен и елеен глас, който се раздаде из едно от темните къшета на стаята и който ми потресе сичката душа. «Не обвинявай ме, чедо мое! — каза гласът. — Твоите страдания произхождат не по моето желание, а по ходатайството на нечестивият. Когато ти предаваше своята душа господу богу, то сатаната прие образът на бабината Гинина дъщеря и направи с мене съблазнение. Краката ми бяха заковани в букаи, ръцете ми бяха везани с дебели синджири, а брадлето ми подскочаше като кръчеталото на въденицата. Помисли си сега, крив ли съм аз? Ангелите живеят на небето, а грешниците на земята...»

Още дядо поп не беше свършил своята молитва, а друг един глас се зачу из другото къшенице на темницата и избъбра следующите думи: «Той лъже, не вярвай му. В оноза време, когато ти предаваше своята душа господу богу, дядо ти поп лежеше не на монте скутове, а съблазняваше жената на г-на Мутева... Да те пази господ от калугерин, от пияна жена и от бясна свиня.» — «Мълчете — извиках аз и тупнах кракът си о земята. — Аз не съм ваш съдия. Когато ни повикат в небесната канцелария да дадем сметка за своите действия, то ще видиме кой е крив.» — После това аз се търколих на голата земя, събух чепичетата си и заспах като къпан. Сънят ми до едно време беше лекоеен и дълбок, но монте дневни ощущения бяха дотолкова големи, щото и най-здравата глава трябаше да сънува. Аз видях... Почакайте... Какво видях аз?

Аз стоях в една широка и добре накитена стая, която беше осветлена с множество свещи и посред която се намираше дълъг стол, покрит с алено сукно. Подобни столове се намират само в трибуналите, които г. Пискуллиев нарича храмове на Темида. На столът се намираше голяма мастилница, три-четири пера, един куп хартии, едно жълто звънче и един

железен кръст, с позлатеното тяло на Исуса Христа. Зъди тоя стол седяха три старца, които имаха бели бради и които приличаха като две капки вода на византийските икони, т. е. — които имаха плоски, безжизнени и жълти лица, голе рапоновидни кратуни, дълги гръцки носове и тънки като гайтан устни. Аз никога не съм виждал такива страшни съдии. След време аз имах щастие да се известя от блажена Теодора, че тия строги старчета са били изписани из Русия и че тяхното произхождение е класическо. «Когато австрийските императори — говореше праведната жена — получиха от провидението право да се наричат римски венценосци и да усвоят жезълът на г-на Калигула, то тия старчета бяха пренесени във Виена и тяхното правосъдие беше припознато и от най-отчаяните престъпници; но времената се измениха. Русия се ожени за византийската империя, една от гръцките «царевни» се постара да роди руско щастие и немците пренесоха своето благочестие и останките от своята стара нравственост после реформацията в Петербург заедно със строгото правосъдие. Тук съм длъжна да ти кажа, че нашата православна империя, която се грижи и за Мак Махона, и за Дон Карлоса, и за шаха Надира, и за нравствеността на небесното царство, беше дотолкова добра, щото се реши да ни изпроводи своите велики угодници и да ни накара да си направиме и ние конституционно управление и народни съдилища. От онова време и до днешният ден в ангелският рай се пушат само ~~сноп~~ците, гръцките Марии Египетски, руските калугери, косерите, чучулигите и калугерките. За мъчениците, за великомъчениците, за свещеномъчениците и пр. райските врата отдавна вече са затворени...»

Но да оставиме блажена Теодора и нейните «велеречия» и да разгледаме небесният трибунал. Едно от старчетата зема в ръцете си звънчето и позвони. Ангелите воведоха няколко души доволно дебели хора, а един от старчетата заема от столът една хартия и захвана да я чете: «На 20 юлия в 1874 година някои от болгарските граждани (имерек)¹ продадоха на власите своята вяра за една бяла кобила, за четири крадени крави, за една тютюнова кесия и за едно «аферим кьпооглу»². Ние, българските колонисти из селата, протестираме против тая несправедливост и молиме божественият трибунал да накаже престъпниците по законът. Освен това ние

¹ Кажя името.

² Браво, кучи сине.

молиме небесният трибунал да посъветова нашите братя власи да не турят пръстът си в устата ни, защото и най-кроткото животно бива свирепено в оние минути, когато му вадиш очите.»

Когато страчето прочете просбата, то се обърна към дебелия хора и попита ги:

— Принавате ли себе си за виновни?

— Сиромашията, скъпията и домашните разноски са в състояние да накарат да продаде душата си и най-честният човек — каза г. Хорозов и посочи с пръст към една «многоумна дама», която седеше на един от по-първите столове горделиво и която гледаше аристократически на окружающите я предмети. — Моята фамилия говори, че всеки един мъж е длъжен по-напред от сичко да не унижава достойнството на къщата си, т. е. — да облача жената си и децата си прилично, да яде и да пие сладко и да не ходи на гости без ръкавици; а ако му се не роди житото и ако не бъде в състояние да поддържа себе си пред светът с честни средства, то да стане компаньон на г-на Парушова, да се подружи с конокрадците и да се навърта сякаш нощ около руската граница. В сегашното време хората не гледат вече нито на безполезната честност, нито на излишната чистота, нито на пияната правда. Мъдростта е парата, вярата е дебело прасе, надеждата е пълна гуща, а любовта е такъв един капак, който покрива сяко едно престъпление. Едно време и аз имах нещастие да мисля, че честността стои по-високо от шкембето и от гражданските приличия, но дълговременната опитност и здравият разум ме увериха, че вътрешната красота не струва ни пребиена парá. Тряба да ви кажа и това, че ако нашите колонисти и нашите граждани да би били малко по-умни, то не би ме избрали за депутатни и не би ми дали неограничена власт да решавам тяхната съдба. Те твърде добре знаеха, че моята ръка е научена да бърка в чуждите джебове, че моята душа е везана и че на моето сърце лежат твърде важни прегрешения. Кой им е крив? Аз имам обичай да служа само на силните и на богатите, които отделят масчица и за моето чувство.

Съдиите станаха, влязоха в едно малко стайченце и седнаха да се съветоват. След десетина минути тие изнесоха следующето решение: «После дълги размишления и после множество препирни небесният трибунал реши: 1) отсега нататък г. Хорозов ще да се храни из тайните фондове на различни комисии и неговото гражданско значение ще да остане на своето място, защото в слепите царства царува онзи, кой-

то има едно око, и защото «между глупците и Тома има пълно право да бъде «дворянин» (чокоин); 2) на болгарските патриоти ще да се окачи по едно звънче, защото сяко едно човеческо или животното стадо трябва да издава какън-годе глас и защото звънчето играе между скотовете такава също роля, каквато играят между генералите и чиновниците декорациите; 3) на селяните, които се наричат колонисти и които са се преселили в Бесарабия да намерят по-лесен живот и по-топло къшенице, да се даде по една юзда, по една тежка мотика и по малко хрян за под носът.»

Обвиняемите и обвинителите останаха задоволни.

След малко време едно от старчетата позвъни изново и пред страшната трибуна излязоха няколко други още «по-народолюбиви» личности, които имаха големи «чувства» и мазни лица. Секретарият прочете следующото: «Известно е вече, че българският народ се бори в продължението на толкова години против гръцкото духовенство и че правителството на негово величество султанът се уплаши да се не родят по-важни требования и дозволи му да основе своя независима йерархия. Българската радост беше необяснима. Сиромасите се молеха богу и очакваха големи облекчения и по-щастлив живот; чорбаджиите се готвеха да разделят с владичите доброволните пожертвования и обязательните данъци; Стоил Попов, отец Балабанов, Казанлъшкото «обаче», синьор Кръстович, х. Иванчо, Арnaudов и др. натовчиха зъбите си за владишки прасета и за порезаници; най-после, множество градски чапкъни, множество нехранимайковци, множество гръкомани, душепродавци и народопродавци, и множество словесни гъски се явиха пред лицето на представителя на екзархията и пожелаха да приемат ангелски чин, «месоядно» посвещение, червени гащи, арнаутска нравственост и башибузуска власт. С една дума, нашето нещастно отечество и нашата още по-нещастна екзархия заприличаха твърде скоро на безжизнени лешове, над които се бяха събрали и калесани и некалесани, и звани и незвани, и гуджовци и мурджовци, и захвана се безцеремонно пирувание.

Най-напред екзархът клатеше глава на сичките свои гладни гости и старееше се да угоди почти секому, но скоро се убеди, че ако даже и смръдливият Златни рог да би се преобразил на риба чорба, то и такъв случай би било невъзможно да се отхрани сичката наша гладна челяд. Сичкото това накара дяда Антима да затвори своята кухня и да обърне ко-

ритото надоле. Тая отчаяна несправедливост от страната на дяда Антима въоружи против екзархията множество гладни чака̀ли, от които първото място принадлежеше на господина Кръстовича и на отца Балабанова. О. Балабанов скръцна зъбите си, засука ръкавите си и повика екзархията на двубой; а г. Кръстович прокле своите надежди, направи на българската йерархия няколко малки пакости и успокои се при своята гъркиня. (Из сичко се види, че г. Кръстович има българска душа и славянско сърце, р.) Но най-много са ожесточени нашите цариградски банкиери, които са мислили да създадат от екзархията млечна крава и да плуват по Ортакъюу като бубрек в лой. «Ние, цариградските дюлгери и градинари, протестираме против дяда Антима и молиме небесният трибунал да накара екзархията да заплати 3 милиона гроша на г-на Тъпчилеща, който има деца и комуто трябва̀т много пари.» Старчетата отидоха изново в малката стайца и изнесоха следую̀щото решение: «После дълги размишления и после продължителна борба, небесният трибунал решава: 1) 1. Тъпчилеща, който желае вече да стане един от главнодействую̀щите членове на отоманската банка и комуто трябва̀т много пари, ще да получи своите 3 милиона грошове, от които 2 900 000 са проценти, а 100 000 са капитал. 2) О. Балабанов и г. Кръстович, които имат безгрешен доход из различни тайни фондове, ще да останат неудовлетворени. 3) На екзархията се дава пълно право да плати дълговете даже и на бая Семка Окатият, който е бил едно време клисарин в българският обор на Балат. 4) Дядо Антим се обязва да купи юларче на господина Тъпчилеща и да му даде протосингелски чин. 5) Българският патриотизъм се обязва да...»

Аз трепнах и събудих се. Боже мой, какъв ли ще да бъде и моят съд!

[Независимост, г. IV, брой 45 и 46 от 24 и 31 август 1874 г.]

ПИСМО III

Вчерашният ден беше за мене ден на тежки изпитания. Божественият трибунал, който в последното време се е решил да разгледа съдбата на многострадалният и дълготърпеливият български народ, счита за представител на тоя народ не болградският херой Антона Парушова и не «Доброе-

телната дружина» с нейният «пиянствующий, буянствующий и дома неночующий» поп Герасима, а мене, Недялка Пандурски. Вследствие на няколко прошения, подадени против моята личност от страната на множество живи и умрели наши «патриоти», мене повикаха вчера на съд и накараха ме да отговоря на сичките оние обвинения, с които в. «Независимост» обсипва българските обществени дела. Напразно аз протестирах пред шестокрилите жандарми и доказвах им, че не мога да се явя на съд дотогава, дорде не бъде повикан и попът из българската черква в Букурещ; напразно аз виках, псувах и молих се да ме оставят в магарешкият рай до второ пришествие, т. е. до онова време, в което вагабонтите ще да згидат в мъката, а българският народ ще да наследи царството небесно; най-после напразно аз ги уверявах, че не съм бил нито член на «Добродетелната дружина», нито болгарски депутатин в румънската камара, нито пък кредиторин на нашата млечна екзархия.

«Аз съм такъв също светец, говорех аз, каквито са сичките калугери по светът и сичките «сестри милосердия» по Влашко, а ако съм продавал кадри и ако съм псувал православните свои купувачи, то съм правил това с твърде човеколюбива и богоугодна цел. Като патриотин, аз съм искал да принеса полза на своето отечество и да помогна на «Книжевното дружество» Браила да просвети и да образова по-скоро българският народ, като българин, аз съм искал да спечеля някоя и друга пара, за да кажат даже и членовете на «Добродетелната дружина»: «Видите ли? И Пандурски стана умен и почтен човек»; а като човек, аз ни на минута не съм преставал да мисля и да работя (разбира се, че заедно с дяда попа) за плодородието на женският пол и за размножението на човешкият род. Ако ми не вярвате, то можете да попитате благонравното настоятелство на букурещкото българско читалище «Братска любов», което (не читалището, а настоятелството) — наместо да стисне г-на Ценовича за гушата и да го накара да избълва читалищните мобили — сяка вечер заседава в хотел Дачия и събира тайни статистически сведения за келнериците в Букурещ. Това настоятелство познава и мене, и попът из българската черква, и познава ни много по-добре, нежели оние почтени български фамилии, които са имали голяма наклонност и важни причини да не пуснат тоя махалски бик да се разправи с мене. И после тие мои заслуги вие искате да ме теглите на съд! Защо и за какво? Не защото не съм се

причестил ли? Идете по дяволите с вашето правосъдие! Аз не съм вече представител на българският народ, аз не съм Тъпчилеща, аз не съм Мурджо... Аз съм Пандурски!»

Но ексекуторите на божията воля не дадоха никакво внимание на моето златоустовско красноречие. Тие ме повлякоха без никакви церемонии и за една минута ме затътриха в салонът на трибуналът. Щом се изправих пред мазнолиците съдии, то графьеринът¹, св. Пафнутий, зема от масата една хартия, изглежда сичкото събрание и захвана: «Добродетелната дружина», която съществува още от първия ден на сътворението на светът и която е написала 11-а заповед божия «не зевай»², като вижда, че покойният г-н Пандурски не остава нищо за болницата св. Козма и Дамян, а отива на небето да сее само един раздор между умрелите благодетели на тая «Дружина», и между нейните живи шкембести членове, изпроважда за адвокатин вездесъщото Капе, а за мюзевирин, т. е. — за лъжлив свидетел, известният по всичкото поднебесно пространство базергянин³ Петър Кутлето, и дава им пълна сила да отворят процес с реченият Пандурски и да го накарат да признае себе виновен в следующите три престъпления: 1) в псувните, които е той изрекъл против безкористните членове на още по-безкористната «Добродетелна дружина», и с това е разплакал множество перачки, вдовици и приятелки на белокосите ергени; 2) в клеветите, с които той е накичил благоговейнейшият и пренепорочнейшият поп Герасима и с това е принудил баба Гина да отиде чак в Букурещ и да иска възнаграждение за съблазнената от него (не от Пандурски, а от дяда попа) своя дъщеря, и 3) в причините, по които букурещката българска черковна и училищна епитропия е принудена днес или утре да затвори училището и черковата и да събере парц за помен на своят калпав патриотизъм. Ако г-н Пандурски се откаже от своите думи или ако не припознае себе си за виновен, то да се провозгласи за еретик и да се земе имането му за полза на бабината Гинина дъщеря; а ако направи противното, т. е. ако припознае себе си за виновен, то да се принуди да земе за жена червенокосата хаджи Кочйовица, а на дяда попа да остави белолицата г-жа Стефани св. Спиридонската, така щото нито Пандурски да спечели, нито дядо поп да изгуби.»

¹ Секретарят.

² Не се прозявай, не се заплесвай

³ Търговец, търгаш.

После прочитането на тоя обвинителен акт, един от съдниците, който приличаше повечето на жена, нежели на мъж, се обърна и ме попита:

— Направил ли си ти тие престъпления и признаваш ли се за виновен?

Аз съм правил на земята много по-големи престъпления, — отговорих аз, но да припозная себе си за виновен не мога, защото хаджи Кочйовица е изгубила вече своята сладост, а Стефани св. Спиридонската ме обича повече, нежели дядо попа. Ако не вярвате, то попитайте г-на Шеварова. Освен това дядо поп е голям келепирджия. Той прибира сичко, шото и да му падне на ръка, а аз съм възпитан другояче. Когато Кочйовица дохожда в Букурещ, то ни един от членовете на «Добродетелната дружина» не пожела да я земе за жена (впрочем, единът от тях не беше още овдовял, а дядо владика не беше в Букурещ); а дядо поп, който пред сяка една жена се облизва като котурак, зема тая сирота жена и заведе я в градината Чешмеджиу... Как да се припозная за виновен, когато дядо поп е по-голям майстор от мене? А колкото за Стефани св. Спиридонската, то това мило създание ме обича твърде много. Когато дядо поп ме заваряше при нея, то тя ме скриваше под мусандрата; а когато той се припознотаваше и тръгваше да си върви, то тя го чумосваше и думаше: «На тоя пръч и десет жени са малко. Не видиш ли, че и ръцете му, и главата му са захванали вече да треперят!» — «Ръцете му не треперят от това — отговарях аз. — Той си е аслъ сакатичък в ръцете. Не си ли видяла как се той кръсти?» — «Нима сакат човек може да бъде поп?» — питаше нашата орташка жена. — «За нашата черкова и сляп да бъде попът, пак няма нищо — отговарях аз, — защото и сам дядо владика не знае какво трябва литургията.» — «Боже мой, боже мой, какви грехове не стават по тоя свят!» И така, г-да съдии, аз ви казвам, че не мога да припозная себе си за виновен.

— Ако не признаеш себе си за виновен, то ти ще бъдеш провъзгласен за еретик и ще да ти се земе имането за полза на бабината Гинина дъщеря — отговори съдията.

— Аз и без това не вярвам в сметките на «Добродетелната дружина» и в патриотизмът на нейните членове — отговорих аз. — Аз съм съгласен да бъда еретик, т. е. такъв, както съм бил от самото си рождение, но да дам имането си на бабината Гинина дъщеря — това не мога направи, защото в това отношение аз не съм бил ортак с дядо попа, не съм крал

коне с Антона Парушова и не съм бил мъж на жаба Крекетуша. Моето имане аз харизвам на читалището «Братска любов», но с условие, че читалищното настоятелство ще да огниде у мадам Ценович и да иска откраднатите мебели. В противен случай аз протестирам против българската екзархия и задържам правото си да псувам и старо, и младо.

После тоя мой категорически отговор божествената юстиция влезе в стаята на съвещанието и след няколко минути изнесе следующето решение: «В името на човеческата глупост и на сичките европейски закони, божественият трибунал решава: 1) На основание 35§ от наполеоновският кодекс за кражбите, на «Добродетелната дружина» отсега нататък и до «скончания мира» се позволява да прибира имането на умрелите (изключва се само имането на еретикът Недялка Пандурски), да прави и да вижда сметките си в темнината и да помага само на оние сироти, които предварително задължават нейните членове, ако не с друго, то барем с една приятна усмивка или с едно съмнително намигване. И така, в силата на тоя параграф, ако любовниците на дяда попа имат черни очи, дълги коси и бели снаги (да се пита за това о. Герасим). «Добродетелната дружина» е длъжна да затвори училището и да земе тие Марии Магдалини под своето непосредствено покровителство. Общите къщи са големи — може даже и манастир да се отвори; 2) На основание XIX глава от Кормчията книга, сакатият поп Герасим, защото не е отишъл да причести еретикът Недялка Пандурски, да се затвори в пивницата на дяда владика и да се държи там най-малко 8, словом осем деня. Наказанието на попът трябва да екзекутира неговият духовен началник; 3) Сичкото движимо и недвижимо имущество на еретикът Пандурски се дава във вечно владение на читалището «Братска любов», което от своя страна се задължава да проповяда братска любов между келнериците, да издаде теорията на своето оплодотворяване и да вдъхне в българският народ най-строга благонравие. Контролата върху това се дава на един от нашите млади доктори; 4) Според наказателният законник на Мемиш паша, Пандурски се проглашава за еретик и оставя се в магарешкият рай, за да отговори и на останалите обвинения; 5) Капето и Кутлето ще да останат при него в качеството на пззачи; 6) Заседанието се отлага за до неделя.»

[Независимост, г. IV, брой 46 от 31 август 1874 г.]

ПИСМО IV

Ако сичките съдебни инстанции по вселената да би съдили така лесно, така бързо и така справедливо, както въобще съди божественият трибунал, т. е. това високо съдилище, пред което аз днес съм принуден да отговарям за греховете на българският народ, и ако сичките адвокати, мюзевир¹ и шарлатани по обширният триъголник на земното кълбо да би имали познанията на правоведецът Петра Оджакова, умът на капуцинеринът отца Марка Балабанова и красноречието на браилското кръчетало Ангелаки Савича, то на светът не би съществували вече никакви несправедливости, никакви престъпления и никакви оплаквания. В силата на юридическата глупост на отца Балабанова българският народ би добил своята свобода по законен път и поставил би за цар на републиката най-богатият човек на светът (г-на Ротшилда или Николая Мироновича); в силата на международното право на Оджакова (на правото между жабите и човеците) фабрикантинът Сяров би земал за жена «докузбабалията» Tochter² на жаба Крекетуша и родили би Месия, който ще да избави екзархията от насилията на балканският пелтек Тълчилеща, а «Българското книжевно дружество» — от патриотическият фалимент на одеският базиргянин Николая Мироновича Тошкова; най-после в силата на апостолският устав за прелюбодеянието (написан в 1852 година от полудяването на Ангелаки Савича) брадата на сакатият йерей из българската черкова в Букурещ отдавна би била оскубана и отец Герасим отдавна вече би припознал за свои законни съпруги сичките блудници в Букурещ, а за свои законорождени деца сичките археологически нехранимайковци, които са наумили да отнемат обетованата земя на болградските волове, и да накажат съгочествениците на Антона Парушова по законът на Мойсея «око за око и зуб за зуб».

Както щете, но аз съм твърде задоволен от решенията на божественият трибунал и надеям се, че когато настане второ пришествие и когато аз и дядо поп бъдем турени в капъните на небесното правосъдие, то той тутакси ще да отиде при своите рогати и опашати братия, а аз като всеки патриотин, ще да добия някоя богата и велика служба (напр. министър на просвещението) в българското небесно царство и ще да

¹ Клеветници, интриганти.

² Дъщеря с девет бащи.

ходатайствувам пред бога за щастието на нашите литературни конокрадци, за спокойствието на нашите екзархални дембели и за процветанието на нашата журнална подлост. Аз ще да се моля богу да даде Найденову 5 драма ум и разум, Балабанову за две пари совесть, на «Книжевното дружество» една лула тютюн, а на «Добродетелната дружина» мощите на св. Пахомия Болградски. Тоя светия е болградски, защото съблазни дъщеря си Райна и хвърли новороденото ѝ отроче в болградското блато. Измъчен в измайлската пушкарня, тоя старец прие мъченически венец и наследи царството небесно. (Ето на болградчани още едно нещастие.) А аз, като министър на просвещението, от своя страна ще да унищожа монополът на глупостта, на пиянството и на женското вдовство във Влашко (Радуй се, отче попе Герасиме!) и ще да дам на браилчани керемиди, да изградят паметникът на своите поети и писатели; на галачени — учител, да им пее в кавенето; на плосечени — училище, да си затворят в него телците; на александрийчани — суровица, да се бият по главите, а на гюргевчани — ферман, да отурчат Войникова.

Освен това аз ще да покровителствувам сичките празноглави генини, сичките неприпознати таланти, сичките литературни копилета и сичките политически ахмаци; ще да дам на Йоакима Груева, на Тодораки Искрова и на Цока Каблешкова по един орден кюлхане¹ за отравянieto дяда Софрония и за изяданieto манастирят Св. Неделя; ще изпроводя на х. Иванча х. Величков Пенчович ефенди, на Арнаутов ефенди и на татарският критик г-на Михайловски десетина оки боза и 5—6 тикви, за да калесат министрите на високата порта и да направят дипломатическа «кабак геджеси»² за щастието на раята и за съединението на българските училища с турските; най-после — ще да харижа на Мурджа из Калофер, на Генча Пиявицата из Копривщица и на Тоша из Карлово — които в Русчук носят титли Стоил ефенди, Иванчо Чорапчиев ефенди и Петраки Златев ефенди — няколко криви жълти краставици, за да си наумяват сякога за младостта и за занаятът, чрез които са достигнали да им ъкачи Мемиш паша по едно «ефенди» на опашките. Но, боже мой, боже мой! Дали тие мои юношески мечти и тие мои благи намерения

¹ Място за смет.

² Тиквар (презрително).

не щат да останат такава също мъртва буква, както останаха благите намерения на «Книжевното дружество» в Браила, на централната школа в Болград, на читалището «Братска любов» в Букурещ и на първият «Таен централен български революционни комитет»? . . .

Но ако безмозъчната глава на г-на Оджакъва е могла да напише теория за българската поезия, ако Найденов е бил в състояние да редактира български вестник и ако санитарната комисия в Браила оставя г. Савича да се разхожда свободно по улиците, то защо аз, Недялко Пандурски, на когото политическите и литературните способности не е могло да отнеме ни едно безсловесно животно и на когото пред талантът в псувните са се покланяли даже и шарлаганените тулуми на «Добродетелната дружина» — защо аз, казвам, да не стана министър на българското просвещение и защо аз да не напечатам на фараоново иждивение статистиката на «мудрословеснейшият и изряднейшият из всех болградских учителей» Василия Стоянова Жеравченина?

— Кой е Недялко Пандурски? Де е еретикът Недялко Пандурски? — извикаха няколко ангелски гласове и прекъснаха моите патриотически размишления. «Ето ти тебе и министър на просвещението» — си помислих аз и за едно мигновение се намерих в салонът на небесният ареопаг.

Събранието беше пълно, и същото, което заседаваше и оная неделя, само наместо св. Пафнутия, за графниерин беше турнат св. Пахомий Болградски. — «Чети, отче Пахомие» — каза божият прокурорин. Св. Пахомий захвана: «Екзархията, за любовта на която аз станах от архимандрит ходжа (това е, аз мисля, позволително, ако един сиромаш човек има намерение да напълни търбухът си), като видя безбожието на болградчани, ме изпроводи да им стана градинарин и да ги наставя на път божи. Дорде бях аз там, то сичко вървеше като по мед и масло, но Пандурски, който се считаше и тогава за представител на влашките българи, съблазни дъщерята ми и посея такъв раздор между румънското министерство и доходите на централната школа, щото днес на болградчани, които едно време са отнели Бесарабия от вълците и от жабите, — се запрещава даже и да блеят на своят варварски език. Румънското правителство ще да им отнеме земята и тие не ще имат вече нито де да пасат. По тие причини болградчани протестират пред божественият трибунал и искат: 1) Пандурски да се хвърли в геенната огнена: 2) на Антона

Парушова да се даде едно парче земя, за да има де да зара-
вя крадените телета, и 3) Хорозов да се избере и занаяпред
за депутатин в камарата, за да защити барем шапките на
колонистите. Това е едно от обвиненията, на което еретикът
Пандурски е длъжен да отговори.»

И аз отговорих: «Г-да съдии, ако о. Пахомий иска да ка-
же, че аз съм съблазнил неговата 14-годишна дъщеря Райна,
то аз желая да опровъргна това обвинение, защото съм чел
христоитията на Райна Поповича и геонимията на Добро-
плодната гъска и познавам, че само попът из българската
черкова в Букурещ е способен да прави такива богоугодни
дела. (Капето и Кутлето искат да защитят дяда попа, но пре-
зидентът, св. Акакий, им казва да стоят зад вратата и да не
ляят). А ако румънското правителство иска да отнеме земя-
та на бесарабските добичета и да погълне доходите на цен-
тралната школа, то това произлиза от туй, защото румънски-
ят министър на просвещението се е научил, че почти сичките
професори в тая школа са руски пропагандисти и изповядат
мохамеданска вяра (има и един циганин), следователно, ако
разгледаме въпроса археологически и економически, то пра-
вото на по-силният принадлежи на дако-ромеите, защото са-
мо фанариотите имат право да наследят царството на жаби-
те и на вълците. Българите са народ чергарски и аз, като те-
хен представител, не признавам себе си за виновен.»

После тая моя защита събранието влезе на съвещание и
изнесе такова решение: «Със съгласието на божественният
прокурор, небесният трибунал решава: 1) защото попът из
българската черкова в Букурещ има безчислено множество
жени и любовници, то за чистотата на православната наша
вяра да се припише нему и блюдодеянието със св. Пахомие-
вата дъщеря; 2) защото казаният поп не се е явил още на
съд, а неговите защитници Капето и Кутлето са цигански ад-
вокати, то защитата на еретикът Пандурски да се припознае
за праведна, а той сам да се остави в магарешкият рай още
на няколко недели, дорде се свърши процедурата на рели-
гиозната давия¹; 3) защото болгарските волове не знаят
нико да бодат, нито да ритат, то да се земат земите им за
държавният дефицит на Румъния и да им се предложи да
отидат да пасат трева по скалите на Кавказ, а ако не поже-
ляят да оставят пепелищата си, то да им се позволи да гово-

¹ Иск, съдебен процес.

рят български само в кръчмите. В школата не трябва да съществува нито един московец, нито един турчин и 4) главното заседание на трибуналът, на което ще да се разгледат сичте обвинения против еретикът Пандурски, ще да стане до неделя.» — Доволни ли сте, г. Пандурски, от тия решения?

— Доволен съм — отговорих аз, — но защото дядо влади́ка не изпълни оназнеделяшното ваше решение, т. е. защото не затвори дяда попа в пивницата, то аз искам да се накаже и той.

— Да се накаже — отговори св. Акакий, — да му се не дава три минути да пие вино и четири нощи да яде блажно.

После това заседанието се отложи за до неделя, и аз си отидох в магарешкият рай.

[Независимост, г. IV, брой 47 от 7 септември 1874 г.]

ПИСМО V

Днеска аз ходих да се поразходя по небето и случайно влязох в Мохамедов рай. Вие, господине редакторе, не сте в състояние ни да си въобразите какъв е тоя рай и какви блаженства усещат неговите праведници, неговите поклонници и неговите светии. Мохамедов рай не е нищо друго, освен грамадна градина, по която са насадени кичести и вечно зелени дървета и по която текат три чудотворни реки. По една от тие реки тече мед, по друга — масло, а по третя — мляко. Фи́лафът е натрупан на купи, по които са навтикани множество попови лъжички. Под сяко едно дърво седи на червено кадифено шилте¹ по един праведник, около когото се търкалят чети́рисет голи и дебели жени и няколко млади момченца. Момчетата пъ́лнят дълги и асемиени чубуци и турят ги пред праведникът, а жените го милват, гладят му краката, чоплят му между пръстите и кадят около него различни мнризливи дъхове. Близко до дясното коляно на праведникът се намират три хрусталени наргилета, на които такъмите и маркучите са накитени със злато и с елмази и които се пушат сами. Даже и небесната тюмбекия² е направена не за мъки, а за рахатлък. Дърветата, под които седят Мохамедовите угодници, са провалени и из тях тече бистър, сладък и мнризлив шербет. Но най-голямото украшение на тоя рай са

¹ Малък дюшек за миндер.

² Тютюн за наргиле.

жените. По една от четирисетте жени е дотолкова хубава и дотолкова гиздава, щото хероините из Хану Манук, красавиците от св. Георги и любовниците на дяда попа ми се показаха цигански вулгии¹. Невежеството, г. редакторе, е убийствено в сяко едно отношение. Ако бъдещият фабрикантин да би имал ясно понятие за Мохамедовият рай и ако негово сапунско величество да не би се приготовило за Баламук чрез любовта на една одрана котка, то не би яло лобут от нейните нежни родители; ако хероите на Росети Георгиева да би погледали на гореказаният рай и ако да би видели безсмъртните гурии на това небесно царство, то би оставили г-на Росети без мъщери, върнали би се в Турция и целунали би се с г-на Чорапчиева и с Арнаудова ефенди; най-после, ако дядо поп да би видял това, щото гледам аз тая минута, то негово преподобие би приняло ислям и навило би на главата си голяма зелена чалма (която би му приличала много повече, нежели поповската тенджерка). Втората прелест, с която се отличава Мохамедов рай, е тая, че по пътищата се търкалят торби с жълтици, сандъци с грошове и чували с ориз. А нашите българи ходят по Влашко да продават кожи и пастърма, да ядат сол с мерудийка, да живеят по дупките и да хранят различни насекоми! Ако тие будали да би имали по-голямо развитие (каквото напр. има татарствующият критик г. Михайловски), то би оставили «улица Габровени» на дяволите и преселили би се в тая обетована земя, дето даже и Капетото би станал тежък сарафин.

Аз тръгнах да ходя по райската градина. Под едно твърде кичесто дърво седеше букурешкият турски консул, когото обикновено наричат Арапинът, и пиеше горчиво кафе. Пред него стоеше хероинята из Хану Манук, която днес се нарича жаба Крекетуша и която е заключила законен брак с Рача Осмокрача, и говореше му следующето:

— Ако си правдолюбив човек и ако имаш добро сърце, то те моля да хванеш сичките български хъшове, които се разхождат по Румъния и които опинат за мустакът мой узонахмак², и да ги изпроводиш в Русчук да ги обесят. Тие хора са неприятели не само на нашата къща, но и на негово величество султанът, който ги е хранил толкова години и който ги е вардил от чуждите завоеватели.

¹ Дълги кожени торби за носене на храна.

² Голям глупак.

— А коя си ти? — попита консулт хладнокръвно като всеки азиатец.

— Аз съм наследницата на българското читалище «Братска любов»; аз съм жена на великия Рак Осмокрак, който има патриотическо сърце, когато трябва да се яде, и който е готов да издави сичките българи с една лъжица вода, когато го ударят по носът и когато му кажат да си не вовира зурлата през чуждите плетища; най-после аз съм благодетелница на човеческият род, защото съм живяла в Хану Манук и защото съм лечила румъно-българските младежи от пъпки по лицето.

— Следователно, ти си докторица? — каза консулт.

— Докторица съм — отговори жаба Крекетуша и изпъчи долната си устна така, чегато е добила воля да целуне някого. — Когато аз живеях в Хану Манук, то сичките младежи молеха бога за моето здраве...

— Не е истина, консул ефенди! — извиках аз и разсърдих се не на шега. — Между тие младежи има и такива, които и до днес още я проклинат за нейните самопожертвования. Аз познавам няколко души православни християни, които и до тая минута приемат серни вани и *mercium et iodium*.

— Мълчи, лоло једна!¹ — извика праведната жена и захвана да ме попържа така яростно и така хамалски, щото моята логика, с която аз съм се отличал в продължението на сичкият свой живот, изгуби окончателно своето значение. Земун ме надмина в сяко едно отношение.

— Но аз би желал да зная каква причина ви е накарала да се въоружите така «пипересто» против българските хъшове, на които вашият Рак е изял и гурелите из ушите? — попита консулт. — Аз твърде добре зная, че преди няколко години вие бяхте яростни български патриоти и готови бяхте «за триесет сребреника» да убиеете даже и русчушкият светия Мемиш паша.

— Причините са следующите — отговори жаба Крекетуша и заплака с кървави сълзи. — Първо, моят Рак, който ме хранеше в продължението на много години от гърбовете на своите ближни, се подплъзна и падна, а греховете му се разсипаха наред кръстопътят; второ, младостта ми, която беше най-скъпоценната моя стока, избеля и изтърка се; третйо, българските патриоти захванаха да си прибират ке-

¹ Нехранимайко, негодник такъв.

сите и да ни не дават вече доброволни пожертвувания за нашите комерчески предприятия; четвърто, единственото мое единице, което съм аз вардила за виенските търговци и което съм родила на личен ден, стана жертва на българските хъшове, т. е. побягна скришом из къщата ми, направи блуд с един нахранимайковец и стана за смях на хората.

Консултът помисли малко и каза с азиатска подсмивка: «Каквато е била майката, такава е и дъщерята. Крушката не пада далеч от коренът си. Из сичко се види, че тя е възпитана в строга нравственост и че е видяла добри примери в къщата на майката си и на баща си.» — «Когато нейният десети баща ходеше при майката, то тя го посрещаше на стълбата и молеше му се да ѝ купи череша», извиках аз и побягнах. Аз твърде добре знаех, че жаба Крекетуша има остри зъби и че от нейното жилило страдае даже и г. Раевич.

Под друго едно дърво седеше знаменитият русчушки политико-економист Мемиш паша и четеше граматиката на г-на Йоакима Груева. Пред него стоеше един от младите български докторчета и плачеше.

— Аз ти казах вече, че твоите домогателства са напразни, каза негово превозходителство Мемиш паша и остави граматиката на коляното си. — Правото принадлежи на по-силните и на по-достоините. Ако твойт противник е секретарин на почтената «Добродетелна дружина», която е припозната даже и от дяда Тонковича, то той трябва да бъде секретарин и на букурещкото чистилище Дачия.

— Но аз съм избран по вишегласие — каза докторчето.

— Ако «Добродетелната дружина» да би управлявала своите дела по вишегласие и ако българското «Книжевно дружество» да би обръщало внимание на обществените потребности, то множество мъртвеци би останали без опело и множество кръчмари би захванали да държат в кръчмите си Елисавети и Юлии. Вишегласието е опасно в сяко едно отношение. Желаш ли да ти приведа няколко примера? Ако аз, някои от членовете на «Добродетелната дружина», Наполеон IV и Сармусак ефенди да би питали вишегласието, то на нашите гърди не би висели различни декорации (медали), и ние не би се считали за благодетели на човеческият род.

— Вие не сте заслужили! — вика вишегласието.

— Как не сме заслужили! — казвам аз. — Ако да не би бил аз, то лудите би останали без свой представител; ако

да не би била «Добродетелната дружина», то вдовиците и маджариците би останали без кавалери; ако да не би била българската черкова, то попът би бил принуден да отвори публична къща и да играе на посадник; ако да не би била «Дачия», то множество умствени способности би обрасли с ориз и тяхната нравственост би се затъркаляла по къшетата; ако да не би били Чорапчиев и Стоил ефенди, то българският народ би захванал да закопава своите цванчета в земята и убил би търговията окончателно; ако да не би било българското «Книжевно дружество», то мързеливите би останали без работа; ако да не би било галацкото училище, то г. Михайлов би бил принуден да мъти яйца; ако да не би било гюргевското училище, то учителят им не би се разхождал по Русия да търси разковничето; най-после, ако да не би били болградчани, то подлостта би изгнила и станала би непотребна за нищо и за никакво.

— Не е то така — извиках аз. — Болградчани са се решили да продадат своята народност с богоугодна цел.

Мемиш паша имаше намерение да ме изпсува, но аз затикнах ушите си и побягнах. Аз знаех твърде добре, че тоя турски светия е член на «Добродетелната дружина», а мене се не искаше вече да мисля и да говоря за това богоугодно заведение, което твърде скоро ще да се пресели при мене и което има даже и по небесното царство свои последователи и защитници.

— Хайде, кир Пандурски, пред съдилището — ми казаха божините ангели, и аз излязох из Мохамедов рай и упътих се към небесният трибунал.

[Независимост, г. IV, брой 48 от 14 септември 1874 г.]

ПИСМО VI

«Чудеса чудес и всяческа чудеса!» Ще да повярвате ли, г-да грешници, политици и журналисти, ако ви кажа че съдбата на българският народ е решена вече и че аз, Недялко Пандурски, който едно време проповядах словото божие по кръчмите, пишех литературни статии по дуварите и решавах източният въпрос с носът си, днес вече съм помазан за цар и самодържец на новото българско царство и за на-

следник на сичката турска империя, а дядо поп (попът от българската черкова в Букурещ), който и до днес още е в състояние да оплодотворява вдовиците на честитата «Добродетелна дружина», и занаятчият ще да си остане мъж на няколко чужди жени, любовник на хаджи Кочйовица из Търново и ревизор на сичките публични къщи в Букурещ? С една дума, ще ли да повярвате, православни християни, ако ви кажа, че въпросът за престолонаследието в Турция е решен вече в моя полза и че аз отсега нататък ще да държа капъните на европейското равновесие? Ако не вярвате, то обърнете внимание на моите думи и съставете си понятие за ходът на това историческо събитие. Вие помните (ако не помните, то прочетете в. «Тъпан»), че още преди шест години нашите букурещки нотабили бяха подали енергично прошение на Наполеона III, в което молеха моят побратим (сичките еснафчии са побратими) да набие на кол султана и да тури мене за цар във Велико Търново. В онова време «Добродетелната дружина» се обеща пред дяда Топковача, че ще да ми изгради с парите на умрелите праведници летен палат в Арбанасите, за да си живея с моята г-жа Стефани (тогава тя не беше още съблазнена от дяда попа), че ще да направи в Търново болница, за да се лекуват нашите поети, учени и литератори и че ще да въздигне «задушна» академия в циганската (в болярската, р.) махала, в която моят лейб-медик (доктор Протич) ще да предава своята знаменита медицинско-дипломатическа логика. Разбира се, че аз в онова време не пожелах да приема тая чест от ръцете на Наполеона III: 1) защото се не познавах още с него лично и защото ме беше страх да не изиграе и мене така също, както изигра Максимилиана, и 2) защото моите конкуренти Мънзов и Касабов (Ян Касабиян, р.) фотографираха портретът ми и аз с удивление видях, че моята глава — главата на Пандурски! — която се назначаваше да носи царска корона, е келява и неумита.

И така, при сичкото това, че моят тогавашен портрет имаше голямо сходство с портретът на бившият вселенски патриарх и че в моята глава имаше достатъчно количество дипломатически смисъл (Сяровски сапун и Бракаловски кожи, р.), за да управлявам която и да е държава, но аз се не реших да оставя своята литературна кариера и да стана сътрудник на Касабияновият дуализъм. «По-добре е, мислех си аз, да се съглася с гюргевският настоятел на учи-

лището и да разделя с учителят учителката, за да мога и аз да живея като всеки християнин честно и безгрешно, нежелни да стана цар, да изпъча «добродетелно чувство» и да се мъча да родя син, който да накара нашите велики историци, г-на Кръстовича и г-на Дринова, да напишат още няколко тома за произхождението на българите.»

И така, аз се отказах от предложението на Наполеона, прекъснах сношенията си с «Добродетелната дружина» и залових се за своя стар занаят. Но в онова време политическият хоризонт се помрачи, папата се обяви за непогрешим и „Книжечното дружество» в Браила записа в историята на българският народ още няколко важни събития. Наполеон си даде оставката от фрунцузкият престол и отиде на небето да прави коректура на цариградските вестници; Ценович (не г. Ценович, а г-жа Ценовичка. Ценович е нула в политическо отношение, р.) открадна мобилите на читалището «Братска любов» и обяви на българската публика (в това число и на г-на Кавалджиева), че жената му е направила от тях американски сапун; «Добродетелната дружина» издаде орган на своята глупост под название «Отечество» и възбуди нервната система на г-на Савича до пех plus ultra¹; Сяров, за да отмъсти на г-на Ценовича за читалищните мобили, скокна в блатото, открадна манъстото на г-жа Крекетуша и изяде три кантара лобут за любовта към дългите носове и към глухите уши; екзархията насади няколко гъски по епархиите, разви системата на фанариотският рахатлък, сви няколко хайдушки гнезда и изпъди из своята ахчийница², почти сичките гуджовци и мурджовци.

Разсърдени от тоя карамбол³ на тайнобрачните свети отци (Дорчо и отец Григория са от явнобрачните, р.) патриотизмът на Мироновича изкипя и той се отказа да изпроважда обещаната си помощ на българското «Книжечно дружество» и на седемте училища в България, Тъпчилеща отвори давия⁴ за органическите богатства на Балат, а цанцугерът⁵ отец Марко Балабанов изнесе своята совест на мезат⁶ и обяви чрез своят «Век» че между клисурската Минерва и г-на Найденова съ-

¹ До крайна степен.

² Гостилица.

³ Удрянето на топките в билиярда.

⁴ Иск, съдебен процес.

⁵ Вид птичка.

⁶ Търг, публична продан с наддаване.

существува такава разлика, каквато съществува между Мемиш паша и Стоянова, между Мурджа и Тъпчилеша, между мене и султанът, между Миташът и Стоила ефенди, между Кръстовича и Касапски, между Мироновича и Петра Палаузова, между Хорозова и Антона Парушова и между привременното настоятелство на читалището «Братска любов» и сакатният поп из българската народна черкова в Букурещ. Разбира се, че после тие прогресивни исторически събития, които, според статистиката на г. Стоянова, имаха голямо влияние относително финансите на Турция и относително метрическата поезия на славяните — цените на литературната цуйка¹ се покачиха, въпросът за престолонаследията в Турция влезе в нова ера и аз, като историческа личност, трябаше да бързам да се срещна с бога и да искам колкото е възможно по-скоро да се реши възточният въпрос. Еманципацията на жените и монополът на тютюнът не търпеше никакви отлагателства.

И така, аз се явих на небето с намерение да поискам от бога ауденция, да му разкажа за страданията на болградчани и да подновя прощението на нашите букурещки нотабили. Но за греховете на «Добротелната дружина» и за хатърът на «Книжевното дружество», на което аз пожелах да стана дописен член, всевишният не пожела да ме приеме и аз трябаше да се явя на съд, да продължавам давята за вдовиците и да лежа цели два месеца в магарешкият рай. В това време от сичките страни на земното кълбо се явиха жалби и протестации против мене. Моите дипломатически, политически и литературни неприатели, в лицето на Капето и на Кутлето, се оплакваха, че виното им е останало непреточено, че гюбрето на нашите книжари се не харчи и че г. Найденов е бил затворен по моето желание; болградските професори явиха на отца Авакума, че аз съм посъветовал министърът на румънското просвещение да повика г. Запрянова на конкурс, да накара г-на Пенка Карнабатът да затвори училището в Гюргево и да подкупи крайовските свищовлийки и габровки да вдигнат брусове против необразованите видинлийки; най-после хаджи Кочйовица е помолила редакторът на в. «Лекар» (тоя вестник се издава на небето) да ме компрометира пред букурешките кръчмари, да защити дяда попа и да протестира пред небесният трибунал, че аз съм ѝ помешал да се ожени за едного от членовете на «Добродетелната дружина». Разбира се, че после сичките тия страшни обвинения ми един

¹ Румънско питие, ракия.

юрисст на тоя и на она свят (даже и сам Араго) ме би можал да ме избави от куките на графа Велзевула, ако в моят загробен живот не би се случило следующето твърде важно произшествие.

Когато шестокрилите жандарми из букурещката полиция ме уловиха в Мохамедовият рай (т. е. в Хану Манук) с жаба Крекетуша и когато ме вече влечеа към божественият трибунал на Вакарещ, то при гробът на французката империя аз съзрях един дервишин, който разглеждаше хартата на Европа, който оплакваше съдбата на козите бради и който обрязваше едно от цариградските «кабак-геджеси»¹. Когато аз се доближих до тоя политически оператор, то той скокна на краки, улови ме за шията и извика из сичкото си гърло: «Да живее султан Абдул Пандуралах хан! Доле Гамбета и правителството на народната отбрана! Доле Мемиш паша! Да пукне Рошефор! Днес се решава вече възточният вопрос и Милош Милоевич е длъжен да стане чубукчия на ваше величество.» Ако аз и да знаех езикът на Фенелона, османската история на Славейкова и правописанието на Якима (Йоакимаки, р.) Груева, но сѣ пак изведнъж не можах да позная г-на Наполеона.

— Ти ли си бе, байо Наполеоне? — извиках аз и ухапах приятелят си за ухото.

— Аз съм — отговори той.

— Но я кажи ми ти, къде по дяволите те водят тия жандари?

— На съд, на съд! Два месеца вече става, откакто ходя по митарствата, а вопросът за дунавската конфедерация сѣ още не може да се реши. Я ми виж носът, главата и зъбите — където и да отида, сѣ ме бият.

— Бият те, г-не Пандурски, защото си българин. Ела да те обрежа и ще да видиш, че св. Августин ще те назначи за наследник на османския престол. Ето, указът е вече излязъл и аз съм написал манифест към възточните народи. Легни при това «кабак-геджеси».

Аз легнах, и дванайсет легиона херувими запяха «Боже, царя пази»...

Но за нещастие във в. «Напредок» (гл. бр. 7), пишат, че една от жените на н. в. султанът е родила един принц.

[Независимост, г. IV, брой 49 от 21 септ. 1874 г.]

¹ Тиквар (презрително).

ПИСМО VII

После моето обрезање, после моето провъзгласение за «цар и самодержец всех болгаром и греком» и после химните на болгарските конокрадци (гл. в «Независимост», бр. 19), с които калоферските калугерки (кака Дайсия и леля Тиудушия), възпяха моето самопожертвувание за щастието на османската империя, аз се обърнах към своят кръстник и захванах с него следующият историко-дипломатически разговор.

— Да ти изсъхнат ръчиците, байо Наполеоне, и да ти се не види царството, което ще аз да управлявам без най-нужният орган на калугерското мишление. Я кажи ми ти, има ли в историята на умственото развитие у скопците такава аритметическа задача, която да гарантира, че източните народи, т. е. Мемиш паша, Милош Милоевич, Дели Яне, Цезар Болияк, Максим Изповедник и нашият безочкурен приятел на манафите, г-н Сапунов I, че ще да се съгласят да припознаят моята власт, че ще да ми носят чубукът, че ще да ми чешат краката и че ще да мигат, когато ги заплую? Аз, който съм потомец на Войниковите драматически херои и който би можел да послужи за идеал, даже и на г-на Омира (който се превозда от слепца Пърличева), никога не би се съгласил да играя такава роля, каквато играе Дон Карлос в педагогията, Антон Парушов в литературата. Мемиш паша в минералогията, патриархът в ембриологията, Мурджо в астрономията, Савич в журналистиката, Паничков в музиката, Дели Ушакът в законодателството, Найденов в дипломацията и попът из българската черкова в Букурещ в пивницата на дяда владика. Как ще аз, кажете ми сега, да завладея Цариград, когато гъркините подпират с краката си неговите стени, а аз се лиших вече от необходимото против подобна защита оръжие? Как ще аз да се удържа на Османовият престол, когато 11-годишното зрънце на жаба Крекетуша е вкусило вече от дървото «познания добра и зла» и когато «Добротелната дружина» се е приготвила вече да възприеме новороденото копеле, да го кръсти в сапунджийският казан на г-на Сярова и да го назначи за цари-башия¹ на дунавската конфедерация? Най-после, как ще аз да вляза в дипломатически сношения с европейските кабинети, когато Русия се отказва да припознае властта на моят чирак Серана, когато, по причина на бездъ-

¹ Цигански главатар.

ждието, болградските професори са се зарекли вече да пият вода и когато княжеските синове на г-на Стоянова имат твърде лошаво мнение за хъшовете във Влашко?

Както щеш, байо Наполеоне, а аз се боя твърде много от чалмата на Мохамеда, от ръкавът на хаджи Бекташа и от юриспруденцията на Настрадаин ходжа. Освен това, кой дипломатин, кой политик и кой журналист ще може да ме увери, че потомците на Херкулеса няма да си отнемат Тракия и Македония, че синовете на Михай Витязу няма да прецапкат Дунавът и да се качат на Балканът и че китайският сърбин Милош Милоевич няма да отвори с мене спиртуозна война и да ме разбие при Арбанасите? Ти знаеш вече какво действие имат новите пушки, старото вино и стоведрените бъчви на хера Крупа. Затова не ще ли да бъде по-добре — за да не разваля Бранислав Велешки европейският мир по кръчмите и за да се не цепят вече главите на моите литературни братия — да се избере за цар на Дунавската конфедерация такова едно лице, на което в жилите да тече кръвта на сичките източни народи? Аз мисля, че манъстото на жаба Кречетуша би било в състояние да произведе такава една археологическа метаморфоза, която да погаси народните страсти на пасажерите из Хану Манук. Ти знаеш твърде добре, че тоя хан до вчера е бил етнографическо изложение за цял изток и че в наследственият фибрин на жабчето има не само славянска (българо-сръбска) кръв, унгаро-влашки катран и гръко-турска боза, но и немско-еврейски жили и маджарски мустаки. И така — аз по-скоро би желал да бъда регент на това «невинно» дете и да се ползувам и от майката, и от дъщерята, нежели да стана сам цар и в късо време да достигна до такова положение, до каквото достигна и ти после боят при Седан. Но ти ме осакати и аз съм принуден да зема на заем производителната сила на отца Герасима.

После тая моя знаменита тирада, в която се заключава сичката съвременна история на българският народ, императорът на французите дръпна едно емфие из кратунката на своят велики чичо, кихна няколко пъти за бъдещето щастие на българският народ и захвана с красноречието на парижките рибарки:

— Ваше величество! Видяхте ли тая кратунка? (Аз смръгнах из нея едно емфие и кихнах в знак на потвърждение.) Ако тя да не би познавала православно то търпение на вашият народ, шарената совесть на скопените цариградски мозъци и

великите пожертвувания на още по-великите наши повлашени патриоти, то аз никога не би повярвал, че вие сте такъв велик човек в зоологията, каквито са били например Мехмед Али Египетски, Али паша Янински и чича ми Наполеон I. Аз съм чел вашите политико-економически стихотворения във в. «Читалище», чудил съм се на вашето политическо красноречие в «Хитър Петър» и знаей, че вие сте първият талант в манджурската литература. Защо се отказвате от това щастие, което ви е дала орисницата на самото «Книжевно дружество»? Не видите ли, че златното теле из Одеса (французкият император лъже, че г. Миронович, е златно теле. В «Век», органът на патриотическите михлюзи, ни доказва, че българският меценат е направен цял от бумажки, р.) е приело християнската вяра и че не желае вече да му се покланят евреите? Кой ще, кажете ми, да завземе неговото място, когато новата редакция на «Хитър Петър» се е твърдо решила *pour passer le temps*¹ (което на български ще да каже: «Олеле, мамко, умрях си!» да туря сичките си старания и да представи на читателите си колкото се може по-релефно вървежът на умственото развитие в Европа (неговият политико-економически отдел е ваша специалност) и когато тя има голяма нужда от процентите на вашият интелектуален капитал? Аз мисля, че ако Муций Сцевола е изгорил дясната си ръка, за да избави Рим от арнаутите, ако аз съм написал историята на Юлия Цезаря, за да докажа на своят син, че Гарибалди е чапкънин, че папата е непогрешим и че Прудон трябва да седи в Бастилия, и ако, най-после питомците из болградската академия (не из Парушовата, а из Хорозовата) са се решили да насадят себе си, за да покажат своето безкористие и своят патриотизъм на румънският министър на просвещението, то и ваше величество сте длъжни да пожертвувате една част от своята националност, т. е. от своята плът, и да станете син на слънцето, брат на месечината, зет на папата и баджанак на вселенският патриарх. Слушайте, ваше величество! Това не е Катилина пред вратата на Рим, това не е Парижката комуна, това не е Орсини със своят револвер! Тука се разпространява лавата на онзи панславизъм, който е пуснал вече червоточина в мозъкът на отца Марка Балабанова, който е изпил умът на г-на Найденова, който е затворил училището в Галац, който е накарал Пенка Карнабатът да направи съзаклятие против

¹ Да минава времето.

новият учител и който скоро ще да изпроводи великото браилско кръчетало да зоби дренки в Баламук. Решавайте се, ваше величество! Земете в ръцете си юздите на болградските волчета, заповядайте на Антона Парушова да състави министерски кабинет и да изпроводи представители пред великите сили (във Франция изпроводете г-на Паничкова) и обявете себе си за император на румъно-българо-сърбо-турската република. Видите ли тая кратунка? Земете си едно емфие и прибързайте да възседнете «известната, изпитаната, просвещената и честната способност» (око, посмали, Манго! р.) в лицето на Кръстовича. Прибързайте, ваше величество, дорде поп Герасим е още в сила да се бори с вдовиците и дорде още му държи вратът да превземе цариградската Къз-кулеси. Напред, ваше величество, напред! Аз чакам вашата последна дума.

Аз погледах на великият французки полицейн, дръпнах още едно емфие из кратунката на Наполеона I и извиках с думите на Филипа II:

— Да будет благословенно имя господне! Быть по сему. Аллахът е един, Мохамед е негов пророк, а аз съм наместник на хаджи Бекташа. Дайте ми още едно емфие!

— Браво! Браво, ваше величество! До неделя вие трябва да раздадете виеочайши милости на своите привърженици, да се явите на съд, за да ви венчее отец Пахомий с жаба Крекетуша и да решите съдбата на Европа. Да живее султан Абдул Пандур-ллах хан!

[Независимост, г. IV, брой 50 от 28 септ. 1874 г.]

П И С М О VIII

И така, аз, султан Абдул Пандур-ллах-хан «божию милостию и волею всех пияниц и евнухов в мире», син на слънцето, брат на месечината, зет на папата, баджанак на патриархът, унук на Тукидита, племенник на св. Акакия, питомец на св. Симеона юродиви, прав наследник на н. и. в. царя Теодора Абисински и пр., и пр., и пр., като вземам вече под своето непосредствено височайше покровителство сичките обществени български учреждения на восток и на запад, на север и на юг, издавам настоящият манифест към овцете и заповядам строго и непрекословно да се изпълняват сичките наши постановления, които ще да издадат моите министри и които ще

да се напечатат (на сметката на «Книжевното дружество») в моите четири официални дрипи «Жаба» «Гражданин», «Хитър Петър» и на самото чело на г-на Савича.

И така, слушайте, патриоти, моята монарша воля и запишете на стената още една ока на моя сметка. Из историята на великото преселение на народите, в която знаменитият букурещки филолог Кара Георги (да се обръсне пред него талантът на г. Дринова) е определил вече границите на моята империя, секи слепец, без да прави коментарии из историята на г. Кръстовича, може ясно да види, че още преди дяда ми Орфея овцете на Балканският полуостров са пасли исторически треви, козите са яли литературна шума, а моят щастлив български народ е давал най-гъстото мляко, най-рудата вълна и най-тлъстото сирене. От Орфея и досега минаха цели хилядолетия, а в продължението на това време земята се е въртяла от запад към изток, цивилизацията е расла по купищата и в отечеството на българите са се случили няколко важни исторически събития: различни Гершковци подушиха напредокът на българският гений Ивана Найденова и дойдоха да посеят гръцка коприва за великите пости на нашата богоспасаема екзархия, да направят железници за умствената деятелност на «Книжевното дружество» и да приготвят мехове за съпружеското щастие на бездетната «Добродетелна дружина». От онова време насам поезията на нашето велико славянско търпение, под покровителството на Войникова, доби анакреонтическо направление, Сяровски характер и дълбок политически смисъл; науките и изкуствата захванаха да процъфтяват в празните стълпове на «Източно време», в безмозъчната глава на отца Марка Балабанова и в съдраната съвест на Кюл-боклукският херой; просвещението на Сапунова III направи контракт с Антона Парушова, с Василия Стоянова, с Николая Хорозова и със сичките по-първи пропагандисти на панславизмът да прекарат през руската граница няколко стотини «обучени» коне за възпитанието на нашето младо поколение, за еманципацията на черното духовенство и за поддържането на знаменитата болградска школа (която, да кажем в скобки, е направила голям прогрес в «обучението» на глухонемите патриоти); най-после, политиката, дипломацията и тайните сношения на букурещките шарлагантолумларъ¹ с кабинетите на виенските чифути достигнаха до

¹ Мях за шарлан (слънчогледово масло).

такава популярност по богоугодните заведения на Бакхуса, щото преосвещени Бранислав Велешки (камерпажът на моята възлюблена жаба Крекетуша) ми обяви една прекрасна заран, че еднородното Жабче на неговата «полнандра» господарка откраднало невинният мой букурещки наместник Сярова и наговорило го да направят (заедно с медиците из Колентина) революция в моето чисто и почтено семейство. С една дума, такава е била историята на цивилизацията у мойт народ до оная неделя, когато аз бях повикан от самото провидение да зема в ръцете си юларите на възточните народи, да назнача свои представители на земята и да напиша програма за новото издание на своят официален вестник «Хитър Петър».

Но днес, когато очите на сичкият свят са обърнати към небето и когато сяка празна глава чака съшествието на св. дух, ние, султан Абдул Пандур-ллах-хан, издаваме настоящите височайши постановления и заповядаме да се изпълняват точно, както следоват: 1) Като земем във внимание, че конете на Антона Парушова изразяват своите чувства с краката си, воловете — с рогата си, а нашите литературни врабци — с поезиите си във в. «Читалище», то — за да бъде литературата истинско изразение из премъдрата глупост на д-ра Богорова, а поезията — медицинска рекомандация на г-на Пискюллиева, — се назначава за министър на българското народно просвещение мудрословеснейшият патарок Василий Чолаков, на когото длъжността ще да бъде да мечи по манастирите с другите благочестиви котки, да краде песни из чуждите сборници, да пази народът от таласъми и да гледа да не яде някой (особено учителите) блажно в петък и в сряда. Но защото мозъчният ефир на това археологическо преподобие е поизветрял малко, то за негови помощници се назначават: на педагогията Блъсков и чада, на филологията Богоров и компания, на поезията Войников и съпруга, на философията Балкапан и Миташът, на археологията Амбарът и Кръстович, а на лингвистиката знаменитото браилско кръчетало. 2) Като земем във внимание, че «младите се учат в училищата, а старите из вестниците» (из «Гражданин») и че «най-голямото престъпление е преднамереното невежество в масата», то, за да се даде едно парче хляб на лудия Савич и на неговият дом и чада, екзархията се обвезва да прибере в своите яхъри отца Балабанова, да даде неговият елеопомазан «Век» в ръцете на Паничкова и да изкове няколко дописни членове на

«Книжевното дружество», които ще да очистят езикът на
моят официален орган и които ще да подкрепят западната
литература на абисинците. 3) За да се даде пълно спокойст-
вие на духовете в дипломатическите кръгове по кръчмите и
за да се поправят финансите на моята обширна държава,
великият везирин на Турция, Хюсеин Авни паша, се изпро-
важда в Грахово да мъти яйца, а на неговото място се назна-
чава букурещкият Неккер, Д. Ценович, който ще да изпроси
от сръбското правителство 20 000 жълтици «за народност» и
който с утаените от Спира Констандинова 9 лири, с открад-
натите мобили на читалището «Братска любов» и с двете ка-
ши кисело зеле, отнемени с диплографически начин из сапун-
джийницата на барона фон Тонча из Ново село, ще да под-
държа достолепието на своята дипломатическа кухня, ще да
направи еднонощно примирие със своят втори зет Сярова (не
забравяйте, че тоя младоженец е мой наместник) и ще да
запише името си със златни букви в историята на космопо-
литическите фалименти. 4) Защото привременното настоя-
телство на читалището «Братска любов» има неотемливо
търговско право да наследи добродетелните качества на сво-
ите отгоени господари, то, за паметта на нашата преминала
дружба, предписва се на младите Ловеласи да помолят пред-
ставителната личност на г. Кавалджиева да направи следую-
щата политическа крачка: да се въоружи със своите мустаци
и със своето изпитано вече красноречие, да се яви пред г-жа
Крекетуша и да поиска категорически ответ за имането на
читалището. Ако Крекетуша каже, че тя е мъж в къщата си
и ако поиска 2000 гроша за панталони, то да се повика мла-
дото докторче (което искаше да направи кървавици от мене)
да я освидетелствува и да се помоли о. Герасим (който е
назначен вече за изповедник на моят двор) да укроти Жаб-
чето, да го посъветова да стане касиерица в тунелът на хотел
«Дачия» — и да се земат мобилите на читалището. Ако ли
жабешкият патриотизъм пожалее сегашните хероини на
хотелът и ако даде мобилите без нощно бдение от поп Гера-
сима, то моите вехти приятели са длъжни да земат каве-
нето на «Дачия» (на Хану Манук, р.) в аренда, да отворят в
него «Братска любов» и да направят следующите промене-
ния в своето умствено развитие: да изберат за председателка
на читалището тезгяхчи-башийката Мими, за касиерка m-lle
Лина, и за ораторка Шарлота де Унион. А аз, като цар, който
държа сичкото земно кълбо в ръката си, ще да покровител-

ствувам науката, изкуствата и художествата и ще да се моля
богу да даде добър плод, леки нощи и щастливо осъмване.

Тие са засега по-главните заповеди на моята височайша
воля, а останалите ще да издадат моите министри и ще да се
обнародват в нашият официален орган «Хитър Петър».

$a+b+c+d$

[Независимост, г. IV, бр. 51 от 5 октомври 1874 г.]

ДЛЪЖНОСТИТЕ НА ПИСАТЕЛИТЕ И НА ЖУРНАЛИСТИТЕ

Послушайте, мои мили гълъбчета, моите старешки съвети и възползвайте се от обстоятелствата. Който от вас остане без работа и няма с какво да живее, който от вас изпадне и не може да прехрани жената си и децата си и който от вас има намерение да стане «благороден» просяк и да живее по-лесно от «неблагородните» просяци, ние го съветваме или да стане учител, или да пише различни книжки, или да издава вестник. Тие три занятия са и лесни, и полезни, и честни, и сити. А нашата публика? — Не грижете се за тая публика. За тая публика между ахтапотът и шопските цървули в Мраморно море, между кокошката и гаргата и между Мемиш паша и Нютона не съществува никакво различие. И така, купете си пера и мастило и захванете своите занятия колкото се може по-скоро, защото днешното развитие на българският народ е най-благоприятно за врабците.

Слушайте и това. Ако някой се осмели да ви каже, че сте бездарни, че сте луди, че не знаете какво говорите и че мозъкът ви се намира в петите, то го изпсувайте с хамалски выражения, наречете го шпионин и народопродавец, кажете му, че той е продал совестта си и перото на японците, на абисинците — това е сѐ едно, — и помолете публиката да го не слуша и да не приема думите му за факти. Разбира се, че публиката има свои слабости, следователно, вие, ако искате да попаднат вашите думи на здраво място, сте длъжни да похвалите по-млечните крави и да им дадете титли: «сахарчица», «халвица», «високоблагородия» и пр.

Слушайте, братия врабци и цанцугери! Аз мога да ви уверя, че ако послушате съветите ми и ако се възползвате от обстоятелствата, то вашата прехрана е обезпечена и вашето име ще да се почита и уважава от восток до запад. Но

тежко ви и горко ви, ако похвалите някой сиромас, някой хъш или някой западнал търговец! Ако направите подобно престъпление, то работата ви е спукана. Чорбаджиите не обичат оние писатели, които турят имената им на един ред със сиромасите. Вардете се. Слушайте още и това. Ако някой чорбаджия ви помоли да го не хвалите във вестникът си и да го не срамите пред ония, които познават неговите «несъществуващи» благоденствия, то вие го не слушайте. Маслото не разваля яденето, а похвалата не произвежда пагуба за кесията. «Кроткото агне от две майки суче» — говори българската пословица, а в пословиците се заключават стари истини. Хвалете и не бойте се. Хваленето не иска хляб и топли обуца, а за лъжите не земат нито гюмрюк¹, нито бедел-парасъ². Вашата стока ще се продава без акциз и без полицейски надзор, следователно — вие и вашето домашно можете да бъдете съвсем спокойни. А ако някой от вашите граждани направи някое беззаконие и ако тоя гражданин ви плаща акуратно за годишното течение на вестникът, то и в такъв случай вие сте обязани да премълчите и да не говорите за това беззаконие. Ако премълчите, то няма да ви се отяде от езикът, а ако не премълчите, то няма кой да ви каже «аферим». Секи човек има свои грехове и сяка душа се бои от адските духове, следователно мълчанието е една от ония добродетели, които се похваляват от сяко пъповъзвишение и от сяко щастливо миропомазание. — «Ох, агне мое, мълчанието е голяма добродетел» — говорят калугерките на своите неопитни почитатели, които се приготвяват да бъдат техни ублажители: — «Ах, чедо мое, мълчанието е христова добродетел» — говорят духовниците на елеокожите вдовици, които се приготвяват да живеят «о господех». «Ех, мой синко, мълчанието е една от най-главните комерчески добродетели» — говори пъповъзвишеното величество на своите подчинени, които му помагат да се кълне пред купувачите си и да лъже и с ушите си. Идете после това и не говорете, че мълчанието е голяма добродетел!

После мълчанието върви смирението. Ако желаете да ви хвалят хората и ако ви се иска да живеете наготово, то свивайте полите си даже и пред оние свои благодетели, които ви хранят само с мазни обещания. Пословицата, която казва, че «по-добре днес попарник, нежели до неделя тутманик», няма никакво значение за журналистите. Кой знае из коя

¹ Мито.

² Пътен данък.

дупка ще да изскокне заец? С една дума, вие сте длъжни в това отношение да бъдете много по-чисти и много по-кротки християни, нежели Дорчо ефенди. «Ако някой (богат човек) ви удари плесница по едната страна, то вие му обърнете и другата; а ако някой (богат човек) ви каже, че сте глупави и че не знаете какво бръщолевите, то идете на другият ден и помолете го да ви даде добър и умен съвет за това или за онова ваше предприятие. Ако направите така, то бъдете уверени, че след няколко недели вашето име ще да се прослави по сичкият град и вие ще да бъдете наречени благонадежден и разумен човек.

Третият длъжност на писателите и на журналистите е да просят деликатно и да подмамят своите благодетели с особено изкуство. Ако имате намерение да издавате «Напредок» или «Хитър Петър», то отваряйте ушите си и не лапайте мухите. Когато чуете, че някой базергянин¹ е получил наследство или че е спечелил 20—30 хиляди гроша с някоя леснина, то идете на другият ден при него (в това време той трябва да има кеф), разкажете му своето незавидно положение, обвинете времето и скъпията (и скъпията е благоугодна на пъпестите базергяни) и явете му умилително и сладкозвучно, че вашата най-голяма дъщеря е порасла вече и че възрастта ѝ ви задава големи грижи. (N. B. Даже женените сърца биват нежни към порасналите дъщери). Когато извършите сичкото това, то повдигнете малко страстите си, захлупете отчасти очите си, поухилнете се кисело и помолете великият патриотин да запише няколко екземпляра от вестникът ви и да ги хариже на сиромашките деца. Слушайте и това. Ако тоя благодетел на човеческия род ви каже, че той няма време да чете и че вашият вестник му се не харесва, то и в такъв случай не губете куражът си. — «Не четете, а сичко знаете», му кажете вие и вашият успех ще да влезе сам в джобът ви. А какво трябва да пишете в своите книги и вестници и какви идеи сте длъжни да проповядате? — О, за това не трябва ни да мислите. Земете пример от «Хитър Петър», поучете се из «Гражданин», възползвайте се от програмата на «Напредок», приемоте направлението на «Източно време», усвойте клисурските идеи на отец «Век», изучете премъдростите на «Дунав», оженете се за «Училището», нахрапайте се из «Читалището» и вашата

¹ Търговец.

работа е свършена. Ние не живеем вече в оние темни времена, когато нашите писатели и журналисти ходеха да търсят душевна храна по гръцките купища и по турските кавенета. Днес царува XIX век. Разбира се, че ние говориме тука не за Балабановият «Век». Тоя «Век» не прилича даже и на своят брат «Напредок», когото самата природа е създала отличително от сичките други живи същества. В нашият деветнайсети век българската литература се е обогатила даже и с такива съчинения, които ще да научат Паничката да слуша, г-на Ангелаки Савича да мисли, Найденова да блее, г-на Геновича да сънува, отца Балабанова да преде, а дядо Блъскова да плете чорапи.

И така, падайте на колене и поблагодарете, мои мили врабци и цанцугери, бача си Добря Войникова, който се е постарал да ви напише «Теория на словесността» и който се е завзел да ви направи хора. Нам отдавна вече е нужен такъв човек и такава книга. Същото говори и остроумният критик във в. «Напредок». Досега хората са се учили в различни училища и изучавали са всевъзможни книги и науки, а отсега работите ще да се опростят и улеснят. Земете книгата на Войникова, прекръстете се, прочетете я и станете разумен човек и остроумен писател. Разбира се, че ако отец Марко Балабанов да би се родил после г-на Войникова, то не би ходил в Париж да изучава Ламартина и не би се върнал без мозък. Но историческите съдби са необясними. Боже мой, кой дявол се е надеял, че из главата на г-на Войникова ще да се роди такава нравствена сила, която ще да захлупи под калпакът си даже и г-на Оджакова и неговата «Наука за песнотворството»? Какво щете, а на г-на Войникова трябва да се окачи голямото петало¹. (Букурещките чорбаджии завиждат). Ако г-на Оджаков ни учи само да пееме «Чам-чам дибинде», то Войников ще да ни научи да мислиме (радвай се, г. Сапунов!), да пишем (радвай се, г. Найденов!), да разсъждаваме (радвай се, г. Савич!), да философираме (радвай се, Мемиш паша!), да дипломатизираме (радвай се, дядо Блъсков!) и да мъдрословиме (радвай се, г. Войников). Из последният брой на «Хитър Петър» се види, че влиянието на г-на Войникова се разпространява необикновено бързо. Боже мой, и г. Паничков е захванал вече да блее, а ние сме имали слабост да мислиме, че това словесно животинче е

¹ Медал.

способно само за клисарин или за «червочист» по касапниците. Идете после това и не радвайте се г-ну Войникову! Но г. Паничков си има и врожден талант. Секи от вас знае, че зимно време в Калофер остават само жените, селските терзани, копачите и поповете, защото мъжкото население отива в Цариград да шише на Амбарът. В това време в Калофер дошъл нов ага. А кой ще да го посрещне? Жените и поповете решили да изпроводят г-на Паничкова да се поклони на забитинът¹ и да му каже «добре дошъл», защото г. Паничков още в онова време се е считал за «окумушин»². Г. Паничков отишъл в конакът, поклонил се на агата и рекъл му смиренно: «Сен сън пезевенк, аго!»³ Разбира се, че на агата се не харесало това приветствие и той захванал да бие калоферският «окумушин». Тряба да ви кажа и това, че из къщата на г-на Паничкова се видел конашкият двор, а сестрата на окумушинът стояла на прозорецът и гледала как ще да бъде посрещнат брат ѝ от агата. Когато тя видяла, че бият «окумушинът», то извикала: «Мамо, а, мамо, бият Димитърча!» — «А защо го бият?» — попитала майката. — «Димитърчо наддума агата», отговорила дъщерята. Из сичкото това вие видите твърде ясно, че редакторът на «Хитър Петър» е бил знаменит още в онова време, когато е мислил с мозъкът си, когато е слушал с ушите си и когато е говорил с устата си.

Но както и да е, българската журналистика напредва. Ние сме твърдо уверени, че ако се появят още един «Хитър Петър», още един «Гражданин» и още един «Напредок», то българският народ ще да отнеме Баламук и лудите ще да останат без столнина. Токвил говори, че сяко едно правителство прилича на народът си, а аз ще да кажа, че българската журналистика прилича на нас с вазе. Когато публиката няма нужда за здрава храна, то за шарлатаните се открива широко поле. Нека ни дава господ бог повече разум и по-малки пъпове!

a + b + c + d

Независимост, г. IV, брой 52 от 12 октомври 1874 г.!

¹ Турски офицер, военен управител на град или село.

² Учен, образован, начетен.

³ Ти си развратник, аго!

ПОЛИТИЧЕСКА ЗИМА

«Дали се зора довърши, или се две нощи смесиха?»

Приятно нещо е да има човек топла соба, самун хляб, парче сланина и няколко глави праз лук, пък да легне и да мисли, или да спи и да сънува. Приятно е, но да има и една от тие две болести: или млада жена, или стар ревматизъм: лежиш, лежиш, а мисълта ти като у немец, пълна и богата като готварница, дълга и безконечна като суджук — суджук, с който във виенският райстаг немците и маджарите бият по главата славянските депутати; а въображението ти като у арапин, силно и остро като тюмбекия — тюмбекия¹, която е крайно полезна за краставите народи, — пламенно и възвишено като дим. Дим, дим! Под който ние българите така сладко спим. Мислиш, мислиш, пък се попротегнеш като философ, прозевнеш се като дипломатин, почешеш се в тилът като политик и ако ти позволи жената или ревматизмът да заспиш, то спиш като Крали Марка.

Заспиш и сънуваш... Но какво сънуваш? — Сънуваш, че светът прилича на кръчма и че гладните, дрипавите и измръзналите народи са се събрали в нея и на колене въздават хвала Бакхусу. Г-н Бисмарк възседнал земното кълбо и точи из него пелин за здравието на Германия; дядо Горчаков раздава коливо за «бог да прости» славяните; майстор Андрашия свири чардаш и кани чехите, сърбите и хърватите да попеят и да поиграят на гладно сърце; Мак Махон плете кошница за яйцата, които Франция ще да снесе през немските велики пости на Елзас и на Лотарингия; лорд Дерби си точи севастополската костурка, за да надруби прясно сирене за европейската търговия на възток и за да отреже от бутите на някое диво африканско или азиатско племе бюф-

¹ Тютюн за наргиле.

тек за английското човеколюбие; испанските «братовчеди» са застъпили тялото на майка си, бозаят кръв из нейните гърди и плюят един другиму в очите; владетелят на чизмата се наговаря с човекът от Капрера да изчистят блатото на Рим (не папата, който ще да се изчисти сам) и вместо хляб и макарони, да дадат чист въздух на Мациниевите дечица; безбрадото пръчле на солените, възседнало буцефалът на Александра Македонски и исторически иска да докаже, че само немецът може да бъде пастир на козите; босфорският пилафчия подсмърча до вратата на кръчмата, яде червата на раята, пие дипломатическа боза и вика «Аман от пиени хора». Множество малки и големи господа духат на своите измръзнали ръце, гледат с особено равнодушие на просяците, молят се богу за плодородието на човеческият род и за изобилието на хорската глупост и слушат как вият вълците в гъстата литературна и финансиална мъгла и как плачат децата на Европа за лятото на науката и на цивилизацията.

А ти, българин и патриотин, гледаш на сичкото това с особено недоверие и думаш: «Суета сует и всяческая суета.» Светът е кръчма, а ти трябва да плачеш със смях, да се смееш със създи и насън да виждаш лятото на Балканският полуостров. «Щастлив е, думаш, българският народ, щастливи са грешните в мъката, щастлив съм и аз в своята топла соба.» Лежиш на гърбът си и благодариш всевишният таван, че по неговата непостижима милост ти имаш барем покрив над главата си; снегът те не вали, мухите те не безпокоят, в червата ти не произхожда никаква революция, ревматизмът те не безпокои, жената ти те не мъчи, парите ти се не губят; а на четирите стени на стаята ти мухите ти оставили в наследство цели томове списания на български език. Наместо икона, над главата ти виси портретът на н. в. султанът, покрит с тънко едно було от лионската фабрика на паяците; под портретът е залепен ферманът с 11-те точки на българското щастие, а във ферманът волята на негово императорско величие, небесният представител на влашките българи, г. Пандурски, и горещите желания и надежди на нашите цариградски патриоти. Земи си един комат хляб, малко сланина и една глава лук, пък чети: «Моята царска воля е, щото сичките животни по държавата и верни мухи поданици да могат да помагат доколкото им се пада на гърбовете, на ежедневните ми царски поядания, които полагам за достигане до по-висока степен на моето затлъстяване и за благо-

денствието на моята обширна кочина.» А по-надолу следва рахатлъкът на екзархията, правдините на българският народ и кефът на босфорският Саул.

— Но какво дяволите? Животни ли сме ние, животни ли са нашите владици, учители и вестникари? Протестуваме!

— Не бойте се, господа, аз сънувам. Дайте ми да прочета цариградските български вестници и аз ще да си зема думите назад, т. е. ще да се уверя, че по сичките краища на паяжината е тихо и мирно и че сичко блаженствува под дебелията сянка на паякът. Само — църррр! Там на една муха изпили кръвта, тука на друга светили маслото; там вързали 50—60 души за рогата и ги карат на място злочно и на място покойно, т. е. — в Деари Бекир и в Акия, тука връзват други и им четат баснята за вълкът и агнето; там окачили едного на въже да се поизсуши.

— Но ние имаме училища, читалища, екзархия, литература, журналы, правдини — имаме младо поколение. . .

— Да, да! Имате! Кой ви казва, че нямате? Но ако е работата да се хвалиме, то и ние имаме тука, в Румъния. Откогато г-н Пандурски остави своята знаменита политическа и литературна кариера и откогато на хоризонтът на българската литература се появи съзвездието «Блъсков» и «Дружеството за разпространение полезни знания», оттогава науката, поезията, педагогията и литературата потекоха из крачолията на българският народ и на неговото книжовно шастие захванаха да завиждат даже и манджурите; откакто цариградските ханъмки родиха литературно-политическото списание «Ден», то Милош Милоевич престана вече да разпространява сърбизмът из България; откакто «Училище» роди богобоязливиет редактор на «Градинка», то нашите учени младежи престанаха вече да псуват света Богородица; откакто отец Марко цанцугерът турна на своите глупости заглавие «Век», то великите български пости станаха 365 дена в годината; откогато «Право» се кръсти на «Напредок», то българският поет Славейков зави чалма и захвана да пее «аман, аман», а откогато «Levant Times» се преведе на български, то нашите патриоти захванаха да плетат мрежа, за да покрият народът от политическият студ, от литературната мъгла, от революционната виелица, от индустриалният сняг, от економическото пиянство и от белите, черните и сивите цариградски вълци; а откогато най-последно «Читалище» се обеща, че от нова година (т. е. от първи януари на девет-

десетият век) ще да се оправи и няма да печатни гениалните глупости на нашите литературни телци, то колата на европейската цивилизация останаха без катран и заскърцаха въз баирът на българският напредок; умствените чакръчета на нашето младо поколение замръзнаха и пуснаха вошеници за «упокой» на грешните и живоумрелите политически и литературни души; а в пиящата (т. е. — по бит пазар) на нашето умствено развитие, произлязоха такива важни операции и такива чудни метаморфози, щото при броениците на нашето калугерско щастие се притуриха още няколко стотини зърна, с които ние няма никога да изчетеме своите навечерки и никога няма да дочакаме «светлото христово възкресение».

И наистина, погледнете със слепите си очи на главите на нашите мудрословеснейши патки и вие тутакси ще да видите, че по тях отдавна вече са захванали да растат различни литературни зеленчуци, сякакви политически бурени и всевъзможни научни билки; а нощта се не свърша, зимата не се изминува и патриотите лежат в своите топли стаи, сънуват настрадаинходжовски сънища и чакат да съмне, за да ги разкажат на своята революционна Пенелопа и на нейните сопостави любовници.

Но и аз съм патриот, господа! Топлата соба, изпросеният хляб, харизаната сланина и краденият лук доводят стомахът ми до такова поетическо настроение, щото и аз сънувам, че скоро ще да дойде равноправното лято. Облаците ще да произведат революцията, политическите дъждове ще да пометат гюбрето из моят двор, пред вратата ми ще да огрее слънце, народите ще да изпъплят из кръчмата и ще да се запощат на припек; а аз ще да излеза из своят палат да се порадвам на ясното небе, на миризливите цветя и ще да запая. «Гледайте, очи, ненагледайте се!»

И да се ненагледаш! Пред вратата ти се събрало на конгрес племето, което едно време е избавило Рим, и с патриотически крякания се приготвява да направи преврат в историята на гастрономията; почтените и важните кокоши физиономии се разхождат по дворът и правят археологически открития по купището, за да снесат яйцето на общото южнославянско щастие; коронясаните венценосци се борят помежду си, земат стратегически позиции и кукурикат за близкото решение на възточният въпрос; а младото поколение изникнало покрай дуварите и чака да го огрее слънцето

откъм запад, за да каже своята последня дума за животът, за характерът и за стремленията на гъбите.

А ти... О! Ти си българин и патриотин! Запей песента «Гъби, мои гъби», пък легни и сънувай, че си предводител на гъските, цар на кокошките и защитник на българският народ. Но преди сичко, попитай жената си или своят мозъчни ревматизъм, изминала ли се е зимата, превалила ли се е нощта? Ако ти каже, че не е, то ти спи, както си спиш и сега, завивай се в своята мрежа и извикай сам: «Дали се две нощи смесиха, или се зора довърши? Кукурику! Ето петлите! Джав, джав! Ето кучетата! Зимата се свърши и нощта се измина.»

М и х а л

[Знаме, г. I, брой 10 от 2 март 1875 г.]

ФАБРИКА ЗА ПОПОВЕ

Чухте ли? Епархиалното събрание в Шумен размислило и решило да отвори фабрика за попове (тъй и казва дописникът на «Право» — фабрика); а някой си г. П. Иванов (той с дописникът) иде и доказва — и много умно доказва! — че в тая фабрика трябва — непременно трябва! — да се фабрикуват и учителите за основните ни училища; защото — слушайте с внимание! — ако учителите не бъдат като поповете и поповете като учителите, сир. ако се не леят и едните, и другите в една и същата фабрика, та да могат, разбира се, да се слеят развратните учителски истини със светите полски лъжи, то бир тюрлю¹ народът ще може да се просвети и да разбере, че за спасението на душата си трябва да яде праз, ряпа и камъни, а поповете и учителите — печени патки и... (в скобки да кажа, да ходят с посинели носове).

Добро, много добро, че има такива хора, които искат да вкарат цял народ в царство небесно. Само — я слушайте, господа, да си даде и «Будилникът» мнението: не ще ли бъде добре, доде начне да работи тая фабрика, да се курдисат нейде още отсега някой и други кюпове, та да се попривапцоват ако не вехтите попове, то барим тия, коиго попят сега т. т. преосвещенство; защото т. т. преосвещенство попят уж добри попове, а народът — прост народ! — вместо благодарност повтаря старата си поговорка: «Вържи за опашката на магарето 1000 гроша (О! Много са при сегашните оскудни годнини, р.) и проводи го при владиката, то той и него ще опопи.» Както щете, ала като се цопат поповете барим в кюп, то народът и да им познае кожата, и ще рече: «Добри са, че са минали през огън.»

¹ Един вид.

Добре е такава фабричка да се отвори в «Търновбург», защото там учебните заведения цъфтят като «бабин косъм», та хич олмасе¹ и фабричката ще цъфне, като кисело зеле през март.

(Будилник, г. 1, бр. 2, от 10 май 1873 г.)

¹ Не става, не може.

КАЛЪП ЗА УЧИТЕЛИ

Чули сте за фабриката, ала не сте чели в «Училището» на буля Блъсковица, да видите какъв пък калъп за учители е приготвил синът на дяда Блъскова. Слушайте да ви го опише «Будилникът».

Първо и първо — учителят трябва да знае нещо повече от децата, които ще учи. Второ и второ — когато ги той учи, или не учи, то трябва с очи да гледа долу на земята, а духът му да е издигнат горе на таванът, а сам той да не е в кожата си. Третйо и третйо, понеже децата ги предава на учителят сам Христос, а не родителите им, то най-тежка служба на учителят е: да запази тяхната *драгоценна и сладка невинност*, дорде остарееят, — което е най-главната цел на възпитанието, а сичко друго наоколо (пръчка, книги и др.) са *колайлъци*, сир. — шарлатанлъци. Четвърто и четвърто най-после — учителят трябва да бъде: търпелив като вол, добър като ягне и телесно здрав като битолски просяк.

Мъчно се усвояват такива свойства от един учител, но с божя воля, като се поотворят тук-таме фабрики за попове-учители ил учители-попове, то — «дето махнеш със сопа — таквоз добиче ще удариш.»

(Будилник, г. I, брой 2 от 10 май 1873 г.)

ПОДСЛУШАНО

. . . На пътят играе хоро. Мариолка в къщи пред огледалото се белисва. Майка ѝ не може да ѝ се нарадва.

М а й к а ѝ. Тъй мамо, тъй. Мацни си и носецът, че не знам как ми се види — май червеничък.

М а р и о л к а. Носецът ми е мене дип добър, ами я погледни — туй рокля за пред хората ли е? От толкова рокли уж тая е само от модата, пък и ней нито ѝ е цветът, нито кроежът! Сякаш че съм. . .

М а й к а ѝ. Добре, майка, добре — да излезе тейко ти из хапуса, ще го накарам да ти купи друга, още по-хубава.

М а р и о л к а. Ами кой е затворил татя, та го не пуща толкова време?

М а й к а ѝ. Онова магаре — дето земахме платът за роклята ти.

(Модата: да седи човек у хапус — напредвал)

Будилник, г. I, брой 2 от 10 май 1873 г.г.

ВИД ЕНО

... Огънят грее. Майка му на Иванча преде, а Иванчо забол на котката опашката в поясчето си, стиснал ѝ със зъби ухото, а с ръцете я държи за предните крака. Котката свири «гайда».

Иванчо. Мамо мари, ами кога порасна аз, какъв ще стана?

Майка му. Ти стани човек, та тъпанът на тейка ти е готов на тавана.

(Видиш ли, домнуле Мънза? И тъпанарин да стане някой — трябва да бъде човек).

(Будилник, г. I, брой 2 от 10 май 1873 г.).

КАЗАНО

Излазям из кафенето — среща ме господин К. — педей човек — лакят мустак.

— Господине, тисе за магарета говориш. . . Живял си, види се, между тях — ела да ми избереш някое за сака.

— Имаш право, господине: откак съм излязъл из бащината си къща, човек не съм срещал. Влез в кафенето, там пред огледалото ще видиш едно, което и от сарафлък¹ отбира. Земи него за икономия.

¹Будилник, г. I, брой 2 от 10 май 1873 г.г.

¹ Размяна на пари, валута.

РЕЦЕПТ

Издирих вече, издирих! От бял лук бягат: чумата, холерата, жените и сичките прилепчиви болести. Срещу чумата и холерата земай сяка сутрина от 5 до 6 главички; срещу жените — дозата е неопределена. Препоръчам тоя медикамент на сичките младежи, които учат медицината.

Д-р на «изящното изкуство»
Н. П-с к и

[Будилник, г. I, брой 2 от 10 май 1873 г.]

ЕПИТАФИИ

Ишаллах!¹ — ако е жив «Будилникът» да дочака онова време, кога се преселят в лоното Авраамово нашите велики поети, нашите политически и икономически деятели и нашите фарисеи, то той ще им въздигне такива паметници, каквито не са въздигали дору и букурешките българи на Раковски. Тие паметници «Будилникът» ще украси и имената на почившите ще обезсмърти със следующите от злато надписи:

На № 1:

Лежи намусено в гроблето
наш Петър Кучкин — базирган,
стърчи му нагоре шкембето,
като цял тулум с шарлаган.

Я плачете, я ридайте,
вси български чада, —
няма вече кой да коси
чуждата ливада;
няма вече кой да краде
цванчета нарoдни,
няма вече кой да бъде
епитроп черковни!

На № 2:

Тука лежат кокалците
на кир Михалаки, —
той имаше празна глава
и дълги мустаки.

¹ Слава на аллаха.

На № 3:

През река Лета в ладия харонска
отива в рай една глава конска.
Господи, помени раба твоего доктора
Простича.

На № 4:

Изровен гробът с мотика,
сандъкът с злато обкован, —
вов него лежи владика —
тулум сос слава и катран.
Ум имал нявга в краката
и чувства топли в червата!

На № 5:

Тук почива тъпанарче,
сатиново чедо.
Спи почивай бре, м. . . че, —
ти си бил говедо.

На № 6:

Тук е легнало сарафче,
хранено само сос трици, —
патриот беше клетото —
спечели двесте жълтици!

На № 7:

Тук гние голям патриот —
редакторът на «Народност»,
знаменит беше идиот
и прочут само сос подлост*.

* Редактори на «Народност» са били: един Иван, два Ивана, три Ивана. Един Иван да не считаме, за да могат другите двама да разделят крайните два стиха.

На № 8:

Найденев и Генович
са два философа, —
един има просен ум,
други празна кофа.

На № 9:

Бог да убие гърците,
че са рано попели,
та събудили Григорча,
да разточи зелникът:
дорде да го разточи,
девет села изгори;
дорде да го замеси,
осем попа разпопи;
дорде да го опече,
девет къщи разплака.
Кога седнали да ядат,
нещо крукна в зелникът
секи вика — буба е.
Стоил вика — жаба е;
секи бяга нагоре,
Стоил бяга надолу;
секи иде със уши,
Стоил иде без уши.

[Будилник, г. I, брой 2 от 10 май 1873 г.]

СЪНОВНИК

Сънуваш ли «Турция» — ще те хване диария (сюрмек) сънуваш ли редакторът ѝ — пази се от куче.

Сънуваш ли «Право» — ще ти налагат главата с триеница; сънуваш ли редакторът му — ще заплуюеш някого.

Сънуваш ли «Народност» — ще мътиш яйца; сънуваш ли редакторът ѝ — ще те кандърдисват чифутите да им станеш хахамин.¹

Сънуваш ли «Тъпана» — ще въдиш въшки; сънуваш ли редакторът му — умивай си саханите².

Сънуваш ли «Д[унавска] Зора» — ще те близне някой; сънуваш ли редакторът ѝ — ще си обръснеш главата.

Сънуваш ли «Хитър Петър» — от хитрини бос ще ходиш; сънуваш ли редактора му — него ще и да видиш.

Сънуваш ли «Отечество» — пази се от болест — хвърква ти имотът; сънуваш ли редакторът му — ща калаисваш котли.

Сънуваш ли «Македония» — ще ядеш пепел; сънуваш ли редакторът ѝ — от яд ще се напиеш.

Сънуваш ли «Свобода» или «Независимост» — пази се от вода, че висяваш на въже; сънуваш ли редакторът им — ще се потиш и сред зима.

— О, боже! Злини само вида!

— Спи, глупец! Със звънец при теб ида!

Будилник, г. I, брой 2 от 10 май 1873 г. I

¹ Равин.

² Медни съдове, чинии.

ВАЖНО НЕЩО

На 11 маия, когато синца празнуваме рахатлъкът на българският народ под турската месечина, в българската капела (българите носят шапки, но защото ние живееме в Букурещ и носиме капели, то и *капелата* е българска) станало голямо дипломатическо събрание под председателството на дългоко-снят хаджи Хайвата. Освен шестех присъствували още консу-ли, монсули, кокони, мукони и сякаква рая. Нямало само «мошенници», а това е чудно — между такива хора да няма мошенници. На това събрание решили — но знаете ли, какво решили? — решили и «попили» *și pe domnii Manzof*¹, като човек политик, с кокал наградили, — решили, че слънцето трябва да изгрява откъм изток, че дядо владика може да е непразен и че г. Владикин е велик педагог и голям оратор, та затова и казаното от него слово било тъй трогателно, щото никой не можал да го чуе. Едно само не могли да решат на това събра-ние: защо се е пело «херовикото» два пъти? Дали за салта-нат, или за това, че дядо владика сбъркал вратата на олтаря и влязъл в софраджерията да нареди такъмите и да опита «бяла рада». Длъжността на лакей трябвало да изпълни дру-ги някой, но тая година мандарините се показали много де-ликатни към гостите си: един от тях благоволил дору да ка-же: «Елате — елате и пийте, та да не речете като лани, че сме ви изпъдили.» Големи хора! Голям ум! Голяма и деликат-ност!

Тодор с Бялата Аба

[Будилник, г. I, брой 3 от 20 май 1873 г.]

¹ Иг. Мънзов.

РЕВОЛЮЦИЯ В КРАЙОВО

Сяко нещо има своят корен, а за коренът на крайовската револуция трябва да бръкнем по-надълбоко. Знаете ли лелята на Гракхите и жената на римлянинът от Лясковец, *dômpa* Кюсе-пияно? Тая преди 3—4 години «*Jiina Bulgara*»², а сега *qâtrâna Românsa*³, чете зимъс в *Atheneul Roman*⁴ публични лекции за възпитанието. На тия патриотически лекции — не шеш ли — да се случат и няколко побългарени римляни от Крайово, и като чуват те, че за да бъде човек възпитан, трябва да промени името си от Касабов на Кюсе-пияно, отиват в Крайово и хващат да кръщават и себе си, и жените си. И тъй от Вълков станало Вълкулеску, от Кънчов Кънчулеску, от Гана — Евгения, от Тота — Теодорица. А за да научат и децата им езикът на мадам Кюсе-пиенините «*ștrâmoși*» майката хванала да дума: «*vino sa ți go dă maika ceva*»⁶ а бащата «*lasă go să ducă na culca da ne go bat*»⁷ Тъй щото побългарените румъни станали в късо време пак румъни — ■ румъни като в Александрия, дето цървулите на бащите миришат още на табанът, а синовете им казват «*nu știu bulgarește: eu sânt român*»⁸.

Но на 11 мая, като празнували денят на «дватамата братя румъни от Турну-Северин», един от българановците като чел слово в черковата, познал какини си Гинини и булини си

¹ Госпожа.

² Млада българка.

³ Стара румънка.

⁴ Румънски атенеум.

⁵ Прадядовци.

⁶ Ела, майка да ти даде нещо.

⁷ Остави го да отиде да си легне, да не го бия.

⁸ Не знам български, аз съм румънец.

Тотини и посъветовал ги, за да станат същи румъни, да си одерат барим и кожата и да облекат други (напр. цигански). От това какво мислите да е произлязло? Бунт! Революция! Нападение! Крайовските «римлянки» коя със сопа, коя с брус, коя с ръце, коя с крака, показали, че те са наистина потомци на мадам Кюсе-пиените роднини и че са готови да разцепят главата секиму, който би казал, че са българки. Дору един от «побългарените» отишъл и хвърлил едно меше на жена си: — защо да му не каже тя, когато се кръстила, та да се е кръстил и той, а останали: тя румънка, а той българин. Видите ли, че м. Кюсе-пияно ще развали на хората къщите?

Сичко това много хубаво станало, само това не можем да разберем: Домпи¹ Кюсе-пияно стана едно време българин, за да земе в ръцете си в. «Народност»; после от българин стана турчин за 300 лири, а от турчин стана влах, за да даде румънското правителство на женицата му някоя службица — и има право, защото днес епохата е такава: стани и чифутин, само да има нещо за пред кумът; но тия чичови Вълковци и киини Гинини за какви краставици искат да си менят мозъкът? Не бойте се — влашките офицери и амплоянти не гледат на имената, а на кожата и на салтаната.

А. Ти. Лапни-Му

[Будилник, г. I, брой 3 от 20 май 1873 г.]

¹ Господин.

ОБРЕЗАНИЕ НА ЖЕНИТЕ

Чуйте беееей!!! Чуйте сички глухи, слепи, сакати, неми! — Чуйте и елате, вижте: в Русчук са дошли една сюрня българки, за да се турчат! Но нашите патриоти, които и от мене по-яката викат (а джобовите си със зъби стискат): «Просвещение! Просвещение, а не ревлюция трябва на нашият народ» — те са се решили да не оставят тия жени слепи и необразовани, па макар и да се потурчат. «Просвещение! Просвещение! Турското правителство ще изпълни своята отеческа обязаност и ще проводи Геновича да изпълни обрядът на обрязанието, защото според умът на тоя мъж *обрезание, обрязание* трябва на българският народ. «Просвещение, просвещение!» Екзархията ще изпрати Найденова, да занесе на всяка жена по един чифт едриненски жълти чехли. «Просвещение, просвещение!» «Добродетелната дружина» ще изпроводи Грудова за ходжа, Мънзова за софта¹ (просвещение!) и ще им купи по една жълта антерия², а одеските българи по една бяла чалма (просвещение!) и виенските — по един зелен пояс. «Просвещение! Просвещение!» Арнаудов и Михайловски ще преведат коранът.

«Просвещение, Сапуновци, просвещение», но тоя човечец, или това говедо, което търси *«кометата»* да ѝ се оплаче, че турчат жена му — какво ще му речете, а, патриоти? «Просвещение! Просвещение!» «Добродетелната дружина» ще го проводи в полицията на рахатлък, или в *някое* консулство на покаяние.

Но мълчете, да не просветят и мене.

Янесум

[Будилник, г. I, брой 3 от 30 май 1873 г.]

¹ Мохамедански религиозен проповедник или учител.

² Памуклияка; платнена дреха, подплатена с памук.

ПЕСЕН
НА БУКУРЕЩКИТЕ
БЪЛГАРСКИ ЕРГЕНИ

(Посвещава се на най-младият)

Забравих да се женя,
драм-бамба-лумба-драм!
дор ме чичо не подкани,
драм-бамба-лумба-драм!*

«Ожени се, чичовото,
та си земи сляпа Райка;
тамам мома на сто годин,
а ти ерген сто и дваисет.»

Послушах го, заженях се,
изпроводи сватове,
сватове, кумове,
земахме си невестата,
пратихме я на бял Дунав
да се мие, да се трие,
да се реши, да се щипе.

Изтъркала кола хума,
изтрошила кош гребени;
пратихме я в черковата, —
пуста хубост, пуста гиздост!

Попове онемели,
калугери ослепели!
Вов неделя ни венчаха,

* «Драм-бамба-лумба-драм» се повтаря подир всеки стих, но този вариант е само за ония ергени, на които са побелели космите; а на които са изпадали и зъбите — те трябва да повтарят: «Таралити-трамба-ламба».

вов понделник е родила:
едно дете, мъжко дете,
със опинци, със цървули,
със остенът пред волове;
зъбите му като тесли,
въшките му като прасци,
гидите му като телци.
Погледах го, почудих се,
а то викна, та ми запя:

таралити-трамба-ламба!

Е, г. Шишков, подир тая песен убеди ли се, че и у българката има поезия, и поезия пълна с грации и с нежност? Блазе ти, че от поезия барим отбираш! Тая песен «Будилникът» препоръча на твят висок критерий, но с условие: по-напред да додеш да си опереш мозъкът на Дунава. А г. Войников добре ще стори да турне тая песен на ноти, та кога му каже българският народ: «Ела, синко, да ти дам хилядо жълтици да съставиш театрална трупа» — той да доде да я изпее на букурешките ергени, които, като младежи, разбира се, и представители на тоя народ, най-много ще пожертвуват за това «училище на народът». А оркестърът «Бременските музиканти» е готов: с гайдата рап Стоянов, с тъпанът допни Мънзов, а с дзурлата г. Друмев (ако предпочете да стане владика — то друга работа). А за капелмайстор добре ще е, ако се съгласи да приеме т-г Паничков, на когото тънкият музикален слух отдавна вече е познат на г. Войникова.

(Будилник, г. I, брой 3 от 20 май 1873 г.)

ГАТАНКИ

Чунчуру ведере на куку ведере, чунчуру дупка напълни копанка.¹ Що е то?

— Подновеното «Книжевно дружество» в Бранла.

* * *

Родило се, не шава: яде, пък не става. Що е то? — Нашата екзархия.

* * *

— Уста няма, а яде; ръце няма, а краде. Що е то?
— Добродетелната дружина.

* * *

Мас има, свиня не е: ум има, човек не е; аз го имам за магаре, ти го имаш за светия. Що е то?
— Чорбаджия.

* * *

Едно викаш, то бяга; друго пъдиш, то иде. Що е то?
— Действителните членове на «Книж. дружество».

¹ Скоропоговорка, в смисъл — нищо.

• • •

Ти го биеш, ти го тласкаш, а то вика: другар съм ти! Що е то?

— Домну Мънзо тъпанарят.

* * *

Ти го чакаш да се роди, а аз думам: умряло е. Що е то?

— Патриотизмът на дяда владика.

* * *

Над чепът ѝ свинска глава, под чепът ѝ пачи крака. Що е то?

— Един от хероите в кафенето „Симион“.

* * *

Пост държи, в рай ще иде; сутрин — вечер протогер е. Що е то?

— Калугер или магаре.

Ти го плюеш — то мига; удариш го — прозява се; а от него и аз бягам. Що е то?

— Шпионин.

* * *

Събраха се, наготвиха, — кога да ядат — побягнаха. Що е то?

— Читалището «Братска любов».

* * *

От глупците ум купува, на умните го продава. Що е то?

— «Училището» на буля Блъсковица.

[Будилник, г. I, брой 3 от 20 май 1873 г.]

ЩЕ СЕ НАМЕРИ ЛИ?

Ученолюбивата Търновска община търси учител със следующите качества и способности: 1) Да не е вкусил още от дръвото «познания добра и зла». 2) Да не е изгнан правди ради из никоя община. 3) Да не е употреблявал и да не употребява спиртуозни напитки, с пиенето на които да прави зарар¹ на жибите. 4) Да не е сребролюбец, та да иска всяка година и секи Велик-ден пари. 5) Да е красноречив, за да може да убява хлебарите, бакалите и тия що продават капки за утешение и за подкрепяние на стомахът.

Който от братията желае да занеме катедра в престолният град, нека се отнесе за споразумения до уста-башият² г. Гранитски, под адреса: Улица Веселие, Градус 18. — Конкурсът ще бъде или в ханът на Йоноолу, или в кафенето на Момчоолу.

[Будилник, г. I, брой 3 от 20 май 1873 г.]

¹ Вреда.

² Главен майстор.

ЩЕ ВИДИТЕ

Тия дни ще се напечата в целомъдреното «Право» житието на пророкът Мънзова, от началото на неговият хижрет (бягство) из Браила в Русчук до днешните времена. Ако желае «Право» да има точни сведения за *Халимата* на своят нов светец, то «Будилникът» ще му припомни сичко, което и самият пророк е забравил.

[Будилник, г. I, брой 3 от 20 май 1873 г.]

Изглед от гр. Калофер

„Майце си“ — в. „Гайда“, г. III, бр. 19, 15. IV. 1867 г.

Илианка Ботева Петкова

Мария (Минка) Горанова

Христо Ботев, Никола Славков и Иван Драсов — 1875 г.

Карикатури от в. «Тъпан» г. 1, бр. 2, 25.II.1869 и бр. 14, 5.XI.1869 г.
Художник Хенрих Дембицки

Корицата на „Песни и стихотворения“ от Ботев и Стамболов

1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099	2100	2101	2102	2103	2104	2105	2106	2107	2108	2109	2110	2111	2112	2113	2114	2115	2116	2117	2118	2119	2120	2121	2122	2123	2124	2125	2126	2127	2128	2129	2130	2131	2132	2133	2134	2135	2136	2137	2138	2139	2140	2141	2142	2143	2144	2145	2146	2147	2148	2149	2150	2151	2152	2153	2154	2155	2156	2157	2158	2159	2160	2161	2162	2163	2164	2165	2166	2167	2168	2169	2170	2171	2172	2173	2174	2175	2176	2177	2178	2179	2180	2181	2182	2183	2184	2185	2186	2187	2188	2189	2190	2191	2192	2193	2194	2195	2196	2197	2198	2199	2200	2201	2202	2203	2204	2205	2206	2207	2208	2209	2210	2211	2212	2213	2214	2215	2216	2217	2218	2219	2220	2221	2222	2223	2224	2225	2226	2227	2228	2229	2230	2231	2232	2233	2234	2235	2236	2237	2238	2239	2240	2241	2242	2243	2244	2245	2246	2247	2248	2249	2250	2251	2252	2253	2254	2255	2256	2257	2258	2259	2260	2261	2262	2263	2264	2265	2266	2267	2268	2269	2270	2271	2272	2273	2274	2275	2276	2277	2278	2279	2280	2281	2282	2283	2284	2285	2286	2287	2288	2289	2290	2291	2292	2293	2294	2295	2296	2297	2298	2299	2300	2301	2302	2303	2304	2305	2306	2307	2308	2309	2310	2311	2312	2313	2314	2315	2316	2317	2318	2319	2320	2321	2322	2323	2324	2325	2326	2327	2328	2329	2330	2331	2332	2333	2334	2335	2336	2337	2338	2339	2340	2341	2342	2343	2344	2345	2346	2347	2348	2349	2350	2351	2352	2353	2354	2355	2356	2357	2358	2359	2360	2361	2362	2363	2364	2365	2366	2367	2368	2369	2370	2371	2372	2373	2374	2375	2376	2377	2378	2379	2380	2381	2382	2383	2384	2385	2386	2387	2388	2389	2390	2391	2392	2393	2394	2395	2396	2397	2398	2399	2400	2401	2402	2403	2404	2405	2406	2407	2408	2409	2410	2411	2412	2413	2414	2415	2416	2417	2418	2419	2420	2421	2422	2423	2424	2425	2426	2427	2428	2429	2430	2431	2432	2433	2434	2435	2436	2437	2438	2439	2440	2441	2442	2443	2444	2445	2446	2447	2448	2449	2450	2451	2452	2453	2454	2455	2456	2457	2458	2459	2460	2461	2462	2463	2464	2465	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2476	2477	2478	2479	2480	2481	2482	2483	2484	2485	2486	2487	2488	2489	2490	2491	2492	2493	2494	2495	2496	2497	2498	2499	2500
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

20

WFS

1910-1911		1911-1912		1912-1913	
1-10	1-10	1-10	1-10	1-10	1-10
1-11	1-11	1-11	1-11	1-11	1-11
1-12	1-12	1-12	1-12	1-12	1-12
1-13	1-13	1-13	1-13	1-13	1-13
1-14	1-14	1-14	1-14	1-14	1-14
1-15	1-15	1-15	1-15	1-15	1-15
1-16	1-16	1-16	1-16	1-16	1-16
1-17	1-17	1-17	1-17	1-17	1-17
1-18	1-18	1-18	1-18	1-18	1-18
1-19	1-19	1-19	1-19	1-19	1-19
1-20	1-20	1-20	1-20	1-20	1-20
1-21	1-21	1-21	1-21	1-21	1-21
1-22	1-22	1-22	1-22	1-22	1-22
1-23	1-23	1-23	1-23	1-23	1-23
1-24	1-24	1-24	1-24	1-24	1-24
1-25	1-25	1-25	1-25	1-25	1-25
1-26	1-26	1-26	1-26	1-26	1-26
1-27	1-27	1-27	1-27	1-27	1-27
1-28	1-28	1-28	1-28	1-28	1-28
1-29	1-29	1-29	1-29	1-29	1-29
1-30	1-30	1-30	1-30	1-30	1-30
1-31	1-31	1-31	1-31	1-31	1-31
2-1	2-1	2-1	2-1	2-1	2-1
2-2	2-2	2-2	2-2	2-2	2-2
2-3	2-3	2-3	2-3	2-3	2-3
2-4	2-4	2-4	2-4	2-4	2-4
2-5	2-5	2-5	2-5	2-5	2-5
2-6	2-6	2-6	2-6	2-6	2-6
2-7	2-7	2-7	2-7	2-7	2-7
2-8	2-8	2-8	2-8	2-8	2-8
2-9	2-9	2-9	2-9	2-9	2-9
2-10	2-10	2-10	2-10	2-10	2-10
2-11	2-11	2-11	2-11	2-11	2-11
2-12	2-12	2-12	2-12	2-12	2-12
2-13	2-13	2-13	2-13	2-13	2-13
2-14	2-14	2-14	2-14	2-14	2-14
2-15	2-15	2-15	2-15	2-15	2-15
2-16	2-16	2-16	2-16	2-16	2-16
2-17	2-17	2-17	2-17	2-17	2-17
2-18	2-18	2-18	2-18	2-18	2-18
2-19	2-19	2-19	2-19	2-19	2-19
2-20	2-20	2-20	2-20	2-20	2-20
2-21	2-21	2-21	2-21	2-21	2-21
2-22	2-22	2-22	2-22	2-22	2-22
2-23	2-23	2-23	2-23	2-23	2-23
2-24	2-24	2-24	2-24	2-24	2-24
2-25	2-25	2-25	2-25	2-25	2-25
2-26	2-26	2-26	2-26	2-26	2-26
2-27	2-27	2-27	2-27	2-27	2-27
2-28	2-28	2-28	2-28	2-28	2-28
2-29	2-29	2-29	2-29	2-29	2-29
2-30	2-30	2-30	2-30	2-30	2-30
2-31	2-31	2-31	2-31	2-31	2-31
3-1	3-1	3-1	3-1	3-1	3-1
3-2	3-2	3-2	3-2	3-2	3-2
3-3	3-3	3-3	3-3	3-3	3-3
3-4	3-4	3-4	3-4	3-4	3-4
3-5	3-5	3-5	3-5	3-5	3-5
3-6	3-6	3-6	3-6	3-6	3-6
3-7	3-7	3-7	3-7	3-7	3-7
3-8	3-8	3-8	3-8	3-8	3-8
3-9	3-9	3-9	3-9	3-9	3-9
3-10	3-10	3-10	3-10	3-10	3-10
3-11	3-11	3-11	3-11	3-11	3-11
3-12	3-12	3-12	3-12	3-12	3-12
3-13	3-13	3-13	3-13	3-13	3-13
3-14	3-14	3-14	3-14	3-14	3-14
3-15	3-15	3-15	3-15	3-15	3-15
3-16	3-16	3-16	3-16	3-16	3-16
3-17	3-17	3-17	3-17	3-17	3-17
3-18	3-18	3-18	3-18	3-18	3-18
3-19	3-19	3-19	3-19	3-19	3-19
3-20	3-20	3-20	3-20	3-20	3-20
3-21	3-21	3-21	3-21	3-21	3-21
3-22	3-22	3-22	3-22	3-22	3-22
3-23	3-23	3-23	3-23	3-23	3-23
3-24	3-24	3-24	3-24	3-24	3-24
3-25	3-25	3-25	3-25	3-25	3-25
3-26	3-26	3-26	3-26	3-26	3-26
3-27	3-27	3-27	3-27	3-27	3-27
3-28	3-28	3-28	3-28	3-28	3-28
3-29	3-29	3-29	3-29	3-29	3-29
3-30	3-30	3-30	3-30	3-30	3-30
3-31	3-31	3-31	3-31	3-31	3-31
4-1	4-1	4-1	4-1	4-1	4-1
4-2	4-2	4-2	4-2	4-2	4-2
4-3	4-3	4-3	4-3	4-3	4-3
4-4	4-4	4-4	4-4	4-4	4-4
4-5	4-5	4-5	4-5	4-5	4-5
4-6	4-6	4-6	4-6	4-6	4-6
4-7	4-7	4-7	4-7	4-7	4-7
4-8	4-8	4-8	4-8	4-8	4-8
4-9	4-9	4-9	4-9	4-9	4-9
4-10	4-10	4-10	4-10	4-10	4-10
4-11	4-11	4-11	4-11	4-11	4-11
4-12	4-12	4-12	4-12	4-12	4-12
4-13	4-13	4-13	4-13	4-13	4-13
4-14	4-14	4-14	4-14	4-14	4-14
4-15	4-15	4-15	4-15	4-15	4-15
4-16	4-16	4-16	4-16	4-16	4-16
4-17	4-17	4-17	4-17	4-17	4-17
4-18	4-18	4-18	4-18	4-18	4-18
4-19	4-19	4-19	4-19	4-19	4-19
4-20	4-20	4-20	4-20	4-20	4-20
4-21	4-21	4-21	4-21	4-21	4-21
4-22	4-22	4-22	4-22	4-22	4-22
4-23	4-23	4-23	4-23	4-23	4-23
4-24	4-24	4-24	4-24	4-24	4-24
4-25	4-25	4-25	4-25	4-25	4-25
4-26	4-26	4-26	4-26	4-26	4-26
4-27	4-27	4-27	4-27	4-27	4-27
4-28	4-28	4-28	4-28	4-28	4-28
4-29	4-29	4-29	4-29	4-29	4-29
4-30	4-30	4-30	4-30	4-30	4-30
4-31	4-31	4-31	4-31	4-31	4-31
5-1	5-1	5-1	5-1	5-1	5-1
5-2	5-2	5-2	5-2	5-2	5-2
5-3	5-3	5-3	5-3	5-3	5-3
5-4	5-4	5-4	5-4	5-4	5-4
5-5	5-5	5-5	5-5	5-5	5-5
5-6	5-6	5-6	5-6	5-6	5-6
5-7	5-7	5-7	5-7	5-7	5-7
5-8	5-8	5-8	5-8	5-8	5-8
5-9	5-9	5-9	5-9	5-9	5-9
5-10	5-10	5-10	5-10	5-10	5-10
5-11	5-11	5-11	5-11	5-11	5-11
5-12	5-12	5-12	5-12	5-12	5-12
5-13	5-13	5-13	5-13	5-13	5-13
5-14	5-14	5-14	5-14	5-14	5-14
5-15	5-15	5-15	5-15	5-15	5-15
5-16	5-16	5-16	5-16	5-16	5-16
5-17	5-17	5-17	5-17	5-17	5-17
5-18	5-18	5-18	5-18	5-18	5-18
5-19	5-19	5-19	5-19	5-19	5-19
5-20	5-20	5-20	5-20	5-20	5-20
5-21	5-21	5-21	5-21	5-21	5-21
5-22	5-22	5-22	5-22	5-22	5-22
5-23	5-23	5-23	5-23	5-23	5-23
5-24	5-24	5-24	5-24	5-24	5-24
5-25	5-25	5-25	5-25	5-25	5-25
5-26	5-26	5-26	5-26	5-26	5-26
5-27	5-27	5-27	5-27	5-27	5-27
5-28	5-28	5-28	5-28	5-28	5-28
5-29	5-29	5-29	5-29	5-29	5-29
5-30	5-30	5-30	5-30	5-30	5-30
5-31	5-31	5-31	5-31	5-31	5-31
6-1	6-1	6-1	6-1	6-1	6-1
6-2	6-2	6-2	6-2	6-2	6-2
6-3	6-3	6-3	6-3	6-3	6-3
6-4	6-4	6-4	6-4	6-4	6-4
6-5	6-5	6-5	6-5	6-5	6-5
6-6	6-6	6-6	6-6	6-6	6-6
6-7	6-7	6-7	6-7	6-7	6-7
6-8	6-8	6-8	6-8	6-8	6-8
6-9	6-9	6-9	6-9	6-9	6-9
6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10
6-11	6-11	6-11	6-11	6-11	6-11
6-12	6-12	6-12	6-12	6-12	6-12
6-13	6-13	6-13	6-13	6-13	6-13
6-14	6-14	6-14	6-14	6-14	6-14
6-15	6-15	6-15	6-15	6-15	6-15
6-16	6-16	6-16	6-16	6-16	6-16
6-17	6-17	6-17	6-17	6-17	6-17
6-18	6-18	6-18	6-18	6-18	6-18
6-19	6-19	6-19	6-19	6-19	6-19
6-20	6-20	6-20	6-20	6-20	6-20
6-21	6-21	6-21	6-21	6-21	6-21
6-22	6-22	6-22	6-22	6-22	6-22
6-23	6-23	6-23	6-23	6-23	6-23
6-24	6-24	6-24	6-24	6-24	6-24
6-25	6-25	6-25	6-25	6-25	6-25
6-26	6-26	6-26	6-26	6-26	6-26
6-27	6-27	6-27	6-27	6-27	6-27
6-28	6-28	6-28	6-28	6-28	6-28
6-29	6-29	6-29	6-29	6-29	6-29
6-30	6-30	6-30	6-30	6-30	6-30
6-31	6-31	6-31	6-31	6-31	6-31
7-1	7-1	7-1	7-1	7-1	7-1
7-2	7-2	7-2	7-2	7-2	7-2
7-3	7-3	7-3	7-3	7-3	7-3
7-4	7-4	7-4	7-4	7-4	7-4
7-5	7-5	7-5	7-5	7-5	7-5
7-6	7-6	7-6	7-6	7-6	7-6
7-7	7-7	7-7	7-7	7-7	7-7
7-8	7-8	7-8	7-8	7-8	7-8
7-9	7-9	7-9	7-9	7-9	7-9
7-10	7-10	7-10	7-10	7-10	7-10
7-11	7-11	7-11	7-11	7-11	7-11
7-12	7-12	7-12	7-12	7-12	7-12
7-13	7-13	7-13	7-13	7-13	7-13
7-14	7-14	7-14	7-14	7-14	7-14
7-15	7-15	7-15	7-15	7-15	7-15
7-16	7-16	7-16	7-16	7-16	7-16
7-17	7-17	7-17	7-17	7-17	7-17
7-18	7-18	7-18	7-18	7-18	7-18
7-19	7-19	7-19	7-19	7-19	7-19
7-20	7-20	7-20	7-20	7-20	7-20
7-21	7-21	7-21	7-21	7-21	7-21
7-22	7-22	7-22	7-22	7-22	7-22
7-23	7-23	7-23	7-23	7-23	7-23
7-24	7-24	7-24	7-24	7-24	7-24
7-25	7-25	7-25	7-25	7-25	7-25
7-26	7-26	7-26	7-26	7-26	7-26
7-27	7-27	7-27	7-27	7-27	7-27
7-28	7-28	7-28	7-28	7-28	7-28
7-29	7-29	7-29	7-29	7-29	7-29
7-30	7-30	7-30	7-30	7-30	7-30
7-31	7-31	7-31	7-31	7-31	7-31
8-1	8-1	8-1	8-1	8-1	8-1
8-2	8-2	8-2	8-2	8-2	8-2
8-3	8-3	8-3	8-3	8-3	8-3
8-4	8-4	8-4	8-4	8-4	8-4
8-5	8-5	8-5	8-5	8-5	8-5
8-6	8-6	8-6	8-6	8-6	8-6
8-7	8-7	8-7	8-7	8-7	8-7
8-8	8-8	8-8	8-8	8-8	8-8
8-9	8-9	8-9	8-9	8-9	8-9
8-10	8-10	8-10	8-10	8-10	8-10
8-11	8-11	8-11	8-11	8-11	8-11

Keywords: *Self-esteem, self-esteem threat, self-esteem threat effects, self-esteem threat effects on self-esteem, self-esteem threat effects on self-esteem, self-esteem threat effects on self-esteem*

Календар за 1875 г. с баладата „Хаджи Димитър“

Османската империя отива на Виенската изложба заедно със своите щастливи
поданици, т. е. — с Антия IV и Антия I
Карикатура от в. „Будилник“, г. I, бр. 1, 1. V. 1873 г.
Художник Хасан Дембици

ВЬЕНСКАТА АКАДЕМИЯ ОТВАРЯ ОЧИТЕ НА БУКУРЕШЕНТЕ БЖА
ГАРСКИ ПРОФЕСОРИ.

Редакторъ Х. Петков

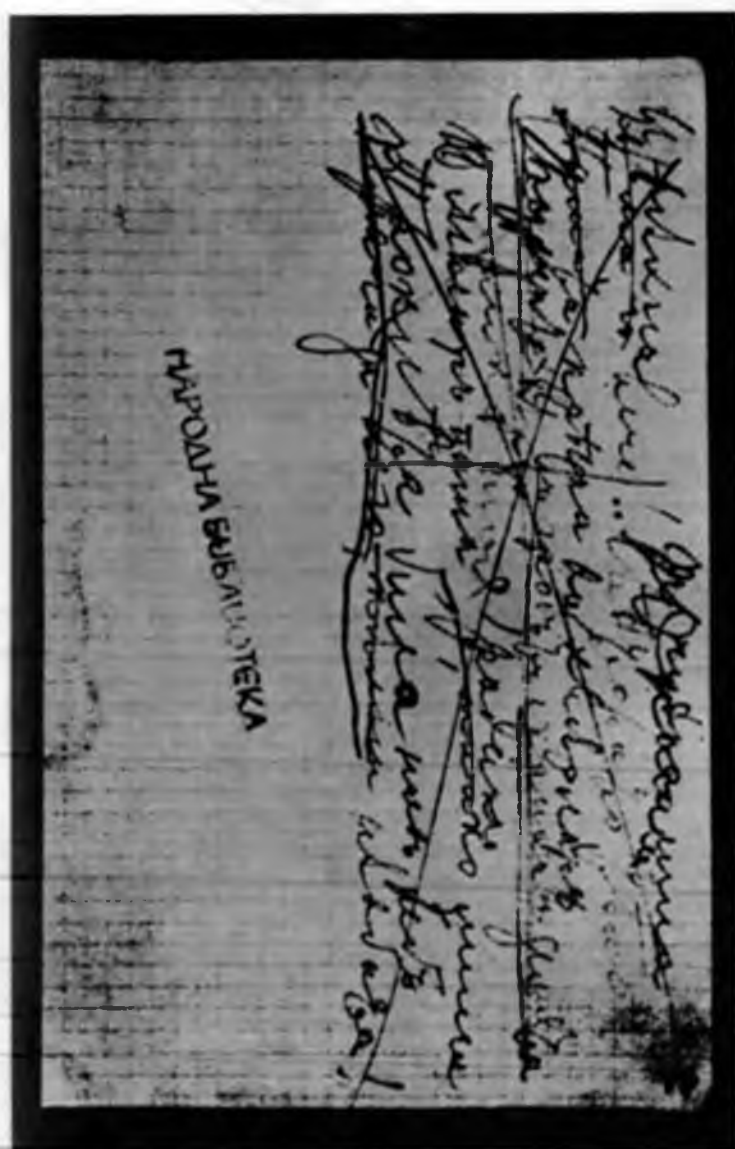
Карикатура от в. „Будилник“, г. I, бр. I, I. V. 1873 г.
Художник Хенрих Дембицки

Карикатура от в. „Будилник“, г. I, бр. 1, 1. V. 1873 г.
Художник Хенрих Дембицки

Чернова от стих. «Обесването на Васил Левски»
Страница от тефтерчето на Христо Ботев

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

Чернова от стих. «Обесването на Васил Левски»
Страница от тефтерчето на Христо Ботев

Лобното място на Христо Ботев

КРИТИКА, КНИГОПИС, КНИЖОВНИ ИЗВЕСТИЯ

[СТАТИСТИЧЕСКОТО СЪЧИНЕНИЕ НА В. СТОЯНОВ]

Г-н В Стоянов пристигнал в Браила и ще печата вече своето ненаписано още статистическо съчинение за България, на което цената е, според както събра едно време авторът пари в Браила — една рубла. Това съчинение е обогатено с много нови и интересни изследвания, които г. Стоянов има намерение да сънува някоя нощ. Книгата носи заглавие: «За подлещите на XIX век» — *«съчинение оригинално с преважно съдържание, философска и политична сваят и житейска мъдрост»*. — «O avanti, o avanti, Signore Camenol!»

[Будилник, г. I, брой 1 от 1 май 1873 г.]

[«НОВА МОДА ГЛУПОСТ» ОТ СТАНЧОВ]

Неуморимият труженик в полето на глупостта и редакторът на духовният вестник «Слама», г. Станчов, е снесъл в полонът на русчушките гарги още една «Нова мода Глупост». «Независимост» съветова публиката да не купува това гюбре, и от това се види, че г. Каравелов — по мнението на ефендето с юларят (Генович) и на неговът букурешки дописник — иска да я продаде на сърбите. Ние, които уважаваме сичко, що е българско, съветоваме г. Станчова да следва попрището си и да пише: защото нашите бакали и халваджии с какво ще си увиват сиренето и халвата? Дързост, г. Станчов, дързост! Съвременниците не знаят да ценят ве-

ликите писатели, а ти с плодовитостта си ще надминеш и испанския поет Лопе де Вега. Потомството ще ти въздигне паметник от тиква.

[Будилник, г. I, брой 1 от 1 май 1873 г.]

[НЕЙЧОВ ПРЕВЕЛ ИСТОРИЯТА НА КАТИЛИНА]

Г-н *Нейчов* е превел историята на Катилина и Югурта и с обявлението си показва: колко пари му струва кожата, де се е учил и какъв ще му бъде преводът. Чуйте, български романисти, стихотворци, драматурги и сички черникнига преводачи! Романите принасят вреда на г-н Нейчова, романите пълнят главата му с такива идеали, които като не може да постигне, бъркат му да изпълни длъжността си към семейството си, към обществото, към народът, и затова превежда историята на Катилина и Югурта, която ще ни направи велики граждани, велики като Цицерона. Не знаете, работата е такава: г-н Нейчов се е учил и възпитавал по Европа само с романи и е напълнил главата си с такива Пол де Коковски идеали, от които, като дойде в скитска България, не може да реализува ни един от тях, защото в нашата дива земя няма такъв баща, такава община, която да даде някому 20 хил. гроша, за да отиде да доведе любовницата си от Париж из някое «café chantant». Да, такива романи са вредни, такива идеали са непостижими и по-добре е да превежда човек истории — ако ще би и за това: как дигнала жабата крака да я коват — отколкото да лапа мухи. А освен това слогът на г. Нейчовото обявление е тъй добър, тъй накичен, щото сякаш че г. Нейчов е откраднал «сладкото перо» на Михайловски или е одрал кожата на отца Балабанова и монсньора Овчева. Тъй и виждаш любезните редактори на «Читалището» и преводът на «Помпея»; тъй и четеш философската статия за «Себелюбието и самолюбие», според която статия и баджи¹ да чисти човек, чисти ги от само-

¹ Огнища.

любие, а не за хляб. Да не е навлякъл авторът на тази статия и рясата от самолюбие? Пустни идеалисти!

[Будилник, г. I, брой 1 от 1 май 1873 г.]

[В ПЕЧАТНИЦАТА НА БУКУРЕЩКИТЕ МАНДАРИНИ.:]

Б затворената печатница на букурешките български мандарини, която носи название: «Небесно отечество» — турила се е под печат книгата: «Верую» на пиениците и «10-тых заповеди» на кръчмаря. Тая книга ще се изпечата с черно неготинско вино, което пият повечето владиците. Ний препоръчаме тая книга на еснафът на св. Архангела; защото виното е родило велики човещи, а ти, български народе, за да станеш велик, трябва по-напред да бъдеш горчив пиеница. А пиянството има три градуса: 1) когато вървиш, да залиташ от дувар на дувар; 2) двама да те държат под мишниците и трети да ти местят краката, и 3) да лежиш на пътя, а гаргите да ти кълват очите, както тебе, народе, кълве секи, кой отде помине — и турчин, и поп, и бог, и дявол.

[Будилник, г. I, брой 1 от 1 май 1873 г.]

КНИЖКА IX И X [НА «ПЕРИОДИЧЕСКО СПИСАНИЕ»]

Излязла е IX и X книжка от «Периодическото списание на Българското книжевно дружество». Тая книжка се отличава от издадените досега осем книжки с още по-голяма сериозност и с още по-удачно избран материал. Единствените нейни недостатъци, които твърде много бият в очите на читателите, са лошият печат и езикът на г. Бончова. Но печатът ние ще да отдадем на сиромашията на самото «Дружество»,

а на г. Бончова ще си позволим да направим малка една забележка. При сичко че «Книжевното дружество» (особено неговият действителен член г. Дринов) има голяма претенция да се приеме неговото правописание в българският език и при сичко че една от първите негови задачи е обработването на тоя език, ние видиме, че «Тарас Булба» се чете мъчно и че критиката на г. Бончова, по причина на езикът си, губи много от своите достойнства. Види се, че г. Бончов е обръщал твърде малко внимание на това и затуй езикът му е излязъл необработен, неокастен и пълен с русизми. Но както и да е, а критиката на г. Бончова е написана делно, умно и справедливо и ние никак не сме съгласни с оние наши «книжници», които я намират пристрастно строга и прекалено остра. Напротив, ние виждаме, че авторът ѝ се е отнесъл даже доста снизходително към някои и други авторитети, които просто шарлатануват в нашата литература. А това произлиза от туй, че г. Бончов и досега още не се е отърсил от убеждението си, че и в нашите училища занаяпред трябва да се предават не само закони божии, но и различни теории и ръководства за словесността. Инак, той би казал и-ну Войникову, просто и ясно, че неговото «Ръководство» е безполезно и даже вредително за народът и посъветвал би г-на Данова друг път да не издава подобни боклуци.

[Знаме, г. I, брой 1 от 8 декември 1874 г.]

[СПИСАНИЕ «ЧИТАЛИЩЕ»]

Видяхме и 22 книжка от периодическото списание «Читалище». Тя е пълна със всякакви детински, безцелни и безграмотни преводи и не отличава се почти с нищо от другите по-напрежни книжки. Види се, че това списание се издава само за поощрение на децата и за да докаже, че и между идиотите се срещат понякогаш гениални хора. Прочетете (ако можете да имате такова адско търпение) стихотворенията в това списание и вие ще да се уверите, че ние никак не преувеличаваме неговите достойнства. От поетите първото място по глупостта захваща г. Франгя. Ние би желали да знаем — чете ли редак-

цията на «Читалище» сичките статии и стихотворения, преди да ги даде в печатницата да се набират или не чете?

[Знаме, г. I, брой 1 от 8 декември 1874 г.]

[«УЧИЛИЩЕ» СЕ ОПРАВЯ]

«Училище» е захванало някак си да се оправя. В последните негови бройове са поместени доволно добри и полезни статийки, които, мислиме, секи от неговите читатели ще да прочете с удоволствие. Не разбираме само това, защо редакцията и на тоя лист помещава такива непонятни и безграмотни стихотворения, каквото е, например, стихотворението «Бъди свой»? Да не е земала пример от редакцията на «Читалище»?

[Знаме, г. I, брой 1 от 8 декември 1874 г.]

[ЗЕМЕДЕЛСКО-ИКОНОМИЧЕСКИЯ ЛИСТ «СТУПАН»]

Земеделско-икономическият лист «Ступан» свърши вече първата своя година и скоро ще да захване и втората. Тоя вестник е необходим за нашите селяни; затова румънските богати българи няма да сторят зле, ако подарят барем по един брой от него на оние села в България, които не са още в състояние да разберат потребата от земеделческите науки.

[Знаме, г. I, брой 1 от 8 декември 1874 г.]

[СПИСАНИЕ «ЗНАНИЕ»]

Научаваме се, че скоро ще захване да излазя нов литературно-научен лист под заглавие «Знание». Дано барем тоя вестник допълни недостатъкът, който се усеща у нас в популяризирането здравата и действителната наука между народът.

[Знаме, г. I, брой 1 от 8 декември 1874 г.]

[СТАТИЯ НА СТОЙКОВ ЗА «ПЕРИОДИЧЕСКО СПИСАНИЕ»]

В брой 16 на в. «Напредок» е поместена една критическа статия от г. Стойкова под заглавие «Периодическо списание на Бълг. книжевно дружество». Секи, който би прочел тая статия, би видял доволно ясно, че авторът ѝ напада повечето на достойнствата, нежели на недостатъците на това списание; затова ние я би оставили без никакво внимание да украсава стълповете на гореказаният вестник, ако редакцията на «Напредок» да я не би земала под свое покровителство и ако да не би я рекомандувала като достойна за особено внимание.

Да кажем и ние няколко думи за нея.

Като говори доволно безграмотно (г. Стойков не знае даже де да употребява запетаи) за някои и други недостатъци на «П. списание», г. Стойков дохожда до неговите критически статии и излива почти всичкото свое знание. Той поразровил списанието, но като не намерил в него бисер, заловил се да рови и критиката. Ровил той, ровил и доровил се до това, щото видял, че критиката за бълг. история от Шишкова била попръжня, а критиката на статията за богомилството от Каролева и на читанката от Икономова била най-недостойно превъзнасяние. А сичкото това произлязло само и само от туй, че Шишков имал злочестината да се учи в Париж, и Каролев и Икономов щастието да се образуват в Русия, т. е. — там, дето се възпитавала и редакцията на «П. списание». Браво, г. Стойков! Ние не знаехме досега де

сте се учили вие, но после тая специално детинска глупост, която се рекомандува и от енциклопедическият в това отношение «Напредок», ние се уверихме вече, че и вие сте се учили там, дето се е учил и г. Шишков, т. е. — че и вие не сте научили друго нищо, освен да мислите, че като сте ходили в Париж, то вашите бълг. истории, вашите словесности и вашите драми и комедии са оградени вече от преследованията на здравият разум. Не е така, г. Стойков, не е! Задачата на критиката е много по-висока, отколкото мислите вие със своят миниатюрен мозъчец. Чели ли сте вие сичките оние произведения, които критикуват «П. списание» на Б. К. дружество? Ако сте ги чели, то можете ли да ни покажете, кои именно достоинства в произведенията на Шишкова то попълва и кои недостатъци в статиите на Каролева и в читанката на Икономова превъзнася? Ако направите това, то ние за хатърът на парижаните ще се откажем от мнението си, че критиката в гореказаното списание «е написана делно, умно и справедливо и че авторът ѝ се е отнесъл даже доволно снизходително към някои и други литературни шарлатани. А ако не направите това и ако продължите в същото време да бледословите и да лъжесвидетелствувате по вестниците, то ние имаме пълно право да ви дадем следующият съвет: земете Граматиката на Груева, Логиката на Берона, Словесността на Войникова и Христонтията на Райна Поповича (тие произведения са гениални за вас) и научете се по-напред да четете, да пишете и да мислите (извинете ни тая нескромност, ако сте някое брадато и мустакато дете), пък тогава излезте със своите критически способности да доказвате на светът, че хората си губят времето само за това, за да похвалят Павла и да укорят Петра. А Париж оставете настрана. Той не е никак крив, че различни Шишковци, Балабановци, Йовчовци и Стойковци се връщат из него с осакатени умове. Науката и образованието нямат нищо общо с белите ръкавици, с високите капели и с лаковите чепици. Така ли е, г. Стойков?

[Знаме, г. I, брой 2 от 15 декември 1874 г.]

[ЗА КНИЖАРНИЦАТА НА Т. СТАНЧОВ]

Г-н Т. Станчов и С-ие са отворили в Никопол книгопродавница и известяват, че ще да издават редовно всякакви книги. Похвално нещо! Но и без това известие ние вече знаем какви книги ще да издава тая нова компания. Бездарните и безнравствените произведения на г. Станчова! Боже мой, докога народът ни ще да купува с потът си яд и отрова? Толкова книгопродавници има у нас и толкова книги са се напечатали досега, а добрите и полезните съчинения се четат у нас на пръсти! Браво, книжари! Браво, спекуланти!

[Знаме, г. I, брой 2 от 15 декември 1874 г.]

[СПИСАНИЕ «ГРАДИНКА»]

Излязла е и 3 книжка «Градинка», над която се поти г. Илия Р. Блъсков. Ние видяхме това нова мода периодическо списание, но не можем още да кажем своето мнение за него, защото не сме още прочели сичкият му материал. До неделя ние ще да поговорим за тая книжка.

[Знаме, г. I, брой 3 от 22 декември 1874 г.]

[«ДЯВОЛСКО БЛАТО» ОТ ЖОРЖ САНД]

Г-н М. Балабанов е превел от французки език романа «Дяволско блато». Преводът е глупав, смешен и варварски; затова г. Балабанов добре ще да стори да не умножава гюбрето в пашата и така вече препълнена с глупости литература.

[Знаме, г. I, брой 3 от 22 декември 1874 г.]

[«ЧИТАНКА» ОТ Я. С. МУСТАКОВ]

Учителското книжевно дружество в Свищов, на което целта е да издаде нови и, разбира се, по-добри учебници за българските училища, е започнало вече своето дело. Първата книжка на това дружество е «Читанката» на г. Мустакова. Ние не сме видели още тая книжка, но от обнародването във в. «Напредок» известие за нея ние си съставихме вече понятие, че и това ново произведение не е отишло по-нататък от другите издадени досега български читанки. Първо и първо, в читанката на г. Мустакова няма картини, които са необходимо нужни при нагледната звучна метода; а второ, в нея, види се, има и такива букви, които са отдавна вече изхвърлени из българският език. Освен това, правописанието на г. Мустакова е едно от най-рутинните. Признаваме се, че ако да би били ние ученик на г. Мустакова, то щом се би научили да прочитаме, би му предложили следующите три въпроса: 1) защо той пише в думата «предмет» първият слог с *ѣ*, а вторият с *е*; 2) защо употребява единът и същият звук *и* в две форми (*и-и*), и 3) защо в думата «способният» наместо *я* той пише полугласното *й*? Ние мислиме, че г. Мустаков не ще може да ни отговори.

[Знаме, г. I, брои 4 от 5 януари 1875 г.]

[«ТЕМНИЦИТЕ МИ» ОТ СИЛВИО ПЕЛИКО]

Г-н Д. Цанков е превел от французки език съчинението на италианският поет Силвио Пелико, което носи заглавие «Темниците ми» и което е издадено от българското печатарско дружество «Промишление.» В тая книга авторът описва своя 10-годишен затвор в австрийските темници, който е той протеглил като карбонарист. Книгата е полезна и поучителна, но едно, което се нам не харесва, е именно това, което в нея се похвалява и от г. Цанкова, и от Сен Марк Жирардена. Това нещо е оная религиозна философия, която ни учи «как скеп-

тикът хванал да вярва, как политическият затворник се предал на волята божия и как станал търпелив, безпристрастен и даже милостив към неприятелите си». И сичкото това направила темницата! Както и да е, а ние рекомандуваме тая книга на своите читатели.

[Знаме, г. I, брой 5 от 12 януари 1875 г.]

[«ЖИВОТЪТ НА ФРАНКЛИН» ОТ М. МИНИЕ]

Печатарското дружество «Промышление» е издало и друга още една полезна книга, която е превел от французки език г-н С. Бобчев. Тая книга е «Животът на Франклина» от М. Миние. Ние не можем да не похвалим дружеството за изданието на тие два превода и не можем да не забележим, че хиляди пъти е по-добро и по-полезно да издава подобни съчинения, нежели да си харчи парите за различни «Телемахи» и «Османски истории». Ние рекомандуваме на дружеството по-добър вкус и по-сполучлив избор. Дано барем то не бъде като другите наши книжари, които издават само оние преводи и съчинения, които им се дават или даром, или с малка цена, или които са излезли изпод някое заслужено, но може би и глупаво перо.

[Знаме, г. I, брой 5 от 12 януари 1875 г.]

[ОТ КРИТИКАТА СЕ ИЗИСКВА САМО ИСТИНА]

В 23 брой на «Напредок» е поместена още една малка статийка от г. Стойкова под заглавие «Пак за Периодическото списание на Българското книжовно дружество». Авторът на тая статийка, за да отговори на нашите няколко остри думи, с които ние посрещнахме първата му статийка, поместена в

14 брой на «Напредок», иде с един доста вежлив тон да ни докаже, че ние сме му преиначили думите, че сме «земале на подигравка писаното му» и че той не бил казал, че редакцията на «П. списание» е псувала някакви достойнства и превъзнасяла някакви недостатъци, а казал просто, че *«не одобрява начина на критикуванието* който е държала казаната редакция в последните си две книжки». После това г. Стойков ни разправя какви трябва да бъдат според неговото мнение преимуществата на една критика и най-после ни пита, такива ли преимущества има критиката в «П. списание на Бъл. книжно дружество»? Г-н Стойков казва, че прочел нашите думи с душевно огорчение, а ние ще да му кажем, че от своя страна ние прочетохме неговата статийка не с огорчение, а с усмивка, която, при сичкото си желание не можеме да скрием. Ние сме съгласни донейде с г. Стойкова, че «критиката трябва да бъде безпристрастен, хладнокръвен (?) и разумен оценител на едно произведение», но никога не можем да наложиме някому, даже и на себе си, такъв или иначе начин на критикуване.

От критиката се изисква само една гола истина, а изказана ли е тая истина хладнокръвно или нехладнокръвно, пристрастно или безпристрастно — това зависи от темпераментът на критикът. Не всеки може да бъде хладнокръвен към злото, което разпространяват в нашата литература, от една страна, невинната глупост, а, от друга, глупавото убеждение, че тая глупост, като е невинна, не трябва да се закача. «Но не улавяйте се за личностите и не подгавряйте техните по-напрешни произведения», ще да кажете вие. — Ех, г. Стойков, вие трябва да сте прочели вече статията в 16 и 17 брой на «Училище» под заглавие «Период. списание на Бъл. книж. дружество». Кажете ни, молиме ви се, може ли да бъде човек хладнокръвен към такъв един идиотически бълвоч, който е излязъл из устата на едно докачено авторско преподобие? Можете ли даже и вие да се не посмеете на г. Войникова, който, за да запази своето безценно «Руководство за словестност», се е затулил зад гърбът на дяда Блъскова и говори явно като ден, че никакъв камшик, критически или волски, журнален или исторически е неспособен да вразуми нашите гениални бездарници и да ги накара да се оставят от севдата да пълнят българската литература с боклук.

Кажете ни, молиме ви се, какво трябва да прави крити-

ката с подобни самолюбиви бездарности? Ние мислиме, че ако да би бил жив Белински, на когото и иднотите захванаха да тревожат костите, то той би казал: «Господа, нямате ли лудница?»

Дотука ние свършваме отговорът си към г. Стойкова и обещаваме му се, че до неделя ще да разгледаме по-напросто въпросът за литературната лудница.

[Знаме, г. I, брой 6 от 19 януари 1875 г.]

[«ЗА СЛАВЯНСКОТО ПРОИЗХОЖДЕНИЕ НА ДУНАВСКИТЕ БЪЛГАРИ» ОТ Д. ИЛОВАЙСКИ]

Излязла е вече на български език книгата на руския историк Д. Иловайски, под заглавие «За славянското произхождение на дунавските българи». Новият и добросовестният труд на г-на Иловайски окончателно разбива туркофинската теория на немската и на славянската историография и хвърля нова светлина както връз произхождението на българският народ, така и връз неговото преселение на Балканския полуостров. Ние рекомандуваме тая книга на нашата читающа публика, а особено на нашите учители и историци.

[Знаме, г. I, брой 6 от 19 януари 1875 г.]

[ВЕСТНИК «БАЛКАН»]

В Букурещ скоро ще да захване да излазя на румънски език нов политически вестник под заглавие «Балкан», който ще да брани интересите на българският народ и който ще да проповядва съюз и сближение на южните славяни с румъните. Ре-

дактор на тоя вестник ще да бъде г. К. Цанков. Тоя вестник е необходим за българският елемент в Румъния и затова ние му желаем добър успех и добро приемане от страната на нашата емиграция.

[Знаме, г. I, брой 6 от 19 януари 1875 г.]

[«ГЕОМЕТРИЯ» ОТ Ф. САНД]

Г-н П. И. Берковски, един от заточените наши мъченици в Диар Бекир, е превел от чешки език един учебник за геометрията от Ф. Санда. Добре ще да направят нашите книжари, ако напечатат тоя учебник, защото за геометрията у нас като речи няма никакви учебници.

[Знаме, г. I, брой 6 от 19 януари 1875 г.]

[«БЪЛГАРСКИ НАРОДЕН КАЛЕНДАР» ЗА 1875 г.]

Излязъл е прекръстеният «Летоструй» на г. Данова за 1875 година, който се нарича сега «Български народен календар» и който се редактира от г. Янка С. Ковачова във Виена. Доколкото е «народен» тоя календар ние мислиме, че и сам г. Ковачов не знае; но колкото за съдържанието му, то ни се види доста удовлетворително. Освен езикът, който е на места доволеноварварски, календарът на г. Данова има добри статийки, сполучени преводи и доста поучителни картинки, ако сичкото това и да е наредено без цел и без свързка. При това има и такива неща, които си нямат никак мястото, защото са крайно глупави: тие неща са стихотворението «Де й родът ми», което е печатано и друг път в «Летоструята», варварската ритмическа проза «Къде», която, за да напише човек, трябва непременно да бъде поп, и «народните» песни, които са народни само за-

това, защото са написани с български букви (не думи), и защото са минали за такива в Славянската беседа във Виена.

[Знаме, г. I, брой 7 от 26 януари 1875 г.]

[ВЕСТНИК «СЛЪНЦЕ»]

На хоризонтът на турската журналистика се е появила още една пачавра, която се нарича «Слънце» и която действително свети като тиган на месечина. Тая пачавра се издава в Русчук на французки и на турски език. Редакторът ѝ е г. Станопуло (по името се види от каква пасмина хора е това учено кюлхане¹), а покровителят Негово Високопревъзходителство Мехмиш паша. Ще да има хляб и за г. Нейчова.

[Знаме, г. I, брой 7 от 26 януари 1875 г.]

«СТАТИИ ПО БЪЛГАРСКАТА ВЕХТА И НОВА ЧЕРКОВНО-ПОЛИТИЧЕСКА ИСТОРИЯ»]

Печатницата на в. «Напредок» явява чрез своят орган, че тя ще да издаде на български език книга под заглавие: „Статии по (за) българската вехта и нова черковно-политическа история». Като говори за това свое «от висока важност» дело, почтената редакция на още по-почтения «Напредок» му прави следующата препоръка: «В сегашното мрачно и критическо време нашият народ има нужда да разбере и да съвземе мислите си (чуete ли? да разбере и да съземе мислите си? Разбирате ли нещо, байо Йоакиме Груев) и да познае де се намира, сиреч, след своето петнадесет столетно пътуване и развива-

¹ Място за смет.

редакцията говори: «Книгата, която представяме на бълг. публика, ся зема да разправи за този въпрос; тя е огледала, дето събрани на малко пространство минават една след друга картините на бившата наша черковно-политическа история и сцените на новата наша история от събуждането ни до прогласението на схизмата. Ние са не съмняваме, че предлагаме на бълг. публика едно дело от висока важност (да разбере мислите си), от голяма полза (и да ги съземе), което при това е леко и занимателно за четение (колкото е лека и занимателна неговата препоръка? Това дело е първо (а не е ли последно?) от тоя род тъй в нашата, както и в странната литература, и заслужава щото всеки четовен българин да го има.» Повтаряме, ние не знаем ще да може ли тая книга да разправи на бълг. публика «нуждата да разбере и да съземе мислите си» и не можем да кажем колко именно аршина е висока нейната важност, но защото това дело е първо, както в нашата, така и в иностранната литература, то ние питаме почтената редакция на в. «Напредок», кой е авторът на това съчинение и превод ли е то или оригинален труд?

[Знаме, г. I, брой 8 от 2 февруари 1875 г.]

ПЕДАГОГИЧЕСКИ КНИЖКИ ОТ ПЪРГОВ]

Г-н Пъргов известява, че ще да начне изданието на един ред педагогически книжки под название «Педагогическа книжница». Първата книжка от това списание ще да носи название «Училищно здравословие» и ще да бъде извлечение из съчинението „Hygiène Scolaire.“ Когато видиме тая книжка, тогава ние ще да поговорим за нея.

[Знаме, г. I, брой 8 от 2 февруари 1875 г.]

[СПИСАНИЕ «КНИГОВИЩЕ ЗА ПРОЧИТАНЕ»]

Излязла е и четвъртата книжка «Книговище», което се «спи-сува» от д-ра И. А. Богорова. Който е имал търпение да прочете барем една от предидущите три книжки, той е можал вече да си състави понятие на какъв клон от литературата принадлежи това списание и в кой ред писатели се намира неговът редактор. Секи от нас знае, че при сичката своя оскудност нашата литература е щастлива барем с това, че народът ни е още твърде прост и заедно с полезната и здравата храна на науката не чете и боклуците, които му поднасят нашите доктори на глупостта и нашите писатели на различни безсмислици. В това отношение д-р Богоров заслужава лавров венец.

[Знаме, г. I, брой 8 от 2 февруари 1875 г.]

[«ВЕНЕЦ НА БЪЛГАРСКАТА МУЗА» ОТ А. ФРАНГЯ]

«Венец на българската Муса. Първообразно поетическо списание от А. Франгя.» 51 брой на «Източно време» е украсен с едно такова куриозно обявление, което като прочете човек, неволно трябва да помисли, че редакцията на «сериозният» цариградски лист или не е чела тоя екстракт от поетическата глупост на г. Франгя, преди да го даде да се набира в типографията, или ако го е чела, то го е обнародвала, за да покаже, че «Шутош» още не е умрял. Даже и повече нещо. — Когато ние прочетохме обявлението за венецът на българският Муса Кеседжия, то си помислихме, че авторът на това «първообразно поетическо произведение» е искал да се посмее на шурците от Войниковата школа и да подиграе безобразието на тулчанският певец. Но да ни прости почтената редакция това наше заблуждение. Ние видиме, че тя не прави никаква

забележка на вмъкнатата в листът и глупост, а това ни дава право да мислим, че «сериозните хора» са се побояли или просто — подвоумили да не признаят новият български гений. Г-н Франгя казва, че «богатият му се смее, че простият го счита за луд и че и двамата му казват, че го вее вятър, ако чака хляб от песни». По-добра рекомандация и по-добра присъда не може и да бъде за първообразната глупост на г. Франгя. Но г. Франгя не пише за оние, които му се смеят, нито за тие, които го считат за луд; той пише за оние «благородни сърца, които чувствуват високото и святото, които ще да му подадат братска ръка и ще да го прегърнат и които ще да му помогнат да се издаде на светът!» Чуete ли? Да се издаде на свят! Ако редакцията на «Източно време» и да не желае да бъде богата и проста, т. е. ако и да иска да влезе в числото на г. Франгювите поклонници, то ние, за да покажеме, че имаме благородно сърце, ще да измъкнем нейният любимец из обятията на сериозността и ще да го издадеме на светът.

И така, слушайте господа. Г-н Франгя има нежно сърце, по което са израсли множество душевни гъби. От тия гъби той е направил чорба за българската Муса (т. е. Муса Кеседжия), която той уважава и славя така също, както я уважават и славят различните Войниковци, Пишурки, Пискуллиевци, Пърличевци, Вазовци и прочиите наши велики таланти. Но защото тая чорба у нас няма вече оная цена, която са имали, например, «Гъслата» на г. С. Зафирова и «Цигулката» на саканият поет (не Байрон, а нашият Мавридов), то г. Франгя се моли на ученолюбивите г-да да го почитат с помощта си, а ако ли го не почитат, то той ще да ритне своето гърне с поезията, и благородните сърца не ще могат даже да видят чорбата. Колкото и да е скръбно това намерение на поетът, ние не можеме да го не похвалиме и да го не препоръчаме и на другите певци из «Читалище». И наистина, г-да поети, ако редакциите на нашите литературни списания са готови да обнародват бредните даже и на идиотите, то барем вие бъдете малко по-умни от своите учители, т. е. — барем вие си дръжте поетическата триеница за вазе си и не разваляйте с нея стомахът на гладният народ. В това отношение вие можете сякога да смятате на помощта и на съветите на секи свестен човек и особено на сяко благородно сърце. Ето, например, вие, г-н Франгя, можете да бъдете полезни с вашите телесни, а не душевни испражнения, не само на народът си и

на отечеството си, но даже и на сичкото въобще човечество. Защо жабите да не правят това, за което са назначени от самата природа, а вдигат крака и искат да ги коват или да ги издигнат до небесата, за да се научат да хвърчат. Обявлението на г. Франгя е пародия на баснята «Жабата и волът». Но кой да каже това на народът? Жабите са повдигнали война против всяка разумна критика!

[Знаме, г. I, брой 9 от 16 февруари 1875 г.]

[СПИСАНИЕ «ДЕН»]

Г-н П. Карапетров е сполучил да добие воля от турското правителство, за да издава едно научно политическо списание, което ще да носи название «Ден». Програмата на това списание, която е обнародвана вече в едно отделно обявление, ни се види дотолкова широка, щото не мислиме да може да се изпълни добросовестно при такива средства и обстоятелства, [с] каквито въобще разполагат нашите издатели на подобни списания. За да може едно неделно издание да обема такъв разнообразен и специален материал, то трябва да има няколко души постоянни сътрудници и да брое няколко хиляди пренумеранти. Но ние твърде добре знаем каква е нашата публика и следователно с какви средства могат да разполагат нашите издатели-журналисти и затова, ако и преждевременно, ние ще да кажем, че програмата и на «Ден» ни се види малко шупливичка. Дано се излъжем в своите предположения.

[Знаме, г. I, брой 9 от 16 февруари 1875 г.]

[ВЕСТНИК «РУСЧУК»]

Г-н Стоил Д. Попов из Русчук е добил разрешение от В. порта да издава един нов политически вестник под название «Русчук». Тоя вестник ще да се издава на турски и на бъл-

гарски език, следователно ще да служи за интересите и на двата народа, т. е. и на робовете, и на господарите. Ние не знаем дали има под ясното небе такъв ум и такива способности, които, като служат в едно и същото време на бога и на мамона, и да могат да удовлетворяват и двете крайно противоположни начала. Турският и българският народ са такива два антипода, между които не може да съществува нищо полезно, нищо прогресивно и нищо човеческо. Ако г-н Стоил Попов е пожелал да опровергае това със своята нова кариера, то ние имаме пълно право да поздравим българският народ с още една пачавра.

[Знаме, г. 1, брой 9 от 16 февруари 1875 г.]

«ЛОВЦИ НА РАСТЕНИЯ» ОТ МАЙН РИД]

Г-н С. Бобчев е превел от французки език едно от съчиненията на английският писател Майн Рида, което носи заглавие «Ловците на растенията». Тая книга се издава от г. П. Карапетров и ще да излезе в края на тоя месец на големина около 18 печатни листа. Ние рекомандуваме това полезно съчинение на своите читатели, но не можем да не забележим г-ну Карапетрову, че при сичкото «гладко писание на младият писач», ние срещаме в обявлението на г-на Бобчева няколко фрази, които си нямат никак мястото и които са даже доволно смешни. Така например, ние не можем да разбереме следующето мъдро изречение: «Ний нямами таквиз скъпоценни списания, които, като са *приятни на вкуса*, да могат да *хранят стомаха* и да принасят *облага* читателю.» Но както и да е, а книгата е полезна и евтина (предплатена 8 гр., а непредплатена 12 гр.), затова вярваме, че ще да привлече вниманието на бълг. четающа публика.

[Знаме, г. 1, брой 9 от 16 февруари 1875 г.]

[ЕДНО ПОЛЕЗНО СЪЧИНЕНИЕ —
«ВОЗТОЧНИЯ ВОПРОС
И БЪЛГАРИЯ»
ОТ ЛИПРАНДИ]

Преминалата година през февруария ние бяхме обявили, че ще да издадем на български език съчинението на руският генералин Липранди «Возточният вопрос и България», но ние не можахме да съберем потребното число пренумеранти, щото да покрием барем разноските на печатът, затова и не издадохме това полезно съчинение. Но сега, когато възточният вопрос влиза в нова фаза и когато нуждата от подобни съчинения захвана да се усеща още повече, ние — за да се не изгуби и трудът ни — се решихме да следваме обнародването на това съчинение в подлистникът на вестникът си (от идущият брой) и после да го отпечатаме на особена книга. Ние мислиме, че и с това спомоществователите на тая книга ще да бъдат удовлетворени.

[Знаме, г. I, брой 9 от 16 февруари 1875 г.]

[СПИСАНИЕ «ЧИТАЛИЩЕ»
ИМА НАМЕРЕНИЕ ДА СЕ ОПРАВИ]

Видяхме I и II книжки на цариградското «Повременно списание Читалище» от настоящата година и с удоволствие забележавме, че то, ако и да се не е оправило, то барем има намерение да се оправи. И наистина, това «списание», което **праведно** има претенции да бъде орган на умствената дейтелност на нашето младо поколение, признава се, че досега то е било сакато и сляпо и че причината на това са били, от една страна, публиката, а, от друга страна, нашите учени. Скръбно нещо! Но дано занапред то бъде по-умно, по-разборчиво и по-достъпно за народът.

[Знаме, г. I, брой 10 от 2 март 1875 г.]

[«УЧИЛИЩНО ЗДРАВΟΣЛОВИЕ»]

Излязла е вече първата книжка на «Педагогическа книжница» от г-на П. Пъргова. Тая книжка е за родители и за учители и нарича се «Училищно здравословие». Втората книжка, която ще да излезе сега наскоро, ще да носи заглавие «Майка». Ние не сме видели първата книжка на г. Пъргова и затова не можеме да кажем ни черно, ни бяло за неговият труд.

[Знаме, г. I, брой 10 от 2 март 1875 г.]

[ШАРЛАТАНИ НА НАУКАТА И НА ПАТРИОТИЗМА]

Из Бялград явяват, че «филологическият осел» г. Милош Милоевич е издал още една патриотическа брошура, в която при другите свои безумствувания е ритнал в устата и българските ученици от «великата школа». Той ги нарича турски шпиони и предатели на сръбството и на сръбската народност, а тия му отговарят с една доста дълга и делна статия в «Будушност». — Ние съветваме учениците из в [еликата] школа да се помолят на някой депутатин да попита правителството, защо то не е отворило особена една лудница за безумстващите шарлатани на науката и на патриозмът.

[Знаме, г. I, бр. 11 от 16 март 1875 г.]

[НАУЧНО-ПОЛИТИЧЕСКОТО СП. «ДЕН»]

Видяхме вече 1, 2 и 3 брой на научно-политическото списание «Ден». Това списание, ако и да «се списва засега от известни и вещи във вестникарското поприще лица» (тия думи

са казани от друго едно още по-вещо лице, а именно от г. Ивана Найденова), но първите три броя показват довольно ясно, че вещината и авторитетите играят твърде малка роля във вкусовете на хората. Ако кашата в 1 и 2 брой на «Ден» и да се е харесала твърде много на критиците из «Напредок», то ние (да си послужим барем сега с думите на един от нашите вещи «списвачи») «не усетихме никаква приятност на езикът си» (ами вие г-н Бобчев?). Ние видяхме само едни гръмогласни заглавия, а под тях, като речи, нищо ново. Но в сравнение с другите наши цариградски «списания и списвачи» «Ден» заслужава по-голямо внимание и ние го препоръчваме на българската публика. За нашият вкус новото списание е лакерда с петмез. А защо — ние ще да имаме време да кажеме.

[Знаме, г. I, бр. 11 от 16 март 1875 г.]

[«БЪЛГАРСКА ПЧЕЛА» ОТ С. ДОБРОПЛОДНИ]

Събудил се е един от отдавна вече заспалите наши литератори. Едновременно професор на Карловачката гимназия и авторът на българските ланкастерски таблици г. Сава Доброплодни е издал едно обявление към българските «любители на прочитанието» (да, на нашата образована публика се харесва процесът на четението), в което ги известява, че ще да напечата една книжка под заглавие «Българска пчела». Ако се съберат повече спомоществатели, то г. Доброплодни ще да издаде няколко такива книжки. Радуй се, български народе! Подписвайте се, господа спомоществатели! Нашите книжници и фарисеи скоро ще да запушат устата на оние, които говорят, че ние нямаме литература, че у нас няма кой да пише и че ние ходиме боси из книжевното поле.

[Знаме, г. I, бр. 11 от 16 март 1875 г.]

**[«ЗА ПАРИТЕ», ПРЕВОД
ОТ СТ. СТАМБОЛОВ И Ф. СИМИДОВ]**

Г. г. Стамболов и Симидов са превели от руски език книгата под заглавие «За парите». Тая книжка е написана с един лек и удобопонятен език и по съдържанието си заслужава да се прочете от народът. Види се, че преводачите са знаели какво да изберат за превод и как да постъпят с предметът си. Ние препоръчаме тая полезна книжка на читателите си. Цената ѝ е 1 грош турски пари.

Изнаме, г. I, бр. 11 от 16 март 1875 г.

**[«РЪКОВОДСТВО ПО ЗООЛОГИЯ»
ОТ Н. НАЧОВ]**

Г-н Н. А. Начов из Стара Загора е изработил едно «Ръководство по (за) зоологията», което е и изпроводено вече във Виена да се напечата. Тая книга ще да се състои от 20 печатни листа на осмина и ще да бъде украсена с 320 хубави фигури в текстът. Когато видиме трудът на г. Начова, ние ще да покажеме доколко той отговаря на рекомандацията, която прави на своето ръководство. По тая рекомандация се види, че зоологът има и книжарски способности, т. е. знае как и с какво да привлече българската публика. Ние от сърце желаем, щото «ръководството» да оправдае обещанията на г. Начова.

Изнаме, г. I, брой 12 от 28 март 1875 г.

**[«ТАЙНИТЕ НА ИНКВИЗИЦИЯТА»
ОТ В. ФЕРЕАЛ]**

Г-н Никола Тодоров, който от няколко години насам се е завзел да издава на български език романи и повести, ще

да издаде засега «Тайните на инквизицията» от В. Фереала, превод от Н. Михайловски, и романа «Цариградските потайности» от П. Р. Славейкова. Колкото и да е похвална целта на г. Тодорова, ние не можем да му не забележим, че «ползата и поучението» на романите са неща относителни и условни за различните народи. За французкият народ могат да бъдат «полезни и поучителни» романите даже и на Пол-де-Кока, а за нас не ще да има смисъл даже и Гетевият «Фауст». Романите, повестите, разказите и въобще чисто литературните произведения трябва да се приравняват или по-право да кажем, да отговорят на стремленията и на характерът на онзи народ, на езикът на когото се пишат или преводят тие. На основание на това за нас са потребни сега засега такива литературни произведения, които отговарят на нашите потребности и стремления и които имат съвременен и общочовечески интерес. А в това отношение нам може да послужи литературата на оние народи, които са били или са и сега в такова положение, в каквото сме и ние. И в това отношение нам е потребна, преди всичко, «азбуката» с нейното най-ново и най-лесно преподаване. От това, струва ни се, г. Тодоров ще да разбере, какво искаме ние да кажеме относително изборът из чуждестранната литература. Оставете настрана различните «Телемахи», «Геновеи», «Душици» и пр., и пр. и преводите това, което има смисъл и за нашият народ. А «Тайните на инквизицията» са произведение слабо и недостойно да се преводят.

[Знаме, г. I, брой 12 от 28 март 1875 г.]

[«ГРАДИНКА» — НОВА МОДА ПЕРИОДИЧЕСКО СПИСАНИЕ]

Излязла е и четвъртата книжка от «Градинка», която [се] седи и присажда от г. Илия Р. Блъсков и на която цената е една ока вино (!!!). Ние се обещахме в един от преминалите бройове на «Знаме» да поговорим за това нова мода периодическо списание и днес изпълняме своето обещание относително само четвъртата книжка. Съдържанието на тая книж-

ка е следующето: Бъдни вечер, Ивановден, Вреда от пиянството, Възпитание, Учение, Спестяване, Абу-кеземовите обуца Разни и Анекдоти.

Ако разгледаме от кора до кора това списание, то ние ще да видиме, че г. Блъсков има намерение, от една страна, да описва добрите и лошите страни на нашите нрави и обичаи, а, от друга — да учи и да възпитава народът. Доколко си постига г. Блъсков целта, ние не можеме да си представиме, ние виждаме, че неговият възглед на народните обичаи е крив, ръждив и несъвременен. При сичката вярност в описанието си, той гледа на тие обичаи като калугер или като духовник, затова в края на статията си «Ивановден» е поместил във вид на морал три безсмислени и варварски изречения из св. писание. Според нас както «Бъдни вечер», така и «Ивановден» имат еднакво лошава и добри черти и ние не можеме да се съгласим с г. Блъскова, че в първата статия се описват добрите, а във втората — лошавите страни на нашият народ. Г-н Блъсков блъска и бие народът със своят християнски бич за пиянството, за скъперничеството, за нерелигиозността и за чрезмерното ядене, пиене и веселене по големите празници. Ако да би знаел г. Блъсков, че сичкото това е следствие (а не причина) на нашето робство, то тогън ни не би плашил, че който «не пази и оскверни съботата, той трябва да се умъртви и тая душа трябва да се изтреби из сред народът». Пиянството е следствие на лошият живот, скъперничеството — на големият и безплатният труд, нерелигиозността — на това, че вярата е търговия, а чрезмерното ядене, пиене и веселие по празниците е следствие на това, че през сичката година нашият народ пасе трева, работи като вол и не вижда нито един радостен ден. Ако се не повесели, не понаяде и не понапие по Коледа или по Великден, то той ще да се преобърне на пустинник, ще да поглупее и не ще може да изважда насущният си хляб. А от тоя народ вие искате щото по празниците само да се моли богу! Добра наука! Добри съвети! Толкова ссга за четвъртата книжка на «Градинка».

[Знаме, г. I, брой 12 от 28 март 1875 г.]

[«СЕЛСКИ ЛЕКАР»
ОТ Д-Р ИВ. БОГОРОВ]

Г-н Богоров е обнародвал в «Източно време» едно «Обажда-ние», с което обажда на българският свят, че е турнал под печат една твърде полезна книга под заглавие «Селски лека-кар». Тая книга ще да обема: 1) как да си вардим здравето; 2) късо описание на някои болести, та като се разболе човек в някое село, дето няма лекар, да знае как да се изцери; 3) как трябва да си гледаме добитъкът и как да го лекуваме, ко-гато заболее. Ние вярваме, че «Селският лекар» ще да бъде потребен и полезен за всекиго, но като е написан на чисто бъл-гарски, т. е. богоровски «народен език», не вярваме, че ще може да се разбира от всекиго. Освен това, цената на тая книга е 26 гроша предплатени! Кой селянин е в състояние да плати толкова пари? А «Селският лекар», както се види от са-мото му заглавие, е назначен за бедният клас на «български-ят свят». Книгите за народът трябва да се издават от друже-ства, а не от спекуланти.

[Знаме, г. I, брой 13 от 4 април 1875 г.]

[«КНИГОВИЩЕ ЗА ПРОЧИТАНЕ»]

Излязла е и четвъртата книжка от «Книговище», в която г. Богоров е направил още по-голям прогрес в обработването на езикът си, т. е. изковал е още няколко «чисто богоровски» думи. Ние се чудиме защо и за кого се издава тоя боклук. Биди се, че за просвещението на идиотите.

[Знаме, г. I, брой 13 от 4 април 1875 г.]

[ЛИТЕРАТУРНАТА КРАЖБА Е ПО-ОПАСНА ОТ ОБИКНОВЕНАТА]

Откакто е захванало да се издава «Знание», ние не сме споменали, като-речи, нищо за него. Това може да бъде обидно за оние, които така горещо желаят да просветят колкото се може по-скоро българският народ, затова ние ще да присъединиме гласът си при онзи хор похвали, с които се посрещна листът за наука и литература, и ще да кажеме своите две думи. За да дадем по-голяма важност на похвалите си, ние ще да потвърдиме думите на едного от редакторите на тоя лист, който ни уверяваше в началото на своята нова кариера, че не сичките народи в Европа имат такъв журнал, каквото е неговото «Знание». И наистина, ние поздравяваме *«Дружеството за разпространение полезни знания»*, че то отговори на предложеният от него въпрос «какво трябва сега да правиме» със следующите действително знаменити думи: «Европейските народи са работили достатъчно и изработили са доволно много: а ние сме длъжни да превоздаме, да заимствуваме, да извличаваме, да четем и да се учиме.» В това се състои спасението на българският народ! Ако нашето вероизповедание и да ни не позволява да се съгласим с убежденията на «Дружеството», но защото българският народ е дотолкова изостанал надире в сяко едно отношение от другите народи, шото и с най-малките и с най-нишожните пожертвования човек може да спечели слава, уважение и безсмъртно име, то ние хвалиме това «Дружество», хвалиме неговото «Знание», хвалиме и неговите убеждения.

Едно нещо, което ще да забележиме на «разпространителите полезни знания», е да не правят такива «погрешки» в своите преводи, заимствования и извлечения, т. е. да не издават чуждите произведения и трудове за свои, защото литературната кражба е много по-опасна от обикновената. Така например, ако да би бил жив Хайне или неговият руски преводач Михайлов и ако да би прочели «Новата песен», поместена в 3 брой на «Знание», то тие тутакси би хванали ващият поет с лукът в торбата и би му казали, че това произведение е превод от руски и носи заглавие «Трагедия». Да промениш само заглавието на някое стихотворение и да изоставиш един или два куплета, защото си не можал да ги преведеш, то не ще да каже, че това стихотворение е плод на твоята та-

лант. То е превод или подражание. Ние казваме това за ползата на «Дружеството», защото жената на Хайне е жива и е чифутка, та твърде лесно може да улови кражбата и да глоби крадецът, ако да би бил той даже не с пет литри мовък, а и с цели 10 оки. За да не стават такива погрешки, ние молиме редакторите на «Знание» да известяват под рубриката си «Полезни книги», из кои именно книги тие превождат, извличат и заимствуват своите статии. С това средство, ако не други, то барем ние ще да предупреждаваме дружеството от подобни погрешки. Пък освен това, ако тие книги са полезни за редакторите на «Знание», то защо да не бъдат полезни и за публиката? Преди сичко справедливост, господа, справедливост!

[Знаме, г. I, брой 13 от 4 април 1875 г.]

[СПИСАНИЕ «ВЪЗКРЕСНИК»]

Слава тебе, господи! Едно нещо не достигаше на нашият беден народ, но и него ние бяхме честити да придобием! Г-н Илия Христович, възпитаник на Киевската духовна академия и бивши някога си габровски учител, е предприел изданието на едно духовно списание под название «Възкресник», на което програмата ще да бъде следующата: 1) да разясни словото божие на народът; 2) да му разкаже значението на богослужението и обредите на православната възточна църква и 3) да укрепи в сърцето му вяра, любов и надежда християнска. Главната цел на това списание е да даде на народът душеспасително занятие през празничните дни и да го научи да прави човеколюбиви работи. Прекрасна програма и похвална цел!

Но да премериме ние учителите си сѐ с тоя същи аршин, с когото тие обикновено мерят назе, и да ги попитаме, тие ли имат право да постъпят с назе така, или ние с тях? «У нас, говорят тие, сичкото върви по мода и по подражание и младите не вършат друго нищо, освен сяпо и безразсъдно маймунствуват пред Европа» — и с тая тактика на класическа глупост преследват сичко, що е ново, здраво, честно и полезно за народът. За да отговорим на това допотопно ору-

жие на нашите всеведущи слепци, ние ще да кажем, че именно тие със своята наука постъпат така, както постъпат Дарвиновите прародители на човеческият род. Да заимствува някой това, което новата наука е признала за полезно на човекът под сичките меридиани, е до такава степен маймунство, до каквато степен е маймунство да яде някой хляб, да пие вода и да диша въздух, но да заимствува онова, от което се гнусят не само представителите на новата и рационалната наука, но и всеки колко-годе правилно развит човек, е вече не маймунство, а безумие и шарлатанство, за което една от душеспасителните работи на християните трябва да бъде да се отворят особени за това лудници и тимархани¹. На това основание ние питаме г-на Илия Христовича: за какво и защо е неговът «Възкресник» на българският народ? Каква полза ще да принесе той на оние, за които е назначен и които ще да си губят времето да го четат? Да обясниме някому глупостите с цел да ги разбере и да се отърве от тях е услуга, която заслужава и похвала, и награда; но да му разказваме, че глупостите са свети и полезни, и да се постарее да го утвърдиме в тях е престъпление, за което е малко даже и небесното наказание на грешниците.

От тая точка на зрението духовното списание на г-на Христовича е вредително за нашият народ и ние посрещаме неговото появяване със скръб и с негодуване.

[Знаме, г. I, брой 14 от 2 май 1875 г.]

[«КАТЕХИЗИЧЕСКИ БЕСЕДИ» ОТ И. ЯХОНТОВ]

Умножава се нашата духовна литература! Св. Сливненски Серафим е превел на български език една книга под заглавие «Катехизически беседи», говорени от свещеника Йоанна Яхонтова. Тая книга ще да се състои от 26 до 30 печатни листа и ще да обема 32 «доста нравствени (?) беседи». Не шегуват се хората! България скоро ще да се преобърне на

¹ Психиатрични болници.

манастир, а българският народ на подстригани послушници. Давай, народе, пари за глупости, давай бели пари за черни дни! На онзи свят ти ще да блаженствуваш, а тука ако щеш яж и камъни.

[Знаме, г. I, брой 14 от 2 май 1875 г.]

[«КРАТКО ТЪЛКОВАНИЕ НА БОЖЕСТВЕНАТА ЛИТУРГИЯ» ОТ Й. НИКОЛСКИ]

Неуморимият труженик в нашата педагогическа литература, г-н Д. Душанов, е превел от руски език книгата «Кратко тълкование на божествената литургия» от поп Йонна Николски. Защо ли г-н Душанов не преведе и следующето знаменито съчинение: «О глупостех и безумий болгарских мудрословеснейших и мусикословеснейших ослов прослепителей». Това творение би било твърде полезно за нашите учители и свещеници.

[Знаме, г. I, брой 14 от 2 май 1875 г.]

[«СЪКРАТЕНА ИСТОРИЯ НА УМСТВЕНОТО РАЗВИТИЕ В ЕВРОПА» ОТ Д. И. ПИСАРЕВ]

Г-н Атанас Илиев от Стара Загора е превел от руски език книгата под заглавие «Съкратена история на умственото развитие в Европа». Тая книга е съкращение на Дреперовата история от знаменитият руски писател-рационалист Писарева и по своето съдържание трябва да заслужи особено внимание от страната на секи един от нашите учители и интелигентни младежи. Наместо да четат различни «Геновеви»,

«Телемахи» и «Потайности», те би принесли голяма полза на себе си, ако се занимаваха с подобен род книжки. Дреперовата «История на умственото развитие в Европа» е съчинение поучително и необходимо за всеки един развит човек. Ние рекомандуваме преводът на г-н Атанаса Илиева.

[Знаме, г. I, брой 15 от 9 май 1875 г.]

[«ТУРЦИТЕ И ТЕХНИТЕ ЖЕНИ,
СУЛТАНЪТ И НЕГОВИЯ ХАРЕМ»
ОТ ОСМАН БЕЙ И
«ТРИДЕСЕТ ГОДИНИ
В ТУРСКИТЕ ХАРЕМИ»
ОТ МЕЛЕК ХАНЪМ]

Оная година в руската литература са се появили две знаменити и важни за нас съчинения под заглавие: «Турците и техните жени, султанът и неговият харем», от майора Осман бей и «Триесет години в турските хареми» от майка му Мелек ханъм. Тие две книги разкриват сичката гнилост на турският социален живот и твърде пластически показват де лежи коренът на злото, което пречатствува на Турция да се възроди и да живее. Тие съчинения са написани с един лек, жив и пикантен език и имат пълно право за гражданственост и в нашата бедна литература. Мелек ханъм е била жена на едновременно велики везир Къбръзли Мехмед паша и е играла твърде важна роля в турските дипломатически и политически кръгове, а синът ѝ Осман бей, Фридерик, като офицер в генералният турски шаб, е имал случай да изучи майсторски турците и техният живот. Ние сме захванали вече преводът на тие две книги и скоро ще да издадем и особено обявление за тях. По-напред ние ще да издадем съчинението на Осман бея и ако то се приеме от нашата читающа публика дотолкова благосклонно, щото да си посрещне барем наизносните, то ще да издадем и съчинението на майка му.

[Знаме, г. I, брой 15 от 9 май 1875 г.]

[«КРЕМУЦИЙ КОРД»
ОТ Н. КОСТОМАРОВ]

«Кремуций Корд», драма в три действия, от Н. Костомарова. Тая книга описва общественият разврат в Рим във времето на тиранинът Тиберей и е твърде интересна и поучителна за всеки един народ. Един млад българин е превел тая книга на български и скоро ще да я тури под печат. Тя ще да излезе на големина от 5 печатни листа и цената ѝ ще да бъде един франк. И за нея ще да излезе особено обявление.

[Изме, г. I, брой 15 от 9 май 1875 г.]

[«ЗА ЖИВОТНИТЕ,
КОИТО СА ПОЛЕЗНИ
ЗА ПОЛЕТАТА И ЗА ГОРИТЕ»
ОТ П. АНИКИЕВ]

Един млад българин, г-н Стойо Николов, е превел от руски език една книжка под заглавие «За животните, които са полезни за полетата и за горите» от П. Аникиева. Тая книжка е твърде полезна за нашите селяни земеделци, защото ще да унищожи у тях онова множество предразсъдъци, които ги карат да изстребят даже и такива животни, които в другите страни хората купуват и развъждат нарочно. Преводачът желае да продаде своят труд; затова, който от нашите книгопродавци би приел да издаде тая книжка, може да се отнесе за споразумение до преводачът по следующият адрес: Bucureşti Strada Vergului № 6. Книжката се състои от 2 и 1/2 печатни листа.

[Знаме, г. I, брой 16 от 17 май 1875 г.]

[«КИРИЛ И МЕТОДИЙ» ОТ Л. КАРАВЕЛОВ]

Научаваме се, че Дружеството за разпространение полезни знания е турнало вече под печат първата своя книжка, която носи заглавие: *«Кирил и Методий»*. Когато излезе тая книжка от печатът, ние ще да поговорим за нейното съдържание и ще да видим до каква степен тя отговаря на целта на дружеството, която се състои в това: да разпространява полезни знания между българският народ.

[Знаме, г. I, брой 16 от 17 май 1875 г.]

[СПИСАНИЕ «УЧИЛИЩЕ»]

Педагогическият лист «Училище», който се издава от дяда Р. Блъскова и който е назначен за домашно четение, е подбрал вече своята V година. Ние видяхме първият брой и се уверихме, че както по съдържанието, така и по форматът, тоя лист е направил добър прогрес. Листът се увеличил, а цената му е останала същата.

[Знаме, г. I, брой 17 от 23 май 1875 г.]

[ПЕТА КНИЖКА ОТ «ГРАДИНКА»]

Излезна и 5-та книжка от «Градинка», издавана от И. Блъскова и печатена у г. Янка Ковачев. Ние не сме видели още тая книжка и не можеме нищо да кажем за нея. Научихме се само, че от книжка тя е станала вестник с годишни спомоществования. Цената ѝ била 15 гроша.

[Знаме, г. I, брой 17 от 23 май 1875 г.]

[ВЕСТНИК «РУСЧУК» ЗАПРЕТЕН]

Вестник «Русчук», който щеше да се издава от Г. Стоила Попова, се запрети от турското правителство, преди да се появи на бял свят. Коя ли е причината, г. Стоиле?

[Знаме, г. I, брой 17 от 23 май 1875 г.]

[Г. ГЕРВЕС ПОЧИНАЛ]

На 7 априлия е умрял в Баден Баден знаменитият борец на немската революция в 48 година и още по-знаменитият поет на пролетариатът — Георг Гервес. Той е обезпечил своето безсмъртие с множество песни и със стихове, които пее немският работнически клас на своите събрания, празници и във времето на своята работа.

[Знаме, г. I, брой 17 от 23 май 1875 г.]

[КНИЖКА ЗА ЖИВОТА НА СОЛУНСКИТЕ БРАТЯ ОТ Л. КАРАВЕЛОВ]

Излязла е вече първата книжка на букурешкото «Българско дружество за разпространение полезни знания». Тая книжка ни разказва за животът и за дейността на двамата солунски братя Кирила и Методия. Ние не знаем дали ще да се дава тая книжка на учениците в България, или ще да се продава с чисти грошове, знаем само това, че в първият случай, тя ще да принесе каква-годе полза на българският народ, защото секи, комуто се тя хариже, ще да я прочете с удоволствие, а прочитанието само по себе си е прогрес за полуграмотните невежи; във вторият случай тя

ще да има такава важност в нашата литература, каквато имат псалтирът и часословът, защото ще да се купува само от оние господа, които имат артък пари и доста празно време. Ние жалесме, дето Дружеството е дебютирало с подобен род полезни знания.

Знаме, г. I, брой 19 от 22 юни 1875 г. I

[ВЕСТНИК «ТЪПАН» — ИЗВЕСТЕН ХУМОРИСТИЧЕСКИ ЛИСТ]

В Букурещ е захванал изново да се издава известният юмористически лист «Тъпан», който в продължението на 2—3 години (от 1869 и 1871 г.) направи доста голям шум между нашата емиграция. Редакторът на тоя вестник е пак г. Мънзов. Ние не сме видели още новото издание на тоя лист и затова не можеме да кажеме нищо за неговите достойнства или недостатъци, но нели е думата за нашата юмористическа и сатирическа журналистика, то не би било излишно да кажеме и ние своето мнение за нея. У всеки един народ, в началото на неговото възраждане и приемане европейската култура и цивилизация, се появяват на всяка една стъпка смешни, скръбни и даже възмутителни черти.

Погледнете на нашият народ и вие ще да се уверите, че това е тъй. Маймунство почти в всяко едно отношение! Разбира се, че за да могат да се поправят тие пороци или недостатъци, то е необходимо нужно да имаме и ние такива органи, които с особеният свой такт да бъдат като бич за нашите литературни, обществени и политически маймуни, но у нас са се издавали досега няколко такива органи, а като-речи, ни един не е можал да отговори на своето назначение. Под петите на азиатските варвари ни един не е можал нито да се смее, нито да плаче; а отсам Дунавът смехът се е обръщал на псувня, а сатирата на проклетия. С една дума — ние не сме имали досега юмористически вестник в пълното значение на думата.

Ако г. Мънзов иска да допълни тоя недостатък, то ние го съветваме да се старае колкото е възможно повече да бъде общ в своето направление и да има сякога пред очите си не тая или оная партия, а недостатките на сичкото почти наше общество. С такова едно направление ние мислиме, че г. Мънзов ще да уснее в предприятието си, и толкова повече, като у нашата емиграция са се набрали твърде много трески за дялане, и сцената на нейната политическа деятелност е окаляна в последното време от множество низки и спекулативни личности.

От своя страна ние желаем пълен успех на г. Мънзова.

[Знаме, г. I, брой 19 от 22 юни 1875 г.]

[ВЕСТНИК «МИХАЛ»]

Наместо *«Хитър Петър»* в Браила е захванал да излезя друг един лист по название *«Михал»*. Тоя лист се не отличава никак от своят предшественик, следователно, ако вестниците са в състояние да рекомандуват донейде умственото състояние на един народ или на една публика, то ние имаме пълно право да заключиме, че публиката на *«Михаля»* не е по-умна от публиката на *«Хитър Петра»*. Има хора, които сичко четат.

[Знаме, г. I, брой 19 от 22 юни 1875 г.]

[«ЕВАНГЕЛСКИ СЛОВАР» ОТ П. МУСЕВИЧ]

Г-н Мусевич е съставил една черковна книга под наименование *«Евангелски словарь»*. Ако тая книга и да не е превод, но тя е съставена по образът на други подобни книги, които се намират на другите езици. Тая книга ще да бъде по-

лезна за оние невежи, които не знаят евангелието, но искат да бляснат с текстове из него.

[Знаме, г. I, брой 20 от 29 юни 1875 г.]

[ДУХОВНОТО СП. «ВЪЗКРЕСНИК» Е БЕЗПОЛЕЗНО ЗА НАРОДА]

Видяхме вече няколко броя от духовното списание «Възкресник». По съдържанието си това списание надмина нашите надежди: то е много по-глупаво и по-безполезно за народа, отколкото си ние представлявахме. Четеме и нищо не разбираме. Може нашите безграмотни попове да разберат нещо?

[Знаме, г. I, брой 20 от 29 юни 1875 г.]

[«ЗЛОЧЕСТА МИЛКА ИЛИ САМОВОЛНА ЖЕРТВА ЗА ЛЮБОВ» ОТ Г. ГОЛЧЕВ]

Г-н Голчев, учителят в езуитското училище в Едрине, е написал «в песнотворство» нещо като поема под заглавие «Злочеста Милка или самоволна жертва за любов». Ние не сме видели още тая «народна поема», но можеме да направиме своите предположения за нея. Ние се не съмняваме в поетическият талант на Г. Голчева, но човек, който се е възпитавал между езуитите и който поддържа или просто хладнокръвно гледа на техните принципи, не може да даде никакво човеческо съдържание на своето произведение. Впрочем, дано се излъжеме в предположенията си.

[Знаме, г. I, брой 20 от 29 юни 1875 г.]

[ВЕСТНИК «БАЛКАН» ЩЕ СЕ ИЗДАВА И НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК]

Научаваме се, че румънският вестник «Балкан», който се издава и редактира от г. К. Цанкова, ще захване да се издава и на български език. За тая цел г. Цанков е молил тукашните наши така наречени *стари* — които едно време издаваха «Отечество» — да му назначат една каква-годе годишна субвенция. Петима души от тия патриоти са имали вече на 30 преминалий юния особено за това съвещание в метохът на българската черкова, но не знаеме дали са удовлетворили просбата на г. Цанкова. Както и да е, а ние с особено удоволствие съобщаваме тоя слух на читателите си, толкова повече като сме известни, че редакцията на българското издание на «Балкан» ще да се намира в ръцете на известният наш политик и литератор г. Л. Каравелов. И как да се не радва човек? Г-н Каравелов дълго време се е подвизавал на публицистическото поприще, познава българският народ, знае неговите нужди и стремления, но при сичкото това неговият орган «Независимост» е оставил множество вопросы в животът на българският народ висящи и неразяснени. Сега, разбира се, тие вопросы, при помощта на г. Цанкова, ще могат да се разяснят и ще да съживят от една страна заспалата наша емиграционна журналистика. Ние поздравяваме г. Цанкова с неговото предприятие.

[Знаме, г. I, брой 21 от 6 юли 1875 г.]

[«ПОНЯТИЕ ЗА ХИГИЕНАТА» ОТ Д-Р Д. НАЧЕВ]

Г-н д-р Д. Начев из Болград е издал на български език своите лекции из хигиената, които той е чел на учениците в болградското централно училище. Тая книжка носи заглавие «Понятие за хигиената» и е написана с един доста понятен и увлекателен език. Ние с особено удоволствие проче-

тохме лекциите на младият доктор и учител и съжалихме само това, че г. Начев не е дал по-широки размери на своят твърде интересен предмет. Но и в такъв обем г. Начев е изказал множество популярни истини, които са така необходими за българинът, който знае да работи, но не знае да живее.

[Знаме, г. I, брой 21 от 6 юли 1875 г.]

[«ОБРАЗОВАНИЕТО
НА ЧОВЕЧЕСКИЯ РОД ИЛИ
ПО ВЪЗПИТАНИЕТО НА ЖЕНИТЕ»
ОТ ЕМЕ МАРТЕН]

Г-н А. П. Шопов е превел от французки език съчинението на Еме Мартена, което носи следующето заглавие: *«Образованието на човеческият род или по (за) възпитанието на жените»*. Препоръката, която г. Шопов прави на това действително важно съчинение, е някак си прекалена, неуместна и на места даже глупава. Ние би посъветвали г. Шопова да не бъде дотолкова разточителен към такива съчинения и идеи, които от ден на ден линеят пред новият възглед на човечеството и на неговото робство и невежество. Нито Еме Мартен, нито г. Шопов могат увери вече светът, че нещастията на народите се заключават в необразованието и в грубостта на жените. Това е стара песен! Други са причините на народните страдания, г. Шопов, и други е лекът, който трябва да употреби човекът, за да излезе из робството, а следователно, и из невежеството, но. . . тука не му е мястото.

[Знаме, г. I, брой 21 от 6 юли 1875 г.]

[Л. КАРАВЕЛОВ ЩЕ БЪДЕ РЕДАКТОР
НА БЪЛГАРСКОТО ИЗДАНИЕ
НА «БАЛКАН»]

В преминалият брой на листът си ние известихме на своите читатели, че румънският вестник «Балкан» ще захване да се издава и на български език и че редакторът на тоя лист е просил субвенция от тукашните наши *така наречени «стари»*. (Ние не употребяваме тая дума в такъв смисъл, в какъвто е тя упогреблявана в «Свобода», в «Независимост» и в «Тъпан».) Освен това ние казахме, че българското отделение на «Балкан» ще да се редактира от г. Л. Каравелова. Като отговор на това наше известие, «Балкан» иде да ни докаже, че «колкото се касае до субвенцията и до участието на г. Каравелова» в редактирането на българското отделение на «Балкан», то това било просто едно измишление от една страна. За да покажем на нашият събрат, че ние се не занимаваме с измишления и че слухът, когото съобщихме като *слух*, излазя положителен факт, ние повтаряме своите думи и ги потвърждаваме със следующите аргументи: първо и първо, от самият отговор на г. Цанкова се види, че «Балкан» ще да се издава на български език, защото господство му не опровергава това, а, напротив, го потвърждава. А това именно беше главното нещо в нашето книжовно известие. Второ, ние се известихме из достоверен източник, че г. Цанков е искал помощ за тая цел, но че неговите родолюбци му са отговорили така: ние ви би дали субвенция, но ако захванете да издавате «Балкан» на французки език, а не на български. Това измишление ли е, г. Цанков? Ако е измишление, то помолете оние, от които вие не страните, да ни изобличат в това. А колкото за туй, че българското издание на «Балкан» ще да се редактира от г. Каравелова, то е ясно като ден, защото г. Цанков не познава добре българският език и че г. Каравелов отдавна вече желае да има в ръцете си такъв политически орган, в редактирането на когото да се скрие зад гърбът на другия някого. Но и в това отношение ние оставяме думата «измишление» на средата, дордето се появи първият брой на българското издание на «Балкан» и тогава ние ще да покажем кому тя трябва да се покачи на шията — нам ли,

или на нашият събрат. Засега ще да кажем само това, че ние без никакви намерения и без никакви задни мисли съобщихме тие истини на читателите си.

[Знаме, г. I, брой 22 от 13 юли 1875 г.]

[«БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПЕСНИ» ОТ А. ДОЗОН]

Във Виена е излязла на французки и на български език една твърде замечателна книга под заглавие *«Български народни песни»*. — Chansons populaires bulgares, inédites publiées par Aug. Dozon. Песните са преведени и на французки с един обяснителен текст и имат един словарь на края. Цената на тая книга е 6 фиорина и се намира за продан у Gerold Comp. Wien, Stephansplatz. Ние рекомандуваме тая книга на редакторите на сръбският в. «Изток» и молиме ги да ни кажат не са ли тие песни сръбски, преведени от г. Дозона на български, както са направили, според мнението на Милоша Милоевича, и братия Миладинови.

[Знаме, г. I, брой 23 от 27 юли 1875 г.]

[ДОБЪР УСПЕХ НА СП. «ЧИТАЛИЩЕ» И НА ЦАРИГРАДСКИТЕ ПРОСВЕТИТЕЛИ]

Из Цариград известяват, че периодическото списание «Читалище», което беше престанало по причина, че и самото дружество беше потънало в Лета, ще захване изново да се издава. Дружеството се съживило и избрало ново настоятелство, което се обещава да даде по-добро и по-сериозно направление на списанието. Ние желаеме добър успех на нашите цариградски просветители.

[Знаме, г. I, брой 23 от 27 юли 1875 г.]

[«ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПОУЧЕНИЯ»
ОТ М. МИЛИЧЕВИЧ]

Г-н Георги А. Кърджиев е превел книга под наименование *Педагогически поучения* от М. Миличевича. Според думите на преводателят, тая книга била една от най-нужните за нашите народни учители. Г-н Кърджиев продава преводът си, за да се напечата.

[Знаме, г. I, брой 23 от 27 юли 1875 г.]

[А. ФРАНГЯ, ПИШУРКАТА...]

Венецът на българската муса от А. Франгя е излязла вече от печат. Ние с нетърпение чакаме да видим произведението на тоя втори после Пишурката поет и да споделиме възхищенията си с нашите читатели. Г-н Франгя е достоен подражател на г. Славейковите «Момиче, момиче, бяло Иваниче».

[Знаме, г. I, брой 24 от 3 август 1875 г.]

[«СТИХОТВОРЕНИЯ»
ОТ П. ИВАНОВ]

Книгата *Стихотворения* от П. Иванова е турена вече под печат и скоро ще да се раздаде на спомоществателите. Ние твърде малко стихотворения сме чели от г. Иванова и затова не можеме още да съдим за талантът на тоя певец. Като добиеме книгата, ние ще да кажем своите две думи и за нейните достойнства или недостатки.

[Знаме, г. I, брой 24 от 3 август 1875 г.]

ТВОРБИ С НЕУСТАНОВЕНО
БОТЕВО АВТОРСТВО

ПОЛИТИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД

Аллахът е голям, а Моамеда е негов пророк, Европа е голяма, но се бои от Турция. О, пристрастни читатели! Дано се свестяхте еднаж за всегда! Ето сега барим видяхте как побързаха сичките светски сили да уталожат Гърция. Да, това вече знаете! Но знаете ли защо се спуснаха тези сили като гарвани на мърша? Ако съдите безпристрастно, трябва и това да знаете. Турция е лъв, който спи винаги. Щом доде някоя малка муха, както що е Гърция, България, Черна гора и проч., и проч., и иска да ухапе този силний лъв, той се потръсва само, а цял свят от това сепване започва да трепери. Наполеон затова не оставя никоя от тези мухи да ядат турски лъв, защото е подигнал в Париж много великолепни палати и го е страх да не би се някак съборили от това потръсване.

Научаваме се от верни източници, какво гръцкият народ решил се и иска непременно от атинското правителство да заповяда на поповете и калугерите да се молят в своето свободно отечество за здравето на султана и за славата на Отоманската империя. Тъй също се говори, какво гръцкият крал бил противен на това и че бил купил на кралицата си два револвера и с нея щял сам да си отнеме Цариград от турците и да обнови някогашната славна Византийска империя и тъй тогава от възторг щели да викат елините: *Зито Панелени! Зито Паликария! Зито Византия!*

Българите никога не са били толкоз кротки като сега. Според както се види, трябва да ги е укротил само онзи слух, че ще доде Осман паша в Туна вилаети като управител. Сега като се известили от знаменития орган на Туна вилаети «Дунав», който съдържа вътрешни и външни новини и всякакви разсъждения, че няма да им доде този ангел хранител,

този благий херувим, станали турци и българи, деца и жени, слепи и неми да молят сички наедно султана да им го про-
води. Но защото бошняците са се влюбвали сички в него,
никак го не пущали да се отдели от между тях. Българите
после поискали от султана да им проводи общелюбезни
Мидхат паша. Но защото младите вавилонци го очаквали с
отворени гърди да го пригърнат, скромний Мидхат паша не
можал да им откаже тази радост.

Ако е истина, каквото казват цариградските вестници, то-
гава с благодарение можем яви, че българският народ е по-
дал на портата едно прошение със седем милиона подписи,
с което моли султана да подигне едно училище за възпита-
нието и на други такива османпашовци и мидхатпашовци,
защото грехота би било, щото цивилизованата Турция да
има днес само по един, а сичките нейни народи желаят и
примират да пригръщат такива управители.

И черковний въпрос напредува. Кинежкият цар наедно с
японският съветували фанариотският патриарх да отстъпи на
българите онова, което е тяхно и законно, и му се обrekli,
че ще му дадат някои кинежки земи да намести фанариот-
ските владици.

Цивилизацията в Турско от ден на ден се разпространя-
ва, реформите се спуснаха напред, та се не видят, не чуват
къде са. Падишахът чрез един висок ферман благодисволил
да позволи на моамеданците да ядат свински наденици, а на
кадъните е позволено занаят да си боядисват и ушите,
както си боядисваха досега само ноктите. Българите смеят
денем да ходят без фенер, но после 12 часа вечер никой не
смее да излезе на сокака, защото любезни им цар и баща
съгледал в Моамедовия календар, и предсказвало, че през
тая година вампирите и самодивите щели да идат от горите
в градищата и да играели нощем по сокаците хоро, та за-
това е днес ясак¹ на българина да ходи нощем по сокаците.

Целостта на Турция е осигурена, защото папата заповя-
дал, щото през времето на постът никой да не продава го-
веждо месо. Говори се, че тоя *Христов наместник на земята*
щял да се ожени подир постът за испанската кралица Иза-
бела и че щял да покани на сватбата си някои от българ-
ските нотабили. Чуваме, че тия нотабили са водили коре-
спонденция със св. Петра, който им съобщил, че на никой

¹ Забранено.

от оння българи няма да им отвори небесните врата, които приемали *Тъпан* и *Народност*.

От Петербург тия дни пристигнаха в Гюргево няколко сандъци, пълни с кнудове, с които познатите нотабили ще бият някои от тамкашните българи, защото не щели да припознаят тяхно *българоядие* за нотабили.

Наполеон бил твърде зле болен, но Бисмарк побързал да му проводи лекар. Австро-маджарският цар Франц-Йосеф тия дни бил малко наскърбен, но маджарите го поразвеселиха, като му казали, че ще купят с книжени пари Сибир и Камчатка, Цариград и Мека.

Черногорският княз беше във Виена, но дотолкоз бил наговарен със всякакви дарове, които носеше от Петербург и Берлин, щото не можал да приеме един пълен сандък с австрийски ордени и заповядал да се раздадат на виенските сиромаси.

Испанските кортеси решили да чакат друга генерация, защото в нея земя днес има дванайсет милиона души, които претендират за кралевската корона, а няма нито един поданик. Защото тия 12 000 000 испанци не могат се откача от короната, то щяло да се чака, докато се родят поданиците.

Високото сръбско правителство чрез един свой висок указ заповядало, щото отсега нататък сички българи, хървати, словенци, арнаути и — кинези да се казвали *сърби*. Ако това те не рачат, то тогава да се наричали *душановци*, защото сички би трябвало да попадат под Душановата корона. Влазнавац ще бъде подцар у Камчатка, Ристич в Сръбската Индия, а старият Гаврилович ще бъде под пенсия и ще му се подари една част от Южна Африка, дето живеели само чисти сърби.

Русия си умножила войската на Прут с двама тобошяра. Политическият хоризонт помрачва.

[Тъпан, г. 1, брой 2 от 25 февруари 1869 г.]

[НОВИНИ ОТ ЕВРОПА, ТУРЦИЯ И БЪЛГАРСКО]

От няколко време насам европейските вестници говорят непрестанно за една голяма алиянца между маджарите, турците и монголите против сичките славянски народи. Тази алиянца може да се сматра като свършена. При сичко това има някои малки дифференции между маджарите и турците. Първите искат да направят от сичките славяни «паприкаш», а вторите искат да ги насекат за «аджем пилаф»¹. Колкото пък за монголите, те се съгласяват с едните и другите, защото за тях само месо да бъде, че било печено или варено, се едно им прави.

Премилостивият султан решил да обяви бой на Персия, защото един персийски дервишки дръзнал да се почеше без позволенieto на Високата порта. Но защото турската каса днес се намира в най-критическо положение, то елинското правителство втекло се на помощ да заемне Султана с няколко милиона драхми от «артъка»² на гръцката държавна каса. Турция непрестанно крачи напред по пътя на цивилизацията и свободата. Цариградското правителство полага от ден на ден по-големи старания, щото да обезбеди личната сигурност на всеки гражданин. Днес, под дебелия сянка на Негово Величество Султанът, може всеки да пътува свободно в цялата турска империя, с кон или пешком, денем или нощем — на сяко място е сигурен, че ще го оберат и убият хайдутите.

От Българско приемаме много жални новини. Цяла Македония е наводняла от силните морета. Казват, че това наводнение дошло от бялградските и атинските сълзи, които се

¹ Персийски пилаф.

² Излишъка.

или пролели там, щом се чуло, че македонците не щат да
бъдат нито гърци, нито сърби, нито румъни — но чисти българи.

Французките, английските, немските, руските и кинешките
вестници пишат сички едногласно, какво българските нота-
билно-дипломати отнесли се с най-покорни молби към сичките
Европейски велики сили, щото да би благоизволили техните
представители да се събират изново в Париж на конференция.
Сичките вестници казват още, че българските представители
за това повече направили тази важна дипломатическа постъп-
ка, защото те имали намерение да подадат и на тази конфе-
ренция един «нотабилски адрес» в името на цял български
народ, който (адрес) вече бил готов на руски оригинал, а сега
се превеждал на французки.

Уредникът на «Световид» свикал Наполсона на дуел, за-
щото не рачал да чете речений лист. «Видов дан» ще бъде се-
кундант на «Световида».

Тая година през месеца август ще се изпълни сто години,
когато се е родил Наполеон «велики» в островът Корсика.
Французката царска фамилия мисли да тържествува този па-
методостоеен ден на рожденото място на «Наполеон I велики».
За спомен на този ден, говори се, какво сегашний французки
цар щял да се провъзгласи за «Наполеон малий». Франция
днес е възвишена до върхът на своята слава (gloire) благо-
стояние и свобода. Но при сичко това пак ѝ липсва нещо —
благословието на светият отец Папа. Затова французката ца-
ркиня ще иде в Рим да приеме това благословие, което ще
проводи през телеграфа в Париж.

[Тъпан, г. I, брой 3 от 20 март 1869 г.]

[БЛАГИЙ ХЕРУВИМ АКИФ
ПАША....]

Преди сичко длъжни сме да явим най-напред неописаната радост на българский народ, която той почувствува от дохожданието на благий херувим Акиф паша в Туна вилаети. Знаменитият турски официален орган «Дунав» в брой 365 от 2 мухарем¹ описва с най-живи краски неизказаната радост на българите. Всичките жители от вилаета, мало и голямо, старо и младо, без разлика на вяра и народност — казва речений лист, — били принудени от «голяма радост» да излязат със заптии да посрещнат този ангел хранител. Поповете, учителите и учениците от голяма любов, що имали към благото изгревающе слънце, псеха химни на българский език за дългоденствието и славата на милостивий султан по «нотите» и «тактът» на гавазите². Моллите, ходжите и софтите³ от неизказана радост псеха в кафенетата бяла мастика за здравиего на султана и ревяха велегласно: «Вурун: атеше кахведе Русчук уянсѝн да коянсѝн⁴, оф! Аман, аман!...» А пък башибозуците, гаджалите и читаците⁵ в чест на новий си управител ходиха от къща на къща да събличат и обират българите. Същият вестник «разсъждава» още, че В. порта била много охална, откогато проводила Акиф паша за губернатор в Туна вилаети, защото той като учен, способен и цивилизован мъж в малко време щял да може с естествените си качества да задоволи сичките българи — щото да тръгнат решително къде Балкана с народни песни и игри.

Ако е истина, каквото се говори днес в московский кабинет,

¹ Първия месец на мохамеданската година.

² Телохранители, въоръжени пазачи.

³ Мохамедански верски съдии, проповедници и учители.

⁴ Удряйте: да го събудим и да го хвърлят в огъня на кафенето в Русе.

⁵ Хулни прозвища за турчин.

то тогава можем каза, че честта на българският народ пак про-
вървя с петите напред. Казват, че Русия решила да състави
една легия от български емигранти в Одеса. Единствената цел
на тази легия ще бъде да въздържава българите от въстание,
докато св. Русия намери сгодно време да си осъществи «пе-
рекрасните» планове във Възток или както си го казват някои
от нашите дипломати нотабили, че докато Русия не си свър-
ши железните пътища, дотогава ние българите нищо да не пра-
виме, нищо да не мислим, освен да мълчим и чакаме на нея.
Ние да се не грижиме за себе си, защото имало кой да мисли
за нас. — Някои от руските официални вестници говорят, че
няколко от първите български нотабили щели да вървят в
Петербург през месец май, за да си дадат мнението върх ня-
кой важен въпрос, т. е. как да се направи, щото българите да
не мислят за благосъстоянието на своето отечество. А сега на
свършването на този месец ще тръгнат двама български
представители и една представителка в Париж да питат На-
полеона какво решение се тури на проведеното прошение от
нотабилите до конференцията.

Блазя на България, че е отхранила такъвиз достойни синове!

[Тъпан, г. I, брой 5 от 10 април 1869 г.]

ТИПОГРАФИЧЕСКИ ПОГРЕШКИ

Калугерите всякога се грижат повече за своята *гуша* (вместо: *душа*).

Турското правителство от ден на ден по-много *съблича* българите (вместо: *обича*).

Да, юнак е, сърцето и душата му е *торба* (вместо: *борба*).

[Тъп: н, г. I, брой 11 сг 8 септември 1869 г.]

БЪЛГАРСКА НАРОДНА ПЕСЕН

Наший адаш Михо Зурладжията проважда ни следната народна песен от Българско, за да я попейме на отсамшните българи, та дано се посъживят и те малко и събудят от прехласнатия сън. Тая песен се намерила в Южна България, в един стар и занемарен манастир, дето старите калугери играели хоро без гащи, когато пеели тази песен.

Слушайте да ви я попейме:

Книга пише Горгор-баши,
та я праща вов Петербург,
на коляно Горчакова:
«Много здраве, везир-аго,
я прати ми едно кръстче,
едно кръстче *Станиславче* —
да ти продам България,
България с българите,
да ги селиш в Русията.»
Книга чете везир-ага,
книга чете, гласом вика:
«Ей ви вази, секретаре,
вий цареви шпионаре!
Напишете едно книже,
бяло книже, черно слово,
пратете го до Букуреш,
на коляно *Баран-ага*»*.
Бре да видиш пусто чудо!

* *Баран* е историческо лице и ще каже на руски овен, а на немски барон, изедник.

Кога стигна това книже
до коляно *Баран-ага*,
Баран стяга талигите,
па довтаса при Горгора,
па му дава *Станислава*,
па го люби в черни очи,
па го гърли с бели ръце.
«Ти си кардаш, ти си йолдаш.»¹
Ех, да видиш ново чудо!
Аздиса ти Горгор-баши,
па разпрати шпионите,
мюхлюзите², урсузите;
па ги праща надалеко
и в Турско, и в Каурско,
та да тъпчат, що е младо,
та да газят, що е свято,
та да колят, що е чисто,
що е българско, народно.
Ех, да видиш що е юнак!
Сече Хачо млади глави,
коли, беси, в Сибир праща,
ал' да видиш едно чудо!
Притъмняло синьо небе,
порой вали и град рухти,
святкат люти светкавици,
гърми страшно свети Илия,
попука се черна земя,
откриха се гробищата,
излязоха мъртви хора,
па викнаха «Тъпанарят»:
«Тъпанарко, мили братко,
а земи си тъпанчето,
та потъпай на си страни.
Нека чуе България, —
измами на Горгор-баша
изяде ни паричките, —
не направи училища,
не спомага читалища,

¹ Ти ся брат, ти си другар.

² Негодяите.

не учи ни момченцата.»
Отговори Тъпанарят:
«Ей ви вази, мъртви хора,
не тъпах ли, не дрънках ли;
не виках ли, не крясках ли:
не давайте Хачу пари,
че е Хачу зулумкярин¹,
че от Хача хаир има,
как от козел бяло мляко.»

[Тъпан, г. I, брой 14 от 5 ноември 1869 г.]

¹ Разбойник, крадец.

КАТАНКИ

Вонещ мях дъно няма? — (и ндегивну)
 Кикеряст Михо намусен седи? — (и ндегивну)
 Седем братя мъдруват, а празна им торбичка? —
 Шарена патка без глава стои? —
 Луд свиря, луд играе, който гледа — ум няма? —
 Тилилей свиря за четири сливи? —
 Късо прасе в ливада пасе? —
 Дълга Янка без сянка, дълг Михалчо без мозък? —
 Крастава шия, гнил мозък? Делсис киле, бош хамбар?¹
 Ти го кръщаваш, то пр-ди? —

[Тъпан, г. I, брой 14 от 5 ноември 1869 г.]

¹ Без дъно шиник — празен хамбар

СЪНОВНИК

I

Ако сънуваш трици — ще четеш «Дунавът», а ако сънуваш «Дунавът» — ще се видиш с Акиф паша в оборът.

Ако сънуваш «Дунавска зора» — «Българското книжвно дружество» ще свали месечината или пък ще открие друга Америка; а ако сънуваш «Дружеството» — нищо няма да бъде.

Ако сънуваш «Турция» — ще те ухапе жаба; а ако сънуваш жаба — ще видиш Геновича & сие.

Ако сънуваш «Право» — гладен ще останеш, защото тоя честит вестник не може да те нахрани ни физически, ни нравствено.

Ако сънуваш «Македония» — ще се помириш с Геновича, а ако сънуваш мир — ще видиш П. Славейкова и Дочкова, че се кланят.

Ако сънуваш «Свобода» — ще те заболи корем, а ако видиш редакторът ѝ — ще блънуваш насъне.

Ако сънуваш «Тъпанът» — нищо не ще сполучиш во време, а ако сънуваш редакторът му — ще те хване зазъбница.

Ако сънуваш «Отечеството» — нищо няма да ти бъде (заешката тупурдия никому не е опасна); ако сънуваш дрипел или детинска пелена — ще четеш «Отечество»; а ако видиш насъне редакторът му и издателите му — ще те залае куче.

II

Ако сънуваш Стробел — ще видиш българската интелигенция в Букурещ.

Ако сънуваш катедра (трибуна) — ще чуеш сказки за електризмът, за гърмежът и за животните, как живеят в съгласие.

Ако сънуваш краставо магаре — ще целунеш ръка на дядо владика.

Ако сънуваш капела — ще ти замирише на армия и на кучешница.

Ако сънуваш маслини или лакерда — ще станеш нотабил или български цар.

Ако сънуваш Букурешката ефория — ще си направиш духовен завет.

Ако сънуваш аза или чорбаджиен — ще бъдеш наклеветен за бунтовник.

Ако сънуваш кон или магере — ще видиш Акиф паша в конюшницата.

Ако сънуваш Диар-Бескир или бесилница — ще видиш Мидхат паша.

[Гьпан, г. I, брой 15—16 от 13 януари 1870 г.]

БОЛГРАДСКА ХИМНА

Събрали ми се, набрали
от сички села селяни,
от Кайраклие двамина,
в голяма града Болграда,
членове да си избират —
школите да си наредят —
най-много школа централна.
Три дни селяни пъшкали,
дорде членове съберат,
дорде Узунът намерят,
дорде Михалча приберат,
дорде Кишонът премерят!
Избрали, кого избрали,
избрали трима членове:
Михаля кради-волове,
на Радиона хлапето;
Никола — левент бекрия¹,
който се Кишон нарича;
и Хитромъдри Петелко,
от Узуново коляно,
Селяни тихо думаха:
«Членове, мъдри кратуни!

¹ Строен, буен младеж.

правете, какво правите,
школата да си наредим,
че ни се смеят децата,
че ни подкачат русите —
че ни се хвалят власите
школата да ни отнемат».
Членове мирно стояха,
на селяни се кланяха;
а между себе думаха:
«Тук има тлъсто ядене,
тук има тежко имане,
тук има добър келепир,
хайдете да го разделим.»
Кога си това изrekli,
то си са делба делили —
по равна дяла юнашка,
юнашка делибашийска¹...
Тогаз е чудо станало:
сичкият Болград завика,
сичките села станаха,
да търсят сметки праведни,
да спасят школско имане.
Тогаз членове думаха:
«Хайдете ръка да дадем
и вярна клетва юнашка:
секи учител да пъдим,
секи иконом да гоним,
секи педагог да тирим,
който си нази не слуша,
който да крадем не дава
който от думи не зема.»
Тогаз се Кишон провикна:

¹ Луда, буйна, насилническа.

«Нас са предали младите —
хайдете да ги съсипем,
хайдете да ги изгоним!»
Пъдили, холан, гонили,
тирили, холан, псували. . .
Току ми школа остана
с трима българи даскали,
а четвъртия Стоянов,
Стоянов шарлатанина,
на кир Начова другаря;
остали ми са, остали
три влаха съвсем калпави
и един поляк гърчави.
Кишон Михалю думаше:
«Михальо, дели башня,
Михальо, празна кратуно,
Михальо, кради-волове!
Какво сме ние вършили?
Какви сме трици ровили?
— Школа ни празна остана,
от наша кражба голяма,
от наши пусти хайдутлук,
от наши дебел инатлък.
Какво ще сега да кажем
на проклетите селяни,
на болградските кръчмари
и на сичките българи?
Какво ще с назе да бъде,
ако ни сметки понскат?»
Михал Кишону думаше:
«Кишоне, куче краставо,
Кишоне, криво колело,
Кишоне, дели-башно,
ази ли да ви науча,

който съм младо копиле!
Хайдете сграда да градим,
нова ми школа двукатна,
с четири врата големи,
със чимширеви прозорци
и с мермерени калдърми.
Когато видят хората
нашето чудо голямо,
очи им ще да ослепнат,
уста им ще занемаят,
сърца [им] ще се обрадват
и сметки няма да искат.»
Кишон Михаля послуша,
па ми са сграда градили —
голяма школа двукатна...
Денем са школа градили,
нощем — джебове пълнили:
с шиник жълтици мерили
с кантар грошове теглили.
Щом са школата свършили,
касата им се изпразни, —
парите не им стигнали
на майсторите да платят.
Тогаз се Михал провикна,
па на българи думаше:
«Селяни, стари будали,
граждани, криви вретена!
Халал да ви са ключове
и празна каса голема!
Халал да ви е школата,
със чимширени прозорци,
с четири врати големи,
със мермерени калдърми!...
Парите ни се свършиха!...»

Правете сега онова,
щото ви господ научи!
Ние ще дома да идем,
къщите да си обидим,
децата да си повидим,
кравици да си накрадем,
овчици да си наловим...
Откак сме школа зачели,
дома не сме си ходили,
дюгени не сме виждали,
хесапи¹ не сме гледали,
Антонa не сме срещали,
с крадците не сме сметнали
колко са крави отнели,
колко са коне смъкнали,
колко са сребро добили.

Архиерей Авакум

||Притурка на в. «Независимост», г. IV, брой 19 от 23 февруари 1874 г.||

¹ Сметки.

ЗНАЕШ ЛИ ТИ КОИ СМЕ?

Аз бих желал да съм в Цариград, па да се кача на най-високото минаре и да погледам що става във Фенер, по Ортакьою, по Татавла и по Балкапан. Господи, боже мой, що ли прави сега г. Христо Арнаудов? Какво ли си въображава г. Генович ефенди? Какво ли си мисли негово високопреосвещенство отец Антим IV билюк баши¹? Какво ли се сърди х. Иванчо ефенди? Как ли подсмърча х. Николи ага? В кое ли кьошенце се е воврял отец Балабанов? Сичките тия вопросы аз бих желал да реша изведнъж; но Цариград е далече, а човеческото сърце е дълбоко като кладенец. И наистина десет пъти е по-лесно да реши човек българският черковен вопрос, нежели да ни каже в какво състояние се намира Арнаудовият кеф после унищожението на тайната полиция! Десет пъти е по-лесно да развежеш гордиевият възел, нежели да оцениш белият дроб на г. Геновича! Десет пъти е по-лесно да кръстиш х. Иванча и да го убедиш «във веру истинную», нежели да докажеш на о. Антима IV билюк баши, че българският народ не е копейка! Десет пъти е по-лесно да направиш седемдесет и седем византийски империи, нежели да наидеш в кое кьоше се намира сърцето на х. Иванча ефенди! Десет пъти е по-лесно да потурчиш фанариотският патриарх, нежели да накараш х. Николи да бъде човек! Най-после милион пъти е по-лесно да покалугериш шейх юл-ислямът² или да опиши дяволът, нежели да убедиш о. Балабанова, че е срамотно и грешно нещо да продава човек майка си и баща си за бели ръкавици. . . Чуден е тоя свят; а още по-чудни сме ние, българите, заедно с «Българското книжевно дружество», с «Читалището» и с г. Камбурова.

¹ Ротен командир.

² Върховен глава на мюсюлманското духовенство в Турция.

И така, аз би желал да съм сега в Цариград и да съм на Фенер в патриарханата. Дохождам и влазям... Седи на миндерлъкът негово високопреосвещенство в своята атлазена антерия, пуши своят чубук и въздиша. Около отца Антима седят гръцките мъдrecи и мислят «думу велию.»¹

— Аз никога не съм мислил, че работата ще да достигне дотам... — казва един белоглав мъдrec, и очите му горят, като два въглена.

— Не би трябало да ги проклинаме — казва едно малко, като орех, владиче, и гледа към патриархът, като кушле, косто подмамя господарят си.

— Сега ми казвате, че не би трябало да ги проклинаме, а преди три недели искахте да ги погълна заедно с дрипелите — казва патриархът и надува чубукът си.

— Аз сякога съм ви казвал, че с тояга крепост се не зема — казва орешковчето.

— Вие оставете старото и да помислиме за бъдещето — казва патриархът.

— Какво ще ние да мислиме, когато хората не щат вече нито да чуят нашите думи — казва един черен, грапав и мършав азиатски грък.

— Излъга ни северният варварин. Аз ви казвах, че тоя български вопрос не е нищо друго, освен панславизъм; а вие ми не вярвахте! — казва белоглавият мъдrec.

Анадоллият подскача от мястото си, като чува тия думи, и вика колкото си може: «Аз намерих средство... Тряба изведнъж да се иде при великият везирин и да му се отворят очите... Тряба да му се каже, че ако той не земе ферманът си назад, то панславизмът твърде скоро ще да му кукурикне на ухото... Тряба още да му се каже, че ние не губиме толкова, колкото губи той. Вие, ваше високопреосвещенство, трябва да идете тоя си час при Махмуд паша и да го убедите...»

— Не минува вече тая калпава монета! Тоя Игнатиев до такава степен е влязъл под кожата на турските големци, щото нашата дума остава «глас вопиющаго в пустини». И панславизмът вече не помага! Освен това, ако ние още веднъж пустиме стрелата си в руското сърце, то твърде лесно можеме да изгубиме и това, щото имаме днес в ръцете си. Знаете ли вие, че ако Русия и да е православна, то в това също

¹ Голяма мисъл.

време тя е славянска — «гарван на гарвана очите не вади» — казва патриархът.

— А мене ми казаха, че руските вестници говорят за наша полза и въстават против българите — казва един владика-цънцарин.

— Руските вестници говореха за нашата полза, защото ние сами им бяхме дописниците; но... Не *вярват* ни вече — казват огнените очи.

— Казват, че в руският вестник «Моск. Ведомости» била напечатана една дописка, която опровергала *нашата*, която бше напечатана в същият вестник — казва патриархът.

Един из евлогимените изважда из пазухата си «Московские Ведомости», чете ги на руски и превежда ги на гръцки:

«После своето отделяване от Фенер, българският народ ще да стане още по-православен. Ако до днес някои българи и да са станали паписташи и протестанти, то тие ще да се върнат пак назад и щат да признаят своята екзархия.»

— Господи, Исусе Христе, и Русия се е оеретичила — казва малкото владиче.

— Слушайте, слушайте, казва евлогименосът, и продължава да чете: «Положението на българският екзархат не представлява нищо такова, което би било несъгласно с черковните правила, и нищо противно, което би унищожило мирът и любовта между гръцката и българската черкова.»

— Господи, боже мой, избави нас от лукаваго! — казва азиатецът и кръсти се.

— Да воскреснет бог и расточатся врази его! — казва беглавият мъдрец.

В това време един от светските цариградски архонти¹ става и захваща да говори:

— Евлогемени елини ке християни! Под булото на българската черква се скрива руският камшик и сръбският ятаган, и елинското име трябва да погине заедно с православието. О, Сократе! О, Демостене! О, Юпитере, О, агие Харалампие!² Обърнете своето око към нас и избавете своят народ от варваризмът и от страшното унижение! Нашите деди и прадеди са харчили пари, губили са здравето си, търпели са мъки и неволи, за да просветят варварите по сичките восточни страни; а сега един Чомаков и няколко варварски чапкъни раз-

¹ Висши длъжностни лица.

² О, свети Харалампи!

валят великото здание, което сме изградили в продължението на няколко векове! О, нещастие! О, о, о, о... Евлогимени елини! Станете из гробовете си и защитете ни от панславизмът! (*«Браво, браво!» Силно одобрение.*)

После това става други Демостен и говори още по-риторическа реч; а когато панславизмът се вече убива съвсем, то гръцкото народно събрание решава следующето: «Вселенският патриарх е готов да възобнови своите преговори с българските комисари за решението на българският черковен вопрос съгласно със свещените канони, ако само българският народ се откаже, право или чрез своите представители, тържествено и всенародно ако осъди нечестивите действия на своите архиепископи и ако признае силата на свещените канони. А ако българите не направят това и ако продължават да искат решението на вопросът, то вселенският патриарх ще да принесе тоя вопрос пред съдилището на един вселенски събор.»

Влазят: х. Иванчо ефенди, х. Николи ага, Камбуров ефенди, Гешооглу ага и отец Балабанов, и петимата се кланят на почтеното събрание, и говорят в едно време:

— Пак нашата комисия надви! Везиринът е дал на българите право да си изберат екзарх; но тоя екзарх ще да бъде избран пак по нашата програма! Чомаков остана като гъска на лед, защото неговото Филибе днес за днес остава под патриархът.

Гръцкото събрание чувства голяма радост; радвам се и аз, и от възхищение се завземам да напиша една ода на това благочестиво събрание.

Събрали се поповете,
поповете, патриците,
кметовете, архонтите,
дяконите, владиците,
да прокълнат българите,
че не дават своето злато,
свойто злато, свойто вино,
и ракия — амберия!¹
че не дават ангария.
Па си стана дякончето,
па извади едно книже,

¹ Бистра.

бяло книже, черно слово,
па го чете, па го пее:
«Ой ви вазе, баш папазлар¹
я клекнете пред господа,
лейте сълзи и молете,
да не земат България...
Изгубихме Влашка земя,
изгубихме Русията,
изгубихме Сърбията,
няма вече хляб за назе...»
Отговаря баш папазът:
«Я не бой се, мое дяче,
дорде ни е Хаджи Иван,
що му казват ефендия;
дорде ни е Гешооглу,
който има куфа глава,
дорде ни е Никол ага,
който няма чест за пара,
дорде ни е Камбурчето,
който става и чифутин;
дорде ни е Балабанчо,
кой продава Христа Бога...

О.

(Продължава се.)

[Свобода, г. II, брой 37 от 26 февруари 1872 г.]

¹ Владичи.

ЮГЛЕДАХ СЕ И ВИДЯХ, ЧЕ БЯХ СТАНАЛ КАДИЯ }

... Огледах се и видях, че главата ми е украсена с зелена чалма, с червен фес и с подрязана брада; а тялото ми е на-
китено в зелени шалвари, с жълт пояс, с червени емени,¹ с
голи баджаци, със зелено контохче² и с шам аладжена³ анте-
рия; с една дума,³ аз бях станал кадия⁴. Пред мене стояха
сякакви физиономии, сякакви душици и разнообразни сърца.
«Нека дойде № 1» — извиках аз. Пред мене излезе една от
ония угоени личности, които са готови да заколят и майка
си, ако само тя им препятствува да отгоят «чувствата» си.
Очите на моят шкембеджия бяха червени, ръцете му бяха
кървави, а лицето му беше подпухнало от пиянство.

— Кой си ти? — попитах аз шкембеджията.

— Аз съм един от ония патриоти, които обичат да стават
посредници между народът и правителството. — Аз съм един
от софийските комисари, аз съм хаджи Иванчо Пенчович
ефенди — отговори шкембеджията.

— Кръстен ли си ти, или си обрязан? — попитах аз.

— Тялото ми е кръстено, а душата ми е обрязана.

— А имаш ли ти чест и почтение?

— Аз мислех, че имам; но моята «едноутробна» дъщеря ми
доказа, че честта ми е отдавна вече изветряла. Да ти раз-
кажа за това дело подробно. Ти знаеш вече, че аз живея в
Цариград и че приемавам в къщата си по-младите ефен-
диета и по-първите турски чиновници. Това аз правя не само

¹ Меки кожени обувки.

² Къса до талията женска дреха, подплатена с кожа.

³ Пъстра.

⁴ Духовно лице у мюсюлманите, което изпълнява длъжностите на
светски съдия.

за своята собствена полза, а и за удоволствието на моята женска фамилия — дъщеря ми обича да говори само сефендиета. Веднъж в нашата къща дошло едно младо момче, което било принято от моята фамилия твърде любезно, т. е. моята «едноутробна» дъщеря му дала сладко и кафе и изцедила три кантара любезности над главата му. Тряба да ги кажа и това, че моята дъщеря е европейка, и затова обича да говори с младите хора сама, без вмешателството на жената ми. Младото момче било във възхищение от моето чедо. Но историческите съдби са неизповедими. Това момче захванало да говори с чедото ми български и. . . Когато си дойдох вечерта, то чух следующото: «Ти, баба¹, нямаш ни чест, ни почтение. Я кажи ми ти, защо водиш приятелство с българите? Аз мислех, че е някое ефендие, и подадох му сладко и кафе, а го бил дебел българин. Още веднъж да ми не прашаш в къщата български цървулани!» Видиш ли сега как аз възпитавам своите деца? Едно само ми е жално, че не мога да стана роднина с г. Михайловски или с дели Мехмеда.

— А имаш ли ти срам, имаш ли съвест? — попитах аз.

— Аз се срамувам само от моите кредитори. Който има парички, той не трябва да се срамува от никого, а който е сиромаш, той трябва да се срамува и от най-честното свое действие. Колкото за думата «съвест», то аз и до днес още не мога да разбера нейното значение. Тая дума, както ми се чини, е измислена от русчушките вагабонти, които желаят да направят и от калта злато. Съвест! Какво е това съвест? Моят приятел Мехмед чауш ми разказваше, че съвестта прилича на попарена кокошка — отговори х. Иванчо Пенчович ефенди.

— А защо ти са кървави ръцете? — попитах аз.

— Без кръв се не може. «Сяко едно патриотическо дело изисква кръвопролитие» — говореше покойни Омер паша. Кръвта принася полза на сяко едно величие. Ако Давид да не убиеше Саула, то не би станал еврейски цар.

— Но невинната кръв почти сякога пада на главата на джелатите — казах аз.

— Не продавай ми ти зелени краставици. Аз отдавна вече знам, че твоите философии са празни приказнички. Невинна кръв, божие наказание, народно отмъщение — депше киле;

¹ Татко.

бош хамбар¹, Умният човек търси покровителство между силните; а силните хора почти сякога живеят от кръвта на слабите. Погледай на окружащата ни природа и ти ще да се съгласиш с мене. Кокошката е родена да носи яйца и да ври в тенджерата; а мечката е родена да пие кръв.

-- Но общественото мнение ще да те осъди и ще да те прокълне до девето коляно.

— Проклинайте ме колкото искате. Хаджи Иванчо х. Величков Пенчович ефенди се не бои от никакви проклетия.

Като кадия, аз не бях в състояние да осъдя такова едно откровено и правдолюбиво същество, и извиках: »Доведете № 2.«

Пред лицето ми изведоха една от ония личности, които са пишман, че са се родили, и които ненавиждат сичкият свят. Очите на тая личност бяха полумъртви, лицето му беше ядовито, а главата му трепереше като ясеново листо.

— Кой си ти? — попитах аз.

— Аз съм Петраки Златев, роден съм от православни родители, възпитан съм в турска трагия², посолан съм с чорбаджийска сол, окъпан съм в сиромашки сълзи и облечен съм в човечески кожи.

-- Кръстен ли си, или си обрязан?

— Обрязан съм.

— Имаш ли сърце, душа, чест и совесть?

— Ако да би имал чест и совесть, то не би се крил като прилеп по пукотините, а излязъл би пред светът и казал би на своите ближни: »Добър ден.« Страшно е народното отмъщение! Знаеш ли ти, че секи българин, който мине покрай къщата ми, плюе на вратникът ми? Знаеш ли ти, че българите гледат на мене, яко на аспид³ и василиск⁴? Знаеш ли ти, че даже и моята майка се гнуса от мене? Страшна е народната клетва.

— Да си проклет и от мене — казах аз и заповядах да доведат № 3.

Пред очите ми излезе такова едно лице, което приличаше на турски джамбазин⁵.

— Кой си ти? — попитах аз.

— Аз съм Джамбазооглу Мехмед.

¹ Без дъно кофа — празен хамбар.

² Бинен камък.

³ Вид отровна змия.

⁴ Митическа змия, чийто поглед убивал.

⁵ Търговец на добитък.

— Кръстен ли си, или си обрязан?

— Кръстен съм.

— Имаш ли чест и совесть?

— Тамам си намерил за какво да ме разпитваш! Знаеш ли ти, че аз съм променял знамето си пет-шест пъти. Аз съм ставал и грък, и цънцарин, и румънин, и циганин, и арменец, за да угодя на своите страсти. За мене народността, вярата, народолюбието и честността са празни неща. Дето има да се пие, да се яде и да се весели, там съм и аз. Ако казвам, че съм народолюбив, то имам на умът си съвсем друго, — аз искам да заповядам и да ми се покоряват.

— А ти се не боиш от народното отмъщение?

— Не боя се, защото аз не съм член ни на един народ. Щом видя, че българите захващат да оживяват, аз ставам грък или турчин. Народите са слепи; тие по-често наказват своите верни синове, нежели предателите. Който е умен човек, той трябва да се показва като патриотин, но да не жертвува нищо; а който е още по-умен, той трябва да се ползува от народните слабости. Аз зная множество «честни патриоти», които въртят своята търговийка с народни сълзи; а никой не казва за тях, че са злодейци. У когото са паричките, той е прав и честен. Аз познавам множество български патриоти, които се хранят от народният гръб. Да приведа един пример. Един от най-знаменитите български патриоти повикал един ден в къщата си българско събрание. — «Ако сме патриоти — казал патриотинът, — то трябва да помогнеме на г. П. и на г. Т.» Събранието извадило кесииите си и дало колкото могло. Само един човек дал 500 жълтици. Когато гореказаният български патриотин видял такива големи суми, то намислил да направи едно велико патротическо дело, т. е. да даде на г. П. 30 лири и на г. Т. 20; а останалата сума да задържи в касата си. Говорете вие каквото щете, а аз ще да кажа, че великият патриотин е постъпил твърде умно. Молете бога да дойда аз на неговото място и тогава ще да видите кой е Джамбазооглу Мехмед.

Аз мислех вече да осъдя тоя справедлив човек, но дойде ми на умът, че ако осъдя него, то ще да осъдя и нашите бухурешки месечини, и аз проговорих: «Идете, растете и умножавайте светът.»

Когато казах да доведат № 4, то пред мене излезе българското «Книжевно дружество». Това дружество ми се яви в лицето на следущият персонал. Действителните членове на

това дружество водеха по една кокообразна мадама под мишница; а самото дружество вървеше отзад окъсано, дрипаво, загоряло и босо, и просеше милостиня.

— Имате ли, господа, чест и совесть? — попитах аз.

— Да би имали чест и совесть, то не би се хранили наготово; ако би имали чест и совесть, то не би ходили по Цариград да продаваме душите си на Геновича и на Арнаудова; ако би имали чест и совесть, то не би лаяли против ония хора, които са заслужили само една похвала; най-после, ако би имали чест и совесть, то би се постарали да напечатаме барем що-годе, за да види светът, че и ние сме направили нещо — отговориха действителните членове на дружеството.

— Задоволно ли си от своите честите членове? — попитах аз самото дружество.

— Дайте Христа ради по една парица — рече дружеството и замина си.

Под № 5 бяха четисани нашите цариградски редактори, които просвещават българската публика и които разпространяват татаро-монголски идеи. Г. Генович имаше воловска глава и козя опашка; а г. Найденов беше без глава.

— Имате ли совесть и честност? — попитах аз.

— Чети вестникът ми — проговори г. Генович.

— Не чети вестникът ми — каза г. Найденов.

— Вие сте до такава степен овъшкавели, щото не може човек и да ви презира — рекох аз.

В това време дойде общественото мнение и проговори:

«Вонещиците трябва да се смачкат, защото от тях не може да живее ни един честен човек.»

— Тие не са вонещици, а нещо по-малко; тие са безопасни жаби-крекетуши — рекох аз и... пробудих се.

[Независимост, г. III, брой 24 от 3 март 1873 г.]

ПРЕДИ МАЛКО ВРЕМЕ АЗ ХОДИХ НА БАЛАМУК

Преди малко време аз ходих на Баламук по следующите две причини: 1) Вестник «Дунав» ме молеше да му бъда постоянен дописник и да му явявам за сичките политически и социални новости, които върши и които мисли да извърши лудото човечество: 2) Мене се искаше да погледам лудите братия и да ги сравня с нашите философи, които решават съдбите на народите по кавенетата и по публичните къща. Тряба да забележа и това, че ни един човек не може да разбере степените на лудостта, ако не изучи мозъците на ония философи и дипломати, които се занимават със социалните и политическите вопросы от бездействие или от немай-къде.

Шом влязох в болницата, то ме посрещна един дългонос и кривокрак грък, и попита ме:

— От схизматиците ли си ти, или от благословените?

— От схизматиците съм — отговорих аз.

— Ако си от схизматиците, то те съветовам да идеш при Сардели и да го помолиш да те благослови, защото в противен случай ти ще бъдеш виновен и пред бога, и пред Сардели.

— А коя е тая госпожа Сардела? — попитах аз.

— Г. Сардели не е риба сардела, а грък Сардели, елин. Разбираш ли сега? Тряба да ти кажа и това, че той е сляп с едното око, защото е редактор на елинският вестник «Ирис», който изляза в Букурещ два пъти през годината. С една дума, г. Сардели е велик човек, мъдра глава и голяма паница. Ако ти да би бил грък и ако да би бил в състояние да разбираш гръцките мъдрости, то аз би ти дал да четеш «Ирис» и да изучиш и птичий език. Ако аз да не би чел тоя честит вестник, то не би бил в тая къща и не би седял на царският престол. Нашите баламукски братия са във възхищение и от г. Сардели, и от неговият вестник. Един из министрите

на нашето умно царство несмалко щеше да полудее от прекрасната логика и от дълбоката риторика на г. Сардели. Главният управител на нашият вилает съветоваше преди малко време своите поданици да бъдат осторожни, когато земат в ръцете си в. «Ирис», защото подобна философия се чете само в черквите и в хаврите. Ето кой е г. Сардели. Разбра ли сега?

— Разбрах — казах аз. — Кажете ми сега защо г. Сардели е сляп с едното око.

— От родолюбие и от голям ум — отговори моят Ментор.

— Аз би посъветовал гръцките патриоти да му извадят и другото око, ако искат да им се роди и втори Омир. Гръцките философи и поети трябва да бъдат или слепи, или пелтеци, или да живеят в бъчва — казах аз.

— А вашите? — попита той.

Аз побягнах, защото се побоях да ме не попита за нашите бивши редактори и за нашите велики историци.

Второто лице, което излезе пред мене, беше едно от ония личности, които са се родили само да ядат и да пият и които обичат да се подкривят на сиромасите и на мършавите човеченца. Тая личност ме погледа кръвнишки и рече ми:

— Аз те познавам от коя си ливада. Я кажи ми ти, защо не слушаш по-старите, по-силните, по-знаменитите и по-шееретите?¹ Ти си лошав човек. Ти викаш против турците, против чорбаджиите, против калпазаните и против изедниците, без да искаш от нас позволение и без да добиеш нашето благословение. Кажете ми ти, кой ти е позволил да издаваш вестник и да откриваш имената на крадците, на лъжците и на шарлатаните? Кой ти е дал право да осъждаш гърците, с които наша милост има родство и търговия? Замълчи, нечестиви, и не издавай богопротивни вестници, защото конокрадците ще да те прокълнат и твоето име ще да остане во веки веков записано в букурещката полиция. Трепери, тирапино, пред нашето отмъщение! — извика лудият брат и повдигна ръката си така, както я повдига всеки един актерин, когато желае да заколи невярната си жена.

Когато чух тия погръжни и когато видях тия актерски пози, то исках да посъветовам приятелят да иде и да се полечи в лудницата; но тутакси се усетих, че се намирам на Баламук, и затова отговорих само следующите думи:

¹ По-хитрите.

— Ноктите ви са обрязани, мой брайно! Аз съм срещал през животът си множество подобни Дон Кишоти; но ни пред одного не съм свалил шапката си. «Кажи право, па нека и езикът ти да откапе» — казват умните и честните българи.

Моят приятел се разсърди още повече, защото той не беше се научил да слуша противоречия, и извика:

— Аз ще да изпроводя адрес до министерството, под който щат да се подпишат сичките «умалишени» братия. Ние трябва да те изгониме из Баламук, защото нашето царство не може да търпи ни една истина. Ако ние да би обичали истината, то не би отпуснали такова гиздаво шкембенце. Я погледай го — каза той най-после и потупа си «чувството».

— Имаш ли още с какво да ми се похвалиш? — попитах аз.

— Имам зер. Касата ми е пълна с парички.

— А главата ти с боза — казах аз и побягнах, защото се побоях да ме не видят двата бивши наши български редактори и да ме не предадат на полицията. — Не знае човек какво може да се случи с неговата личност! Аз съм дошъл да погледам на лудите; а благодетелите на българският на род могат да помислят, че съм се решил да събирам «луда» чета и да възбунтувам чорбаджийските халища и търговските контори. Който се е попарил с млякото, той духа и на ледът.

Третата личност беше калугерска: душата ѝ миришеше на пресен шаран и на родоски зехтин, кожата ѝ се лъщеше като лакиран сахтиян¹, очите ѝ бяха кочешки, а носът ѝ приличаше на морав патлиджан.

— Чедо мое! — каза тая личност кротко и благосклонно. — Не нападай на калугерите и на калугерките, обаче они сут раби божии и невести Христови. Ако на тоя свят да не би били гръцките калугери и калугерки, то хората би захванали да мислят само за себе си и да гълтат само със своето собствено гърло. Без чорбаджии и без гръцки калугери светът не може да съществува. Седни да ти прочета житието на един гръцки мироточец, което е напечатано преди малко време във в. «Жижа». Ето го. «Един благочестив (гръцки) архиерей, по име Авакум, обявил на православноста стадо Христово, че гої е дотолкова праведен, щото може да повика даже и св. Дух да слезе от небето и да се яви на народът. — «Елате в неделя в черкова и да видите каква е моята сила и каква е

¹ Обработена кожа.

божията благодат» — рекъл той на православното стадо и вдигнал ръцете си благоговейно нагоре. Тряба да кажа и го-ва, че тоя мъж твърде дълго време учил един гълъб и опитомил го дотолкова, щото той дохождал и кацал на рамото му почти сякога, когато владиката му казвал: «Душе святий, гряди ко мне!» Тоя гълъб бил занесен в черквата и захлупен под едно решето. Когато настанала неделя, то сичките православни християни се събрали в черквата да видят свети дух, да запалят по две свещи и да се посветят. Щом се свършила службата, то архиереят повдигнал ръцете си нагоре и извикал: «Душе святий, гряди ко мне!» Архидяконът отишъл в олтарят, отлупил решето и приготвил се да пусне св. Дух: но намерил под решето само перушините му. Владиката пак извикал: «Душе святий, гряди ко мне!» — Изяла го е котката» — рекъл архидяконът полека и подмигнал на архиереят си; но той не разбрал какво му говорят и извикал трети път: «Душе святий, молим тя, гради к нам!» — «Изяла го е котката» — извикал колкото си може архидяконът и донесъл перушините в решето.

Р. С. Моля в «Ирис» да препечата разказът на № 1; моля в «Дунав» да препечата приказницата на № 2; моля «Неологос» да препечата житието на архиерея Авакума.

[Независимост, г. III, брой 27 от 24 март 1873 г.]

ВСИЧКИ НАРОДИ ЩЕ ИЗПРОВОДЯТ НА ВИЕНСКАТА ИЗЛОЖБА ПО НЯКОЕ ЧУДО!

Почти сичките народи и народности ще да изпроводят на виенската изложба по някое *чудо*, защото от тая изложба зависи щастието и нещатието на тая или на оная народност. Така например, ако турската «размазанхалвасъ»¹ и «миридитската боза» се харесат на граф Андрашия, то турската империя ще да продължи своето съществуване, а миридитите ще да влязат в числото на европейските народности; а ако «печената тиква» на Сали ефенди и «малебието» на Хасан-аа не срещнат съчувствие от страната на Австро-Унгария, то положението на Европа ще бъде твърде критическо. С една дума, от бозата и от халвата зависи равновесното на Европа, както то преди няколко години зависеше от Наполеона III. Ако да повярваме на «Neue Freie Presse», то тая боза се приготвява да направи големи чудеса! «Ние никога не сме мислили, че това господство има такова индустриално развитие» — говори тоя вестник. «Ние никога не сме мислили, че бозата има такова важно значение за човеческия прогрес и за щастието на народите» — казваме ние. Но както и да е, а турските философи са намислили да покажат пред виенските граждани сичките художествени произведения на своят османски хения, ако тие произведения и да са изработени с чужди ръце.

Аз мисля, че ако турците да би били умни хора, то тие би занесли във Виена и следующите неща: 1) една печена тиква с кълцани орехи; 2) две-три оки «иджи-биджи»²; 3) една паница с шкембе-чорбасъ; 4) една зурла и един тъпан; 5) един пехливанин Късбъ Хасан-аа) из Русчушкото и 6) три-

¹ Халва за турския празник рамазан.

² Дреболни.

четири бръснати глави. Секи ще да се съгласи с назе, че тие шест предмета са национални произведения на турският народ, които никой не можа да му ги отнеме.

А какво щат да изпроводят на изложбата нашите православнейши гърци? «Имера» ни разказва, че гърците са намислили да занесат на изложбата няколко фалшиви древности, няколко парчета от останките на стара Елада и няколко дрипели от Византийската империя. От новите елински произведения, които се приготвяват за виенската изложба, по-забележителните са следующите: 1) една везаница чирози; 2) една калугерска фустанела; 3) два чифта калугерски червени гащи; най-после 4) цариградският патриарх. Разказват, че последният предмет ще бъде «зело»¹ интересен за виенските граждани и гражданки, защото подобно чудо не се е явявало ни на Олимп, ни на Св. гора, ни в Ерусалим, ни в папската столица. Едно само ни смущава. Ние не знаем още, сам ли ще да иде вселенският патриарх на тая знаменита изложба, или ще да поведе след себе си и своят клир, т. е. своите анепсии², своите архидякончета, редакторът на «Неологос» и г-на Сардели? Ако той да би попитал назе, то ние би го посъветвали да не ходи сам, защото във Виена съществуват големи съблазни и защото само в тоя клир се заключават каноническите преимущества на фанарнотското чудо.

Да поговориме сега и за българите, които съставляват част от Балканският полуостров и от които зависят премъдростите на «Neue Freie Presse». И наистина, какво мислят да изпроводят българите на тая изложба? — Отговорете де! Ако българските патриоти да би послушали мене, то аз би ги посъветовал да изпроводят в. «Право», «Кудкудячката» на г. Пишурка, правописанието на г. Груева, патриотизмът на александрийските и плоешките българи, търновските училища, галашката черква, поп Арнаудова et C-ie, хаджи Иванча х. Величкова Пенчович ефенди, отца Балабанова и «Братската любов» на букурещките българи. Ако сичкото това бъде малко, то ние трябва да изпроводиме и Дорча ефенди. Последната рядкост ние се решаваме да изпроводиме само затова, защото сме намислили да конкурираме с фанарнотите. Дето иде патриархът, там трябва да иде и Дорчо ефенди. Нека и немците видят «кои сме ние»!

¹ Много.

² Племениници.

Разнесъл се е слух, че г. Пискуллиев, който постоянно пее химни на реките и на търсищата приготвява една ода и на виенската изложба; а г. Сапунов III ще да ѝ посвети втората част от своята безсмъртна поема «О българ рода». И така, виенската изложба ще бъде знаменита от сяка една страна; но аз не съм доволен и от нея, както не съм доволен (по мнението на г-на Пахома), и от сичкият свят.

Ако би аз имал неограничена воля, то би накарал виенските фабриканти да ни направят такова едно огледало, в което да видиме не само състоянието на главите си, а и качеството на мозъците си. Това би било за нас милион пъти по-полезно, нежели сичките всемирни изложби. Ако би фабрикантите направили подобно огледало, то ние би видели, че в нашите мозъци съществува плесен, че нашият патриотизъм прилича на побеляла дреха, че нашата чест е спяла от рождението си, че нашето самосъзнание е изветряло, че нашата гордост е потъпкана, че нашите свещени обязанности са разпродадени, че нашите сърца спят от дългият, че нашите души са прокиснали и че нашият напредок се намира само в устата ни. Подобно огледало би могло да открие и много други неща, за които нашите българи не са ни сънували. Така например ние би видели, че одеските ученици харизват «Венелинската библиотека» — която е съставена от сиромашки пот — на един от българските Крезове, за да я хариже пък той на цариградското читалище. Това ни напомни приказницата за ходжата. Един ходжа откраднал кравата на един сиромаш, изял месото ѝ, а от кожата ѝ направил цървули и раздал ги на сиромашите «за бог да прости».

Тие неща заставяват секиго да се поразмисли. Ако одеските ученици са измрели до един, то библиотеката би трябало да стане вечно владение на «Благодетелната дружина», която е направена само да зема имотът на мъртвите; а ако тие ученици са още живи, то би трябало да се разпоредят със своята библиотека сами, защото г. Мионович не е техен комисионерин. А какво щат да правят търновските патриоти със своята библиотека после затварянето на училищата? Ние ги съветваме да харижат на тревненското училище; а Трявна да хариже училището си на видинското читалище; а Видин да хариже своите учители на софийското книгохранилище; а София да хариже своето женско дружество на цариградското читалище; а цариградското читалище да не харизва никому своите патриоти.

Р. С. Тая минута се известихме, че по примерът на американците българската община в Букурещ е намислила да изпроводи своята академия, заедно с професорите и с учениците, на виенската изложба и да се похвали пред светът със своите наредби. Тая академия ще да убеди сичките педагози, че началото на премъдростта е тоягата.

Независимост, г. III, брой 29 от 7 април 1873 г.]

[ОНАЗИ НОЩ АЗ СЪНУВАХ
МИДХАТ ПАША]

Онази нощ аз сънувах Мидхат паша и неговото велико правосъдие, което е изникнало в градината на г. Генович ефенди.

— Ти ще бъдеш обесен — ще да ми каже Нейко Петлето.

— Мидхат паша е такова едно цвете, което и насъне може да изгори носът на вагабонтите — ще да ми каже х. Иванчо.

— Който сънува Мидхата, той трябва да развали стомахът си — ще да ми каже поп Нил.

Но слушайте, слушайте! Мидхат паша милваше две кученца, които имаха верноподанически поглед, послушни физиономии и гладка козина.

— Кой из вас има по-христопродавно сърце и по-черна душа? — питаше Мидхат паша кученцата и подмигваше с дясното око.

— Аз мога да ухапя и майка си, която ме е родила и отхранила — каза едното кученце и ухили се така, както се хилят публичните жени на своите нови мющери¹.

— А аз съм готов да продам и народът си за едно парче бял дроб, ако само това парче ми се подаде от превозходителната ръка на ваше високопревозходителство. Да ви кажа право, за мене не е дотолкова сладко парчето, доколкото ми е сладка оная ръка, която ми го подава. Аз съм самолюбив Шарко — каза другото кученце.

— Аз отдавна вече зная вашите способности, но не зная на каква работа да ви употребя — каза Мидхат паша и подмигна още веднаж.

— Направи ни български редактори — казаха кученцата с един глас.

¹ Клиенти

— А написали ли сте програма за вашият бъдещи вестник? — попита Миндхат паша.

Едно от кученцата извади из пазухата си една хартийка и захвана да чете: «Нашият вестник ще да се нарече «Турция» и ще да проповяда следующите начала: 1) турците, а особено турското правителство, са такива кротки, набожни и непорочни създания, щото у тях даже и самите убийства се извършват с името на аллахът и с дълбоко религиозно убеждение; 2) тоя народ е способен и за самоуправление, и за цивилизация и за напредок, и за култура, и за индустрии, и за историческо величие, защото бръснатата глава много способствува на мозъкът да изветре и да стане по-лек и по-остър; 3) който стане приятел с турците, той ще да заслужи вечно блаженство и небесна слава; 4) ако някоя от европейските държави помогне с що-годе на турците, то тая държава ще да бъде щастлива; 5) ако някоя от европейските държави похвали турското величие в своите вестници, то тая държава ще да се счита за велика и за разумна, а ако тя дръзне да каже «на кумът право в очите», то ще да ѝ се яви, че тя е варварска, панславистическа, вагабонтска и пр.; 6) христненските поданици на султанът са щастливи и весели; 7) оние убийства, оние обирни, оние безчестия, оние насилия и оние варварства, които стават почти всеки ден по империята, са плод от руските интриги и от сръбските пропаганди; 8) ако делните обезчестят някое момиче, ако потурчат някое момче, ако погубят цяла фамилия, ако оберат някои търговци, то са криви не турците, а българите, защото имат добри вратове (за клане), хубави дъщери, плесниви жълтици и тънка кожа; 9) ако турците направят някой содомски грях, то е крив Букурешкият комитет, защото тоя комитет има сръбски жълтици и подкупува даже и мъртвите, които са заклани от турските капасъзи¹, за да бъдат недоволни от правителственото правосъдие; 10) ако турското правителство оближе днес онова, щото е плювало вчера, то са криви българите, които нямат «много пенези»² и които не могат да познаят европейските наклонности на турските прогресисти; 11) ако затворят невинно някой българин, ако осъдят неправилно някоя жертва, ако запретят «Македония», «Право» и «Читалище», ако падне министерството, ако направя някоя глупост в везирин, ако

¹ Нехранимайковци.

² Пари.

побеснее цариградският патриарх, то са криви панславистите и руските копейки.»

Мидхат паша помилва още веднаж кученцата и рече им:

— Ако нападате умно и разумно на русите, на сърбите, на черногорците и на румъните, то вашият вестник ще да се раздава даром от османската поща.

— Ние очакваме от ваше високопревозходителство по-голяма помощ, — казаха кученцата.

— Аз ще да заповядам на раята да приема вестникът ви и да ви се плаща навреме, — каза Мидхат паша.

— И това е малко, — отговори едното кученце.

— Аз ще да кажа на правителствените чиновници да ви дават титла, *«ефенди»*, — рече Мидхат паша.

Кученцата се обрадваха, завъртяха няколко пъти опашката си и излязоха из диванът; а аз се упътих след тях и чух следущият разговор:

— Сега трябва да намериме такъв един благодетел, който да ни хариже хартия и да заплати на печатницата, — рече едното кученце.

— За печатницата е лесно, — отговори другото кученце. — Аз ще да се обещая на католическите мисионери, че ще да разпространявам униатски идеи, и работата е свършена.

— А ако католическите мисионери ни не повярват? — попита другото кученце.

— Ако ни не повярват католиците, то щат да ни повярват протестантите — за назе е все едно. Редакторът на *«Курие де Ориан»* се обещава да ни земе под своето католическо покровителство и да ни хариже българската част от своята печатница. Тъй е то! Остава само хартия; но аз се надеям, че и г. Лонг ще да бъде добър християнин.

Когато мислех да се събудя, то пред очите ми се изправи в. *«Турция»*, в която аз прочетох следущите редове: *«Чудно нещо! Железниците захванаха да сновът навред из отечеството на свирките (сянката ти кърава! р.) на които се вижда като (?) да ни призовават на нов живот, а ний сме седнали да виками като деца че гърците не требувало да отварят еди-де-си черкови! Не е ли това едно безумие?»*

Щом прочетох тая висока риторика, то изведнаж се уверих, че в Русчук, дето става борбата за гръцката черкова, няма ни един здрав мозък. Наистина, голямо безумие! Кажете ни, молиме ви, какво общо имат свирките на железниците с гръцката черкова в Русчук? Кажете ни: има ли нещо

общо между гургата и Мехмед ефенди, между Геновича и Настрадаин ходжа? Истина, велико безумие! На Геновича свиря свирка, а кадият яде хорският пилаф!

После тия знаменити редове ние прочетохме още следующото: «Ветърничевите неща не хранат човека. Ето един въпрос (вопрос) който заслужава сериозно внимание на нашите съотечественици (,) а не схизмата и други подобни празни неща.»

Разбрахте ли нещо? Ако не сте разбрали, то ние ще да ви явиме, че хартията, за която се грижеше в. «Турция», ще бъде купена из гръцката патриархана. Истина, голямо безумие! По мнението на г. Геновича, българите трябва да оставят настрана и черковният въпрос, и своите народни интереси, и своите политически стремления, и своето историческо движение, и да се заловят за железните пътища, т. е. да гледат само за кесийката си, защото само кесийката е в състояние да ошастливи мъртвите.

Да ви кажа сега какви са оние причини, които са накарали г. Геновича да изкаже такива велики мисли. Турското правителство е повелело на русчушкият валия да даде на гръцкото население място за гръцка черкова и да накара българите да мируват. Разбира се, че ако правителството желае да стане това, то и г. Генович желае да угоди на правителството. Чудни са нашите вестникари! Бъдете уверени, че ако утре или в други ден правителството каже, че евреите имат право да светят вода по българските къщи, то г. Генович тутакси ще да яви в вестникът си, че евреите са свещено племе, комуто принадлежат всичките черкови на светът.

(Независимост, г. III, брой 30 от 14 април 1873 г.)

[ЛЮБИМОТО ПЛЕМЕ
НА БОГОВЕТЕ
И НЕГОВИТЕ «ГЕНИИ»]

В 5891 година до Рождество Христово в Индия е живяло едно санскритско племе (гл. Историята на г-на Кръстовича и дълбокомислените произведения на Милоша Милоевича), което е било кротко, миролюбиво и покорно не само на своите царове, но и на своите брамани. За тие негови добри качества троепостасното божество, т. е. г. Сива, г. Вишну и г. Брама, се постарали да му харижат добра земя, яки кълки, здрав гръб и широки пети; но това «боголюбиво» племе поискало от своите богове да му дадат и «просвещение». Боговете, като секи богове, изпърво се поназландисали; но когато прочели във в. «Право», че просвещението е полезно не само за народът, но и за неговите архипастири (които са длъжни да поддържат религията и да славят името на самите божества), то се случило следующето произшествие. Г. Вишну земал в десницата си своят всемогъщ жезъл, махнал с него божествено по въздухът и заповядал на сичките учени, на сичките философи, на сичките мъдреци и на сичките археолози да се съберат и да размислят за благосъстоянието на това мило и боголюбиво племе и за неговото бъдеще просвещение. Разбира се, че пред жезълът на сяко едно божество са длъжни да паднат на колене и да затреперят не само живите същества, но и безчувствените камъни (гл. мохамеданският алкоран¹, законите на г-на Арнаудова и четвъртият брой от в. «Читалище»).

Още г. Вишну не успял да свърши своето заклинание, а пред него подсмърчали вече сичките стари и нови учени и очаквали приказанията му. «Чеда мои, книжници и фарисеи, митарни и садукени, философи и историци, пинтици и риторици, археолози и богослови, логици и психолози, брамани и манда-

¹ Свещената книга на Исляма.

рини, папи и патриарси, реформатори и оратори и пр., и пр. и пр., слушайте приказанията ми и изпълнете желанията ми! Най-напред аз трябва да ви заповядам да забравите от кой сте род, от какво сте племе, от каква сте вяра и от каква сте секта. Ако сте в състояние да забравите сичкото това, то ви моля да ме научите как да просветя колкото се може по-лесно и по-скоро своето любимо племе и как да го наградя със способни драматически писатели, с остроумни и мъдри критици и с велики поети?» — «Ако питаш мене, отговорил Сократ, то аз те съветвам да накараш секиго из тях да погълне по една граматика от кир Генадия и по една христоматия от г-на Вамва. Ако стомахът на някого из твоите последователи смеле добре гореказаните две книги, от неговият стопанин ще да напише във в. «Читалище» такава логическа критика, от която ще да се разпространи ароматическо «просвещение» и хаджийско благонравие. Който има добри очи и дълбок ум, той трябва да се увери, че моето племе е достигнало до своето съвършенство с помощта на гореказаните две книги и със землеописанието на кир Цукала. Цариградският патриарх, тесалийските клефти¹, г. Сардели, чирозите, агнос² Неофитис, синигерите, кирия Пенелопа и децата на отца Агатангела са плоди от христоматията на г-на Вамва, а шпионските способности на пловдивските гъркомани, великата черкова, професорите в халкневската академия, червените шалвари и просвещени «Неологос» са деца на г. Генадия и на неговата граматика.»

Когато г. Вишну чул тия думи, то повдигнал жезълът си и рекъл: «Да будет Петко Славейков.» — И бист Петко Славейков.

После това пред Вишну излязъл Настрадаин Ходжа и захванал да говори: «Ако питате мене, то аз ще да ви посъветвам да накарате своите последователи да изучат моите гатанки и да ги воведат в училищата си. Ако турското племе е достигнало до своето съвършенство с помощта на «иншата»³ и на «кямил-юлкелямът»⁴, то моите приказнички са били най-главната причина, която е накарала великите везири да извършат голямо множество реформи и да изобразят невежествено човечество. Карагьозите⁵, Мехмед паша, х. Иванчо, Ме-

¹ Кралци.

² Свети.

³ Ръководство за съчиняване.

⁴ Ръководство за усвояване на ораторското изкуство.

⁵ Смешни представления; преносно: фокусничества.

миш паша (русчушкият мъдрец), Генович ефенди, Иван Чорапчиев, Хаджи Ахмед (Стамболлу) ялдъзханските¹ кьоцеци, синьор Арнаудов и златишкият кадия са мои последователи. Тряба да ти кажа и това, че моите последователи са щастливи хора, защото се хранят само с локми², със сарми, с кюфетата и с пилаф, т. е. с такова ядене, което се смила твърде лесно. Ако ми не вярваш, то можеш да попиташ поп Нила.» Г. Вишну повдигнал изново своят жезъл и рекъл: «Да будет Добре Войников.» — И бист Добре Войников. Тогава г. Вишну повдигнал очите си към небесата и извикал: «Доволен ли си сега, о, мой народе възлюбленный?» — «Дай ни още едно слънчице, дай ни още един гения, дай ни още един просветител» — извикал народът. Г. Вишну свалил главата си, извадил из нея малко мозък и рекъл: «Да будет Тодор Шишков.» И бист Тодор Шишков. «Идете, растете, умножавайте се и напълнете земята» — рекъл Вишну и повдигнал се към небесата; а учените мъже благословили своите нови ученици и изчезнали.

На другият ден после това произшествие в ханаанската земя станало голямо тържество. Богобоязливите и народолюбивите последователи на г-на Вишну се събрали в «свещения» град, обещали се да бъдат «верни и сговорни» и основали в. «Читалище». Разбира се, че и бог Вишну, като и секи други бог, пожелал да помъчи, доколкото е възможно, своето любимо племе, т. е. намислил да го поводи барем малко по аравийската пустиня. Най-напред той дал «Читалището» в ръцете на о. Балабанова и на синьора Овчева, които развалили «кивот завета» и направили от него седем златни идола. «Исус Навин» (т. е. г. Славейков) не можал да търпи такова богопротивно дело и захванал да издава «Звънчатий Глумчо»; но г. Вишну го повикал в огненото капище и рекъл му да търпи и да се надее. (Види се, че и г. Вишну е член на букурешката «Благодателна дружина».)

Когато богобоязненият народ преминал през сичките чистилища, когато в. «Читалище» преминало през дванайсетта митарства и когато новите Вишневи апостоли постили 40 дена, то хоризонтът се очистил и «богоизбраният» народ видял обетованата земя. Това се е случило в 1873 година после рождество Христово. От онова време и до днешният ден

¹ Име на дворец

² Хавки от сладкиш.

«Читалище» е направило големи чудеса. Неговите критики, неговите мъдри изречения, неговите поезии, неговите риторически фрази и неговите велики идеи са турили под петата си и кир Сократа, и Настрадаин ходжа, и г-на Сардели, и безсмъртният философ кир Цукалата. Но да оставиме «Читалището» за време настрана и да видиме какво се е случило после това на небето.

Когато г. Вишну се върнал назад и когато разказал на своите другари, т. е. на Брама и на Сива, какво е извършил, то между боговете, както и между хората, произлезли някои и други неспоразумения. Брама говорил, че любимото на боговете племе ще бъде просвещено само тогава, когато добие 77 драми и когато г. Станчов (русчуклията) бъде приет в числото на безсмъртните гении; а Сива казвал, че народното благосъстояние трябва да се даде в ръцете на в. «Право» и на неговият гениален критик, който е произлязъл из главата на такова едно божество, каквото е г. Вишну. После дълги разсъждения и после дълги псувни боговете са решили да разделят *гениите* между себе си и да покровителствуват в техните предприятия всеки по своя характер. Когато хвърлили жребие, то г. Войников се паднал на бога Брама, г. Славейков се паднал на бога Вишну, а г. Шишков — на бога Сива. Тряба да кажа на читателите си и това, че Брама е творец, Вишну е вседержител, а Сива е разрушител. Разбира се, че каквото е дървото, такъв ще бъде и плодът му; каквото е башата, такъв ще да бъде и синът му; най-после каквото е самият бог, такъв ще да бъде и неговият апостол. С една дума, г. Войников създава, г. Славейков държи, а г. Шишков разрушава. Ако ми не вярвате, то ви съветовам да разгърнете 7 броя на «Читалище» и да прочетете критиката на г-на Войникова и забележките на г. Славейкова. Съветоваме ви така също да прочетете разсъжденията на «разрушителят», които са поместени във в. «Право».

Да ви разкажа сега в какво се състои главната работа. Г. Друмев е написал драма под заглавие «Иванко, убиецът на Асена I»; г. Войников (който така също пише драми и който яко-яко «не търпи белите кучета») е написал критика; г. Славейков, който сега засега е редактор на божественото «Читалище», е написал антикритика, а г. Шишков (не забравяйте, че тоя мъж е син на г. Сива-разрушителят) е написал в «Право» цели три анто-антикритики. Разбрахме ли сега каква е работата? Но вие вече знаете, че гореканите три божества

съставляват едно троепостасно цяло, следователно и гореказаните три писателя са надробили една обща попара, т. е. както критиката на г. Войникова, така и бележките на г. Славейков и философските разсъждения на г. Шишкова са се излупили из едно яйце. Ако ми не вярвате, то прочетете следущето: «Но преди да се впуснем в преглеждането, нека забележим, че днес за да напише някой едно както трябва драматическо дело, трябва, при драматически закони (?), да познава що-годе и от позорищното изкуство (?), а именно: сценическата иллузия, която трябва от начало и до края на делото да владее (ох, граматико!); как разните появявания на действащите лица ще съставят разни картини по духа и вкуса на пластическата поезия (олеле, мамко! олеле думи!), и как тези лица в разните положения на техните роли ще могат да ексекутират своите декламации и мимика с оная естетическа хубост, която непременно трябва да произведе ефект.» (Гл. «Читалище», № 7, стр. 664, ред. 3).

Разбрахте ли нещо? Аз съм уверен, че из гореказаните няколко реда всеки из вас ще да помисли така: «Чудно нещо! Г. Войников се завзема да говори за естетическите предмети и да критикува другите, а не е в състояние да напише правилно нито осем реда!» Прочетете и следущето: «Колорит на характерите се дава толкоз (р.), колкото допускат обстоятелствата на времето (на времето, р.) да се мисли, че е било възможно да го има в действителния живот, или по съставеното за него общо мнение от съвременниците, ако съществува таквоз. Инак лицата на сцената не щяха да са (нищо друго, р.), освен каквито са онези в пътуванията на Гулибера, — произведение на фантазията.» (Гл. «Читалище», № 7, стр. 672, ред. 27). Прочетете и това: «И най-напред, вижд, читателю добрий, какви хубави работи ни разказва г-н Славейков в туй си прехвалено стихотворение! И не си ли проси тук старогръцкото онуй изречение: замъчила се гората и родила мишка?... (точки в оригиналът, р.). Малко ли нещо е то я — един цирей. (Кажете ни — в коя махала живее г. Шишков? Ако живее в гръцката, то в тая махала не могат да произнесат буквите ч, ш и щ и не са в състояние да кажат чирка, чирей и Шишков, ами говорят цирей, Сисков и «Не се мозе, или глазен Мирцо». Така също гръците пишат после ц-то ы, р.). А ако бяха два или три, кой знай (знай или знае, а не знай, р.) как щеше да бъде!!!...» (Удивителни и точки в оригиналът, р.).

И така, като размесваме горесказаните три риторически фрази, то ще добиеме един троепостасен Найденов. За доказателство на това заключение аз ще да препечатам един твърде «хубави» стихозе, които са поместени в 3 брой на в. «Читалище» без подпис и които, както се види, са излезли изпод перото на г. Найденова, защото г. Найденов е отговорен редактор на тоя вестник. Четете!

I

И свят, и славен (,) и велик,
И вечно траи паметник
Въздигнѣ в българский народ
На себе си чуждий Странгфорт!
А що? ти наший *безименний*
Какав си дигнал паметник? —
Дела са ти *обрашнени* (?? ?);
Заслужи срам, укор и вик.

II

Не е елмаз все що лъщи,
Ни птица високо що лети;
Не шипък вонещ е оно,
Що е кат' шипок алено.

Кланяй се, г. Сапунов III! Ти досега мислеше, че гъбите и ритмите могат да растат само по Букурещ. Не е тъй, мой брайно! Ние се надееме да поговориме до неделя за тие дела още малко; а сега ще да помолим г. Славейкова и г. Шишкова да ни явят що е *освен*, що е *поне* и що е *оба*че? Ако тие мъдrecи ни кажат вярно значението на тие думи, то ще да им харижеме по едно пискюлче.

(Независимост, г. III, брой 38 от 9 юни 1873 г.)

[ЖЕНСКИТЕ МОНАСТИРИ СА СТАНАЛИ ПУБЛИЧНИ КЪЩЯ]

Разказват, че калугерите ходят през сирница без учкури. Ако е сичкото това истина, то нашият несъществуващ синод би трябвало да им купи по една празна бъчва; а ако не е истина, то русчушкият богослов г. Тодор х. Станчов се обясва да им напише похвална химна и да я изпроводи на калугерките в калоферските женски манастири, за да я турят на псалтикия¹. Разказват, че тия калугерки имат голяма наклонност да пеят химни на увеличителите на човеческият род.

Но да оставиме шегата настрана. Питане е, ако калугерите ходят през сирница без учкури, то с каква особеност се отличават през това време калугерките? Един калоферец отговаря на тоя вопрос следующето:

«Калугерките из нашите два манастиря са най-достойни за уважение през сирница. Знаеш ли ти, мой мили брайно, че в това време тия калугерки излечават стотина младежи от различни болести, а най-повече от пъпки по лицето и от възпаление на очите? Знаеш ли ти, че ако в нашият градец да не би съществували женските манастири, то нашите младежи не би имали де да пият ракията си де да ядат бадемът си, а напълнили би кавенетата и изчапкънили би се окончателно? Най-послед, знаеш ли ти, че ако да не би били калугерките, то нашите младежи би заборавили своите народни песни, като напр. «Момиче, момиче, бяло Иваниче», «От де да начена, ах, любезна моя», «Смок свири на върба», отурчили би и езикът си, и нравите си, и мозъците си, и останали би само със своето «Чам-чам-дибинде»²?

Сичкото това ви доказва твърде ясно, че калугерките са

¹ Източно или църковно нотено пение; книга с църковни песнопения.

² Напев на турска песен.

полезни същества и че женските манастири, особено в Калофер, са необходими в сяко едно отношение.

Когато се разболя наш Тинко, то аз повиках кир Рашка чак из Пловдив. Дойде нашият учен доктор, погледа болният, почука му гърдите, каза му да си извади езикът, побара му ръката и рече:

— Тряба да го оженим по-скоро.

— Как ще да го оженим, когато той не е спечелил още ни калпав бешлик¹? — казах аз.

— Само евреите женят синовете си на осемнайсет години — каза майка му.

— Ако не щете да го оженим, то го изпроводете в един от женските манастири да си поиграе с христовите невести — каза докторът.

Помислих, помислих, и съгласих се. Дете ми е. . . Един ден аз повиках в къщата си игуменицата, която ми е малко роднина, и казах ѝ:

— Слушай, лелю Евгенийо! Тинко е болен, а докторът ми казва да го ожена. Ти и сама вече знаеш, че годините му са още малко.

— Разбирам — каза добрата и умната жена. — Годините му са малко, а дяволийките му са много. Така ли е? Изпроводи го в манастиря да си поиграе с момиченцата.

Изпроводи го. След една неделя момченцето ми оздравя.

— Болят ли те още гърдите, Тинко? — го питам.

— Болят ме още малко — казва той, но лицето му изглежда вече весело.

Лъже ме. Усладило му се е манастирското спокойствие и уединение.

Когато умря баба ви Кръстанка, то и мене захвана да побоява то кръстът, то слабините, то гърдите. «Хайде да попостя малко» — си помислих аз и варих си ахтапод сориз. Ето ти и леля Евгения.

— А-а-а! — извика тя, като видя моята гозба. — И ти си захванал да постиш и да спасяваш душата си! Добро е то, В една стара книга се говори, че господ прощава на човекът сичките грехове освен един. Ако един човек иде при жена, то е крив не той, а неговата младост и сила; ако някой човек открадне или убие, то е крив не той, а неговата бедност

¹ Турска монета от 5 гроша.

или неговото възпитание; а ако яде блажно в петък, в сряда и през постите, то е крив той сам. . .

— Остави ти своята стара книга и кажи ми какво да правя — казах аз. — Ти не знаеш още какви причини са ме накарали да постя. Знаеш ли ти, че и мене е хванала Тинковата болест? Откакто е умряла покойна Кръстанка, то аз ходя ни жив, ни мъртъв. Ето каква причина ме е накарала да постя и да ям ахтапод.

Леля Евгения погледа в очите ми лукаво, поусмихна се малко, тури си дясната ръка на гърдите, въздъна лекичката и проговори:

— Постното ядене не помага. Ти и сам вече знаеш, че ние в манастирят никога не ядеме блажно ядене, а питаш ли ме какви съблазнения съм аз претърпяла досега от дяволът? Дядо ти архимандрит Хрисанд ми казваше да не ям и дървено масло. Пет месеца не ядох. И що? Дяволът се още си върши работата.

Случи ми се да ида в Пловдив по манастирска работа. «Хайде да ида при рилският духовник и да се изповядам» — си помислих аз и отидох. Духовникът беше висок, черноок и млад човек.

— Какво имаш да ми кажеш? — попита той.

— Съблазнява ме дяволът — казах аз. — Рядко преминава нощ да не дойде при мене и да ми не направи някоя пакост. И молих се, и по четири павечерки четох, и по сто поклони правих, и дървено масло не ядох, и мощи турях под главата си — нищо не помага.

— А как мислиш ти: хората ли са по-мили за бога, или дяволът? — ме попита той.

— Хората — казах аз.

— По-добре е да сътвориш блуд, нежели да имаш дело с лютата сатана — каза духовникът и погледна на ръцете си.

Аз почервениях от срам и не знаех какво да проговоря.

— И мене от някое време насам е захванал да съблазнява един женски дявол, но аз твърде скоро ще да го изпровода изново в пъкълът — каза той и прекръсти се смирено.

— Не зная — казах аз, чегато той ме пита нещо!

— Какво не знаеш? — ме попита отец духовник. — Ние сме и двамина калугери. . . По-добре е да съвориме блуд между себе си, нежели да оскверниме *някоя* чужда къща и

да развалиме семейното щастие на някой православен христенин.

Умен и разсъдителен човек беше тоя духовник.

— Това ние можеме да направим твърде лесно, но в една книга се говори, че ако някой черноризец целуне някоя жена и ако някоя калугерка целуне някой блудник, то в устата им ще да бъде належащо разтопено олово — казах аз.

— Но ние няма да се целуваме, — каза духовникът. — Аз ще да си вежа устата с кърпа.

— И аз така — казах аз.

— Трябва да ти кажа и това, че дяволските съблазнения са твърде големи. Когато се съблякохме и когато си легнахме, то ми притемня пред очите и аз дръпнах кърпата от устата си... Такива са хорските сърца.

Леля Евгения погледа към небето, въздъхна още два пъти, побара гушката си, сви устните си и проговори:

— Преминаха вече оние грешни времена! От това време аз захванах да държа понделниците и да правя сяка вечер по триста поклона.

— Види се, че рилският духовник е имал големи достойнства, когато те е накарал да държиш понделниците и да мяташ по триста поклона — казах аз.

— Е, какъв си ти! — каза леля Евгения. — Аз съм вече стара жена... Остави ме да спася греховете си. Не закачай ме.

— Ако ти да би била малко по-млада, то аз би знаел какво да правя, но... Я заведи ме ти в манастиря и полечи ме.

Леля Евгения измени своята политика.

— Няма да те заведа — каза тя. — Ти си лошав човек! Преди една неделя си седнал да разказваш на устабашиите¹, че манастирът ни е станал *лошава* къща, че калугерките се занимават с блуд и че захарлийските бакърджии дохождат в манастирите ни не да се молят богу, а да правят блуд с калугерките. Кажу ми, моля ти се, защо не пуснахте бакърджиите да преспят в манастирът, а затворихте ги в говедарникът? Ако захванете да правите и занаят подобни безчиния, то манастирът ни твърде лесно може да запустее. «Вие живеете безчестно», казвате вие. Ако би живели като вазе, то манастирът ни отдавна вече би се съборил — ви казвам аз. Питаш ли ме ти как сме събрали сто и седемдесет хиляди

¹ Първомайстори, глави на еснаф.

гроша за обновлението на храмът и за украсението на келиите? Народът не дава вече за свещи, за дървено масло и за темян.

— Прости ме, леля Евгенийо! Още веднъж ние никого вече няма да затваряме в говедарникът. Дозволи ми да целуна ръката ти. Бъди милостива, «яко подобае духовной особы». Бакърджините бяха затворени за инат. Вие твърде често бивате по-милостиви към чужденците, нежели към своите собствени граждани и към своите епитропи.

Леля Евгения промени изново своята политика.

— Не оплаквай се — каза тя. — Ти твърде добре знаеш, че аз досега нищо не съм жалила за тебе. Кой излечи Тинка, а? Целувай ръка и искай прощение.

Когато аз хванах ръката на леля Евгения да я целуна, то тя ми постисна двата пръста с особено значение и целуна ме по челото. Старото гюбре се разгорещи. «Тряба по-напред да си отворя капията, а после вече да вървя напред» — си помислих аз и хванах леля Евгения за брадлето. После това произшествие сичкият манастир стана мой.

Женските манастири имат и друго още по-важно значение. Ако да не би били тие манастири, то владишките дякони, градските чапкъни, турските хайти, триесетгодишните ергенчета, амбарлиите¹ и учителите би захванали да се катерят и по жените ни. Българската поговорка казва, че „ако не би били на тоя свят калугерките, то би захванали да «отдяват» попадините». И така, ако българите желаят да се не разпространи развратът между самите им семейства, то тие трябва да залегнат, щото в всеки един град да се основе по един женски манастир. Освен сичкото това, женските манастири са «зело» полезни и за православно или «ортодоксалното» духовенство въобще. Да ви разкажа едно важно историческо произшествие. Един циганин отишъл в един метох да търси архимандритът за своя частна работа.

— Хандримандри е дома си? — попитал той.

— Няма го — му отговорили.

— А жена му е дома си? — попитал.

— Какво бръщолевиш ти там! Нема архимандритите имат жени!

— А с кого той прави децата си? — попитал циганинът зачудено.

¹ Шивачи на дрехи за войската, живели в Цариград в общи помешения, наречени хамбари.

Тука аз съм длъжен да забележа, че циганинът не може ни да си въобрази, че на тоя свят съществуват и такива хора, които правят децата си по чуждите ишлици.¹

— Кажете ми де, кой ражда хандримандритските деца? — повторил циганинът.

— А за какво са женските манастири? — го попитали.

— А-а-а! Разбирам, разбирам — казал разумният циганин. — Хандримандритите, кадиите и мюфтиите² не държат в къщата си загорели от слънцето и работни жени, а белолици чернооки ханъми.

Разбира се, че кир Манго е имал пълно право.

Сега ние сме длъжни да разгледаме мнението на нашият калоферски приятел и да го предадем на най-строгата критика. И така, потребни ли са на българският народ женски манастири и нужни ли му са такива калугерки, каквито съществуват днес? Преди няколко години пловдивският архиепископ Хрисанд беше отговорил на тоя вопрос така: «Светските хора нямат никакво право да се мешат в духовните дела. Щото е одобрено от съборите, то не може да се критикува.» Идете после това и разберете премъдростите на гърците! Ние би желали да знаеме, на кой събор се е признала необходимостта на женските манастири? Женските манастири са основани от фанариотското духовенство, което е желало да има по сичка България свои станции, свои постелки и свои масрафчийници³. Калугерките са сѐ по-хубавички и по-чистички от попадите, които твърде често имат по десетина деца! Знаели са нашите присноблажени фанариоти де зимуват раците!

А какво мисли да прави нашата екзархия, т. е. нашето духовно началство с тие манастири! Мисли ли то да прекрати фанариотският разврат и да очисти *черковата* от подобни съблазнителни гнусоти или не? Най-после, мисли ли то да бъде християнско и човеческо или ще да се ръководи по програмата на най-гнуснавата деморализация? Фактически е вече доказано, че женските манастири са станали публични къща, из които сяка година се хвъргат в заходите по няколко стотини деца.

Чакаме отговор.

[Независимост, г. IV, брой 16 от 2 февруари 1874 г.]

¹ Рабогилници, употребено в преносен смисъл.

² Върховни верски съдии.

³ Турски финансови органи.

[ДА ПОГОВОРИМ ЗА ДУХОВНИТЕ АЙГЪРИ]

Оная неделя ние говорихме за христовите невести, а сега сме длъжни да поговорим за духовните айгъри.

Секи умен и разумен човек трябва да е попитал себе си барем веднъж през своят живот — защо и за какво съществуват на тоя свят калугерите, за кого са тие полезни и кому са тие потребни?

На тоя вопрос отговаря една пловдивска вдовица със следующите думи:

— Ако да не би били на светът калугерите, то прясната риба би се воняла, зехтинът би гранасял, множество плодови утроби би останали безплодни, старите вина би станали резил маскара, а градовете би останали без въртокъшници. Вие твърде добре знаете, че множество млади и зелени жени и момичета имат през животът си такива минути, в които трябва да се уплаши и самата природа. В тие минути са потребни здрави хора, черни бради, дълги молитви, пост и бдение.

Аз имах една приятелка, която живееше на св. Константин и която беше здрава, млада, червена и хубава женица. Тряба да ви кажа и това, че тая жена нямаше повече от двајсет годин, а мъжът ѝ, кир Паскал, отдавна вече беше заприличал на гнила ябълка или на руски скопец. Кир Паскал беше късав и имаше черни, едри и гнили зъби.

— Олеле, боже, как ще тая сирота женица да живее с тоя хубостник? — казваха хората и воздишаха.

— Тая жена няма да проживее повече от две години — каза градският доктор.

— Бог е всемогъщ — каза отец Никифор, който беше дошъл в градът ни за просия. И наистина, моята приятелка и после венчанието си цъфтеше като лале воя градина, като

трендафил в Калофер, като игличина на Стара планина. Чуди се светът и мае се.

— Тая жена няма ни сърце, ни душа, ни елинско образование — казваха нашите млади и гиздави ергенчета, които се учеха при кир Ксанта.

— Копринените фустани и маргатарът са в състояние да ослепят и най-живите сърца — говореха коконите. А кир Паскал се перчи пред тие завистливи хора, вдига веждите си, надува устните си и бърчи си под мустак:

— Жената е направена от бога не така, както е направен мъжът. Купи ѝ различни труфи, дай ѝ сичките нужни потребности, гледай ѝ в очите и не се бой от нищо.

— Е-е-е — казваше в това време владишката перачка кераца¹ Аника, — жената е дяволско коляно! Видял ли си ти какви чудеса правят през март котките? Храниш я, милваш я, държиш я на топло, постилаш ѝ меки дюшеци, грееш я около пешта; а когато ѝ дойде времето, то тя подвива опашката си оставя те да се бориш сам с мишките. И прошавай ти не казва.

Един ден из градът ни се разчу, че моята приятелка е полудяла, че кир Паскал е ходил на Марица да се удави и че един от владишките дякони се е завзел да излечи и мъжът, и жената. След няколко месеца кир Паскал остави тоя свят и пресели се в гръцкият рай; а моята приятелка оздравя и накръви се като попова свиня. Видите ли сега, че калугерската молитва е и всемогъща, и богоприятна, и полезна?

Друг пример. В нашият град живееше един твърде богат човек, който нямаше дечица и който желаше да ги има. Един ден това негово желание приняло такова беснило, щото той се решил да напусне жената си и да потърси някоя по-плодовита нива. Отишъл при владиката и казал му:

— Агие деспоте, аз имам намерение да напусна жената си.

— А за какво, синко? — попитал владиката.

— Няма деца — отговорил чедолюбивият баща.

— Яловите жени почти сякога биват по-хубавички от плодовитите — казал владиката.

— Аз искам да добия наследник и да му дам имането си, което е останало от баща ми и от деда ми.

¹ Госпожа.

— Ако е така, то аз те съветовам да почакаш още малко. Отдавна ли си се оженил?

— Има вече шест години.

— Още е рано. Аз имах една сестра, която роди след петнайсет годин после венчанието си. А знаеш ли какво направи? Тя даде пет хиляди гроша на манастирът Кирик и Юлита, пет хиляди гроша на Бачковският манастир и три хиляди гроша на св. Богородица. Направи и ти същото.

А знаете ли какво се случи после сичкото това? Стучи се това, че жената му роди шест деца — три момчета и три момичета. Тя роди две деца даже и тогава, когато беше вече вдовица и когато мъжът ѝ нямаше от какво да се оплаква. Мнозина говорят, че децата ѝ не приличат на баща си и че най-голямото ѝ момченце има голямо сходство с владиката. Сичкото това е истина, но дядо Агатангел казваше, че господ е благоразположен повече да слуша владичите, нежели греховните хора. Това е така. Ако тая жена е родила чрез молитвите на владиката, то и децата ѝ трябва да приличат на него.

Манастирите са още по-полезни за хората и за техните чудни желания. Аз познавам стотина жени, които са станали плодовици само затова, защото са ходили по манастирите и защото са се изповядвали пред духовниците.

Да ви кажа няколко думи и за себе си. Моят мъж беше голям пиенец и страшен капасъзин¹. По осем пъти на денят ме биеше. Един ден аз не можах вече да търпя, отидох при владиката и разказах му своите страдания. Тряба да ви кажа и това, че в онова време аз приличах на карловска ябълка. Владиката ме погледа малко, понамигна ми с лявото око, покани ме да седна и каза ми полегичка:

— Ако послушаш моите съвети, то аз ще да направя мъжът ти по-мек и от памукът. Искаш ли?

— Искам — казах аз.

— Ако е така, то ти трябва да останеш няколко деня в конакът ми и да се покоряваш на моите заповеди.

Останах. На другият ден владиката повика мъжът ми, прочете му една дълга молитва и затвори го. След една неделя моят благоверен съпруг и наистина стана по-мек и от памукът...

¹ Негодяй.

— Грехота е, агие деспоте, да правиш с мене такива неща — казах аз една вечер.

— Аз ще да се помоля и за твоите грехове — каза той.

Пристанах аз. Секи човек е длъжен да отвърща добро за добро и зло за зло.

Друг път ми се случи и друго нещастие. Един ден моят мъж дойде пиан като кацар. Когато го погледнах, то ми се повдигна под лъжичката и аз се потреснах. «Никога аз няма да легна на една постеля с тоя циганин» — си помислих аз и побягнах у майка си. В онова време и аз бях заприличала на бясна свиня.

— Ти трябва да идеш в някой манастир и да накараш калугерите да ти почетат, — каза нашата комшийка кокона Станка. — И с мене твърде често се случва подобна болест. Откакто е умрял кир Яковаки, то сичките манастири съм обиколила! В последното време, хвала богу, ми поолекна малко. В Бачковският манастир живее един христолюбив воин, който може да укроти и самата сатаница. Иди при него, поздрави го от мене и помоли го да ти помогне.

Послушах я и отидох. Не преминаха нито десет деня, а аз вече живеях с мъжът си и слушах неговите заповеди. Тряба да ви кажа и това, че после това и мъжът ми захвана да ме обича повече. Калугерската молитва е твърде угодна на бога.

Аз съм слушала досега мнозина да говорят, че калугери трябва да стават само слепите, хромите и старците. Не е то така. Старецът и слепецът не могат да бъдат полезни ни на себе си, ни на другото. Да ви приведа и за това нещо един пример. Когато тукашните българи изгониха нашият владика, който беше твърде стар човек, то сичките кокони се радваха и благодаряха бога; а когато изгониха архидяконът му, който беше млад и здрав човек, то сичкият град се разплака. Една калугерка даже побягна с него и отиде в Цариград. Секи пловдивчанин познава Марийка Цанчева. И така старото и смрадливо гюбре не е приятно ни на бога, ни на хората.

Помислете си и за това. Ако някоя жена, някоя мома или някоя вдовица да би направила нещо с мирските кончета, то името ѝ още на другия ден би се разнесло по сичката чаршния. Калугерите не са такива. Аз съм имала работата и с владичите, и с владешките дякони, и с манастирските калугери, и с няколко игумени, и с духовниците из Рилския

и из светогорските манастири, а името ми и до днес още е останало чисто и неокаляно. Идете после това и говорете, че калугерите и манастирите са безполезни или вредителни! Ако кравите не могат без бикове, то и жените не могат без калугери. Това е вярно. «А за какво ви са мъжете?» — ще да кажете вие. «А защо са на кравите воловете? — ще да ви попитам и аз. — Сяко нещо трябва да стои на мястото си.»

Ние би трябало да предадеме и мнението на пловдивската вдовица под най-строгата критика; но о. Балабанов, който се е завзел да издава целомъдрен и елеопомазан вестник, прибърза да ни увери, че мълчанието и смирението са големи добродетели, и ние се решихме да оставим и тоя твърде важен въпрос под покровителството на х. Иванча. По мнението на отца Балабанова, манастирите са полезни и за мъжете, защото добрите вина, дебелия прасета и тлъстите ягнета твърде често спасяват и тялото, и душата. Питайте г-на Гешооглу.

Разказват, че българските манастири Св. Петка и Св. Неделя са станали масрафчийници за пловдивските чорбаджии и за г-на Йоакима Груева: разказват, че тие чорбаджии са изяли даже и мулетата на дяда Софрония; най-после разказват, че одеждите, които бяха изпроводени из Русия, са били стопени и префинени. А сиромаш отец Герасим и до днес се скита по Русия да събира милостиня и да храни «Българската аритметика»! Дядо Антим трябва да си отваря очите. Ако нашите честите чорбаджии са се решили да изядат коскоджамити манастир заедно с мулетата му, то тие са в състояние да погълнат и екзархията му заедно с архивата ѝ.

Научихме се още, че в нашите духовни школи — които са изградени само за спасението на грешниците и които са обвързани да поддържат християнството — твърде често произхождат и други по-душеспасителни сцени. Дохождат различни цигулари, свирят на посадник, пеят «Катеринке, куторинке, дека лягаш ти» и разказват различни двосмислени приказнички; а пловдивските чорбаджии, манастирските епитропи и шкембестите калугери играят без учкури, плезят се на св. Никола и подиграват се със св. Петка. В Бачковският манастир преди една година играли и голи жени. Тряба да кажем и това, че когато един благочестив християнин се оскърбил от съблазнителните сцени на христовите апостоли и когато им рекъл да бъдат малко по-целомъдрени

и по-благонравни, то негово боголюбие игуменът из манастирът св. Георги му отговорил така: «За умните хора не трябват никакви нравоучения, никакви вери и никакви манастири и калугери. Манастирите са направени само за простият народ.»

Ние се съгласяваме с негово боголюбие и хвалиме неговите убеждения, но тука се ражда един твърде важен въпрос: «Защо и за какво умните хора се завземат да лъжат простият народ, да земат парите му и да развалят нравствеността му?» Подобни убеждения могат да се родят само в главите на най-крайните шарлатани, на най-развалените сърца на най-подлите души и на най-безчестните изроди. Ние лъжеме простият народ само за това, за да ядеме хлябът му и да пиеме кръвта му. Не така ли? Както щете, а ние мислиме, че подобни архипастири са достойни за бесилницата.

Чакаме отговор.

[Независимост, г. IV, брой 17 от 9 февруари 1874 г.]

[ДА СЕ ЗАМИСЛИМ ОТНОВО ЗА БЪДЕЩЕТО НА НАШЕТО ДУХОВЕНСТВО]

О пиянствующих, буянствующих, дома
не ночующих, Бакхусу помолимся!

Нашият Христа ради юродствующи вестник «Век» ни уверява, че над България твърде скоро ще да огрее духовно слънце и че българското духовенство ще да добие над народът изново онова влияние, което е било свойствено само на апостолите. Главната причина, по която ще да се извърши и това велико чудо, е пак о. Марко цанцугерът и неговият елеопомазани вестник. Множество факти ни доказват, че тие два капуцинера са се решили с голяма твърдост и с истинно постоянство да разпространят «белоръкавично» и «напомадено» образование не само между поданиците на цар Квакуна, но и между черноризците на патриарха Мурлика. И така, отсега нататък нашето честито духовенство няма вече да вапца носът си с моравя боя и да се килка от вратник до вратник; отсега нататък нашите попове няма вече да венчават десетогодишни деца за пет оки вино; отсега нататък нашите архиереи няма вече да играят кйочек хавасъ¹ с хаджи Хайвата; най-после отсега нататък нашите дякони ще да станат по-целомъдрени и от Антония Киевопечерски. С една дума, отсега нататък нашето духовенство ще да седи смирено в келията си, ще да брони броениците си, ще да произноси името господне и ще да чете в. «Век».

О, велик еси, отче Марко цанцугере, и велики сут дела твоя! Ако ти да не би се родил в Клисуре от грешни родители, то секи от нас би помислил, че твоео божествено тяло е произлязло из морска пана. Знаеш ли ти, преблажени и препорочни отчет Марко, че твоят вестник е произвел даже и между българските патриоти в Румъния голямо впечатление? Знаеш ли ти, че даже и тукашните наши попове (йеро-

¹ Вид игра при напев.

монахи) проседяха през сирница между своите семейства и не излязяха на хорото, както то биваше през другите години? Знаеш ли ти, че даже и отец Нил се е очовечил вече и намислил е да продаде камилавката си и да си купи дървишки кюляф¹? Най-после, знаеш ли ти, че негово високо, високо преосвещение отец Мемиш паша е захванал вече да тримери, да не яде козя пъстърма и да чете догматическото богословие на о. Антония? (Превел отец Мелетия Зографски.) О, отче Марко! О, велики чудотворче! О, клисурско светило! О, русчушка камбано! О, карловско хайванче! О, болградско патриотче! О, Марковско челебийче! Та ти си бил по-велик и от Настрадаин ходжа! Знаеш ли ти, че и г. Андрич се уплаши от твоето незаконнородено дете, когато това дете му даде; да разбере, че телето никога не може да бъде мисирка? Знаеш ли ти, че даже и любимият на музите редактор на в. «Дунав», негово блаженство Енвери ефенди, е пролял цели реки умилителни сълзи, когато му се попаднал в ръцете вашият «Век» и когато той прочел в него, че Османската империя ще да бъде обезпечена от всяка една страна, «защото тя в сегашното време се намира в приятелски отношения с Русия, с Австро-Унгария и с Германия?» Сичка Европа желае мир, дядо Пафнутия желае мир, Мемиш паша желае мир, Садразам ага желае мир, х. Иванчо желае мир, г. Тиер желае мир. . . сичкият свят желае мир. Браво, отче Балабане!

Преди една неделя ние получихме по градската поща едно безименно писмо, което, както се види, е написано от някой поп или от някой калугерин, защото в него се говори така:

— Господине редакторе! Наша милост земаме перото в ръка си, за да те помолим да вместиш в достоуважаемият ваш в. «Независимост» долеизложените редовце. О, г. редакторе! Аз никога не съм играл през сирница без учкур и никога не съм се облизвал около попадните. Грехота е да нападате на такъв един човек, който желае мир не само на своите съседи и приятели, но и на своите най-върли душмани. Знаете ли вие, че аз желая мир и тишина даже и на еретиците и на богоотстъпниците? Ако не знаете, то знайте, че аз уважавам само оние вестници, които учат хората да търпят, да мируват и да не псуват никого. Прочетете в. «Век»

¹ Висока плетена шапка за мюсюлмански отшелник.

и научете се ум и разум. Подобен вестник България никога не е имала. Когато аз захванах да чета първата статия в третият брой на тоя достоуважаем вестник, то усетих таква блаженство, каквото обикновено усещам в онова време, когато кокона Марйолица ми поше главата и когато наша Еленка ми глади петите. «Тъй, отче Марко, тъй! Ние искаме мир, ние искаме спокойствие, ние искаме да ни не закача никой! — извиках аз и благослових от сѣ сърце достоуважаемият вестник. — Махнете оттука критиците, които ни не дават да спиме; изгорете живи безпокойните редактори, които искат да бъде сичкият свят честен и непорочен, скъсайте оние хлевоусти вестници, които проповядат дяволски гюрюлтии и някакъв си извънреден живот! Ние искаме да спиме, ние искаме да дремеме по дупките, ние искаме да се грееме около пещта и да си печеме нохутец то с леля ви Тодорка, то със стрина ви Иванка, то с кака ви Катеринка. Ако съм йеромонах, то не съм дявол! И аз имам душа. Но вие казвахте във вестникът си, че сичкият свят има по една жена, а калугерите ги имат по четири. Това не [е] истина. Както на калугерите, така и на миряните е позволено да земат само по три жени; а ако калугерите държат и трите в едно и също време, то от това не произлиза никаква безнравственост, защото сяка една жена иска да яде и да живее. Ако и миряните да би земали изведнѣж своите три жени, то на тоя свят не би се случвали ни бедности, ни нещастия, ни безнравственост, ни прелюбодеяния. Ако вие, господине редакторе, сте християнин и ако вашият вестник е християнски, то трябва да знаете, че нашият свещени праотец Аврам е имал няколко жени, че премъдри Соломон и неговият «псалмопевни отец» са имали по цели хареми, че множество божествени пророци са държали не само по няколко жени, че и по няколко любовници и че множество гърци свети отци са продавали «женска стока» даже и на сарацините. Прочетете византийската история и уверете се в справедливостта на моите думи. Сяка душа иска да блаженствува и да се търкаля в мед и в масло. Вие сами говорите, че секи човек е обрязан да върви напред, т. е. да търси онова, щото е по-добро, по-сладко и по-приятно. И наистина, кажете ми, моля ви се, защо се е родил човекът на тоя свят? Какво е неговото назначение и какви са неговите цели? Кажете ми, най-после, трябва ли един човек да се отказва от онова щастие, което му влиза в джебът само? Аз мисля, че

ако мое преподобие да би направило противното, то вие сами би го нарекли будала или лапнишаран. Преди няколко месеца в нашата черкова дойде една нещастна жена и помоли ме да я изповядам. Тряба да ви кажа, господине редакторе, и това, че тая жена не беше за изхвъргане и че лицето ѝ блестеше като пълна месечина. Иди ти после това и не съблазнявай се! И аз съм човек. И ето, захвана тая хубавица да ми разказва, че мъжът ѝ е тиранин, че родителите ѝ са харсџи¹ и че комшиите ѝ са безчестни хора. Кажете ми сега, не трябаше ли аз да утеша това мило създание, не трябаше ли аз да помогна на тая християнка, която искаше от мене добър съвет и положителна помощ? Ако аз да би направил противното, то би ме осъдила даже и «Добродетелната дружина», която така също има голяма наклонност към младите жени, към чернооките вдовици и към дебелокълките готвачки.

Но да оставиме това и да продължиме своят разказ. Когато аз погледах с особено внимание на моята черноока гостенка, то лигите ми потекоха чак до кочанът на брадата; очите ми се наляха с кръв и захванаха да гледат като през мъгла; а десницата ми се изплъзна и хвана божиято създание за бялата ръчица... Тряба да ви кажа, господине редакторе, и това, че аз ходя без учкур не само през сирница, но и през сичкото лято. От оная сладка и приятна минута моята гостенка захвана да подхожда при мене твърде честичко и да ме моли да ѝ прочета «успокоителната молитва». Ето каква е работата. А вие сте повярвали на моите неприятели и седнал сте да ме критикувате и да ми вадите очите! Иди после това и прави добро на хората. Ако да не би бил аз, то би се намерил други. Даже и слепият поп от свети Минна не би се отказал от подобно кърпенце². Но защо да е нашият духовник! Защо да е нашият български поп! Защо да е наш Мурджо! Ох, завистници, завистници! Вие мислите, че аз не зная кой ме е наклеветил пред вазе? — Зная, зная и пак зная... Мене е наклеветил или негово високопреосвещенство, или учителят, или псалтът. Секи из тях ми завижда. А я ги попитайте вие — какво би направила тяхна милост, ако би била на моето място? Не видите ли вие, че негово високопреосвещенство се облизва като котурак пред всяка хубавичка женица? Не видите ли вие, че хри-

¹ Негодници, хаймани.

² Прясно късче.

симният учител твърде често прескача през чуждите прагове и не дава мира на православно и на христолюбивото духовенство? Най-после, не видите ли вие, че псалтът е готов да извади на кърча и последното око? Ох, завистници, завистници! Тежко е, господине редакторе, да слугува млад и здрав свещеник на православните христени! Ако аз да би бил католик, то сичко би се изменило. Нашите ортодоксални христени (псалтът и учителят) са седнали да крипикват действията на поп Нила (поп е роден из Русчук) и да ми разказват, че «негово боголюбие» (тая титла е земена из в. «Право») е станал католик и окатоличил е няколко български села из солунското окружие на инат на *Русия*. «Животно! — викат тие. — Тоя изрод е достоен за бесене! Честните хора се стараят да съединят българският народ в едно цяло и да увеличат силите му, а различни красти — които отдавна вече са станали противни и на хората, и на бога — са седнали да правят всевъзможни интриги и да опропастяват бъдещето му.» Нека си викат. Аз от сичкото си сърце одобрявам действията на негово боголюбие. Секи вече знае, че католическите калугерки са и по-хубавички, и по-гиздавички от нашите. Аз имам познанство с тяхна милост. Мене ми се харесва у католиците и това, че миряните им нямат никакво право да се мешат в делата на духовенството и да му подливат вода по женските манастири. Освен това, католическите патери¹ ходят и зиме и лете без учкури. О, господине редакторе, сладкодумни, приятни и сладострастни са католическите калугерки. Преди няколко месеца аз се бях запознал с една българска калугерка и наредил бях си вече работата. . . Но. . . Срам ме е и да ви разказвам. Когато и погледнах краката, които бяха обути в мъжки харизани чизми, то тутакси ми мина пощявката. У католическите калугерки не е така. Тие калугерки приличат на сарма, която обикновено се свива у нас на бѣдни вечер. Крачката им са малки; ръчиците им са бели и имат дълги пръсти; а страните им имат малък мъхец, какъвто обикновено се среща у прасковите. И така, който познава добре човечеството, а особено жените, той трябва да се съгласи с мене, че негово боголюбие отец Нил е достоен за уважение и че секи разумен човек би трябало да направи същото. Ох, завистници, завистници! Ако аз да не би имал три семейства, то

¹ Католически свещеници.

отдавна вече би последувал примерът на отца Нила. Преди три години аз имах такава една унгаройка, която би накарала даже и отца Аверкия да стане дервишин. Ето какви са католиците и католичките.

Но вие казвате, че нашата черкова е заприличала на публична къща и че даже и децата из училището са захванали да ми се подсмиват и да ме подиграват. О, завистници, завистници! Ако ваша милост не желаете да гледат децата ви съблазнителни сцени, то вие сте длъжни да ги изпровождате да се учат малко по-късничко. Моето семейство дохожда при мене вечер, а отива си заран, следователно вашите деца, ако само да би дошли малко по-късничко, не би видели ни сухо, ни сурово. Не знаете ли вие, че учителите ми са големи неприятели? Ако вие, господине редакторе, се съгласите да печатате моите писма, то аз ще да ви открия и много други неща. Прощавайте.»

Това писмо ни накарва да се замислиме изново за бъдещето на нашето духовенство и да си предложиме следующите два вопроса: 1) Православна ли е българската черкова в Букурещ или е католическа? 2) Ако е тя православна, то защо не земе един женен поп и да му даде средства да прехрани децата си? Тие два вопроса ще бъдат решени друг път.

[Независимост, г. IV, брой 18 от 16 февруари 1874 г.]

[СТАРА ПЛАНИНА РОДИЛА МИШКА]

Калино Радо, малино,
що платно тъчеш и плачеш, —
дали ти се нишка скъсала,
или ти се бърдо строшило?

В старите времена, когато на тоя грешен свят са произхождали още различни чудеса, то Стара планина обявила на своите гори, реки, долчинки, скали, орли, овчари, ловчии, зверове и др., че нейна милост е намислила да роди дете, което ще да избави българите от фанариотските благодетели. Разбира се, че когато нейните поданици чули това съвсем изненадано обявление, то се събрали на казанлъшко поле, донесли със себе си понуда и приготвили се да посрещнат бъдещият Херкулес на Балканския полуостров. Един сопотненски хронограф (тая ръкопис се намира у дяда Аверкия Ловешки, който я е купил от леля Евгения) ни разказва, че трите сестри (Марица, Тунджа и Арда) приготвили за бъдещият херой дълга и широка риза; а Витоша, Мургаш планина, Трите чуки и Хаин боаз му ушили шапка от девет мечки. С една дума, сичкият православен свят очаквал това велико чудо и приготвял се да го посрещне с голямо тържество. Разказват още, че г. Пискуллиев написал сладкозвучна песен (по правилата на стихотворството и песнотворството на г-на Оджакова); а г. Йоаким Груев подрязал перото си и приготвил се да опише историята на това произшествие на турски език. Сичко вече било готово. Стара планина захванала да пъшка и да държи коремът си; д-р Рашко сварил лай-кучка и диво пере; а безсмъртните нимфи от Тепе-алтъ засукали ръкавите си и приготвили се да възприемат новороденото отроче. Тряба да ви кажа и това, че за кръстник на това отроче е бил избран г. Цоко Каблешков. А знаете ли кой е тоя Цоко Каблешков? Ако не знаете, то аз трябва да ви явя, че тоя човек е онзи велик мъж, който е изял манастирите на дяда Софрония, т. е. Св. Петка и Св. Неделя, заедно с мулетата им. Мюзина ни уверяват, че в

това патриотическо дело са участвували още покойни Павлаки Куртович, непокойни Йсаким Груев, словеснейши г. Рашко икиминът¹ и негово високоблагородие Тодораки Искров. Но да оставиме манастирите и да продължиме своят разказ.

Когато Стара планина захванала да затваря очите си и да иска помощ, то г. Йоаким Груев повдигнал очите си към небето, вдигнал ръката си (като гръцки сенатор) и извикал на турски език:

— Братия! Ние сме създадени от всевишният да видиме велики неща; ние сме орисани от орисниците да бъдем щастливи; ние ще да добием любов и уважение по сичка Европа! Даже и стрелчани, които отнемат мерите на копрившени и които са надъхвани от републикански дух и от революционни идеи, ще да подвият опашката си пред нашият Херкулес и ще да прехапят езикът си. А какво ще да кажат сопотненци, когато видят нашето отроче и когато се уверят, че нашата всеобща майка Стара планина се грижи не само за благосъстоянието на пловдивските челебии², но и за зелето, за рапонът и за чушките на сичките крачуле въобще? Аз съм уверен, братия, че даже високо намържденият Казанлък ще да остави своята досегашна политика и ще да въведе в училищата си иншата³ и великите произведения на Настрадаин ходжа.

Знайте и това. Ако твърдоглавите и самолюбивите чирпанци намислят да разпространяват и занаят своите вредители за нашата монархия идеи, то ние ще да помолиме нашата майка да заповяда на своето младо отроче Херкулеса II да им обяви война, да ги разбие и да ги изпроводи в Деари Бекир на заточение. Ние сме длъжни да помолим негово величество да обяви война и на звучната метода, коя е внесена в нашето царство от Манчовите еретици и от различни други анархисти.

В нашите училища трябва да се вождат само оние ръководства, които са написани и преведени от мене и които са напечатани от г-на Христа Данова и С-ие в Пловдив, в Русчук и във Велес. Колкото за оние младежи, които въстават против катехизисът и против гръцката граматика, с нейните *типти и перистомни*,⁴ ние сме длъжни да ги оставиме в ръце-

¹ Лекарят.

² Господа; почетно звание за заможни хора.

³ Ръководство за съчиняване.

⁴ Поеги и предстоятели.

те на г-на Тодораки Искрова, който е приготвил в конакът юзда и за техните уста. И наистина, кажете ми, можеме ли ние да проживеем на тоя свят без пространният катехизис на митрополита Филарета и без гръцката граматика? Аз мисля, че не можеме. Ако да не би бил введен в нашите училища православният катехизис, то учениците би пощрък-лели и захванали би да бият учителите си с камъни. Който иска да научи един урок из катехизисът, той трябва да седи няколко дена на едно място и да гълта «умни и разумни изречения», следователно той няма вече време за дяволщини. Разбирате ли ме сега? Гръцката граматика и нейните *типти* принасят още по-голяма полза. Който изучи добре гръцката граматика и елинската христоматия (заедно с нейните схоластици), то няма вече да се срамува от своята кокона и да носи название «варварин». Докога и до кой ден ще да бъдем ние, мили мои братия българи, прости, невежествени и недодялани хора? Докога ще да лапаме мухите и да търпиме от коконите си различни попържни и всякакви унижения? Време е вече да дадем край на тие безобразия и да бъдем образовани хора. Аз съм написал даже и програма, по която трябва да се ръководи всеки един българин, който желае да има мир и тишина в къщата си и който мисли да живее щастливо и богато. Главните параграфи на тая програма се заключават в следущето: 1) Секи един българин (който желае да добие име челебия или ефендия) е обязан да бъде космополит и да зареже оние ръждиви идеи, които се наричат патриотически; 2) Патриотин може да стане само онзи, който се надее да извлече материална полза от тоя патриотизъм (изсичко се види, че Йоаким Груев се е излупил из черупките на нашата «Добродетелна дружина») и да добие име «благатичък» или «честитичък»; 3) Той не трябва да се кара с гърците, ако само има от тях интерес и ако жената му не обича да говори български; 4) Той трябва да бъде низкопоклонен даже и пред оние турски чиновници, които са обесили баща му и които са яздили майка му; 5) Той трябва да изучи иншата и турската история, която е написана от мене и която е назначена за първоначалните български школи; 6) Секи челебия е длъжен да се ожени за гъркиня или за огърчена българка, защото само в такъв случай той ще да окастри и облагороди своята груба българска натура...

— Това е истина, това е света истина, извикал г. Тодораки

Искров. — Когато аз не бях още в конакът сандък-емини¹ и когато не бях се още задомил, то в главата ми се въртяха различни народности и всякакви българщини; но дипломатиката на турските ефендиета и редките способности на моята «чирознейша» съпруга ме излечиха от тая болест и накараха ме да се грижа само за себе си и да стана човек.

— Какви сте вие българи, когато говорите в къщата си гръцки и когато презирате езикът си и народността си? — говорят нашите селянчета, които са изпроводени от бащите си в градът ни да се поизпедепчат и да станат хора. Вижте им умовете, та им кройте аби! А за какво ми е вашата българщина? Ако аз да би бил градски чорбалгия или баш-кятапчия² (какъвто е г. Груев), то работата би била съвсем друга, Така ли е, куме?

— Така е, така е — отговорил Цоко Каблешков. — Аз не мога да живея без тая българщина, защото съм принуден да ям и защото моята кокона има голяма наклонност да продава по градът кисели краставици. Ако манастирите св. Петка и Св. Неделя да не би били български, то наша милост никога не би посмяла да изяде и мулетата на отца архимандрита. И така, одному е полезна българщината, а другиму митарствата на блаженна Теодора.

Сичкото общество ръкопляскало на нашите велики оратори и решило се да помоли новороденото отроче да награди: Йоакима Груева с червени емени³ и със зелен пояс, Тодораки Искрова с една везаница чирози и с десетина мекия от спанак, а Цока Каблешкова с една паница прокиснало мляко и с крив гьопценски чубук.

В това тържествено за българският народ време на казанлъшко поле прискачали два куриерина с поздравителни писма от браилското българско общество (не от «Книжевното», а от «захарното») и от българската «Добродетелна дружина» в Букурещ. Един от куриерите извадил из пазухата си достауважаемият вестник «Хитър Петър», подал го на кумът и рекъл:

— Тоя вестник ви изпроважда дядо Ангелаки Савич — който обича да крие своите кирливи дрехи и който не съветова никого да ходи гол по улиците — и моли ви да прочетете

¹ Началник на каса, на финансова служба.

² Главен, пръв писар.

³ Половинки обувки с ниски токове.

неговите философии. Тоя високоучен мъж ми заръча да ви кажа: 1) да скривате своите кусури от чужденците и да си ги знаете сами; 2) да уверявате светът, че сте преподобни светии, ако вие сами и да знаете, че сте черни дяволи; 3) да се хвалите пред хората с чуждите достойнства, а своите да скривате. Когато свършите сичкото това, то вие можете да нехаеете от нищо и да се не срамувате даже и тогава, когато някой ви плюйне на брадите и когато ви каже, че вие сте за бесене.

Другият куриерин извадил из чантата си сметките на «Добродетелната дружина», които се прегледаха и одобриха от главното годишно събрание на 1 януари в 1874 гдина, по четри часът и тресет и пет минути после пладне.

— Нашата благотелна «Добродетелна дружина» ви по-здравлява, рекъл куриеринът, и желае ви мир, любов и съгласие. Тая дружина ви моли да я приемете с братски обятия и да ѝ дозволите да ви бъде касиерин. Ни една европейска компания, ни една търговска контора, ни един еврейски пазар, ни едно монархическо правителство (даже и Турция) не могат да ви дадат толкова проценти, колкото ще да ви дадеме ние, т. е. членовете на «Добродетелна дружина». Освен това, вашите капитали след седем хиляди осемстотин и шестдесет и три години ще да се удвоят.

— Капиталът трябва да се намира у назе, казал Цоко Каблешков. — Ние нямаме доверие към влашките българи. Я кажи ни ти, де са търновските болници и шуменските академии? Я кажи ни ти, какво станаха парите на дяда Силвестрия? Я кажи ни ти, какво направихте с париците на казанлъшкото училище? Вие мислите, че ние не знаеме вашите хитрости! Не е то така. Ако казанлъшкото училище не добие своята помощ от Недялковичевото имане и тая година, то ние ще да стиснеме Адженовците и ще да им извадиме душата. Какво са тие гледали? А? Сичко ние знаеме, сичко...

— Не викайте против «Добродетелната дружина», която се грижи само за доброто на българският народ и която се приготвява да ви снесе златно яйце — казал куриеринът. — Не знаете ли вие, че тая «Дружина» е намислила да отвори в Едирне гимназия със седем класове, а в Търново болница с 80 кревата? По-малко не бива... Или да е нещо, или да не бъде нищо. Членовете на нашата честита дружина се не занимават с малки неща, защото и техните проценти са велики. След 840 години България ще да добие от тая дружина

едни вълнени чорапи, един чувал с ориз, едно каче с хурми и едно бяло калпаче. Какво искате повече?

В това също време пред събранието излязъл г. Василий Стоянов, потъркал с длан очите си (ушка го болят от извънредните литературни работи), показал зъбите си и извикал:

— Дружеството, дружеството! Спасението на България се заключава само в дружество!

— Иди ти поврага със своето дружество — казал *куриеримът* на «Добродетелната дружина». — Да са живи процентите.

— Иди ти и разговаряй се с диви хора! — отговорил г. Стоянов.

— Ако не успее дружеството, то ти можеш да дойдеш в Болград и да станеш професор, защото болградчани се не гнусят от никакви миризми и защото г. Антон Парушев е велик човек — казали болградските представители.

— Да е жив Болград! — извикал г. Стоянов. — Болград, Болград? Само в Болград се заключава спасението на България! После тия възклицания г. Стоянов завел болградските училищни настоятели настрана, пошепнал им нещо си на ухо и приближил се изново до главните членове на събранието.

— Земете ме за деловодител — извикал той. — Моето специално занятие е деловодителството. Министерският син и императорският кочиашин ми рекоха веднъж — когато аз кръстосвах улиците по Прага, — че аз имам деловодителски способности.

— Иди ти безтрага със своите министерски синове и със своите императорски кочиашин! — извика г. Йоаким Груев. — Който не знае иншата и премъдростите на Настрадаин ходжа и който не се е учил по програмата на пловдивското училище, той няма право да служи в нашето царство.

— Ние се учиме по звучната метода на г-на Манчева, следователно вашите души са оскърбителни и за нас — казали свищовските представители.

— Хайдете да им обявиме война — извикал браилският представител на «Хитър Петър».

— Война, война! — извикала редакцията на в. «Век».

— Вие сте заборавили, че се намирате в свещеното жилище на една нежна жена, която се приготвява да роди — проговорила леля Евгения. — Не карайте се... Дядо ви Аверкия не е такъв.

— С вашите кавги вие твърде лесно можете да разстроите

нервите на родилката и да я накарате да оплаче дните си, казал доктор Рашко.

— Ражда, ражда! — извикала Рада Гугова и плеснала ръцете си.

Сичкото събрание обърнало очите си към родилката и възцарило се мъртво мълчание.

— Роди вече, роди вече — извикал кумът.

— Какво роди? — попитал куриеринът на «Добродетелната дружина».

— Мишка роди, мишка роди, мишка роди — извикали пловдивските патриоти и разбягали се от страх.

[Независимост, г. IV, брой 20 от 2 март 1874 г.]

[БЪЛГАРИЯ ИМА
И БРЪСНАТИ МУСТАКИ,
И КОСМОПОЛИТИ,
И ГРЪЦКИ ОРАТОРИ]

Нашата администрация, която в последните няколко месеца е удовлетворена от своите предплатници в сяко едно отношение, е намислила да даде на всеки български патриотин по едно червено яйце (за Великден) и да му изпее по една благодарителна химна. Хайдете да захванеме. Първо яйце, което е снесено от камилско птиче и първата химна, която ще бъде написана от г-на Ангелаки Савича (гл. «Хитър Петър»), ние мислиме да поднесем на етрополският космополит с бръснатите мустаци), който има чест да украсава Браила и който има обичай да дава ум и разум даже и на оние хора, които го не питат и които го не познават. Химната ще да бъде написана на гръцки език, защото етрополският космополит е праунук на онзи овен, който е бил донесен в старите времена от гръцките паликарнета¹ из Колхида за неговото златно руно. Съдържанието на химната ще да бъде следущето:

«О, ти, велики и славни човече! О, ти, украшение на Браила, слава на Елада и гордост на Етрополе! О, ти, велики мислителю, славни човеколюбче и всемирни чудотворче! Олимпийските богове и богини ти са дали сичко, природата те е възвисила до космополитизмът, а мозъкът ти е обръснал мустаките. Секи из нас знае, че в твоята глава се въртят големи предмети, дълбоки кладенци, едри биволи, позлатени тенджери, мермерени стълби, брилянтови корони и пр., и пр., и пр. Ти не обичаш малките и бедните предмети, защото тие предмети изискват помощ и поддръжка; ти не почитааш своите собствени родници, защото «тяхна милост» са сиромаси и защото доволно често безпокоят «твоя милост» да им купиш сви-

¹ Младежи.

ня за Коледа и яйца за Великден; най-после ти не уважаваши своят собствен народ, защото в своята тиква царува златното руно на колхидският овен. Нека ти дава господ бог здраве и живот! Ако гърците да би били честни хора, то тие би трябвало да ти направят паметник със следующият надпис: «Тука лежи бялото биче (т. е. бог Юпитер), което едно време беше председател на гръцкото човеколюбиво общество, което *мляскаше* в гръцките събрания със своите бебешки устни риторически сказки за гръцкото произхождение на етрополците и което търсеше с голямо старание по браилските улици поясът на богиня Венера». А какво щат да ти направят българите, които ти кориш така немилостиво и от които се отказваш така безсовестно? Ако етрополците да би били човеколюбиви хора (космополити), то ние би ги посъветовали да си обръснат веждите и да те поменат по индийските обреди. За космополитите даже и кравите (не Парушовите, а индийските) трябва да имат религиозно значение, ако само тие крави са изучили добре гръцката граматика и ако са пасли трева по Колхида.

— Аз не съм българин, защото българите са «джанабети»¹ и защото българският народ няма ни история, ни царски дворци, ни образовани мъже, ни златни руна, ни фабрики за чирози, ни вселенски патриарх, ни светии, ни миропомазници — казваш ти, велики космополите, и не срамуваш се даже и от своите нови приятели, които те обичат само затова, защото помагаш на тяхната народност и защото си български измет.

Мнозина говорят, че българският народ не върви напред и че неговото положение става из ден на ден по-критическо и по-незавидно. А може ли сичкото това да бъде другояче, когато България има и бръснати мустаки, и космополити, и гръцки оратори, и гръцки благодетели, а няма нито свои верни, нито свои честни синове? Ако ние продаваме народността си без никакви причини, ако се отказваме от името си без никакви побуждения и ако поддържаме своите неприятелли без особена нужда, то може ли да напредне народът ни и да бъде достоен за уважение? Нека господ бог ни дава ум и разум!

Второто яйце и втората химна ние мислиме да харижеме на галашките българи, които се задължават да ги поднесат

¹ Проклетници.

г-ну Михайлову на втора Пасха и да го поблагодарят за неговите извънредни благодеяния, които е той направил на училището им и на черковата им и пр., и пр. И така, слава и чест на тоя велики патриотин и голямо благодарение на Търново, което го е родило! Когато негово благородие г. Михайлов намисли да остави Галац и да се пресели в царството на Орфея, т. е. когато «негова милост» се реши да иде при о. Максима, то българското «Книжевно дружество» ще да изпроводи над сандъкът му одного от оние свои «действителни членове» — които имат атестат да говорят проповеди, и които имат законно право (по законите на г-на Арнаудова ефенди) да хвалят смъртните останки на грешното човечество — да превъзнесе неговите достойнства и да пролее цели реки горчиви сълзи над неговото праведно, безгрешно и народолюбиво тяло. Разбира се, че ако тоя действителен член се не запише за член на букурещката «Добродетелна дружина» и ако не издържи экзамен в комитетът на Антона Парушева, то г. Михайлов ще да изскокне из сандъкът и ще да произведе такава също революция, каквато той произведе в 1869 година, когато се провъзгласи съществуването на гореказаното дружество. Из Галац ни явяват, че г. Михайлов е станал контрола над галашките умове и че цензурата се намира в неговите ръце. Един ден младите и енергетическите галашки мишки се решили да окачат на тая славолюбива котка какво-годе живнченце, но техният войнствен подвиг бил свършен твърде жалостно.

— Я кажете ми, кой ви е дал право да се занимавате с народни работи и да пригласявате из Браила оратори и проповедници? — извикала котката.

— Ние не сме викали никого... Ние не сме криви... Ние желаеме добро на галашките чорбаджии... Не не сме революционери... Ние не сме познати с лошавите бунтовници — говорили мишките и въртели опашките си пред своят неприятел.

Разказват още, че една от най-добрите и от най-енергическите галашки мишки добила воля да целуне даже и десницата на г-на Михайлова и да му се поклони до земята.

— Ние отдавна вече знаеме, че вие сте голям родолюбец и честна душа — казала мишката.

Какво е мислил после тие похвали г. Михайлов, ние не знаем (не знаят ни мишките); знаеме само това, че галашките български обществени дела приличат като две капки вода

на своят представител, който е захванал да става знаменит и да върви напред още от оние щастливи времена, когато чуждите брилянти (гл. жената на Теофана Райнова) са били евтини и когато банкрутството се е считало за честно занятие. Боже мой, и тие хора се стараят да ръководят народът и да търсят първенство!

Нашият галашки дописник ни известява още, че г. Михайлов е главната причина, която не позволява на тамошните ергенчета да намерят своята невеста и да открият обетованата земя. Разбира се, че ние почти сякога обичаме да сваляме своите слабости на другото и да се крием под Настрадали Ходжевият кюляф.

— Ако да не би бил Михайлов, то ние би напреднали в сяко едно отношение — говорят галашките любовъдници и въздишат.

— Ако да не би били галашките българи, то българщината в тоя град би приняла големи размери — би казал г. Ангелаки Савич.

Третьото яйце ние ще да дадем на болградчани, за да го окачат пред вратата на новата централна школа, ако само тие честити граждани желаят да не урочасат професорите им, които са тие довели в градът си с толкова мъки и старания и с толкова тежки конкурси. Един от учениците на тая школа ни пише следующето: «Нашата школа, по желанието на г-на Кишона, ще да добие университетски характер, защото професорите ни са големи за малките деца и че зданието на самата школа е държало конкурс за славянският език и за българската литература с блестящи успехи. Тая година ние мислиме да изпроводиме в Букурещ: 1) конят на г-на Узунова да държи конкурс за професор на химията; 2) петелът на г-на Хорозова да държи конкурс за професор на международното право и на дипломатиката; 3) измекерчето на г-на Радионова да държи конкурс за професор на финансовото право и на архитектурата; 4) градският доктор да държи конкурс за професор на богословието и на пруско-французката война; 5) градският протогер¹ да държи конкурс за професор на пиитката и на тригонометрията и пр. Когато сичкото това бъде готово, то ние ще да изпроводиме г-на Стоянова да се повиди с министерският син и да подаде адрес на австрийският император за благосъстоянието на

¹ Глашатай, старейшина.

Антоновите волове и за положението на въсцата¹ в болградските мозъци. Мнозина говорят, че българските обществени дела не напредват и че българското просвещение прилича на г-на Андрича, т. е. на неговото восточно слънце, а аз ви уверявам, че сичкото това се говори или от завист, или от бездействие. Погледайте на Болград с особено внимание и уверете се в истинността на моите думи. Искате ли доказателства? Слушайте. Нашето образование не прилича нито на г-на Андрича, нито на г-на Балабанова, нито на г-на Мемиш паша, защото сичките тие личности (и техните издания за просвещението) имат своя боя и свои определени цели, в нашата академия прилича на онова «знаменито гръцко правосъдие», което е ходило някога си с везани очи и което е обичало да мери почти сяка мъдрост с кантарът на Антона Парушева. С една дума, нашата академия има голямо сходство с академията на добрите браилчани, у които съществува обичай да избират за професори на децата си само оне хора, които имат добра рекомандация, т. е. които имат богати братия. Но аз съм длъжен да ви разясня това темно дело малко по-пространно.

В браилската българска академия е избран за професор на гръцкият, на италианският, на румънският, на французкият, на немският, на испанският, на латинският, на английският, на китайският, на белуджистанският, на караимският, на еврейският и пр., и пр. и пр., езици един достоуважаем човек само затова, защото брат му дава на училището 50 жълтици годишно и защото тая учена глава няма какво да прави и как да се прехрани. А вие се още попържате янинските доктори, които лечат сяка една болест с кремотартаро² и които имат големи способности да морят болните! Боже мой, докога ще да бъдем говеда, докога ще да ставаме за смях на хората и докога ще да правиме душманлък на децата си? Боже мой, докога ще да клатиме глава пред различни шарлатани и докога ще да наричаме бялото черно, а черното бяло?

Когато разгледа човек сичкото това, то трябва да се увери, че някоя кокошка е изпила мозъкът и на браилските българи, както го е тя изпила и на нашите «петльовци»!

Ние би желали да знаем кои са настоящите на браил-

¹ Сърбежа.

² Прах за шуязане на сладкиши.

ското българско училище, за да изпроводим и тям за Великден по едно червено яйце.

Четвъртото яйце ние ще да дадем на «Добродетелната дружина» за нейните херойски подвиги и за нейните бъдещи сражения. Сиромасите, на които тая «Дружина» е помагала досега, ни помолиха така също да поднесем и от тяхната страна на почтеното настоятелство по едно яйце и да му напишем благодарително писмо за неговите извънредни благоденствия.

Слушайте, слушайте. Нашите читатели са слушали от нас хиляди пъти, че обществените капитални трябва да се турнат в някоя банка или в някое консулство, защото частните хора, а особено търговците, не са сигурни и че сяко едно обществено благотворително заведение се прави не за интересът на настоятелството, а за интересът на оние лица, за които е то е направено. Когато настоятелството на честната «Добродетелна дружина» едно време прочете нашите убеждения, то се постара да ни нарече вагабонти и да разкаже на своите почитатели, че нашата цел е да земем капиталът на «Дружината» и да го изедем. Разбира се, че сичкото това беше безсовестна, отвратителна и гнусна лъжа. Ако ние сме говорили досега за «Добродетелната дружина» и за нейните действия, то сме говорили само затова, защото сме желали добро на народът си и защото не сме могли да търпим никакви несправедливости.

Тие дни се случи едно прясно произшествие, което ни доказва още веднъж, че днешното настоятелство на «Добродетелната дружина» е изгубило и последната своя честност. Слушайте. Оние сиромаси, които са получили от тая «Дружина» определена помощ на Коледа и на Великден, дошли преди няколко дена при почтените настоятели и помолили ги да им дадат определената сума; но настоятелите им отказали и посъветовали ги «да работят и да се надеят». На черковният двор произлязла една малка революция. Едни псували, други клеели, трети грозили, а четвърти плакали. В това време една българка, която живее близо до черковата и която разбрала по каква причина произхожда това волнение, се упътила и дошла при дядо владика.

— Я кажете ми вие, защо мъчите тие сиромаси и защо им не давате определената сума? — казала тя.

— Нямаме пари — отговорил дядо владика. — Спиро изяде и сиромашките пари...

— Сиромасите нямат работа нито със Спира, нито с Михалаки, нито с Ивана; тие искат своята помощ от «Добродетелната дружина» и от нейното настоятелство — казала българката.

— Но трябва ли ние да извадиме тая помощ из своите собствени кесии? — попитал владиката.

— Който е избрал Спиро за касиерин и който му е доверил сиромашките пари, той е длъжен и да развеже кесията си и да допълни изяденото. Аз съм чела уставите на «Дружината» и зная тяхното съдържание. Слушайте, дядо владика! В уставът се говори, че настоятелството трябва да семенява секи две години и че това *настоятелство е длъжно* да дава *сметка* за своите действия сяка година на 31 декемврия. Така ли е, дядо владика? Ако е сичкото това така, то защо днешното (незаконно) настоятелство управлява делата на «Дружината» цели четири години? Така също, защо това настоятелство не даде сметка за своето четиригодишно управление? Из сичко се види, че не ви е чиста работата. Вие се оплаквате, че хората не ходят във вашата черкова и че българите не дават вече своята помощ на «Добродетелната дружина». А може ли да бъде другояче? Аз съм уверена, че ни един българин не може да има доверие към оная черкова, която се управлява от михлюзи¹ и към оная дружина, която «зема, а не дава». Срамота е вече и от хората.

Имала ли е право нашата честита българка да изрече тие горчиви за «Дружината» думи или не, ние не знаем, знаем само това, че в това отношение не е крив нито Спиро, нито дядо владика и че председателят на «Дружината» (г. Колони) заслужава и червено яйце, и похвална песен. Тая песен ще да бъде изпяна до неделя.

[Независимост, г. IV, брой 24 от 30 март 1874 г.]

¹ Негодници; западнали търговци; неблагонадежни платци.

[МНОЗИНА ГОВОРЯТ, ЧЕ ПОЕЗИЯТА Е НЕПОТРЕБНА]

Мнозина говорят, че поезията е непотребна, т. е. че българският народ може да проживее на тоя свят и без Жинзифова или без Пискюллиева. Ние мислиме противното. Поезията е необходима за всеки един народ, а най-повече за българите, които се считат за един от най-миролюбивите народи. А сяко миролюбиво същество има наклонност да пее, да играе и да се весели на гладно сърце. Сичкият свят вече знае, че славянските племена въобще обичат да пеят, да играят и да се утешават и че техните песни имат погребален характер; а българите (ако да не слушахме г-на Кръстовича и ако да се не кланяме пред дълбокоученият авторитет на г-на Дринова) са славяни. Сичкото това може да се потвърди с хиляди доказателства. Ние не познаваме нито един учен българин, който да не е написал или който да не е желал да напише през животът си барем една поезия; ние не познаваме нито един българин, който да не пее, когато го бият, и който да не играе, когато го опиннат за ушите; най-последно ние не познаваме нито един българин, който да няма поетическа душа, агнешко сърце, птича риторика и заешко благородство. Когато разгледа човек сичкото това, то трябва да се убеди, че българите не са нито хуни, нито татари, нито фини. Но както и да е, а поезията е полезна за наша милост, защото без тая поезия мнозина от нас отдавна вече би се удавили в някой мътен гьол.

В Калофер живее един добър христенин, който се нарича Генко Мурин и който е успял да се убеди, че българският народ е останал жив до днешният ден само затова, защото тоя славянски народ обича да пее, да свири, да играе и да си тупка шапката о земята. И така, байо Генко съветова сяка жива българска душа да изпълнява следующите три обяза-

лости, в които се заключава сичкото човеческо щастие: 1) Когато чорбаджиите го окривят и когато капзамалите¹ или векилите² го затворят в конакът, то той трябва да пее:

Крали Марко вино пие,
децата му трици ядат.

2) Когато билюкбашият³ или царските заптиета обезчестят жената му или дъщерята му, то да пее:

Момиче, момиче, бяло Иваниче,
като те видях, като те видях.

3) Когато Абдул Рахмановите човеколюбци го оберат и когато новите турски цивилизатори му ударят сто тояги по петите, то да пее:

Кротък като агне,
като се обاغне;
силен като аслан —
той дойде насам.

Разбира се, че подобен философически извод е в състояние да изнесе пред светът само славянски мозък, който има и юнашко дълготърпение, и практическо развитие, и сопотенско смирение.

Г. Генко ни пише още следующите редове: «Съветовам ви да пеете даже и в оние случаи, когато ви умре конят, когато ви окуцее кравата и когато ви метилясат овцете. Не грижете се за нищо. Ако ви падне шапката в калта, то си идете дома гологлави; ако вашите финансии дойдат до критическо положение, то пийте вино, защото е по-евтино и защото «кръчмарите дават по-много», и не пийте ракия, защото е по-скъпа и защото «кръчмарите дават по-малко»; ако ви бие жената, то ѝ купете едно бъчвенце с ракийка и направете я член на женското дружество; ако ви окраставеят козите, то си съставете «Добродетелна дружина»; ако си изгубите умът, то си купете нов фес и запишете се за спомоществовател на

¹ Бирниците.

² Поверениците, пълномощниците.

³ Командир на дружина, на рота.

«Век»; ако ви прокисне хлябът, то си изпроводете жените на хаджилък и ушийте им торбичка за божегробските камъченца; ако ви се свършат парите, то се помолете на някой чорбаджия да ви даде грош да си обръснете главата и изпийте го; ако ви омръзне животът, то се главете при някой калугерин и ходете с него по селата да събирате яйца; а ако ви омръзне и това занятие, то станете владика в Русчук и старайте се да научите науст: «Кой ти купи коланчето?» Аз (Генко Мурин) съм голям родолюбец и искрена душа. Когато дохождах московците, то аз пропих на жената си контошът¹ за тяхното здраве; когато се състави букурешката «Добродетелна дружина», то аз насадих със своите собствени ръце четири квачки и излупих осем пилета за нейният напредок; когато султанът ни позволи да си направим и ние владичи и да се курулдисваме² пред гърците, то аз тръгнах с нашият поп из къща в къща да светиме вода и да осветиме хорското вино за нейното добро; а когато о. Балабанов роди своето отроче, то аз благослових от сичкото си сърце председателя на «Добродетелната дружина» и купих си нова лула за клисурското щастие.

Идете после това и говорете, че Генко Мурин не обича народът си, народността си и напредокът на поезията. Когато високопросвещеный Панарет дохожда в Калофер, то монте съграждани изпиха 350 бъчви с вино и 140 бурилчета с ракия, изядоха четири хиляди оки козя пастърма, няколко стотини хиляди пържени яйца и безчислено множество самуни и изпяха няколко хиляди благодарителни песни. А сичкото това стана от радост, че и калоферци си имат вече йерархия. В онова време аз съчиних следующата песен, която съм намислил да напечатам във в. «Век» и която би трябвало да научи науст всеки един от добродетелните членове на още по-«Добродетелната дружина» и да я изпее на Великден:

Че чудо ли е станало-е-е-е!
Какво е чудо станало-е-е-е?
Тинно бояджията-е-е-е
ми изяде пет гроша-е-е-е;
а българите са повдигнали глава-е-е-е
да колят жабите-е-е-е;

¹ Горна женска дреха до талията, подплатена с кожа.

² Да се перчим, да се гордеем.

а «Добродетелната дружина»-е-е-е
 е направила корем-е-е-е,
 че Спиро изял парите-е-е-е;
 а Петър смъкнал процентите-е-е-е,
 жената ми си е купила-е-е-е
 един чувал брашно-е-е-е;
 а дядо Григория-е-е-е
 събира яйца-е-е-е
 и дава ги на Стойла-е-е-е,
 че светът е проплакал-е-е-е
 от хаджи Неделча-е-е-е;
 а дядо Пахомия-е-е-е
 е дошъл в Русе при владиката-е-е-е
 да яде прасета и маруля-е-е-е;
 а дядо Иларион-е-е-е
 иска да опопи и конят си-е-е-е;
 а Иванчо Разградлията-е-е-е
 с кесията на опашката-е-е-е
 поп ще да бъде-е-е-е;
 а Владикин с Андрича-е-е-е,
 газета ще да пишат-е-е-е;
 а отец Балабанов-е-е-е
 ще пали кандилца по гробищата-е-е-е.

Разбира се, че тая песен е написана в такова едно време, когато моята душа се намираше в свръхестествено положение, т. е. когато тя беше разделена на ямби и когато моето сърце лежеше на цял куп дитирамби, следователно тя трябва да се приеме от нашите пиитици и риторици за пример в техните учени произведения и да се воведе в училищата. Нека и дечицата поменят бая си Мурджа (това име ми е дадено от калоферските човеколюбци, защото думата мура не е благородна) и да му занаят свещица, когато умре!

Тряба да ви кажа и това, че ако после Великден ми дойде поетическо вдъхновение, то аз ще да се постарая да напиша ода и на вашата честита «Добродетелна дружина» и да я поблагодаря за нейните благодеяния, които е тя направила на казанлъшкото училище, с което сме ние комшини. Моля ви се да ми изпроводите материал за тая тържествена ода, т. е. да ми разкажете подробно сичките човеколюбиви действия на незабвенната букурешка дружина, защото чорбаджийските оди трябва да бъдат с ритми.

Разкажете ми: 1) Колко пари е изял Спиро и истина ли ги е изял, защото аз имам достатъчно причини да се съмнявам? 2) Прибрани ли са киршите¹ от къщата на покойни Недялковича, или са харизани на кираджиите за бог да прости? 3) Спиро ли е избрал «Добродетелната дружина» за благотелница на човеческият род, или «Добродетелната дружина» е избрала Спира за касерин? 4) От коя година и от кой ден не са се събирали членовете на «Добродетелната дружина», от кое столетие настоятелите ѝ не са се променяли и от кое тысячелетие не са се давали сметки? 5) Кои са най-главните прогресисти в тая дружина и как са имената им? (От отговорът на тоя въпрос зависи твърде много.) 6) Увеличават ли се още капиталите на дружината, или са плесенявали от бездействие? 7) У кого са ключовете от касата на Беровото имане? 8) Излязло ли е вадето² на чорбаджийското изречение «работи и се надаяй», или е изветряло? 9) Намират ли се и до днешният ден по Влашко такива божии кравици, които търсят уста за млякото си и зъби за месото си? 10) Железни ли са креватите в търновската болница, или са дървени?

На последният въпрос вие сте длъжни да ми отговорите колкото се може по-скоро, защото нашите калоферски човеколюбци са намислили да полечат в тая болница своите казанлъшки братия, на които господ бог е земал умът и на които до днешният ден ни една свята молитва, ни една баба, ни един Енаки и ни една чувствителна плесница не е могла да помогне.

Още ви се моля, г. редакторе, да ми обясните следующите два въпроса: 1) Ако г. Колони е (незаконороден) председател на «Добродетелната дружина» и ако той е главният кредитори на Спировото имане, то кой ще да заплати изветрялата годишна помощ за казанлъшкото училище? 2) Ако добродетелните членове на още по-«Добродетелната дружина» са имали между себе си земене-даване, т. е. ако тие велики мъже са печелили между себе си помощта на чуждите иманета и са загубили някак си крайовете на своите търговски предприятия, то трябва ли чрез това да пострадаат сиромасите, които би трябало да получат своята назначена великденска помощ и да си купят брашно? Моля ви се да прибързате със

¹ Наеми.

² Срокут.

[КОМУ ОЩЕ БИ ТРЯБВАЛО
ДА СЕ ДАДЕ МАЛКО ХРЯН?]

В старите и в безгрешните времена, когато Дриновите фини, Кръстовичевите хуни и Михайловските татари преминали през Дунавът, за да населят Мизия, то хрянът е бил твърде скъп, защото в оние времена г. Андрич не е издавал още своят «Восток» и защото о. Григория не е имал «Меджидие» втора степен. Днес не е вече така. Ако някой да би направил статистическо изследование за употреблението на този невинен корен в последните няколко години, то той би трябвало да се увери, че хорските глави са имали достатъчно причини да се обливат с кръв и да страдаят от главоболие. Ако даже и сам г. Андрич — който принадлежи в числото на оние хора, на които мозъчната система почти никога не е имала нужда да излиза из своето кокошко положение — се е завзел от сичкото си сърце да поизмете своят никога неметен двор, то всеки из нас може да си състави ясно понятие, че за гореказаният корен се е появила голяма необходимост и че градинарите са имали право да му отстъпят по една леха. Разбира се, че всеки един продукт става евтин само в такъв случай, когато се търси, т. е. когато се размножава и когато се употребява от човечеството. Но както и да е, а отсега нататък — ако само над самият литературен хоризонт не произлезе някое извънредно чудо, т. е. ако кокошките не престанат да пеят и ако пилите не престанат да мътят яйца — градинарите трябва да напуснат старомодния спанак и да крачат напред към лютата цивилизация и към опашатият напредок. Отсега нататък хрянът ще да се употребява: 1) от редакцията на о. Балабанова при съставлението на неговите уводни членове; 2) от полемическото отделение на в. «Восток» и от неговите киселобезопасни меценатки; 3) от добродетелните членове на «Добродетелната дружина» после обнародува-

нието на сметките им; 4) от г-на Найденова после важните произшествия при Кюлбуклук и пр., и пр., и пр.

Ние би посъветовали всеки един здравомислящ човек да си купи по едно гърнепце, да го напълни с хрян и да гошава всяка разпалена душа (както до днешният ден благоразумните хора са се гошавали с енфиепце), ако само тая душа има намерение да пукне от яд и да сжалости милосърдечните хора. Нашата редакция в това отношение е изпълнила вече своите свещени обязанности, следователно ако някой има нужда, т. е. ако у някого се е препълнила жлъчката и ако душата му се приготвява да «хване бяс», то го молиме да заповеда при нас и да добие своята порция.

Разказват, че дядо Григория отдавна вече търси тоя лечителен корен, защото, когато «негово високопреосвещенство» излезя пред Абдул Рахмана, то в главата му се появява метил и той не помни ни какво е говорил, ни какво му е говорено. Така например, ако Абдул Рахман паша каже на дядо Григория «хош гелдин»¹, то дядо Григория разказва на своите почитатели, че негово високо превозходителство го е прегърнал; а ако дядо Григория рече на Абдул Рахмана «еввет ефендим»², то разказва на телците, че е изпопържал турският повелител (Рахмана) и че му е изказал големи истини. Разбира се, че подобни личности трябва да се лечат колкото се може по-скоро, защото болестта им може да се развие до големи размери. Медицинската наука ни разказва, че медалите (декорациите) на Мемниш паша и «попържните» на дядо Григория произхождат от един източник.

Друго лице, което би трябало да прибърза и да се полечи, е о. Балабанов. Ако в главата на тоя многоучен мъж да не би произходил еврейски пазар, то неговата логика не би страдала от ангина и неговите «словеса» би били понятни барем на врабците. Сиромас о. Балабанов! Идете после сичкото това и не говорете, че когато една воденица не ще да мели, то и парижкото образование не може да ѝ помогне. Един стар българин ни разказваше преди няколко години, че светът е направен наопачина. «Едни ходят да се учат по Европа за това, за да бъдат умни и да добият повече знание; а други се скитат по европейските школи за това, за да изгубят и

¹ Добре дошъл.

² Да, господине.

последната своя вродена логика» (т. е. говореше той, Когато о. Балабанов издаваше в. «Читалище», то ние мислехме, че неговата воденица не ще да меле само затова, защото няма вода; а в. «Век» ни доказа фактически, че на тая воденица е развален и самият механизъм. Ако ние да бихме имали деца, то нитога не бихме се теглили да ги изпровеждаме в Париж. Ни един баща не може да бъде враг на детето си. Разказват, че когато о. Балабанов отишъл в Париж да се учи, то неговата воденица нямала барем минимални способности, а когато той се върнал из този просвещен град, то от тая воденица останало само празно калено улеи и два изтеркани камъка. Какво да се прави? Нашата екзархия, която има големи наклонности да лачи едините, прекупила воденицата на о. Балабанова направо за нея един малък меремет и пунала я в лентата на хитото си. И тогава българите, общо механизъмът на тая воденица обичал да шава насам-натам и да прави пакости, даже и на своя собствен воденичарий. После това воденицата била продадена на периодическия вестник «Читалище». Дълго време читалищните членове старали да извлекат каква полза от тая «верема», стигнали докато те гугукали найиният българ и мрълчаха, дълго време полагали разумните хора мърджили челата си и капакали ушите си, но воденицата не обръщала на всичкото това никакво внимание и разваляла се все повече и повече и преди деня си не била в състояние да работи. После дълго размишления читалищните членове се решави да изгубят някоя пара и да забаталят тая безполезна и за в. «Читалище» и за читалищните членове машина. Но хората биват твърде чудни! Настоятелите съществуват и такива личности, които обичат да купуват «балабламите» и да ги употребяват за различни цели. Воденицата на о. Балабанова била купена от едно богато лице, което се постарало да направи от нейните камъни брус, за да си топи вбрите и да хапе ближните си. Когато воденицата уловила овоето материално и морално положение, то когато нейният пулей бил малко закъснен, то тя захванала да издава в. «Век» и да оглушава светът със своето крещетало, но брашно и се още прицела на българския механизъм на самата воденица и троху не се даде, а в. «Век» не можеше да работи.

- ¹ Поправка.
- ² Развалина.
- ³ Напуснат.

и до днес още си остава неизменен. Истина казва руската пословица, че «пьяный проспится, а дурак никогда».

Ние би желали да полечиме и браилското училище, т. е. оние браилски патриоти, които обичат да говорят много и да не правят нищо. Пияният вестник «Хитър Петър» явява, че един от най-родолюбивите членове на настоятелството, Скарлат Стратович, е подал оставката си и че не ще вече да знае за обществените дела на браилските българи. А какво е причината? Причината е тая, че нашите патриоти обичат да стават сичките обществен дела на шията на едно лице, а когато това лице ги посъветова да бъдат по-внимателни и когато ги помоли да изпълнят обещанията си, то техните носове разтопят поздравите си и чувствуват голяма необходимост за хрян.

— Кой те е накарал да хрчаш? — викат те и мислят своите съприетци. — Ние никога не сме те накарали да хрчаш толкова пъти за нищо и за никакво.

— Аз съм изхрчил тия пари не за себе си, а за ползата на вашите деца — отговаря неосторожният настоятел.

— Който работи на своя глава, той трябва да претърпи заслуженото наказание — отговарят чедолюбивите родители на учейолюбивите деца и произвеждат страшна шумотевица.

Но аз ви говорих вече, че ние нямаме средства да издържаваме нито двата учителя (българският и румънският), а вне ме не послушахте и земахте още и трети, защото вашите деца чувствуват необходимост да изучат японският, кинезкият, гръцкият, бухарският и пр. езици. Кой ви е крив? Аз би желал да зная, за какво плащаме толкова пари на така нареченият французо-немцо-гръко-италиано-испано-санскрито-манџуро-татаро-абисинио-мадагаскарският професор? Защо хвъртаме парите си на вятърът? Най-после, аз би желал да зная българско ли е нашето училище, или е монголско? — говори настоятелът и бледнее от яд.

— Монголско е — отговаря един от любителите на хрянът,

— Японско е — отговаря друг.

— Аз съм спечелил парите си не с българският, а с гръцкият език — отговори трети.

— Детето ми трябва да знае и французки, и италиански, и немски — говори четвърти и разтопят поздравите си за хрян.

¹ Пияният ще изтрезвее, а глумакът няма да поузмее.

— Идете после това и правете добро — говори неосторожният настоятел и подава оставката си.

Но както и да е, а хрянът е принасял, принася и ще да принася полза не само на нашите патриоти, но и на сичкото човечество. Из това правило се изключават само турските държавни квадрати, нашите безгрешни чорбаджии, множество пренепорочни калугери, г. Найденов и българската «Добродетелна дружина». Хропотницата на тия личности и дружини е до такава степен ядовита, щото ние сме принудени да им туриме на слепите очи по една испанска мушка и да им отвориме на совестта по една екня¹. Главите на тие честити хора имат волозски темперамент, следователно хрянът е за тях слабо средство.

Да земеме за пример нашата «Добродетелна дружина». Вне казвате, че настоятелството на тая «Дружина» е длъжно да изпълнява своя устав, т. е. да дава ежегодно сметка за своите действия, а то и нехае; вне казвате, че произхождат злоупотребления, т. е. че от дворът на Недялковичевата къща е откраднато едно порядъчно парче място, а честитото настоятелство ви нарича вагабонтий и презира ви; вне казвате, че дневният настоятелство е незаконно, защото по уставът това настоятелство трябва да се променява всеки две години, то мазиният ареопаг ви се подкривя и нарича ви безсовестен нитригантий! Кажете ни сега, може ли да подеиствува на таква «славни и достопохвални» мъже леко средство, когато тяхната болест е така опасна и дотолкова ядовита?

Един от членовете на нашата честита «Дружина» беше казал преди няколко недели на един наш приятел така:

— Кажете на вашият редактор да не говори вече против нашата «Дружина», защото аз съм изгубил и последният свое търпение. (Хрян! р.) Ако го срещна нейде на улицата, то ще да му ударя такъв един бой, когото ще той да помни, дорде е жив. (Хрян! р.) Той ни нарича крадци, обирачи и хайдуци. (Хрян! р.) Ще му покажеме ние кой е хайдутин. (Хрян? р.) Каква сметка иска той от нас? (Хрян! р.) Какво ни е дал? (Хрян! р.) Ако не замълчи с добро (т. е. после боят, р.), то в Букурещ има и трибунал. (Шпански мушки! р.) «Добродетелната дружина» е лошава затова, защото не дава парите си там, за да ги изядат (Шпански мушки! р.) А онзи Иван Адженев какво се е там разкряскал. (Синапово семе! р.)

¹ Рана, която се оставя открита, да тече и гнои.

Клкъво иска той? (Синапово семе! р.) Шо си не гледа той
платното, ами се е запзел да съди светът? (Шпански мушки!
р.) Ще да ме накара да ида при него и да му ударя един
добър бой.» (Хрян, р.)

Кому още би трябало да се даде малко хрян? — На на-
место букурешко читалище и на неговите настоятели.

Спи ти, гъско, от дългият,
нани ми нани!

[Независимост, г. IV, брой 26 от 13 април 1874 г.]

БРАВО Г. НАЙДЕНОВ (ИЗ) (ПОТ ВЪЗН ОНИ
 ИЛИ (М НАОНЕЛ) СТАТОТ НАЕВ БИ КЪМЕ Э ЭО НМЕ ,ОТОНТЪ
 ИИДЭ РQБДУ VM БД И ОТЭН ПОП БДИ БД БРБЯБН ЭМ БД ЭИИ (.
 (.q ,nrqX) «.нод qабс
 -БН БИ — ШИРQX ОКБЕМ ЭДЕД ЭЭ БД ОЧЕДРQТ НО ЭШО VMОИ
 .НАЭТРОТЭАН ЭТЭБОТЭН БН И ЭШПЕКТНР ОЛШЭQX (Э ОИЭ

ТРИПЕД ТО ДОЖЕ ИТ НО

ИМЕН НМ ИМЕН

И: АТ81 анча: БИ то БЭ НоQD ,VI .1 .г .юна 91

Г. Найденов е издал обявление, в което се говори, че негов-
 цанцугерска милост има намерение да издава нов политиче-
 ски вестник и че тоя вестник ще да носи «хубаво» име «На-
 предок». (Тоя вестник излезе вече. Радуйте ся и веселите ся
 р.) Из сичко се види, че казанлъшкият гражданин има гол-
 мо сходство с покойните издатели и редактори на в. «Оте-
 чество», които препоръчаваха своята пачавра с конското из-
 речение «работи и се надеяй».

Но както и да е, а г. Найденов има нещастие да мисли,
 че ако той кръсти своето отроче с «хубаво» име, то българ-
 ската публика ще да палети на редакцията му като орли на
 мърша или като пчели на липов цвят. Да видиме сега в
 състояние ли е името на тоя или оня предмет, или на тоя или
 на оня вестник да даде по-висока цена на своят индивидуум
 и да украси челото му с лавров венец. Ние мислиме против-
 ното. Земете за пример о. Балабанова и неговият безсмъртен
 «Бек», земете за пример покойното присноблажено «Право»
 и неговият шарено-нравствени редактор; най-после земете за
 пример Станчовата «Слава», която имаше слабост да се нари-
 ча духовно-благонравен вестник. Ако земеме сичките тие фак-
 ти в съображение, то трябва да се увериме, че хората са край-
 но несправедливи и в това отношение, т. е., че тие доволно
 често дават «хубави» имена на най-мръсните същества и най-
 глупави названия на възвишените предмети. Да докажеме.

Кажете ни, молиме ви се, кой дявол се е осмелил да даде
 на Мемиш паша такова унижително име, а на о. Балабанов
 такъв славен прякор? Ние мислиме, че ако о. Балабанов да
 би бил честен човек и ако Мемиш паша да би имал свое са-
 молюбие, то тия две личности отдавна вече би трябало да
 променят имената си, т. е. о. Балабанов отдавна вече би тря-

ношение на покойното «откровено и безпристрастно» присно-блажено «Право». Така например г. Найденов ни разказва, че в. «Напредок», както и покойното «Право», «ще да оправдае надеждите на своите съотечественици и спомоществователи, защото ще да се старае да открива истинният дух, който въодушевява българският народ към царското правителство». Не разбираме. Освен х. Иванча, г-на Арнаудова и няколко цариградски шарлатани, които продават почти ежедневно и майките си, и жените си, и совестите си за пари, ние не познаваме ни един друг български *дух*, който би се завзел да въодушевява народът към царското правителство. Ние смело можем да кажем, че даже и оние сладкозвучни, но твърде често безсмислени и безграмотни химни, които се съчиняват от различни Пискиюллевци и които се пеят от учениците на турските държавни мъже или на В. Порта, произхождат не от искрено съчувствие, не от правдолюбие и не от душевно доброжелание към петстотингодишните зверове, кръвопийци и притеснителни на българският народ, а по сми-

Ти мене лъжеш
и аз тебе лъжа,
трам-талалам!

Ако искате да говориме право, то *истинният дух*, който въодушевява българите към правителството, се състои в следующите три неопровержими действия, желания и помишления на всяка българска душа: 1) турското правителство трябва да остави българският народ настрана и да не мисли за неговото благосъстояние; 2) единственото добро, което е в състояние да направи турското правителство на българският народ, се състои в неговото собствено опропастване, т. е. в разстройството на оная безчовечна инквизиционна машина, която се нарича турска империя; 3) цариградските господарствени мъже са длъжни да увеличат своите гонения и варварства, защото само силните плесници са в състояние да доведат полумъртвият или полузаспалият български народ да дойде до отчаяние и да защитава своята личност с ножът в ръка. И така, ако г. Найденов обича своя народ, то трябва да му разкаже, че лисицата никога не може да бъде приятел на кокошките, че Дели Мустафа не може да ошастливи българският народ, че Мемшиовците никога няма да бъдат умни

и разумни хора и че В. Порта не може да научи народът нищо друго, освен скотски разврат, отчаяно бездушие, извънредна безхарактерност и содомски обичаи.

Но да оставиме това. Ние би желали да знаем, какви причини са накарали г-на Славейкова да се прегърне с произведението на Кюл боклук и да съедини с него своите интереси? Българският народ е привикнал да уважава г-на Славейкова и да гледа на него съвсем с друго око, следователно неговото пообратимство с г-на Найденова и неговото участие в отрочето на присноблаженото «Право» ще да му принесат голяма вреда. Ако г. Славейков да не би бил така наивен, то той би трябвало да се усети, че г. Найденов го е вовлякъл в своята компания само затова, защото неговият собствен кредит отдавна вече е достигнал до най-крайните отрицателни частици. «В «Напредок» (,) следователно (,) няма да работим само ний, (;) в неговят ъ редакция ъ ще земе живо участие и познатиит на нашите съотсчественици Г. (г.) П. Р. Славейков, а с него още и други вещи пера, които улесненията от средства би ни дали възможност да ги набавим (,) според както сами ний и делото изисква.» Видите ли език? Видите ли мисли? Видите ли конструкция? Видите ли пунктоация? И тие личности се не срамуват от светът да издават вестници и да учат народът! Не може да напише пет реда правилно, а завзема се да блести пред народът с литературно име и с апостолска слава! Ако хората нямат доверие и уважение към нашата личност, то ние сме длъжни да изнесем на пазарят г-на Славейкова и да се скриеме зад гърбът му. Така ли е? Тряба да се съзнаем, че ние никога не сме предполагали в г-на Найденова подобна хитрост и подобни спекулации!

— Кой ще да бъде главният редактор на в. «Напредок»?

— Не само ние, но и г. Славейков и много други вещи (?) пера.

Браво, г. Найденов! Когато попитали мулето «кой му е баща, то негово високоблагородие отговорило, че хатът му е уйка».

Боже мой, докога нашите българи ще да приемават сяка пачавра за вестник и докога ще да считат сяка миша попара за литература! Или и нашата книжовност е длъжна да бъде така също дрипава и безотрадна, както и нашето щастие? Г. Богоров, «Читалището», «Стъпан» (Ступан), Бранислав Велешки, г. Станчов, Сапунов III, кир Найденов, Сава Радулов, Йоаким Груев, звучната метода, о. Балабанов, цариград-

БЛАГОДАРИТЕЛНИ АДРЕСИ

Нашите български патриоти са се решили да изпроводят на болградските полководци благодарителни адреси за техните подвизи и да им изпратят по една тържествена химна. Нашите букурещки светилища, букурещката «Добродетелна дружина», «старото» и «младото» читалища, подновеното «Благотворително дружество», което е имало щастие да блаженствува под председателството на Жаба Кречетуша и под касиерството на Рача Осмокрача и бъдещето българско женско дружество, което ще да се роди под щастливата звезда на нашият мапелски поп, са изпроводили на честитият град такава адреса, в която се говори следующето: «Братия, болградчанин! Нека ви поживи бог и света Синая! Вие без да искате, сте направили едно твърде велико и достохвално дело. Ние се бориме толкова години за развитието на нашите мазини «чувства» и за благосъстоянието на нашите затлъстели от идиотизъм и от животински стремления мозъци и се още не можеме да отърсиме от вратовете си бащиният и майчиният паснал, а вие откраднахте няколко крави, пратихте Антона Парушова на хаджилък и изведнъж, за няколко минути, продадохте копаните си по твърде студна цена! ... Браво, болградчанин! Ако г. Мутев да би знаел, че Болград ще да извърши такива велики дела и че г. Хорозов ще да прослави своята народност до такава степен, то той би се възползувал от онези суми, които му са се предлагали още в онова време от някой дако-ромеи за огнището на майка му и за съвещеното куче на баща му и г. Узунов не би имал какво да отпаква; но историческите съдби са неизповедими, т. е. когато господ бог иска да прослави някого, то той не пита кой

1. Брашно, паднало като прах върху предметите в мелницата. Огнен

му е отрязал пътят. Да земеме за пример себе си, т. е. букурещките българи и техният велики патриотизъм. У нас съществуват две силни и могъществени партии, които се борят с голяма енергия и със страшен ентузиазъм за прогресивното развитие на големите корми, за цивилизацията на мисирите, за образованието на коледните прасета, за еманципацията на пощните херои по Св. Георги и за просвещението на цуйката. В нашето читалище почти ежедневно се четат сказки за привлекателните свойства на публичните жени, за разпространението по България балове, за адвокатските способности на Ценовичевите фабрики и за хранителните частици на Касабияновото масло. В нашето училище след някой месец ще захванат да се занимават паяците, нашият елеопомазани поп и баба Гина със своята «податлива» дъщеря; а по кондиката на «Добродетелната дружина» ще да пишат само мухите и дървениците; най-послед в нашата совесть и нашият патриотизъм е захванала вече да се появява такава разядающа болест, която е нагнойла честността на г-на Касабяна, която е унищожила правственото перде и на «млади», и на «стари» и която е накарала бая Станковича да побегне из черковата и да зареже училището. С една дума, когато българинът е измислил пословицата «Изгори Мавла, та посипи Петра», то той е знаел, че в Букурещ ще да се появят български патриоти и че тие патриоти ще да конкурират с щастливи Болград, с целомъдрена Александрия и с драгоценейши Плоещ.»

Втората адреса е изпроводена из Гюргево и в нея се говори следующето: «Братия болградчани! Нашите честити граждани имат голямо сходство с вашите велики конекрадци. Вам дадоха права и привилегии; вам дадоха богати доходи и накараха ви да си отворите висша българска школа; най-послед, вам отвориha голям кредит и оказаха ви голямо съчувствие и уважение от сяка една страна. А какви плоди принесоха сичките ваши преимущества? Възползувахте ли се вне от тях? Олеле, боже, спаси раби твоя! И нам, наши мили братия, покойни Григория Попович остави порядъчен доходец и обезпечи така нареченото наше градско българско училище; но ние се постаряхме да не останем далеч нито от букурещката «Добродетелна дружина», нито от народолюбивото общество на Александрийският херой Коликрава, нито от българското «Книжевно дружество». Ако между сичките български обществени заведения е признато за прави-

ло да се върви назад и да се разваля направеното и захва-
натото, то и нашата гюргевска община се постара да слезе от
хатът и да се качи на магарето. Идете после това и не гово-
рете, че ние не подражаваме на болградчани и че нашият
напредок не отговаря на съвременните български потребно-
сти. Единственото различие, което съществува между нас и
нашите братия колонисти, се заключава в това, че ние търси-
ме своето опропастяване сами, а болградчани имат щастие
да се търсят от другите. С една дума, ние ставаме дако-ро-
меи по желание, а вие по нужда. Разказват, че главната при-
чина, която е накарала яростните дако-фанариоти да търсят
Траяновите костурки по болградските улици и да садят фи-
лولوجически и етнографически гъби в българските мозъци, са
ващите парички, които ви са оставени от русите и които са в
състояние да съблазнят не само калугерските синове, но и г.
Хорозова. Ние, гюргевчани, сме намислили да продадем
името си и народността си скъпо и да погинеме с юначеско
сладострастие под червените фустани. Ние не приличаме
на Плещ и на неговите достохвални сливненци, които са
заложили даже и своята кръщелна ризица на кръчмарите.»

Третият адрес е изпроводен от александрийчани, които
пишат така: «Братия болградчани! Г. Коликрава и г. Златев
заклаха и последните останки от българската народност с го-
лямо тържество, направиха знаменито пирувание и добиха
частна прехрана. Вечна ни памет!»

Крайовският адрес говори следующето: «Мнозина гово-
рят, че влашките кокони са главната причина, която стопява
българската народност и която убива нашият патриотизъм.
Това не е вярно. Нашите кокони Цони, нашите кирии Пенки
и нашите стрини Панукли отдавна вече са надминали ру-
мънките в сяко едно отношение. Да те пази господ от по-
турчен чифутин, от повлашена българка и от циганският
аракчия¹. В нашият град съществуват голямо множество те-
тевенски майки и множество свищовски родителници, които
не позволяват на децата си нито да мислят български. Пред-
седател на тие таки е свищовският Траян г. Семизяно. Из-
сичкото това вие видите твърде ясно, че на нашата българ-
щина ще да изпсят вечна памет нашите собствени майки.
Една от ловешките дакини беше казала на баба хаджийка
да не шъпне по черковата «господи помилуй», а да казва

¹ Орач.

«домну милуеще», защото било срамота. Сирота баба хаджийка! Тая добра женица може да се нарече последня мохиканка в нашият чисто български град. И така, Болград е длъжен да се покори на необходимостта, т. е. да земе пример от назе. Най-главната обязаност на човекът е да си спечели парици, да си навъди децича и да ходи сяка неделя в черкова. Сичко друго е лигавщина! Народността е измислена от учените за топъл хляб и за есенно сирене; а свободата и народното величие се проповядат само за мазен кокал. Сиромахът никога не може да бъде свободен. Молиме болградските патриоти да напишат тие наши нравоучения на мозъкът си и да не плачат над развалините на българската народност. Учете се, наши мили братия, влашки и старайте се да заслужите любовта на своите началници.» Под тая адреса е подписан Семизяно, който се счита за председател на крайовските гражданки.

След крайовската адреса върви адресата на българското «Книжевно дружество». В тая адреса се говори така. «Братия болградчани! Известихме се, че някои си бездушни и безжалостни хора желаят да преобразят мозъците ви и да ви накарат да ходите нагоре с краката. Това не трябва да ви безпокои. Разумните хора отстраняват от себе си сяко безпокойствие и сяко душевно волнение. Който има маша, той не трябва да горн пръстите си. Предайте сичките свои грижи на правителството и успокойте се. Земете пример от нашето «Дружество» и от нашата бранлска българска община и не накарвайте своите мозъци да мелят напразно. Ние сме главили г-на Савича да управлява сичките наши обществени дела, т. е. да хвали чорбаджиите, да гради черквата, да чурулика по дърветата, да буха по комините да кукурика по плетницата, да се кланя на дамите, да чете морал на безумните и да славн дьонметата¹. С една дума, г. Савич е за нас сичко. Ако в нашият град да не би живял тоя знаменит човек, то ние би били принудени да издаваме «Периодическото списание», да печатаме различни «Сборници» и да харчиме паричките си. Слава и чест г-ну Савичу! Това величайше кречетало е в състояние да бъде редактор даже и на някой енциклопедически полицейски вестник, без да приемат в него участие свахите, клисарите и берберите. Който желае

¹ Вероотстъпници; прен., които отстъпват от убежденията си.

да разпространи между народът някоя идея, той трябва да я яви г-ну Савичу и да бъде покоев; а който желае да знае градските произшествия и патриотическите мисли на някой бербери, той трябва да се срещне с г-на Савича и да отвори и третото си ухо. С една дума, ако ние да би добили три Савича, то на българският народ не би трябали вече ни «Напредоци», ни «Векове», ни «Независимости», ни книго-продавници — в г-на Савича се съединява сичко. Ето ви най-главната причина, която ни е накарала да напуснеме изданието на «Периодическото списание» и да успокоиме совестта си. Разбира се, че и Болград е приемал в благоустройството на днешният наше положение едно малко участие. Ако тоя достохвален град да не бе присвоил нашият стари «деловодител», то г. Савич не би добил самодържавен жезъл и неговото значение не би достигнало до такива гигантски размери. Но както и да е, а ние сме се решили да спиме и да сънуваме дунавски скумрии, добро пиво, червено вино, черен хайвер и черни очи. Доста сме се занимали. Ако хората ни хрзят и когато работиме, и когато не работиме, то е по-добре да не работиме. Или вие мислите, че нашите браилчани не знаят китайската философия? И така, спете да спиме. Секи един идиотин е обязан да не мисли нищо, да не работи нищо, да се не грижи за нищо и да не обича нищо. Мир вам, заслуженейшии глупци! Мир и нам...»

В галашката адреса няма нищо особено. В нея се говори само, че галашките, измаилските, бъзовските, калафатските, зимнишките и бекетските българи са намислили да съединят своят патриотизъм и да го продадат на циганите. Капиталът от тая продажба ще бъде турен в касата на „Добродетелната дружина“, а процентите му ще да се употребят за развитието на коритарската литература и за българската черкова на Фенер. Разказват още, че една част от тие проценти ще да бъде употребена за паметник на г-на Хорозова.

Боже мой, и ние сме хора!

[Независимост, г. IV, брой 43 от 10 август 1874 г.]

БЕЛЕЖКИ

ОБЩА БЕЛЕЖКА КЪМ ИЗДАНИЕТО

Това тритомно издание на Съчиненията на Христо Ботев представя пълно творчеството на поета-революционер, включително преводаческата му дейност.

Ботевите съчинения са претърпели до днес следните основни издания:

Съчинения на Христо Ботйов. Стихотворения, политически статии, подлистници, С., 1888, под ред на Зах. Стоянов, Захари Стоянов — първият биограф на поета-революционер — е и редактор на първото събрание на Ботевите съчинения. Той е разполагал с много писмени материали и устни сведения; неговото издание е ценен източник на данни за творчеството на поета.

Христо Ботйов. Съчинения. Нова и пълна редакция от Ив. Хр. Ботйова-Христова и Ив. Г. Клиначаров, С., 1907. В това издание бе включена за пръв път по-пълно Ботевата публицистика от в. «Дума» и в. «Знаме».

Хр. Ботйов, Съчинения, под ред. на Д. П. Койчев и Ал. Филипов, С., (1925). Койчев и Филипов се стремят да приблизят текста на своето издание до автентичния текст на Ботев.

Хр. Ботйов. Съчинения. Увод, уредба и бележки от Г. Константинов, С., 1940.

Христо Ботйов. Съчинения. Пълно събрание, под ред. на Ал. Бурмов, С., 1940. Основен принцип на редактора е да публикува всичко, което е «несъмнено Ботево», «да търси Ботеви творби преди всичко във вестниците, които Ботев е редактирал». Бурмов представя по-пълно различните отдели във в. «Знаме (публикува за пръв път редица дописки и кратки публицистични форми), представя пълно и в. «Нова България».

Христо Ботев. Пълно събрание на съчиненията в три тома, под ред. на Мих. Димитров, С., 1940. Цел на това издание е да разшири обхвата на Ботевото творчество — да издири и утвърди нови творби на писателя от възрожденския печат. Още през 1924 г

М. Димитров издава книгата «Христо Ботев. Неизвестни произведения», в която публикува много сатирични материали от в. «Гьлан», излизал през 1869 г. и подновен през 1875 г. В изданието си на Ботевите съчинения от 1940 г. М. Димитров включи «неизвестните произведения» от «Гьлан», с което почти удвои хумористично-сатиричните творби на Ботев, включи и много материали от в. «Свобода» и «Независимост»; 14 фейлетона от рубриката «Знаеш ли ти кои сме?», 10 статии и 65 дописки. Новите материали представят почти една трета от общия обем на изданието. Стремсжът на Мих. Димитров да издири нови Ботевы творби и да уточни публицистичното и изобщо литературното дело на Хр. Ботев, независимо от крайностите, до които той стига, е ценен и има своето приносно значение.

Този тритомник на Мих. Димитров претърпява няколко нови издания, с изменения в бележките и несъществени промени в обхвата на материала: Христо Ботев. Съчинения в три тома, С., 1945—1946, Съчинения на Христо Ботев в три тома, С., 1950, и Христо Ботев. Събрани съчинения в два тома, С., 1958. Последният двутомник е преработен през 1971 г., вече след смъртта на Мих. Димитров, с някои подобрения в текста.

Христо Ботев. Съчинения, под ред. на Ал. Бурмов, С., 1948; незавършено издание, излиза само т. I, — поезия, художествена проза, критика, писма, бележки, съобщения, с много богат и ценен коментар.

На края ще посочим и единственото Автентично издание — Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ал. Бурмов и Ст. Божков, т. I, 1950, т. II, 1960.

В отбелязаните дотук основни издания на Ботевите съчинения търсенията са насочени предимно към установяването на Ботевото книжовно наследство. Специфичните задачи на издателската работа остават на втори план. Значителен принос за уточняване текста на Ботевите творби прави Ив. Хаджов в своите проучвания и особено в труда си «Стихотворенията на Ботев. Погрешки и преработки», т. I, 1947. Тук трябва да отбележим и един ранен труд върху установяване текста на Ботевите стихотворения: Христо Ботев, Стихотворения. Автентично издание с критически бележки от д-р К. Кръстев, С., 1919.

В досегашните пълни издания на съчиненията на Хр. Ботев жанровият и хронологическият принцип при подредбата на материала се прилага механично, не са отделени отчетливо художествената проза от публицистиката, писмата и документите от кратките публицистични форми и т. н. Нов момент в тълкуването, в обясняването на Ботевите творби бележи второто издание на Ал. Бурмов (Христо Ботев. Съчинения, С.,

1948, т. 1), останало незавършено. То е снабдено, както посочихме, с обстоен научен коментар и подробна библиография.

Състоянието на ботевознанието и конкретно на издаването на Ботевите съчинения наложи като най-правилно решението настоящето тритомно издание да съдържа точно проверения и установен текст на безспорните Ботеви творби. А това ще рече, че основният текст е взет от вестниците на Ботев; «Дума на българските емигранти», «Будилник», «Знаме» и «Нова България». Приемаме и фейлетоните «Послание от небето» и «Длъжностите на писателите и на журналистите», поместени в последните броеве на «Независимост», за Ботеви творби — по стара, наложена от Зах. Стоянов традиция. Зах. Стоянов помества тези фейлетони в съчиненията на Ботев, издадени от него през 1888 г., десетина години след гибелта на поета, когато съвременниците са още живи и възрожденската епоха е съвсем близка. Очевидно Зах. Стоянов е имал сериозни основания да причисли тези творби към Ботевото фейлетонно наследство.

Наред с основния, безспорен Ботев текст в края на всеки том поместяваме спорни творби с недоказано Ботево авторство от в. «Тъпан», «Свобода» и «Независимост».

Въпросът за сътрудничеството на Ботев във в. «Тъпан» е особено сложен. Той поражда коренно противоположни мнения и ожесточени спорове.¹ Неговото окончателно решение за сега не е възможно поради липса на сигурни данни — архивни материали и документални източници.

Не по-малко труден е и въпросът за Ботевото сътрудничество във в. «Свобода» и «Независимост». Ботев е участвувал в списването на фейлетонната поредица «Знаеш ли ти кои сме?», както и на различни публицистични рубрики в Каравеловите вестници. Но по причини, посочвани неведнъж досега, Ботевото участие в «Свобода» и «Независимост» не е точно установено. Най-новите проучвания на Каравеловите вестници, както и на в. «Тъпан», които използват биографични, идейни и стилово-езикови критерии, правят стъпка напред, но пак не решават окончателно въпроса за авторството.²

¹ Ал. Бурмов, Въпроси около книжовното наследство на Ботйова. Христо Ботйов, Събрани съчинения, С., 1940, стр. 643—659; Ив. Клиничаров, Мистификацията с произведенията на Хр. Ботев, С., 1925; Г. Бакалов, Христо Ботев, С., 1934, стр. 110; Мих. Димитров, За литературното наследство на Христо Ботев, С., 1941, и др.

² Вж. Мих. Арнаудов, Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев, Известия на Института за българска литература, кн. VII, 1958, стр. 233—266; Цв. Унджиева, Към въпроса за авторството на фейлетоните. «Знаеш ли ти кои сме?» (Кои фейлетони е писал Л. Каравелов), Известия на Института за българска литература, кн. VIII, 1959, стр. 93—160; Ст. Таринска, Прозата на Христо Ботев, С., 1966, стр. 128—150; Цв. Унджиева, Христо Ботев и вестник «Тъпан», Изследвания в чест на акад. Мих. Арнаудов, С., 1970, стр. 159—178.

Мих. Димитров издава неколккратно заедно с Ботевите творби от «Дума», «Будилник», «Знаме» и «Нова България» и много материали от «Тъпан», «Свобода», и «Независимост», без да доказва Ботевото авторство, и те постепенно започнаха да се налагат като Ботеви творби. Историци, философи, литературоведи у нас и в чужбина изграждат възгледите си за мирогледа на поета-революционер, като се позовават и на тях.

Поради всичко това ние отделяме сигурните Ботеви творби от творбите с неусъгласено Ботево авторство.

* * *

В работата си върху текста се стремяхме да запазим езика на Ботев с неговите характерни черти и особености. Нормализираме правописа. Пунктуацията също осъвременяваме, като държим сметка за интонационното и смисловото значение на авторските препинателни знаци. Допускаме само някои изменения в текста, наложени се и в досегашната издателска практика. Например диалектното окончание *е* за множествено число на многосричните съществителни имена (*българе*), както и в причастията на л (*ходиле*) предаваме навсякъде в съвременния им вид (*българи, ходили*).

Спазваме нормите на съвременния литературен език в правописа на местоменните енклитични форми за винителен падеж — *ме, те, се* вместо *ма, та, са*.

Следваме нормите на съвременния литературен език и правопис и при глаголните окончания — при изразяване мекостта на съгласните (*ходят* вместо често срещаното у Ботев *ходат*), или окончанията *плачех* вместо *плачах*, или *блаженствувам* вместо *блаженствовам*.

Запазваме обаче характерните за Ботев глаголни окончания — *ходиме* вместо *ходим*.

Мястото на *ъ* в групите *ър, ъл* (*гърди, тълсто*) определяме според нормите на съвременния език (*гърди, тлъсто*).

По принцип запазваме диалектните форми, както и характерните архаизми, русизми и турризми в езика на Ботев.

Запазваме русизми и архаизми като: *употреблява*, вместо *употребява*, *плог* вместо *плът*, *зуб* вместо *зъб*, *сахарчица* вместо *захарчица*, *окужиз* вместо *окръжие*.

Променяме единични диалектни особености; например *ейце*, *еде* предаваме в литературната форма *яйце*, *яде*, *овчери* — *овчари*, *мълчели* — *мълчали*, *шепки* — *шапки*, *меризма* — *миризма*, *мласкам* — *мляскам*, *целувам* — *целувам* и др.

В отделни случаи Ботев предава предлозите *в, с*, като *вов, сос, со*.

Запазваме ги в тази форма само в поезията, където имат специфично буквено значение, и в прозата — ако притежават някакъв стилистичен нюанс.

Запазваме възприетите от разговорната реч и наложени се във вестниците на Ботев и Каравелов форми — *заповяда* вместо *заповядва*, *земач* вместо *вземам*, *сичко*, *се* вместо *всичко*, *все*...

Запазваме сравнително последователната употреба във вестниците на Ботев и Каравелов на диалектната форма на показателното местоимение в множествено число *тие* вместо *тия*: също *оние* вместо *ония*. Запазваме и характерната употреба на личното местоимение — 3 л., мн. ч. *тие* вместо *те*.

Не запазваме графичното означаване на редукцията на ударените широки гласни *а*, *е*, *о* в *ѡ*, *и*, *у*: *стене* вместо *стени*, *отидеш*, *иде* вместо *отидиш*, *иди*, *долап* вместо *дулап* и др.

Нормализираме рядко срещаната архаична форма на съюза *но* (предаван като *нѡ*). Думата *пак* предаваме според смисъла — като наречието *пак* или като съюза *пѡк*, които графично не са разграничавани във възрожденската преса.

Думите *земля*, *сабля*, *лев*, *байрак* се срещат в езика на Ботев и в съвременната им форма, и в архаичните форми — *земля*, *сабля*, *лев*, *байрак*. Предаваме ги така, както са употребени у Ботев.

Пълните и кратките членни форми за имената от мъжки род, ед. ч. се запазват изпъкнати, както са в Ботевия текст.

Запазваме *о*, *а* вместо *ѡ* в представките *ѡѡ-*, *ѡѡз-*: *ѡѡпрос*, *ѡѡзток*, и *ѡѡ-*: *ѡѡединете се*. При наставката *-ѡк* запазваме *а* или *о* само ако думата придобива стилистични функции. В противен случай нормализираме *недостатѡк*, *недостѡтѡци*, вместо *недостаток*, *недостѡтоци*. Но запазваме *напредѡк*.

Запазваме Ботевия правопис на някои собствени фамилни имена — *Бончѡв*, *Станчѡв*, *Парушѡв*, *Кръстѡвич* вместо *Бончев*, *Станчев*, *Парушев*, *Кръстевич*.

Езикът на Хр. Ботев се изменя и развива. Всеки вестник, редактиран от Ботев, има свои специфични езикови особености. Фейлетоните «Послание от небето» и «Длъжностите на писателите и на журналистите», публикувани във в. «Независимост», се подчиняват на общите езикови и правописни особености на Каравеловите вестници. Стремели сме се да запазим някои характерни черти в езика на различните вестници, в които са пуб-

ликувани Ботевите творби, въпреки че с това се нарушава езиковото единство. Нещо повече, запазваме и всички случаи на непоследователност в употребата на една и съща дума, когато тази непоследователност свидетелствува за борба на различни граматични форми. Поради отсъствието на установени норми в книжовния ни език и правопис на времето една форма се пише по различни начини в един вестник или дори в една творба (*въздиша* и *воздиша*, *всичко* и *сичко*, *вдигна* и *дигна*, *трябба* и *тряба* и мн. др.).

• • •

Съчиненията на Хр. Ботев са разпределени по томове, както следва:

Том I — Стихотворения; художествена проза, фейлетони, кратки сатирични форми; критика, книжовни известия, книгопис.

Том II — Публицистика; статии и дописки.

Том III — Публицистика: политически прегледи, кратки публицистични рубрики — Български известия, най-нови известия, отговори и бележки на редакцията и администрацията, обявления, писма и документи; преводи.

В края на всеки том последователно за всяка творба има подробни Бележки, които съдържат точни библиографски данни — къде е публикувана творбата и коя е първата публикация след Освобождението. Отбелязват се някои особености при публикуването на текста, някои конкретни текстологични въпроси за дадената творба (ако има такива). Изяснява се поводът за написване на творбата (ако е известен), разкриват се обстоятелства, факти, събития от времето на написването ѝ, които имат значение за нейното възникване или помагат да се разбере съдържанието ѝ. Тук се отбелязват и някои важни оценки или противоположни схващания за отделни Ботевы творби; около повода и времето на възникването им или по някои други въпроси, свързани с разбирането на идейно-съдържателната им страна.

Следва Азбучен показалец, за лица, периодични издания, заглавия на произведения, дружества, комитети и други, с кратки пояснителни бележки, където е необходимо, и Азбучен показалец на географските имена.

Чуждите думи и изрази поясняваме веднага в текста под линия с номерация на индексите — 1, 2, 3 и т. н. Ботевите бележки под линия извеждаме със звездички (*).

Когато се налага, допълваме пропусната дума, частица или сричка, като ги заграждаме с правоъгълни скоби.

Всички очевидни печатни грешки поправяме, а случаите, където има съмнение, са отбелязани в бележките.

БЕЛЕЖКИ КЪМ ТОМ I

В том I публикуваме всички стихотворения на Ботев по тяхната последна, най-съвършена редакция от «Песни и стихотворения». Подреждаме ги по хронологическия ред на първата им публикация. Не следваме реда, избран от Ботев в «Песни и стихотворения», тъй като в стихосбирката не са публикувани всички Ботеви творби. (Липсват «Хайдути», «Защо не съм?..», «Послание», «Обесването на В. Левски».) Хронологическият ред, който следва първата публикация на стихотворенията, е спазен и в последните издания на съчиненията на Хр. Ботев — на Ал. Бурмов (1948) и на Мих. Димитров. Не е известна само първата публикация на стихотворението «Ней», излязло за пръв път в «Песни и стихотворения». Поставяме «Ней» към годината на написване на стихотворението, посочена от Зах. Стоянов — практика, въведена в изданията на Ал. Бурмов и Мих. Димитров. Подредбата на стихотворенията по възприетия принцип съвпада в основни линии с вероятната хронологическа последователност на написването на творбите.

В стихосбирката «Песни и стихотворения» Ботев печата стихотворенията си в следния ред: «На прощаване в 1868 г.», «До моето първо либе», «Делба», «Елегия», «Майце си», «Към брата си», «В механата», «Хаджи Димитър», «Моята молитва», «Зададе се облак темен...», «Странник», «Пристанала», «Борба», «Гергьовден», «Патриот», «Ней».

В бележките към стихотворенията посочваме последователно всички публикации (редакции) на стихотворението, подписите (ако има) и първата публикация след Освобождението, след което предаваме изцяло точния текст на различните редакции, като запазваме всички езикови и правописни особености.

Във втория дял — художествена проза, фейлетони, кратки сатирични форми — материалът е подреден при съчетаване на жанровия и хронологическия принцип. След очерка «Примери от турско правосъдие» и хумористичния разказ «Това ви чака!» следват всички Ботеви фейлетони (от «Будилник», «Независимост» и «Знаме») и на края поместваме крат-

ките хумористични форми от «Будилник». От кратките хумористични форми изключваме само «Разпис за награди», тъй като тази творба е преработена — обстоятелство, за което Ботев сам загатва в «Будилник». Дописката с подпис Х. помещаваме към кратките хумористични форми с убеждението, че отделянето на дописката от хумористичната бележка към нея (както е постъпил Мих. Димитров) е неправилно.

Последният дял на том I съдържа критика, книгопис, книжовни известия. Тук включваме почти всички материали от Ботевата рубрика «Книжовни известия», разгърната най-пълно във в. «Знаме». Само осем малки съобщения от тази рубрика не публикуваме в този том, тъй като по своето съдържание те принадлежат повече към «Български известия» или «Най-нови известия» от том III на изданието, където ги и помещаваме. И обратно, тук включваме едно съобщение от Ботевата рубрика «Български известия», което има характер на критическа бележка. Започваме този дял с няколко Книжовни известия от «Будилник», които имат хумористичен оттенък. За прегледност отделяме критическите бележки една от друга, като им поставяме заглавия (заградени в правоъгълни скоби).

Не включваме в основния текст нищо от сатирата във в. «Тъпан», както и нито един фейлетон «Знаеш ли ти кои сме?» от фейлетонната рубрика на «Свобода» и «Независимост». Най-новите проучвания са единни в извода, че Ботевото участие както в «Тъпан», така и в «Знаеш ли ти кои сме?» не е голямо. От «Тъпан» към творбите с неустановено Ботево авторство помещаваме само кратките сатирични форми «Гатанки», «Проклябавания», «Типографически погрешки», «Съновник», за които допускаме, че са дело на Ботев, както и няколко «Политически прегледи». Участието на Ботев в «Знаеш ли ти кои сме?» не е оспорвано досега. Последните изследвания приемат 5 фейлетона «Знаеш ли ти кои сме?» от посочените 14 от Мих. Димитров за дело на Ботев. Тъй като въпросът за Ботевите фейлетони «Знаеш ли ти кои сме?» е все още спорен, решихме да включим всичките 14 фейлетона, посочени от Мих. Димитров, към творбите с неустановено Димитров за дело на Ботев. Тъй като въпросът за Ботевите фейлетони «Знаеш ли ти кои сме?» е все още спорен, решихме да включим всички 14 фейлетона, посочени от Мих. Димитров, към творбите с неустановено Ботево авторство — «Знаеш ли ти кои сме?», [Огледах се и видях, че бях станал кадия], [Преди малко време аз ходих на Баламук], [Всички народи ще изпроводят на Виенската изложба по някое чудо], [Любимото племе на боговете и неговите гении], [Женските манастири са станали публични къщи], [Да поговорим за духовните айгъри], [Да се замислим отново за бъдещето на нашето духовенство], [Стара планина родила мишка], [България има и бръснати мустаки, и космополити, и гръцки

ритори], [Мнозина говорят, че поезията е непотребна], [Кому още би трябвало да се даде малко хрян], [Браво, г. Найденов!], [Благодарителни адреси]. Към тези 14 фейлетона прибавяме още един, за който двама автори (Мих. Арnaudов и Цв. Унджиева) смятат, че е от Хр. Ботев — фейлетона [Онази нощ аз сънувах Мидхат паша]. В бележките към всеки фейлетон сочим различните мнения и прещенки.

На фейлетоните, публикувани под общите рубрики «Политически преглед» от в. «Тъпан» и «Знаеш ли ти кои сме?» от в. «Свобода» и «Независимост», поставяме заглавия, които обикновено извличаме от текста на фейлетона и заграждаме в правоъгълни скоби. Някои от тези фейлетони са вече публикувани и са им поставени заглавия в Събрани съчинения на Л. Каравелов, т. 5, 1966, и във «Возрожденски фейлетони», С., 1968 — тези заглавия използваме направо, без промени.

Към творбите с неустановено Ботево авторство поместваме и две стихотворения — известните, написани в народнопесенен дух «Българска народна песен» от в. «Тъпан» и «Болградска химна» от в. «Независимост». Не публикуваме няколкото стихотворни откъса («Сентенция», «Глума»), приписвани на Ботев от Ив. Г. Клиничаров (Христо Ботев, Съчинения, т. I, С., 1924, стр. 60 и 63, стр. 130 и 131), както и песента «Мила Венето», Ал. Бурмов изразява съмнението си за „Ботевото им авторство“, но «за пълнота» ги публикува към Бележките на Христо Ботев, Стихотворения, С., 1946, стр. 137—139. Ив. Бурин с основание предполага, че песента «Мила Венето» е създадена «много по-късно като отражение на Ботевата личност в живия фолклор» (Ботев и народният поетичен гений, 1954, стр. 150 — 151). Няма никакви сериозни основания да се приемат тези откъси дори за съмнителни, предполагаеми Ботеви творби.

За поясняването на Ботевите творби най-голям принос имат Мих. Димитров със своето първо издание на Събраните съчинения на Ботев (С., 1940) и особено Ал. Бурмов. Бележките на Бурмов към т. I от Христо Ботев, Съчинения, 1948, помагат за по-дълбокото разбиране на Ботевото творчество и са солидна научна основа за всички следващи издания на Ботевите съчинения.

СТИХОТВОРЕНИЯ

Стр. 15 — МАЙЦЕ СИ — в. «Гайда», III, бр. 19, 15. IV. 1867. Подпис: Х. Петков; II ред. — в. «Свобода», I, бр. 34, 15. VII. 1870. Подпис: Х. П-в; III ред. — «Песни и стихотворения», 1875, стр. 17—18.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 17—19.

І редакция:

МАЙЦЪ СИ

Ты ли си мале, тъй жално пяла,
Ты ли си меня три годинъ кляла
Та скытникъ ходж несчастникъ ази
И срѣщамъ това що душа мрази!

Бащино ли съмъ пропиль иманн!
Тебя ли покрехъ съ дълбоки раны,
Та мойта младость млада зелена
Съхне и вяхне, люто извенжъ?!

Весель мя гледать милы другари,
Че съ тѣхъ наедно и азъ ся смѣѣ;
Но тѣ не знаѣтъ че азъ желѣѣ
Че мойта младость слана попарн...

Осъ дѣ да знаѣтъ? прѣатель намамъ,
Да му разскрѣѣ шо въ душѣ та ѣж;
Кого азъ любѣѣ въ какво вярзѣмъ,
Мечты и мысли, отъ що страдаѣ.

Нъ тука вече не ся надявамъ,
Тебе да любжъ: — сердце догаря!

Много азъ, мале, много мечтаяхъ,
Счастіе, славж да видимъ двама:
Силж усъщахъ, — що не желаяхъ?
Но за вси жалбы приготи ямж...

Една салъ, клѣта, жалбж останж:
Въ твоитъ прѣгърдкы милы да паднж,
Туй сѣрдце младо, тѣжъ душж страднж
Да ся оплачатъ теби, горкана.

Башж и сестрж и братя милы
Азъ да прѣгърнж искѣмъ безъ злобж,
Пакъ тогазъ нека замръзнжтъ жилы,
Пакъ тогазъ нека да гн ж въ гроба.

II редакция;

МАЙЦИ СИ

Ти ли си, мале, тѣжъ жално пѣла,
Ти ли си сина три годинъ клѣла,
Та скитникъ хода по свѣтътъ ази
И срѣщамъ това, що душа мрази?

Бащино ли сѣмъ пропиль имани,
Тебе ли покрихъ сѣсъ люти рани,
Та мойта младость млада-зелена
Сѣхне и вѣне люто ранена?

Весель ме гледать мойте другари,
Защото сѣсъ тѣхъ и азъ са смѣя;
Тие не знаятъ, що азъ жалѣя,
Каква ми слана младость попари.

Кой що да знае? — Приятель нѣмамъ
Да му разскажа, що въ душа тая,
Какво азъ мисла и какво вѣримъ,
Отъ какво пата, отъ що страдая.

Освѣнъ тебъ, мале, никого нѣмамъ,
Ги си за мене любовъ и вѣра;
На нищо вече не са надѣвамъ, —
Сърце е пълно съ жълчка безъ мѣра.

Много аз, мале, сладко мечтаехъ, —
Счастье, слава да видимъ двама;
Но не сполучихъ, щото желяехъ, —
Съдбата моя ископа яма.

Една утѣха мене остана, —
На грѣди твои, майко, да падна
Па сърце младо и душа страдна
Да са наплачатъ предъ тебъ горкана.

Баща и сестра и братя мили,
Аз да прегърна искамъ безъ злоба, —
Пакъ тогасъ нека измързнатъ жили,
Пакъ тогасъ нека загина в гроба.

Последният стих в «Песни и стихотворения» е предаден «Пък тогасъ нека изгиня в гроба!» — вероятно случайна печатна грешка, която поправяме (изгиня вместо изгния). Поправена е и във всички досегашни издания на Ботевите съчинения.

I-та и III-та редакции (от «Гайда» и «Песни и стихотворения») са близки. Във II-та редакция вероятно се е намесил редакторът на в. «Свобода» Л. Каравелов (вж. Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Мих. Димитров, С., 1940, т. I, стр. 207; също Ив. Хаджов, Стихотворенията на Ботева. Поправки и преработки, С., 1947, стр. 158, 159. Друга, неприемлива теза развива д-р К. Кръстев — Хр. Ботев, Стихотворения. Автентично издание с критически бележки, С., 1919, стр. 60—69).

Замяната на «жалби» (I р.) с «желби» (III р.) от последния стих на строфа VI-а Ив. Хаджов тълкува като търсене на слово с друг смисъл: жалби — оплаквания, желби — желания (Стихотворенията на Ботева. Поправки и преработки, С., 1947, стр. 154—155.)

Стихотворението е писано в Одеса, вероятно през 1866 г. Предположенията, че Ботев написва «Майце си» «още в Калофер» преди... да го напусне за последен път...» (Д. Т. Страшимиров, Христо Ботев като поет и журналист, Пловдив, 1897, стр. 294) или «че «Майце си» е една импровизация, свързана с първия момент от завръщането на Ботев в Калофер...» (Мих. Арnaudов, Ботев в поезията си, предговор към Христо Ботев, Съчинения, С., 1940, стр. 11) се опровергават от конкретните спомени на

Киро Тулешков — съученик на Ботев в Одеса и негов приятел дълги години. «След няколко дена аз отидох в дома му — пише Тулешков. — Заварих го, като се разхождаше из стаята си и с глас декламираше не помня кое от стихотворенията на Пушкин... После това прочете ми едно стихотворение, което той си съчинил под заглавие «Майце си»... Това стихотворение е неговото първо поетическо произведение... Още същата неделя, юли 1864 г., Ботев изпрати песента в Цариград на П. Р. Славейков, за да я публикува в издавания от него тогава хумористичен вестник «Гайда». (Тулешков вероятно погрешно отбелязва 1864 вместо 1866 г.) «Но преди да я прати на Славейкова — продължава Тулешков, — той ходи при проф. Григоровича... Григорович я одобри и му похвали първия труд, като го насърчи да продължава и занаят» (Ал. Бурмов, Хр. Ботев и неговата чета, С., 1974, стр. 528.)

Пенчо Славейков си спомня, че баща му е имал цяла тетрадка с песни на Ботев. «В Стара Загора — пише Пенчо Славейков — заедно с книгата на Славейкова изгоря и една тетрадка с Ботйови песни, пратени Славейкову за преглед» (П. П. Славейков, Българската поезия. Преди — сп. «Мисъл» XVI, 1906, кн. 2, стр. 73; също Пенчо Славейков, Българска литература. Съчинения, т. VI, С., 1922, кн. 1, стр. 217.)

През 1872 г. Р. Блъсков препечатва «Майце си» в сп. «Училище», II, кн. 9, като променя само заглавието «Син на чуждина тъжи на майка си». Стихотворението е преписвано и в различни ръкописни сборници. Бачо Киро също му поставя в своя сборник ново заглавие: «Един родолюбив българин с патриотическо чувство тъжи за майка си (за България)» (вж. Ст. Стойков, Поезията на Хр. Ботев през погледа на неговите съвременници, сп. «Език и литература», IV, 1949, кн. 2, стр. 130—131.)

Стр. 17 — КЪМ БРАТА СИ — в. «Дунавска зора», I, бр. 14, 12. I. 1868. Подпис: П-в; II ред. — в. «Свобода», I, бр. 36, 30. VII. 1870. Подпис: Х. П-в; III ред. — «Песни и стихотворения», стр. 19—20.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 19—21.

И редакция;

КАМЪ БРАТА СИ

Тъжко брате ся живѣе
Между глупцы неразбрани!
Ахъ душа ми въ огънь тлѣе,
Ахъ сърдце ми въ люты раны!

Отечество мило любѣж,
Неговѣ-та святость пазѣж
Нѣ себя си, брате, губѣж
Тѣзи глупцы като мразѣж

Мечты свѣтлы мысли бурны
Сѣ распнѣли душиж младѣ;
Нѣ рѣжѣ си кой ще турни
На туй сѣрдце дѣ-то страда!

Никой, никой, — то не знае,
Что е радость и свобода;
А безумно какъ играе
Вѣ отзывъ на плачь изъ народа?!

Чѣсто брате скрышомъ плачѣж
Надъ невидимъ гробъ печяленъ;
Нѣ кажи ми, что да тачѣж
Вѣ този мрътавъ свѣтъ коваренъ?!

Ничто, ничто, — отзывъ нѣма
На гласъ искренъ, благороденъ, —
Па и твой-та ѣ душа няма
На святъ позывъ плачь народен!

И редакция:

КАМЪ БРАТА СИ

Тѣшко, брате са живѣе
Между глупци неразбрани!
Душата ми въ огнь тлѣе,
Сѣрдце ми е в люти рани.

Отечество вѣрно любѣ;
Завѣтътъ му свѣто паза;
Но себѣ си, брате, губѣ,
Тия глупци като мрѣза.

Мечти мрачни, мисли бурни
Гризатъ, мжчатъ душа млада, —
Нѣма ржка кой да турне
На туй сѣрце дѣто страда!

Тоя глупецъ нѣма знае,
Що е радостъ и свобода?
Сѣрцето ми не играе
Въ одзивъ на плачъ изъ народа!

Чѣсто, брате, скришомъ плача
Надъ народенъ гробъ печаленъ.
Кажи ми ти що да тача
Въ тойзи мѣртвавъ свѣтъ, коваренъ?

Сѣки глупецъ пари иска,
Па продава баща, майка;
Дѣщеря му въ харемъ писка,
А той дрѣме и не хайка,

Отъ никадѣ отзивъ нѣма
На гласъ искренъ, благороденъ,
И твойта е душа нѣма
Камъ плачъ божи, плачъ народенъ.

Последната строфа на стихотворението си кореспондира със стиховете, поставени от Ботев в края на статията «Наместо програма» («Дума», I, бр. 1, 10. VI. 1871):

И глас искрен, благороден
в сѣрца отзив ще намери,
той е станѣлъ глас народен,
та врагѣтъ ще потрепери...

«Към брата си» Ботев пише в Калофер през 1867 г. или в Румъния, където той пристига през есента на 1867 г.

Във II-та редакция на стихотворението вероятно се е намесила редакторската ръка на Л. Каравелов. Според д-р Кръстев II-та редакция на песента е дело на Каравелов, Ботев не «би могъл да извърши това поетическо самоубийство...» (Хр. Ботйов, Стихотворения. Автентично издание..., С., 1919, стр. 80.) За Ив. Хаджов Каравеловата намеса не е голяма и пряка. Много от промените според него са резултат на Каравелово влияние

върху Ботев (вж. Стихотворенията на Ботева, Поправки и преработки, т. I, С., 1947, стр. 176.) Като цяло тезата на Хаджов е неубедителна. Добавената строфа VI във II-та редакция е написана според нас от Л. Кара-велов.

Стр. 19 — ЕЛЕГИЯ — в. «Свобода», I, бр. 37, 8. VIII. 1870. Подпис: Х. П-в; II ред. — в. «Дума на българските емигранти», I, бр. 4, 17. VII. 1871; III ред. — «Песни и стихотворения», стр. 15—16.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 21—22.

I редакция:

ЕЛЕГИЯ

Кажми ми, кажи, бѣдни народе,
Кой та въ тази рабска люлка люлѣе?
Този ли, що Христа на кръстѣ прободѣ
На връхъ Голгота звѣрски въ ребрата
Илъ този, що толкозъ годинъ ти пѣе;
«Съ търпене ще си спасишъ душата».
Той ли, илъ неговъ нѣкой намѣстникъ,
Братъ на Лойола и синъ на Юда,
Предателъ гнусни и живъ предвѣстникъ
На нови тѣгла за сиромаси, —
Новъ кърджалия съ нова полуда,
Кой — продалъ брата, убилъ баща си?
Той ли, кажи ми? — Мълчи народа,
Глухо и страшно гърматъ окови,
Не чуе с'отъ тѣхъ гласъ за свобода. —
Намърщенъ само съ глава той сочи,
На тази отбрана роякъ скотови:
Въ сюртюци, в рѣси — слѣпци сжсъ очи.
Сочи ги той с пѣръстъ и потъ от чело
Крѣжавъ се лѣе надъ камакъ гробень:
Крѣстътъ е забитъ вовъ живо тѣло,
Грѣжътъ разѣжда гложгани кости,
Смокъ е засмукалъ животъ народень, —
Смучатъ го наши и чужди гости.
Пѣшка народътъ, пѣшкаме ния,
Безъ срамъ, безъ укоръ бронме время
Отъ какъ е в хомутъ нашата шия,

Отъ какъ окови влачи народа, —
Броимъ. . . и с вѣра в туй скотско племе
Чѣкаме ние рѣдъ за свобода?

П редакция:

ЕЛЕГИЯ

Кажи ми кажи, бѣдний народе,
Кой та в тѣзъ рабска люлка люлѣе?
Тозъ ли що Спасителя прободѣ
На кръста нявга звѣрски въ ребрата;
Ил'тось що толкосъ годинъ ти пѣе:
Трапи за да си спасишъ душата!

Той ли, ил'неговъ някой намѣстникъ,
Братъ на Лойола и синъ на Юда,
Прѣдатель вѣренъ и живъ прѣдвѣстникъ
На нови тѣгла вѣдъ за сюрмаси —
Новъ кърджалия въ нова полуда,
Кой продалъ брата, убилъ баща си!

Той ли? — кажи ми. Мълчи народа!
Глухо и страшно гърмятъ окови,
Не чуй са отъ тяхъ гласъ за свобода, —
Намръщенъ само съ глава той сочи
На сганъ избрана — роякъ скотове
В сюртюци, в рѣси и слѣпци с очи.

Сочи народа, и потъ отъ чело
Кръвавъ са лѣе на камѣкъ гробен:
Кръста е забить вовъ живо тѣло,
Ражда разяда гложгани кости,
Смок е засмукалъ животъ народень —
Смучать го наши и чужди гости!

Бѣдния народъ трапи, и ния
безъ срамъ, безъ укоръ броими време,
Отъ какъ в хумоть нашата шия,
Отъ какъ окови влачи народа —
Броимъ, и с вѣра в туй скотско племе
Чаками и ний рѣдъ за свобода! . . .

Строфа I, стих 2 и в трите редакции гласи:

Кой те в таз рабска люлка люлее.

Зах. Стоянов пръв го изменя: «кой те в таз робска люлка люлее». В този вид стихът е публикуван и в изданията на Ботевите съчинения, излезли под редакцията на Ив. Клинчаров, д-р Кръстев и Мих. Димитров. Ал. Бурмов запазва Ботевия текст.

В последната строфа, стих. 3 в «Песни и стихотворения» е допуснат един русизъм, който отсъства в първите две редакции на стихотворението: «Откак е в хомот нашата шея».

Последният стих от последната строфа в «Песни и стихотворения» гласи: «Чекаме и ний ред за свобода. . .» Избягваме както диалектната форма чекам, така и русизма шея (шея нарушава и римата: ние — шия), като се основаваме на II-та Ботева редакция от в. «Дума», където са поставени правилните форми шия, чакам. Допускаме, че промяната в «Песни и стихотворения» и е станала при набора, без Ботев да я забележи. Само Зах. Стоянов публикува тези два стиха, както са в «Песни и стихотворения»; в следващите издания на Ботевите съчинения те са поправени.

Някои различия между I-та редакция и следващите две редакции трябва да се обяснят с Каравеловата редакторска намеса. Сигурно на Каравелов принадлежи промяната в предпоследната строфа на стихотворението: «Ръжда разяда гложгани кости» (II и III ред.) — «Гръкът разяжда гложгани кости» (вж. Ив. Хаджов, Стихотворенията на Ботева. Поправки и преработки, С., 1947, стр. 212). Според д-р К. Кръстев «. . . това е единичната поправка, която би могла да се припише на Каравелова. . .», останалите различия са «дело на съзерцателната, бавно зреяща и творяща Ботева поетическа мисъл» (Хр. Ботев, Стихотворения. Автентично издание. . ., С., 1919, стр. 59.) На Каравелов вероятно принадлежи и промяната в стих. 1 на последната строфа: «Пъшка народът, пъшкаме ние. . .». Подробно на това изменение се спира Ив. Хаджов (Стихотворенията на Ботева. Поправки и преработки, С., 1947, стр. 216—217).

В I-та ред., строфа III, стих. 5 — «На таз отбрана рояк скотови» вероятно има печатна грешка; таз вместо сган.

Стр. 21 — ДЕЛБА — в. «Свобода», I, бр. 39, 23. VIII. 1870. Подпис: Х. П-в; II ред — в. «Дума на българските емигранти», I, бр. 1. 10. VI. 1871; III ред. — «Песни и стихотворения», стр. 13—14.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 22.—23.

I редакция:

Д Ъ Л Б А

(Л. К-ву)

По чувствата сме ние братия съ тебе
И мисли еднакви таимъ,
И вѣрвамъ, че на свѣтътъ почти за нищо
Ние нѣма да са раскаимъ.

Добро ли сме, зло ли правила,
Потомството наже ще сѣди;
А сега — дай ръка съ ръка,
И напредъ — съ стѣпки по-твърди!

Спътници ни са били въ животътъ
Страдания, бѣдность в чужбина;
Но тѣхъ сме ние братски дѣлили
И пакъ ще ги дѣлимъ двамина.

Ще дѣлимъ ние хорски укори,
Ще тѣримъ и присмѣхъ глупѣшки,
Ще тѣримъ, но не ще да охнемъ
Подъ никакви мажки човѣшки.

Сърцето си ние вече казахме,
Съ жалостните наши двѣ лири,
Че главите си нѣма да склонимъ
предъ страсти и свѣтски кумири.

Хайде напредъ! съ чувства и мисли
Последната дѣлба да дѣлимъ,
И да исижлниме дума завѣтна:
«На смъртъ, братко, на смъртъ да вѣрвимъ!»

II редакция:

Д Я Л Б А

(Любену Каравелову)

По чувства сме братя ний с теби
И мисли еднакви ний таимъ,

И вярвамъ, че в свѣта за нищо
Ний няма съ тебъ да са покаямъ.

Добро ли сми зло ли правила,
Потомството нази ще сѣди,
А сега — дай рѣка за рѣка
И напредъ со стѣпки по твърди!

Спътникъ ни са биле въ живота
Страдания бѣдность ' въ чужбина;
Нъ тяхъ сми ний братски дѣлили
И пакъ ще ги дѣлимъ двамина. . .

Ще дѣлимъ ний хорени укори,
Ще трѣпимъ и присмѣхъ глупѣшки —
Ще трѣпимъ, нъ нѣма да охнемъ
Подъ никакви мажи човѣшки.

И главѣ ний няма да сложимъ
Прѣдъ страсти и свѣтски кумири, —
Сърдце-то си вече казахми
Съ жаловни-ти наши двѣ лири. . .

Напредъ сега съ чувства и мисли,
Послѣдня-та дялба да дѣлимъ;
Да изпълнемъ дума завѣтна —
На смъртъ, братко, на смъртъ да вѣрвимъ!

По-големи са различията между I-та ред., от една страна, и следващите две редакции, от друга.

В I-та и II-та редакции «Делба» е посветено «Л. К-ву», «Любену Каравелову». В III-та редакция посвещението липсва — може би поради влошените отношения между Каравелов и Ботев по това време. В «Песни и стихотворения» наистина отпадат и други посвещения: на М. Горанова («Пристанала»), на Б. Горанов («Борба»); възможно е това да е принципно решение на Ботев при издаването на стихосбирката.

Ал. Бурмов допуска, че «Ботев е отишъл през лятото на 1870 г. в Букурещ, гдето се е запознал с Каравелов и му е оставил няколко стихотворения. . . Очарованието на Ботева от големия революционер и писател го е вдъхновило да напише и посвети Каравелову своето стихотворение «Делба» (Христо Ботев, Съчинения, редакция и коментар от Ал. Бурмов, т. I, 1948, стр. 311). Не е изключено, според нас, посвещението да а

результат на Ботевите впечатления от първите броеве на в. «Свобода», на милсите и чувствата, които те са породили у младия поет. По време на отпечатването на стихотворението Ботев е бил учител в Измаил.

Стр. 23 — ДО МОЕТО ПЪРВО ЛИБЕ — в. «Дума на българските емигранти», I, бр. 1, 10.VI.1871; II ред. — «Песни и стихотворения», стр. 10—12.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 23—25.

I редакция:

ДО ЛИБЕ-ТО МИ

Остави тѣзъ пѣсянь любовна,
Не вливай ми в сѣрдце отрова, —
Младъ сѣмъ азъ, ал'младость не повна.
Ах, па и да повна не рова
Туй що сѣмъ вече намразилъ
И предъ тебѣ съ крака погазилъ.

Забрави туй време, га плачахъ
За поглѣдъ милъ и за вѣздишка, —
Робъ бѣхъ тогазъ — вериги влачахъ,
Та за една твоя усмивка
Безуменъ азъ свѣта прѣзирахъ
И чувства си святи убивахъ!

Забрави ти онѣзъ полуди, —
Въ тѣзъ грѣди вечъ любовъ не грѣе,
И не можъ тамъ ти сѣбуди.
Гдѣ скѣрѣбъ и умраза владѣе
Гдѣ всичко е съ рани покрито
И сѣрдце вечъ въ злоба обвито!

Ти имашъ гласъ чуденъ — млада си;
Нѣ чуйшъ ли какъ пѣе гора-та?
Чувашъ ли какъ плачатъ сюрмаси?
За тозъ гласъ ми копнѣй душа-та,
И тамъ тѣгли сѣрдце ранено,
Тамъ!, дѣ е се съ крѣвы облѣно!

О, махни тѣзъ думи отровни!
Чуй какъ стени гора и шума,
Чуй какъ ечѣтъ бури вѣковни,
Какъ нарѣждатъ дума по дума —
Приказки за стари времена
И пѣсни за нови тѣглила. . .

Запѣй и ти пѣсянь такава,
Зампѣй ми, изгоро, на жалость —
Запѣй какъ братъ брата продава,
Какъ гниятъ сили и младость,
Какъ плачи сирота вдовица
И какъ тѣглятъ безъ домъ дѣчица. . .

Запѣй, или млѣкни — махни са:
Сърдце ми вѣч трѣпти, ще хврѣкне,
Ще хврѣкне, изгоро! свѣсти са —
Тамъ дѣ земя грѣми и тѣтне
Отъ викове страшни и зловни,
И прѣдсмѣртни пѣсни, надгробни.

Тамъ. . . тамъ буря крѣши клонове,
А сабя ги свива на вѣнецъ;
Зинѣли сѣ страшни долове,
И пищи въ тяхъ жърно отъ свинець
И смѣрт-та ѣ тамъ мила усмивка,
А хладенъ гробъ сладка почивка.
Ахъ, тѣзъ пѣсни и тазъ усмивка

Кой гласъ ще ги викне — запѣе?!
Крѣвава щѣ дигнѣ напивка,
Отъ коя и любовъ нѣмѣе,
Пакъ тогазъ и самъ щѣ запѣя —
Що мразъ и за що милѣя! . . .

Според спомените на Вел. Попов, близък другар на Ботев, предадени от Зах. Стоянов, «До моето първо либе», е написано в Браила, непосредствено преди публикуването му в «Дума» (З. Стоянов, Христо Ботѣв, Русе, 1888, стр. 166).

Някои автори твърдят, че първото либе на Ботев е Парашкева Ив. Шушулова, руска възпитаничка, учителка в Калофер. През последните години преобладава и се налага друго схващане — първото либе на Ботев е Мария (Мина) Ив. Горанова.

Стр. 26 — НА ПРОЩАВАНЕ в 1868 г. — в. «Дума на българските емигранти», I, бр. 2, 25, VI. 1871; II ред. — «Песни и стихотворения», стр. 3—9.

Съчинения на Христо Ботйов под ред. на З. Стоянов, С., 1838, стр. 14—17.

I редакция;

НА ПРОЩАВАНЕ В 1868

Не плачи майко не тъжи,
Че станяхъ ази хайдутинъ,
Хайдутинъ майко бунтовникъ,
Та тебѣ клѣта оставихъ,
За прѣво чедо да жялишъ;
Нѣжъ майко проклинай
Тазъ турска черна прокуда,
Дѣто насъ млади прокуди
По тѣзи тѣжка чужбина —
Да ходимъ да са скитами
Не мили, клѣти, не драги.
Азъ зная майко — милъ съмъ ти,
Че може младъ да загина,
Ахъ утрѣ, като прѣмина
Прѣзъ тиха, бяла Дунава!
Но кажи какво да права?
Га ма си майко родила
Съсърдце мѣжко юнашко,
Та сѣрдце майко не трае,
Да глѣда турчинъ че бѣснѣй
Надъ бащино ми огнище, —
Тамъ дѣто азъ съмъ порасналъ
И прѣво мѣжко засукалъ;
Тамъ дѣто либи хубаво
Черни си очи вдигнеше
И съ онѣзъ тиха усмивка
Въ скръбно ги сѣрдце впиеше,
Тамъ дѣто баща и братя
Черни чернеятъ за мене! ...
Ахъ мале, майко юнашка!
Прости ма и вечъ прощавай!
Азъ вече пушка нарамихъ
И на гласъ тичамъ свободенъ

Сръщо врага си безвърни...
Тамъ азъ за мило, за драго,
За тебъ, за баща, за братя —
За него щъ са заловъ,
Пакъ... какво-то сабя покажи,
И честь-та майко юнашка!
А ти га чуешъ майноле,
Че куршумъ пропѣй надъ село,
И момци вече наскачатъ,
Ти излѣзъ майко — питай ги
Дѣ ти е чедо остало.
Ако ти кажатъ, че ази
Падилъ самъ съ крушумъ пронизанъ
И тогазъ майко не плачи,
Нито пжкъ слушай хора-та,
Дѣто ще кажатъ за мене:
«Не храни-майка излѣзи!»
Нъ иди майко у дома
И съ сѣрдце всичко разкажи
На мой-ти братя прѣмили,
Да повнатъ и тѣ да знаятъ,
Че и тѣ братъ сѣ имали,
Нъ братъ им падна, загина
За туй, че клѣтнкъ не трая
Прѣдъ турци глава да скланя,
Сюрмашко тѣгло да глѣда! —
Кажимъ майко да повнатъ,
Да повнатъ мене да трясатъ:
Бѣло ми мѣсо по скали,
По скали и по орляци;
Черни ми кръви въ земя-та.
Въ земя-та майко, черна-та!
Та да ми наидатъ пушката,
Пушка-та майко сабя-та,
И дѣто сръщнатъ душманинъ
Съсъ крушумъ да го поздравятъ,
А пжкъ съсъ сабя помилватъ...
Ако ли майко не можешъ,
От милость и туй да сторишъ,
То'га са сбержътъ моми-ти
Прѣдъ назимъ майко на хоро,
И дойдатъ мойти врѣстници,

И скръбно либи съ другарки —
Ти излезь майко та слушай,
Съ мои-ти братя не връстни,
Моя-та пѣсянь юнашка;
Защо и какъ сѣмъ загиналь,
И к'ви сѣмъ думи издумалъ
Прѣдъ смѣртъ-та и прѣдъ дружина..
Тѣжно щешь майко да глѣдашь
Ти на туй хоро весѣло
И като срѣщнешь поглѣда
На мой-то либи хубаво,
Дѣлбоко ще ми вѣздѣхнатъ
Двѣ сѣрдца мили за мене —
Нейно-то майко и твой-то!
И двѣ щѣтъ сѣлзи да капнатъ
На стари грѣди и млади!
Нѣ туй щѣтъ братя да видятъ
Та кога майко пораснатъ,
Като батя си ще станатъ —
Силно да любятъ и мразятъ!...

Ако ли мале майоноле,
Живъ и здравъ стигна до село,
Живъ и здравъ с байрякъ в рѣка.
Подъ байрякъ лични юнаци,
Напѣти в дрѣхи войнишки,
Съ левове златни на чело,
Съ иглянки пушки на рамо,
И съ саби змии на краста, —
О, тогазъ майко юнашка!
О, либе мило хубаво!
Берете цвѣтя въ градина,
Кѣсайте брашлянъ и здравецъ.
Плетете вѣнци и китки,
Да кичимъ глави и пушки!
И тогазъ съ вѣнецъ и китка.
Ти майко ела при мене —
Ела ма майко пригѣрни,
И въ красно чело цалуни,
Красно съ двѣ думи завѣтни —
Свобода и смѣртъ юнашка!
И азъ щѣ либи пригѣрнѣ

Съ кръжава ръка прѣзъ рамо.
 Да чуй то сѣрдце юнашко, —
 Плача му да спрѣ съ цалувка
 Сѣлзи-ти съ уста да глѣтнѣ...
 И тогазъ ... майко прощавай!
 Ти либе не ма забравяй! —
 Дружина грѣзва отива:
 Пѣтя е страшенъ, нѣ славенъ.
 Азъ може младъ да загина;
 Нѣ стига ми тази награда —
 Да каже нявга народа,
 Умря сироманъ за правда,
 За правда и за свобода!...

Стихът «Как тупа сѣрце, играе» е пропуснат вероятно случайно при отпечатването на I-та редакция. Не ни убеждава предположението на Ив. Хаджов, че той е написан за II-та редакция. (Стихотворенията на Ботева, Поправки и преработки, т. I, С., 1947, стр. 76—77.)

В «Песни и стихотворения» годината е сбъркана — «На прощаване в 1869 г.» — очевидно печатна грешка, поправена още от Ботев в съдържанието на стихосбирката («На прощаване в 1868 г.»).

Замислено и написано в революционната 1868 г. в Браила, стихотворението е, по думите на Зах. Стоянов, «завещание» на Ботев към родителите му (Христо Ботйов, Русе, 1888, стр. 119—120). Ботев участвувал най-активно в подготовката на четата на Жельо войвода и бил избран за неин секретар. След като четата на Хаджи Димитър и Ст. Караджа минава Дунав, румънското правителство под натиска на Турция арестува Жельо войвода и други революционни дейци и с това осуetyава преминаването на други чети.

Киро Тулешков разкрива обстоятелствата, при които възниква «На прощаване»: «Един ден аз отидох в българското кафене «Стара планина» — пише той — и го заварих седнал до една маса, вдълбочил се и пише. Приближих се до него и го попитах какво дращи, а той нито главата си дигна да ме погледне, нито ми отговори. Оставих го спокоен и седнах настрана при друга маса. След няколко минути той престана да пише и си дигна главата. Като ме съгледа, поздрави ме и ме попита кога съм дошъл. Повика ме при себе си и почна да ми чете стихотворението «На прощаване», което каза, че е написал в кафенето...

— Аз съм уверен — продължи той после, — че щом освободят дяда Желя, то ние пак ще можем да преминем...» (Ал. Бурмов, Христо Ботев през погледа на съвременниците си, С., 1945, стр. 20; също Зах. Стоянов. Христо Ботйов, Русе, 1888, стр. 121).

«На прощаване» е едно от най-популярните Ботеви стихотворения. П. Левски преписва тази песен в своя джобен бележник. Някои изменения и съкращения в преписа показват, че той е знаел песента наизуст. Текстът на преписа е по-близък до I-та редакция на стихотворението (вж. Д. Т. Страшимиров, Васил Левски, т. I, С., 1929, № 187, стр. 282—285; също Ив. Унджиев, Васил Левски, Биография, С., 1967, стр. 114—115).

«На прощаване» е преписвано и в един плевенски сборник-песнопойка с наслов «Друга песен за бунтовниците и бележка към преписа «Изпета от В. Левски в 1870 г.». Стихотворението е преписвано и в сборниците на учителите-революционери от Бяла черква (вж. Ст. Стойков, Поезията на Христо Ботев през погледа на неговите съвременници, сп. «Език и литература», IV, 1949, кн. 2, стр. 129). Ник. Жечев допуска, че в основата на някои преписи лежи най-ранен, пръв вариант на стихотворението, който Ботев не е отпечатал, но който се ползвал с широка известност (вж. Ник. Жечев. За един ръкописен сборник-песнопойка от 70-те години на XIX в., Известия на Института за българска литература, кн. IX, 1960, стр. 285—292).

Стр. 30 — ХАЙДУТИ, БАЩА И СИН — в. «Дума на българските емигранти», I, бр. 3, 8. VII. 1871.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов. С., 1888, стр. 9—13.

Стихът «Пък който иска, та тегли» (стих 35) е видоизменен още от Зах. Стоянов «Пък който иска да тегли» — изменение, което се е наложило в повечето от следващите издания (Клинчаров, Мих. Димитров, Ал. Бурмов от 1940). Ботевият текст е предаден точно в изданието на Бурмов от 1948 г. За запазването му се изказват категорично д-р К. Кръстев (Хр. Ботйов, Стихотворения. Автентично издание . . . , С., 1919, стр. 50) и Ив. Хаджов (Бележки върху най-новото издание на Ботевите стихотворения, сп. «Български език», VII, 1957, кн. 1, стр. 51).

Стихът «Копилето му да бавя», който се повтаря (стих 93 и 103), гласи: «Копилети му да бавя». Нормализираме го, тъй като в този вид стихът е много отдалечен от съвременните езикови норми.

Стихът «При тоз сюрмашки изедник» (стих. 92) в «Дума» гласи: «При този сюрмашки изедник» — вероятно, печатна грешка, която поправяме.

Поемата е останала недовършена — след публикацията в «Дума» е отбелязано «Следва». Зах. Стоянов съобщава: «Според уверенията на С. Стамболов, другар и съжител дълго време на Ботйова, тая поема била още много дълга, обемала цяла една епоха, чак до революционния период. Много пъти той слушал от нейния автор като я декламира, много пъти го моел да седне да я напише, но той се отлагал. Стамболов помни някои отделни думи и съдържанието. Продължението било, че Чавдар ходил

в «широка» Русия на учение, изучил се на книга и се върнал в селото си. Като видял как биели и мъчели «сюрмаша» турци и чорбаджии, той рипнал и казал майце си, защо го е ти пратила да учи «книга», а не го оставила да стане хайдутин? После това той събрал страшна дружина, издигнал кървав байрак, отишъл да пази «сюрмаша», а изедниците на кол побивал. Името му се било прочуло в «девят каази и в дванадесет кадалъка му е пеела песента.» (Съчинения на Хр. Ботйов, С., 1888, стр. 13).

Под текста на «Хайдутин» Зах. Стоянов отбелязва годината 1866. Поемата според него е писана «още в Одеса», когато Ботев бил «в класовете на гимназията», и била изпратена «на преглед», а може би и за обнародване на дядо Славейкова, в Цариград...» (Зах. Стоянов, Христо Ботйов, Русе, 1888, стр. 49). Д. Т. Страшимиров и други автори твърдят, че «Хайдутин» е «най-ранно стихотворение» на Ботев (Христо Ботев като поет и журналист, Пловдив, 1897, стр. 100, 291). Киро Тулешков се противопоставя рязко на този възглед. Според него «Майце си» е първото Ботево стихотворение. Най-убедително е предположението, че Ботевата поема се е раждала постепенно, в продължителен период от време. Като замисъл може да е възникнала при първите му творчески пориви, но окончателно се избистря по-късно.

«Хайдутин» има само една редакция — в. «Дума». Поемата е останала недовършена и вероятно поради това Ботев не я помества в стихосбирката «Песни и стихотворения». Неубедително е твърдението на З. Стоянов, че Ботев не е включил стихотворението в «Песни и стихотворения», защото не «можал да намери 3-ий брой от в. «Дума», в който е то публикувано» (Предисловие към Съчинения на Христо Ботйов, С., 1888, стр. 4).

Чавдар е герой на много народни песни. За прославения хайдутин Чавдар вж. П. Р. Славейков, Бележки за някои стари войводи, Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, кн. II, 1890, стр. 318—322; също Ст. Каракостов, Македония в българската революционна и културна борба (Кой беше Ботевият Чавдар), в «Литературен глас», XIV, бр. 529, 12. XI. 1941.

«Чавдар» е псевдоним на Ботев. С него той подписва някои стихотворения, с него се подписва като редактор на «Дума на българските емигранти», с псевдонима Чавдар Ботев е известен сред приятелите си революционери в Русия.

Името на Петко Страшника не се среща в народната поезия.

Към стиха «И крастите да му завръщам» Зах. Стоянов поставя бележка под линия: «Красти» овчарите наричат козите» (Съчинения..., С., 1888, стр. 11).

Стр. 36 — ПРИСТАНАЛА — в. «Дума на българските емигранти»,

I, бр. 4, 17. VII. 1871; II ред. — «Песни и стихотворения», стр. 37—41.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 25—27.

І редакция:

ПРИСТАНАЛА

(Посвѣтява се на г-ца М. Н. Г-ва)

Кавалъ свирѣ на поляна.
На поляна, край горица;
Млада хубава Стояна
Търчи съ мѣнци за водица.

Изъ градина крѣщи, вика
Умразната нейна стрика:
«Полудя ли мар' Стояно,
«Та отивашъ толкосъ рано?

«Стой, почакай д'идимъ двама, —
Па са загна, къ нейна мама.
Да ковледи тя Стояна,
Че отиде на поляна.

Ой, искочи стара майка
На високъ и хубавъ чардакъ, —
Ахнѣ, трѣти са, заплака,
Като видѣ свиленъ байрякъ!

Че са байрякъ там вѣтрѣ
Срѣдъ юнаци, срѣдъ дружина.
И Стоянка си бѣлѣ
До войводата Дойчина.

Като жрнѣ той, че иди
Неговото драго либи,
Изъ юнаци той искочи
И кжмъ нея съ прѣстъ посочи: —

«Ей дружина, хай станете.
Ей ъм иди — погледнете;
Туй е мойта горска птица,
Туй е мойта гургулица!»

Па си веселъ, засмянъ тръгнъ,
Та посрѣщна той Стояна;
Грабна пушка, хвърли, гръмнъ,
Като видѣ, че ѝ засмяна.

И куршуми запищяхъ —
На засѣвки та запяхъ
А тя рѣще си разгърнъ,
Та Дойчинъ ъм младъ прѣгърнъ?

А нейната клѣта мама,
Като гледа тѣзъ измама,
Сълзи лѣе и проклина,
То шерка си, то Дойчина.

Да не цѣвнешъ, да не пѣкнешъ,
Дѣще клѣта, сосъ Дойчина;
Да укапѣшъ, дѣто сѣднешъ —
Да не станешъ до година!

Дано болясть та налѣгне,
Болясть, дѣще, живиница,
И Дойчинъ да не убѣгне
Отъ верига, отъ тѣвница:

Толкосъ дѣще да добрувашъ
Колко юдата въ гората;
Денемъ, нощемъ да кукувашъ
Да ти капне и косата!

Тосъ хайдутинъ шо го либишъ.
На колъ утрѣ да го видишъ,
От тамъ тебъ да са хили.
И на сестри самовили...

Че батя ти той измами,
Та хайдутинъ върлъ направи,
И тебъ дѣще, клета — мамн,
Баша майка та остави!

Отъ тѣзъ клѣтви са събуди
И Стоенкинъ баша стари, —
Не знай що е, па са чуди
И по глава са удари.

Ал кат' видѣ той Дойчинна,
Дѣщеря си и милъ сина,
Попоглади си брадата
Па извика къмъ гората:

— Горо, горо, майко мила,
Толкосъ годинъ си хранила
Мене, горо, юнакъ стари,
Съ отборъ момци и другари, —

Храни горо таквизъ чеда,
Додѣ слънце въ свѣта глѣда;
Додѣ птичка въ теби пѣе,
Тозъ байрякъ да са вѣтрѣ!...

Във II-та редакция Ботев е съкратил тринадесетата строфа (с клетките на майката).

Възможно е замяната на «самовили» със «самодиви» в строфа XIV, стих 4 да е резултат на случайна печатна грешка. «... Думата «самодиви» в «Песни и стихотворения» — пише Ал. Бурмов — е явно сгрешена при печатането» (Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ал. Бурмов, С., 1948, т. I, стр. 325). Ив. Хаджов оспорва това твърдение (Бележки върху найновото издание на Ботевите стихотворения, сп. «Български език», VII, 1957, кн. I, стр. 50).

Стихотворението (в I-та редакция) е посветено на Мария (Минка) Горанова.

Стр. 39 — БОРБА — в. «Дума на българските емигранти», I, бр. 4, 17. VII. 1871; II ред. — «Песни и стихотворения», стр. 42—44.

Съчинения на Христо Ботев, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 28—29.

І редакция:

БОРБА

(Б. И. Г-ву)

І

Въ тѣги, въ неволи младость минува.
Крѣвта са ядно в жили вѣлнува,
Поглѣдъ е мраченъ, умътъ не види,
Добро ли, зло ли насрѣща иди!
На душа лѣжатъ спомани тѣжки,
Злобна ги память често повтаря;
Въ гради ни любовь, ни капка вяра,
Нито надѣжда отъ сѣнь мѣтвѣшки
Да можешъ свѣсянъ човѣкъ сабуди!
Свѣснати у насъ считатъ за луди,
Глупеца врѣдомъ сѣки почита;
«Богатъ е», казва, па го не пита
Колко е души изгорил живи,
Сюрмаси колко той е ограбилъ,
И прѣдъ олтаря бога измамилъ
Къ молитви, съ клѣтви с думи лѣжливи.
И на общественъ този мѣчителъ
И попъ и черква съ вѣра слугуватъ;
Нему са кланя дивакъ учитель.
И съ вѣстникаринъ зайдно мадруватъ,
Че страхъ отъ Бога — то е начало
На всяка мадрость. Тѣва е казало
Стадо от вѣлци вѣвъ овчи кожи,
Камѣкъ основенъ за да положи
На лѣжи святи и умъ човѣшки
Да скове навѣкъ въ окови тѣжки!
Соломонъ, този тиран развратенъ,
Нтдавна въ рая иѣйдъ запратенъ
Со свойти притчи между святцити,
Казалъ е глупость между глупцити,
И нея свѣтътъ до днесъ повтаря —
«Бой са отъ бога почитай царя»!
Священна глупость! Вѣкове цѣли
Разумъ и совѣсть съ неѣж са борятъ;

Борци сж въ мъки, въ неволи мръли,
 Нъ кажи, к'во сж могле да сторятъ?
 Свѣта навикналъ хумотъ да влачи,
 Тиранство и зло и до днесъ тачи:
 Тъжка желѣзна рѣка цалува,
 Лѣжливи уста слуша сосъ вѣра. —
 Поклонъ томува, който та псува,
 Мѣлчи, моли са, кога та биятъ
 Кожата да ти удере звѣра,
 И кръвѣта да ти змии испиятъ,
 На бога само ти са надявай —
 Боже помилуй! — грѣшанъ съмъ ази,
 Думай, моли са и твърдо вярвай —
 Богъ не наказва когото мрази!

В I-та редакция липсват последните 10 стиха. В края е отбелязано «следва». Стихотворението е завършено в «Песни и стихотворения». Съществува мнение, че написани по-късно, последните 10 стиха отразяват друг период и друго настроение (вж. Ив. Хаджов, Стихотворенията на Ботева. Поправки и преработки, С., 1947, стр. 57; също Пенчо Славейков, Българската поезия. Преди, сп. «Мисъл», XVI, 1906, кн. 2, стр. 86—87, и др.).

Според Ст. Заимов «Борба» е написана по време на Ботевото пребиваване в Измаил, на един дунавски остров (Христо Ботев. Опит за биография от З. Стоянов, Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, кн. I, С., 1889, стр. 220).

Г. Бакалов изразява друго предположение: «Борба» е «писана в 1871 г., на 15 юний, наскоро след повторната среща на Ботева с Нечаева-Флореско, току-що пристигнал от барикадите на Парижката комуна...» (Поетът Ботев, Нашите революционери Раковски, Левски, Ботев, С., 1924, стр. 47).

В I-та редакция стихотворението е посветено на Богдан Ив. Горанов, брат на Мария (Мина) Ив. Горанова.

Означението «I» под заглавието в първата редакция навежда на мисълта, че Ботев е възнамерявал да напише по-голяма творба, в две части, замисъл, който е останал неосъществен.

Стр. 41 — СТРАННИК — в. «Свобода», II, бр. 43, 8. IV. 1872. Подпис: Чавдар; II ред. — «Песни и стихотворения», стр. 34—36.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 30—32.

I редакция:

Бързай странникъ, върви скоро,
Къща бащина да стигнешъ;
Предъ къщата играй хоро,
Презъ хорото ти ще минешъ.

«Добре дошълъ» ще ти кажатъ
Дъца, баби и подъвки;
А момите — тѣ играятъ
Подиръ дружини засѣвки.

Нѣма нищо! други зема
Тѣзи, що си нявга любилъ —
И за тебе моми има:
Бога не си съ камане билъ.

Ще излѣзе стара майка,
Да посрѣщне мила сина,
Ще заплаче, ще завайка:
«Синъ дочѣкахъ отъ чужбина»!

Ще прегърне мѣжка снага,
А ти нейни стари кости,
Ще чуйшъ майчина си тѣга,
Ще чуйшъ нейни думи прости;

Ще чуйшъ, ала недѣй плака,
Право либе, че сгодили, —
Друга вѣсть та тебе чѣка, —
За баща и братя мили!

Турци тейка ти убиха,
И братята ти и двоица
Полѣжаха, па изгниха
Отровени вовъ тѣмница.

Но то нищо! ти да си живъ;
Баща скоро ще да бѣдешъ, —

Богъ е добаръ и милостивъ, —
И ти трѣба родъ да вѣдешъ!

На че плачешъ! Ех, жена си!
За жени е плачѣтъ даденъ,
За жени и за сиромаси:
Ти не си ни голъ, ни гладенъ!

Рѣчи само: богъ да прости,
На попове — по патрахилъ,
На трапеза свикай гости
И бѣди си какъвто си билъ.

Земи жена хубавица
Или нѣкоя сосъ имотъ
Народи роякъ дѣчица
И съ сирмашки ги храни потъ.

Тѣй глупеца, тѣй залита,
Да прекара добаръ животъ,
И никога не са пита
Човѣкъ е той, или е скотъ!

За последния стих «Човек е той, или е скот!» Ив. Хаджов допуска, че «имаме работа с някаква грешка» (Стихотворенията на Ботева, Поправки и преработки, I, С., 1947, стр. 34). Д-р К. Кръстев също предполага, че този несръчен стих в I-та редакция е «може би следствие на печатна грешка» (Хр. Ботйов, Стихотворения. Автентично издание. . . , С., 1919, стр. 93—94.)

Стр 43 — НЕИ — «Песни и стихотворения», стр. 49—51.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 29—30.

З. Стоянов отбелязва под стихотворението годината «1872» (Съчинения, стр. 30). Мих. Димитров допуска, че «Ней» е било отпечатано най-напред в «Будилник» — в загубения бр. 4 на вестника (Хр. Ботев, Съчинения, т. I, 1940, стр. 208).

Съществува предположение, че и «Ней», както «До моето първо либе» е посветено на Минка Горанова, която се омъжва за котленеца Петър Огнянов, богат търговец, значително по-възрастен от нея (Хр. Ботев, Стихотворения, ред. и коментар от Ал. Бурмов, С., 1946, стр. 81; също Г. Бакалов, В защита на Христо Ботев, С., 1937, стр. 150).

Стр. 45 — — ГЕРГЬОВДЕН — в. «Будилник», I, бр. 1, I. V. 1873,
II ред. — «Песни и стихотворения», стр. 45—46.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888,
стр. 34—35.

I редакция:

ГЕРГЬОВДЕНЬ

«Паситесь, добри е народы,
«Васъ не разбудить чести клычъ,
«Начто стадамъ дары свободы?
«Ихъ должно рѣзать или стричь. . .
Языковъ.

Ликуй народе! Старо и младо
Хвалете и днесъ бога и царя!
Днесъ е Гергьовдень. Отъ овце стадо
Тѣй блѣйше вчера подиръ овчара,
Когато тозъ царь, безгриженъ, глупавъ,
Както и всички царьове земни,
Поведе овце съ кривака хубавъ
И съ умни псета, министри вѣрни,
Безъ портфели, нъ и безъ запла̀та,
На кои същъ царь и да погледне,
«Блазъ ѝ» — би казалъ — живѣй овцата
И отъ народа мой по честито!»
И трѣгна стадо съ ягнета дребни
И вѣрви, крета, от пѣтъ убито,
Та сичко младо подъ ножъ да лѣгне
За свети Гергя — божи разбойникъ. . .
Бездушень, глупъ, изгниль покойникъ
Жертви ли иска? иска овчарѣтъ!
Гладиото гѣрло, попѣтъ пшени,
Както от тебе, народе, царѣтъ
Иска за свойте гнусни хареми
И за тезъ, що та мѣчатъ, убиратъ,
А ти им давашъ потѣтъ крѣвта си,
И играйшъ дору, кога ти свиратъ!
На днесъ богати сиромаси
Пшени тамъ — тѣ пѣсни пѣятъ

И хвалять с попа бога и царьтъ. . .
Ликуй народе! Тѣй овце блять
И вѣрвать съ псета подирь овчарьтъ.

Стиховете, които Ботев поставя за мото на стихотворението си, не са от Язиков, а са от Пушкин. Ботев ги е цитирал по памет и е забравил от кого са. Тази грешка пръв посочи Пенчо Славейков (Пушкин в България, Събрани съчинения, Българска литература, т. VI, кн. 2, С., 1940, стр. 416).

Има дребни различия между Ботевия текст и Пушкиновите стихове, които потвърждават предположението, че Ботев е цитирал по памет. Ето цялото Пушкиново стихотворение, написано около 1. XII. 1823 г.:

Свободы сеятель пустынный,
Я вышел рано, до звезды;
Рукою чистой и безвинной
В поработенные бразды
Бросал живительное семя, —
Но потерял я только время,
Благие мысли и труды. . .

Паситесь, мирные народы!
Вас не разбудит мести клич.
К чему стадам дары свободы?
Их должно резать или стричь.
Наследство их из рода в роды —
Ярмо с гремушками да бич.

Твърдението на П. П. Славейков, че «Гергьовден» е «вдъхнато непосредствено» от Пушкиновите стихове, е пресилено, но вероятно тази Пушкинова творба е подсказала на Ботев основния алегоричен образ и е дала тласък за раждането на стихотворението.

Стр. 47 — ПАТРИОТ — в. «Будилник», I, бр. 2, 10. V. 1873; II ред. — «Песни и стихотворения», стр. 47—48.

Съчинения на Христо Ботѣвъ, под ред. на З. Стоянов, С., 1888. стр. 35—36.

Г редакция:

ПАТРИОТЪ

Патриотъ е — душа дава
За наука и свобода;

Но не своята душа, братя,
А душата на народа!
И съкиму добро струва,
Само, знайте, за парата,
Като човѣкъ, — що да прави?
Продава си и душата.

И е добаръ християнинъ
Не пропуска литургия
Но и в черква, братя, ходи —
Че черквата ѝ тѣрговия!
А добро той се си струва,
Само, знайте, за парата —
Човѣкъ грѣшенъ — що да прави?
Залага си и жената.

И е човѣкъ с добро сѣрдце;
Не оставя сиромаси, —
Но не той васъ, братя, храни,
А вий него сосъ труда си!
А добро той се си струва.
Само, знайте, за парата.
Като човѣкъ икономенъ.
Изяда си и ... мѣсата.

Стих 4 от последната строфа в «Песни и стихотворения» гласи: «А вий
него със трудът си!» вместо «... със труда си» — вероятно случайна
печатна грешка, която поправяме. «Труда си» се римува със «сиромаси».

Стр. 49 — ЗАЩО НЕ СЪМ?... — в. «Будилник», I, бр. 3, 20. V. 1873.
Съчинения на Христо Ботѣвъ, под ред. на З. Стоянов. С., 1888.
стр. 41—42.

В единствения намерен досега екземпляр от бр. 3 на «Будилник» сти-
хотворението «Защо не съм?...» е изрязано (стр. 11 на вестника). Пре-
печатваме го по неговата първа публикация в «Съчинения на Христо
Ботѣвъ», под ред. на Зах. Стоянов, С., 1888, стр. 41—42. При изрязването
на стихотворението е унищожена и една кратка хумореска (стр. 12 на
«Будилник»). Останали са само последните редове от нея:

«... схизмати.

— Добре казваш: въпросът тогава ще се реши. Я да хванем ние да
се поим. — Агоп! Сто драми мастика!

— Стига бе, че се упоихме...»

Зах. Стоянов предполага, че «Защо не съм?...» и «Послание» не са поместени в «Песни и стихотворения», защото «сам Ботйов не ги е харесал» (Съчинения..., С., 1888, стр. 4). По-приемливо е според нас мнението, че двете стихотворения не са отговаряли на общия дух и характер на стихосбирката (вж. Ив. Хаджов, Захари Стояновото издание на Ботевите стихотворения, сп. «Изкуство и критика», V, 1942, кн. 5—6, стр. 255).

В това своеобразно «стихотворение-фейлетон» и «стихотворение-рецензия» Ботев критикува безидейността и тематиката на съвременната му българска поезия.

Кръстьо Пишурка и Конст. Сапунов Ботев пронизира заради дребните незначителни теми на техните наивни стихотворни опити. Конст. Сапунов, като описва родословието си, сам се нарича Сапунов III. Негов баща (Сапунов I) е Петър Сапунов.

Ив. С. Владкин прави несполучливи драматически опити, за които Н. Бончев отбелязва: «Те не струват и са нищо и никакво. Господство му сякаш че и през плет не е виждал или чел позорищни дела.» В края на предговора към книгата си «Позорищни дела...» Владкин пише: «Ако се улесня, то съм готов да принесе и други още по-любопитни трудове на единородците си. Това ще зависи от тяхното усердие.»

В Браила Ботев работи в печатницата на Д. Паничков и участва при набирането и списването на Войниковия в. «Дунавска зора»; по това време той се включва и в театралната трупа на Д. Войников и заедно с трупата заминава за Букурещ. По-късно в своите вестници, както и в кореспонденцията си той остро критикува преди всичко умерените и непоследователни политически възгледи на Войников. В случая Ботев осмива неговите стихотворни опити. Първият дял на стихосбирката му «Разни стихотворения», издадена в Браила през 1868 г., съдържа стихотворения — възхвали, химни, оди («Всемогъщество Божие», «Вечно блаженство», «18-ий псалом», «139-ий псалом», «Еклога», «Имн на св. Кирила и Методия», «Имн на българският народ» и др.) — тежки, тромави, слаби стихотворения.

Гр. Пърличев превежда «Илиада» на Омир по покана на цариградското списание «Читалище» и публикува там Песен I и II от поемата («Читалище», I, кн. 11—13, 16. 1871 г.). Преводът бил разкритикуван най-напред от Н. Бончев (вж. «Читалище, повременно списание... 1870 — 1871, № 1 — 11», Периодическо списание, I, кн. 4, 1871, стр. 90—109).

Ботев подиграва П. Р. Славейков за пристъпите на отчаяние и песимизъм, отразени в неговата елегия «Не пей ми се», които го довеждат до временен отказ от народополезна обществено-политическа дейност.

В последната строфа Ботев осмива младия Вазов за неговото стихотворение «Вярата ми» (Периодическо списание на Българското книжовно дружество, I, 1872, кн. 5—6, стр. 204—205). Сатирикът подиграва

Вазов за наивната му вяра, че злините ще изчезнат сами, критикува идейния смисъл на стихотворението.

Стр. 51 — ПОСЛАНИЕ (на св. Търновски) — в. «Будилник», I, бр. 3, 20. V. 1873.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 42—43.

«Посланието» е насочено вероятно срещу Иларион Макариополски, по това време търновски митрополит. Ботев се отнася отрицателно към висшето духовенство и конкретно към Иларион Макариополски заради неговите компромиси с турската власт и еволюционистки политически възгледи, заради отрицателното му отношение към революционното движение.

Стр. 52 — ХАДЖИ ДИМИТЪР — в. «Независимост», III, бр. 47, 11. VII. 1873. Подпис: Х. П-в; II ред. — «Календар за година 1875»; III ред. — «Песни и стихотворения», стр. 24—26.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 36—37.

I редакция:

ВЪ ПАМѢТЬ НА ХАДЖИ ДИМИТРА

Живъ е той, живъ е! Тамъ на балкана.
Потъналъ в кръви, лъжи и пѣшка
Юнакъ съ дълбока на гърди рана,
Юнакъ вовъ младостъ и съ сила мъжка.

На една страна захвърлилъ пушка,
На друга сабя надвѣ строшена, —
Очи темнѣятъ, глава са люшка,
Уста проклинатъ цѣла вселенна!

Лъжи юнакътъ, а на небето
Слънцето спрѣно, сѣрдито пече;
Жѣтварка пѣе нейде в полето
И кръвта още по-силно тече!

Жатва е сега... Пѣйте робини
Тезъ тѣжни пѣсни! Грѣй и ти слѣнце

Въ тази рабска земя! Ще да загине
И тоя юнак!... Но мълкни сърце!

Той, който падне въ бой за свобода,
Той не умира, — него жалѣятъ
Земя и небе, звѣрь и природа,
И пѣвци пѣсни за него пѣятъ...

Денемъ му сѣнка пази орлица,
И вълкъ му кротко раната ближи,
Надъ него соколъ, юнашка птица,
И тя са за братъ, за юнакъ грижи!

Настане вечеръ — мѣсѣцъ изгрѣе,
Звѣзди обсипатъ сводътъ небесенъ;
Гора зашуми, вѣтаръ повѣе, —
Балканътъ пѣе хайдушка пѣсень!

И самодиви въ бѣла премѣна,
Чудни, прекрасни, пѣсень поемнатъ, —
Тихо нагазатъ трева зелена
И при юнакътъ дойдатъ та сѣднатъ,

Една му съ билки раната вѣрже,
Друга го прѣсни със вода студена,
Третя го въ уста цалуне бѣрже, —
И той я глѣда, — мила, засмѣна!

«Кажи ми, сестро, дѣ — Караджата?
Дѣ е и мойта вѣрна дружина?
Кажи ми, пакъ ми земи душата, —
Азъ искамъ, сестро, тукъ да загина!»

И плѣснатъ съ рѣце, па са прегърнатъ,
И съ пѣсни хвъркнатъ те въ небесата, —
Лѣтатъ и пѣятъ; дорде осѣмнатъ,
И тѣрсат духътъ на Караджата...

Но сѣмна вече! и на балкана
Юнакътъ лѣжи, кръвта му тече —
И вълкъ му ближи лютата рана,
А пакъ сѣжнѣто пече-ли-пече!

II редакция:

ХАДЖИ ДИМИТАРЪ АСЪННОВЪ

Живъ е той, живъ е! Тамъ на Балкана
Потъналъ въвъ кръви, лъжи и пѣшка
Юнакъ съ дълбока на гърди рана,
Юнакъ въвъ младостъ и въ сила мъжка.

На една страна захвърлилъ пушка,
На друга сабля въ надвѣ строшена
Очи темнѣятъ, глава са люшка,
Уста проклинатъ цѣла вселенна!

Лъжи юнакътъ, а на небето
Слънцето спрѣно сѣрдито пече,
Жатварка пѣе нейде въ полето
И кръвта още по-силно тече!

Жатва е сега... Пѣйте, робини,
Тезъ тъжни пѣсни. Грѣй и ти, слънце,
Въ тазъ робска земя! Ще да загине
И тоя юнакъ... Но млъкни, сѣрдце!

Той, който падне въ бой за свобода,
Той не умира; него жалѣятъ
Земя и небе, звѣрь и природа.
И пѣвци пѣсни за него пѣятъ.

Денемъ му сѣнка пази орлица,
И вѣлкъ му кротко раната ближи,
Надъ него соколъ, юнашка птица,
И тя са за братъ, за юнакъ грижи!

Настане вечеръ — мѣсьць изгрѣе.
Звѣзди обсипатъ сводътъ небесенъ;
Гора зашуми, вѣтаръ повѣе, —
Балканътъ пѣе хайдушка пѣсень!

И самодиви в бѣла прѣмена,
Чудни, прекрасни, пѣсень поѣмнатъ —

Тихо нагазатъ трева зелена
И при юнакът дойдатъ та съднатъ.

Една му съ билки раната върже,
Друга го пърсне съ вода студена.
Арета го в уста цълуне бърже, —
И той я глѣда, — мила, засмѣна!

«Кажи ми, сестро, дѣ — Караджата?
Дѣ е и мойта върна дружина?
Кажи ми, пакъ ми земи душата, —
Азъ искамъ, сестро, тукъ да загина!»

И плѣснатъ съ рѣце па се прегърнатъ,
И съ пѣсни хвъркнатъ тѣ въ небесата, —
Лѣтятъ и пѣятъ дорде осѣмнатъ,
И търсятъ духътъ на Караджата...

Но сѣмна вече! и на Балкана
Юнакътъ лѣжи, кръвътъ му тече, —
Вѣлжътъ му ближе лютата рана,
И слънцето пакъ пече ли — пече!

Стихът «На друга сабля на две строшена» в «Календар за година 1875» и в «Песни и стихотворения» гласи: «На друга сабля, в на две строшена.» Според Ив. Хаджов това «в» е резултат на «груба грешка», която се е вмъкнала» от Календара в «Песни и стихотворения». (Стихотворенията на Ботева. Поправки и преработки, т. 1, 1947, стр. 27.) За д-р К. Кръстев също «това «в» е навярно печатна грешка (Хр. Ботѣов, Стихотворения. Автентично издание..., С., 1919, стр. 89). Противоположно мнение застъпва А. Т.-Балан. Според него «оправката» на Ботевия стих е «подправка» «фалшификация». (Из граматиката у Ботева. По текста на «Хаджи Димитра, сп. «Български език», III, 1953, кн. 4, стр. 357). Ив. Клиничаров, д-р Кръстев и Мих. Димитров публикуват този стих без предлога «в». Така постъпваме и ние; дори да не е печатна грешка, стихът, по изключение, трябва да се нормализира, тъй като в този вид е чужд за съвременния читател.

Във всички редакции на баладата стихът «Тоз, който падне в бой за свобода» гласи: «Той, който падне в бой за свобода». Зах. Стоянов, Ив. Клиничаров, д-р К. Кръстев, Ал. Бурмов запазват Ботевата форма. Мих. Димитров я нормализира — «Тоз, който...» А. Т.-Балан се опитва да обоснове запазването на Ботевата форма (Из граматиката на Ботева. По

текста на «Хаджи Димитра», сп. «Български език», III, 1953, кн. 4, стр. 358—360.) Ив. Хаджов подробно и убедително защитава осъвременяването. (За нормализацията на един стих у Ботева, сп. «Български език», III, 1953, кн. 4, стр. 362—369). Премаме аргументите на Хаджов и по изключение предаваме стиха „Тоз, който падне. . .“

Ботев се запознава с Хаджи Димитър и Ст. Караджа през 1868 г., когато сам се готви да мине Дунав с четата на дядо Жельо войвода. Неведнъж той пише за подвига на двамата войводи. Ранен и пленен, Караджата е окачен полумъртъв на бесилото в Русе на 31. VII. 1868 г., а Хаджи Димитър, след кръвопролитни сражения, загива в боя на връх Бузлуджа.

Месеци и години след разгрома на четата народът упорито вярва, че Хаджи Димитър е жив, че четата му броди из Балкана. Тази вяра е отразена в дописки и съобщения във възрожденския печат и в писмата на съвременниците (вж. например «Дунавска зора», II, бр. 19, 22. III. 1869, или бр. 22, 13. IV. 1869, или бр. 39, 31. VIII. 1869; също «Свобода», I, бр. 10, 8. I. 1870; също писмо на Драсов до Д. Попов — Архив на Възраждането, под ред. на Д. Т. Страшимиров, т. I. С., 1908, стр. 182, и др.).

Според неубедителното гвърдение на Ст. Займов, «одата «Хаджи Димитър» Ботев написал в Гюргево в дома на Д. Горов една вечер, за няколко минути. Повод и вдъхновение му дало разказът на баба Тонка за Хаджи Димитра». (Зах. Стоянов, Христо Ботйов, Русе, 1888, стр. 458—459)

Стр. 54 — В МЕХАНАТА — в. «Независимост», III, бр. 52, 15. IX. 1873, вместо заглавие — три звездички (* * *); II ред. — «Песни и стихотворения», стр. 21—23.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 38—39.

I редакция:

* * *

Тъжко, тъжко! Вино дайте!
Пиянъ дано азъ забрава
Туй, що вне не знаете
Позоръ ли е или слава...

Да забрава край свой роденъ,
Бащина си мила стряха

И тезъ, що въ менъ духъ свободенъ,
Духъ за борба завѣщаха!

Да забрава родъ свой бѣденъ,
Гробътъ бащинъ, плачътъ майчинъ, —
Тѣзъ що залакътъ наѣденъ
Грабать съ низакъ гнусенъ начинъ —

Грабать от народътъ гладенъ:
Граби подалъ чорбаджия,
За злато търговецъ жаденъ
И попъ съ божа литургия!

Грабете го, неразбрани!
Грабете го! кой ви брѣка?
Робътъ спи — не ще да стане
А ний, вмѣсто съ ножътъ в рѣка,

Питъмъ, пѣемъ буйни пѣсни
И жѣбимъ са на тирана;
Механиците сѣ намъ тѣсни
Кръщимъ: «хайде на балкана!»

Кръщимъ, по шом изтрѣзнямъ
Забравяме думи, клѣтви,
И пѣмъемъ и са смѣемъ
Предъ народни свѣти жертви!

А тиранинътъ вжрлува
и безчести край нашъ роденъ,
Коли, бѣси, бие, псува
И глоби народъ поробенъ!

О, налѣйте! ша да пия,
На душа ми да олѣкне,
Чувства трѣзни да убия,
Рѣка мажка да омѣкне!

Ша да пия на пукъ врагу,
На пукъ и вамъ патриоти!
Въ свѣтътъ нѣма, мило, драго —
Врѣдомъ пжлно съ идиоти!

Още преди публикуването на стихотворението две строфи от него (седма и осма) се появяват като мото на спомените на Харалампи Попов — «Монте страдания в 1867 година», Букурещ, 1873, отпечатани в печатницата на Каравелов.

Стр. 56 — МОЯТА МОЛИТВА — в. «Независимост», IV, бр. 1, 20. X. 1873; II ред. — «Песни и стихотворения», стр. 27—29.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1898, стр. 33—34.

I редакция:

МОЯТА МОЛИТВА

«Благословенъ богъ нашъ.,.»

О, мой боже, прави Боже!
Не ти, що си въ небесата,
А ти, що си въ мене, боже —
Менъ въ сърцето и въ главата...

Не ти, който слѣпо хранишъ
Калугери и попове
И комуто свѣщи палатъ
Православните скотове;

Не ти, който си направилъ
Отъ калъ мжжътъ и жената,
А човѣкътъ си оставилъ
Робъ да бъде на земята;

Не ти, който си помазалъ
Царе, папи патриарси,
А въ неволя си зарязалъ
Мойте братя сиромаси,

Не ти, който учишъ робътъ
Да тѣрпи и да са моли
И хранишъ го доръ до гробътъ
Съсъ надѣжди боси, голи;

Не ти, боже, на лъжците,
На безчестните тиране,
Не ти идолъ на глупците,
На човъшките душмане!

А ти, боже на разумътъ,
Защитниче на рабите,
На когото щатъ празнуватъ
Деньтъ скоро народите!

Вдъхни съкиму, о, боже!
Любовъ жива за свобода —
Да са бори кой какъ може
Съ душманите на народа.

Подкръпи и менъ ръката,
Та кога възстане робътъ,
Въ рѣдовете на борбата
Да си найда и азъ гробътъ!

Не оставяй да изстине
Буйно сърце на чужбина,
И гласътъ ми да премине
Тихо като презъ пустиня.

В «Съчинения на Христо Ботйов» Зах. Стоянов поставя под публикацията на стихотворението «1872 г.». Евг. Волков присма датировката на Зах. Стоянов. (Христо Ботев, С., 1929, стр. 198).

Възможно е идеята за «Моята молитва» да се е породила още през 1871 г., когато Ботев пише «Символ верую на българската комуна». В Каравеловия в. «Свобода» (II, бр. 5, 30. I. 1871) са поместени молитвите «Отче наш» и «Верую», напечатани «в много френски и немски вестници», които «знае наизуст всеки французин». Последният тласък за написването на стихотворението всъщност е дошъл през 1873 г., след разгрома на революционната организация и обесването на Васил Левски.

«Благословен бог наш» — възглас, с който започва почти всяко богослужение в православната църква.

Стр. 58 — ЗАДАДЕ СЕ ОБЛАК ТЕМЕН... — в. «Независимост», IV, бр. 3, 3. XI. 1873; II ред. — «Песни и стихотворения», стр. 30—33.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 39—41.

Зададе се облакъ темнь
Отъ камъ гора, от балкана:
Дали ще е дждецъ дръбенъ,
Или ще е буря страшна?

Ехъ, мой дѣдо, тѣжко време!
Ралото се едвамъ влачи,
И слѣдъ него сѣешъ семе,
Потъ отъ чело, градъ отъ очи!

Кажи, дѣдо, защо плачешъ
Надъ тѣзъ дълги бразди черни;
Отъ черъ облакъ ли са плашишъ,
Или мратъ ти дѣца дръбини?

Кажи, дѣдо, че азъ помна
Какавъ юнакъ напредъ бѣше;
Богъ да прости баба Стойна,
Тя пѣеше, ти ореше.

Другъ пътъ — помнишъ — лани бѣше;
Азъ заминахъ прѣзъ гората,
Срѣдъ юнаци ти сѣдѣше,
Като баща съсъ братата.

Какавъ бѣше ти тогава!
Сега плачешъ — защо, дядо?
Байрякъ ли са не развява,
Или нѣмашъ сѣрце младо?

«Ехъ, мой синко! що ма питашъ?
Чуй тозъ гарванъ дѣ тамъ грачи,
Въ село нели ти отивашъ,
Ще да видишъ защо плаче

Старъ войвода слѣдъ туй рало!
Тамъ селото са е сбрало

На мейданя, за да гледа
Мойте момци, мойте чеда.

Ще да видишъ тамъ набити
На прѣтове, на вѣрлини
На момците ми главите —
Избиха се двѣ дружини!

Двама братия войводи,
Двамата ми вѣрни сина:
Скарале са кой да води
Башината си дружина!

Тѣсни биле планините
За неговорна дружина!
И стѣрчатъ им днесъ главите
За да плаче кой какъ мине.

Боже, съ грѣмъ ти разсипи ма!
Вѣтре, въ прахъ ти разнеси ма!
Да не глѣдамъ дѣца малки
И тѣхните клѣти майки.

Околю прѣте какъ са кѣсатъ —
Рѣне дигатъ камъ главите,
И какъ послѣ ще са мѣчатъ
Голи, боси и прибити. . .»

Закапахъ ѣдри капки,
Лѣтатъ, крѣкатъ гѣски, патки, —
Буря страшна ще да ревне,
Нели не сѣ капки дрѣбни!

Сѣки тѣча, въ село бѣга,
Дѣдо не ще да распрѣга.
— Хайде, дѣдо, да вѣрвие.
«Стой, да умра, помогни ми!»

И в двете редакции вместо заглавие поетът поставя три звездички (* * *)

Стр. 61 — ОБЕСВАНЕТО НА ВАСИЛ ЛЕВСКИ — в. «Нова България», I, бр. 22, 12. VIII. 1876.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 43, озаглавено «Обесване на Васил Левски».

Зах. Стоянов допуска някои очевидни грешки, които поправяме; не удвоява например предлозите — «... глас във пустиня», «... със страшна сила».

Под публикацията на стихотворението Зах. Стоянов отбелязва «декември 1876 г.». Очевидно погрешно той на няколко места пише 1876 вместо 1875 г. Предположението, че елегията е написана в края на 1875 г., произтича от непосредственото свързване на творбата с издадения от Ботев Стенен календар за 1876 г. с лика на В. Левски и публикация на стихотворението под него. «Историята на това стихотворение — пише Зах. Стоянов — е следующата: в 1876 [1875] год., няколко месеца преди бенчаванието поетът за войвода, неговото положение, и политическо и домашно, беше едно от най-разбитите и унилите... В тия минути... той пише стенен календар, който украсява с портрета на В. Левски и праща брата си Стефана, да го продава по Румъния и изкара някой гологаз за дневна прехрана. За да не бъде обикновен и съвсем сух тоя календар, написва и туря под портрета поменатото стихотворение». (Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 4—5.) Неправдоподобно е да се свързва написването на стихотворението само с издаването на календара. Поетът дълго носи в съзнанието си идеята за тази творба. Ив. Хаджов твърди, че Ботев написва стихотворението, преди да замине за Русия по работа на комитета, т. е. преди края на август 1875 г. (Из поетическата лаборатория на Ботева, сп. «Училищен преглед», ХLI, 1943, кн. 1, стр. 45, 47). Най-вероятно е, според нас, «Обесването на Васил Левски» да е написано през периода октомври — декември 1875 г. (вж. и К. Възвъзова-Каратеодорова. За уточняване времето на отпечатването, за разпространението и ролята на три Ботевы издания от 1875 г., Известия за 1959 г., Народна библиотека «В. Коларов» и Библиотека при Софийския държ. университет, С., 1961, т. I, (VII), стр. 212—224).

Стенният календар за 1876 г. е изгубен, затова печатаме стихотворението по изданието на Зах. Стоянов. Твърдението на Зах. Стоянов, че Ботев не е бил доволен от елегията си и затова не я помества в «Песни и стихотворения», е невярно. (Съчинения на Христо Ботйов, С., 1888, стр. 4—5.) Стихосбирката «Песни и стихотворения» излиза преди написването на стихотворението, «следователно Ботйов не е могъл да го вмести в книжката си» (Хр. Ботйов, Съчинения, под ред. на Ал. Бурмов, С., 1940, стр. 667).

Известна е още една редакция на стихотворението, озаглавена «Дякон Васил Левски» и поместена в «Нова България», I, бр. 22, 12. VIII. 1876 г., т. е. два месеца след гибелта на поета. Не знаем откъде редакто-

рите на «Нова България» са взели текста на стихотворението. Може би от негова неизвестна за нас първа публикация или по-вероятно притежавали са ръкопис на Ботев.

Редакцията от «Нова България»:

ДЯКОНЪ ВАСИЛЪ ЛЕВСКИ

О, Майко моя, родино свѣта!
Защо тѣй горко, тѣй скръбно плачешъ?
Гарване и ти, птицо проклѣта,
Надъ чий тамъ гробъ тѣй грозно грачешъ?

О, зная, зная, ти плачешъ, майко,
За туй, че ти си черна робиня;
За туй, че твоятъ свѣщенъ гласъ майко,
Е гласъ без помощъ, гласъ вовъ пустиня!

Плачи! Тамъ близо до градъ София
Видя азъ стѣрчи черно бѣсило,
И твоятъ единъ синъ Българно,
Виси на него... Сжсъ страшна сила

Зимата пѣе своята зла пѣсень.
Вихрове гонатъ трѣни въ полето
И студъ, и мразъ — плачъ безнадежденъ!
Навѣват на тебъ, тебъ на сѣрдцето!

Гарвантъ грачи грозно, зловѣщо,
Псета и вѣлци внятъ въ мѣглата;
Старци са Богу молятъ горѣщо,
Жените плачатъ, пицатъ дѣцата!

Умръ той вече. Юнашка сила
твойте тиране скриха въ земята!
О, майко моя, родино мила,
Плачи за него, кѣлни сѣдбата!

В строфа V, в последния стих в «Нова България» е допусната вероятно печатна грешка: «Навяват на теб, теб на сѣрдцето», вместо «... скръб

на сърцето». За Ив. Хаджов тук имаме отново различие между двете Ботеви редакции (Стихотворенията на Ботева. Поправки и преработки, т. I, С., 1947, стр. 242—244). Ил. Тодоров се опитва да открие «логическото значение на изречението», въпреки че, както сам изтъква, «действително не съвсем ясно е изказана мисълта тук» (Ил. Тодоров. Отново за автентичния текст на последното Ботево стихотворение, сп. «Литературна мисъл», XVII, 1973, кн. I, стр. 39).

От прибавената шеста строфа са запазени в Ботевото тефтерче ръкописни варианти. Според Мих. Димитров Ботев е предал своето тефтерче на Дим. Горев, който го придружава на парахода «Радецки», а Горев по поръка на Ботев е дал тефтерчето на Тодор Пеев (Ботевото тефтерче е запазено от наследниците на Т. Пеев). «Пеев през 1876 г. — пише Мих. Димитров — е бил деловодител на Книжовното дружество в Браила и следователно Ботев се е погрижил да попадне то в ръце, които разбират значението му. Пеев ще да е преписал стихотворението и го е изпратил до редакцията на «Нова България». В тефтерчето обаче, така както то е запазено днес, стихотворението не се намира. Това ни кара да мислим, че то е било написано на един от ония двадесет листа, които са откъснати от тефтерчето» (Христо Ботйов, Съчинения, С., 1940, т. III, стр. 551—552). Мих. Димитров пръв изрази убеждението, че двете редакции (от «Нова България» и от Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов) са Ботев и посочи евентуалната хронологическа последователност на написването им — редакцията в «Нова България» е I-а, а в Календара, респ. в Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов — II-а (пак там, стр. 550—552).

В последно време се появи нова хипотеза, според която стихотворението има само един автентичен текст — публикацията в «Нова България», който е идентичен с текста от «Стенен календар за 1876 г.» Съставителите и редакторите на сборници и песнопойки след Освобождението, публикувайки последното Ботево стихотворение, са изменили текста по свой вкус, те са поставили и заглавието «Обесването на Васил Левски». Зах. Стоянов през 1888 г. не е разполагал нито с Календара, нито с в. «Нова България» и за своето издание на Ботевите съчинения е взел стихотворението от някоя песнопойка (Ил. Тодоров, пос. изследване, стр. 39).

Текстът, поместен от Зах. Стоянов, според нас е по-добър. Поради това следваме наложилата се издателска практика — израз именно на това схващане, и публикуваме елегията по изданието на Зах. Стоянов. Неприемливо е твърдението, че този текст е дело на случайните «преписвачи на стихотворните сборници или редакторите на песнопойките».

Вариантите от тефтерчето на Ботев са единственият запазен ръкопис, макар и само на част от Ботева поетична творба. На стр. 9 и 10 от тефтерчето поетът е работил върху една строфа (строфа 6-а от «Нова България»).

Трудно е да се възстановят всички ръкописни варианти поради многото поправки и зачертавания. На стр. 9 от тефтерчето е нахвърлян първият суров, незавършен вариант:

«Долу гяурът!» крясна пашата
и бързо, бързо свалиха в гробът
твойт син, майко,
свалиха в гробът, скриха в земята.

Според Ив. Хаджов този макар и незавършен вариант на строфата е последен (Стихотворенията на Ботева. Поправки и преработки, С., 1947, стр. 233). По-вероятно е това да е един от първите варианти. Ил. Тодоров проследява «обективния ход на творческия процес», разкрива убедително «последователността на авторската работа». (Отново за автентичния текст на последното Ботево стихотворение, сп. «Литературна мисъл», XVII, 1973, кн. I, стр. 39.)

На 10-а страничка, след много зачертавания и добавки, текстът получава приблизително следния вид:

И млъкна вече!... Юнашка сила
турците бързо скриха в земята.
О майко моя, родино мила,
проклета била над теб съдбата!

Последният вариант на тази строфа, който е отпечатан в «Нова България», не е запазен в ръкопис.

В тефтерчето си (стр. 9) Ботев записва и строфа IV от «Обесването на Васил Левски». Стих 2 в ръкописа, както и в «Нова България», гласи: «Псега и вълци вят в мъглата».

ХУДОЖЕСТВЕНА ПРОЗА, ФЕЙЛЕТОНИ, КРАТКИ САТИРИЧНИ ФОРМИ

Стр. 65 — ПРИМЕРИ ОТ ТУРСКО ПРАВОСЪДИЕ (из «Пътни записки») — в. «Дума на българските емигранти», I, бр. 1, 2, 4 и 5, 10 и 25. VI, 17. VII. и 5. VIII. 1871.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 54—66.

Означението «следва» в края на очерка показва, че той не е завършен. Продължението му е изгубено.

Ботев не е пътувал до Калофер през 1870 г. и не е бил непосредствен свидетел на разгромяването на Добревата хайдушка дружина. Той използва чужди разкази, съобщения и дописки в печата, както и свои впечатления и наблюдения от детството си и от последното си пребиваване в Калофер — от м. януари (или февруари) до м. октомври 1867 г.

Според Ал. Бурмов Ботев не е познавал лично нито един от тримата хайдутини — Лефтер, Ангел и Добри (вж. Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ал. Бурмов, т. I, С., 1948, стр. 393, 394, 396, 397). Ив. Клиначаров твърди, че Ботев се е срещал с Добри (вж. Христо Ботев, Биография, С., 1910, стр. 247—250; Христо Ботев. Няколко спорни въпроса из неговата биография, С., 1940, I, стр. 8—16 и др.).

Има известни различия между Ботевия разказ за раздялата на заловените хайдутини в Калофер и спомените на мемоаристи и изследователи на епохата. «Затвориха ги в хана на Енча Груева — разказва Ст. Г. Кисюв в спомените си, — оковаха ги в тежки вериги и ги подкараха за Пловдив. Родители, сродници и бунтовници искаха да се целунат взаимно. . . но Кара асѐне позволи. . .» (Спомени, Сборник на Калоферската дружба, кн. II, С., 1924, стр. 189.) «Около конака на Начоолуния хан — пише Н. Начов — се събрала голяма навалица хора. Никола Ст. Деличев — като болен и сакат — качили в проста талига, която за ефект обкръжили 2—3 конника и всички заптени. Шествинето тръгнало. Зашракали конски петала по разкривения калдъръм, задрънкали вериги, заплакали и писнали и заридали жени. Куртчу Осман тръгнал начело на шествинето с извадена сабя, разиграваш хубавия си черен кон, да отваря път през изплашената и оглупяла сега навалица, повече жени и деца. За сетен път Никола изгледал жално навалицата и подирил майка и сродници. Той добре знаел, че нямало вече да види ни тях, ни Калофер. Баба Стояница, съвсем сломена от печал, припнала до талигата да целуне сина и да му подаде нещо. Едно заптне я смушкало с приклада на пушката си и я съборило на земята. . .» (Калофер в миналото, С., 1927, стр. 320—321.)

Някои детайли в «Примери от турско правосъдие» (народната трапеза и др.) са или плод на авторовото въображение, или — което е по-вероятно — Ботев е използвал устни разкази и сведения.

Съвременници и изследователи дават противоположни оценки на дейността на тримата хайдутини. Преобладава преднамереното отрицателно отношение, без да е подкрепено с убедителни факти. Като обобщава негативните преценки, Ал. Бурмов стига до извода: «Възторгът на Ботев от тримата хайдушки главатарни, които той нарича класически хайдутини, е

неоправдан. И тримата — Ангел, Лефтер и Добри — са обирали наред и турските аги и българските чорбаджии, и всеки срещнат, бил той турчин или българин. Те са нямали онова високо политическо съзнание, което им приписва Ботев» (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1948, стр. 397). По-убедително е становището на Ст. Таринска. «Надали е възможно — пише тя — Ботев, пък и цялата ни революционна емиграция да са се лъгали по отношение на същината на Добревото дело. Не случайно органът на революционната партия в. «Свобода». . . го нарича «страшен за турските власти, а добър за сиромасите» (Прозата на Христо Ботев, С., 1966, стр. 80). Във в. «Свобода» (I. бр. 43. 23. IX. 1870) е поместен некролог за Добри войвода със следното съдържание: «Преди два месеца бил убит от турците Добре войвода, когото трябва да оплакват сиромасите. Защото Добре е бил страшен за турските власти и добър за сиромасите. Вечна му памет!»

Лефтерови другари са калоферците Хр. В. Калайджиев, Хр. М. Драгнъов, Стоян Илиската, Видул Странски, Ив. и Дим. Мраховлеви и др., по сведения на Н. Начов (Калофер в миналото, С., 1927), по спомени на Ст. Г. Кисъов (Сборник на Калоферската дружба, кн. II, С., 1924), и др. През 1867 г. в Калофер Ботев вероятно се е срещал с някоя от тях.

Родното си село Осен. . . Героят разказвач се отделя от автора; той е измислено, условно лице. Ал. Бурмов предполага, че Ботев се опитва «да прикрие авторството си», за да не пострадат близките му в Калофер (Христо Ботев, Съчинения, т. I, 1948, стр. 392).

Крадливите черкези — за кражбите и своеволията на черкезите във Врачанско Ботев пише и по-късно в «Знаме» в статията си «Черкезите в Турция» (I, бр. 21, 6. VII. 1875).

За разпратата около Калоферската мера, за безчинствата на турските разбойници Ботев разказва правдиво и точно (вж. Н. Начов, Калофер в миналото, С., 1927, стр. 69—72, 295 и др.).

16-годишното момче, според Н. Начов, било син на Неделчо Цанев от с. Търничане, Казанлъшко (пак там, стр. 295).

Убийството на Т. Славов е отразено както в цариградския, така и в емигрантския печат. Дописка от Калофер (от «18 октомври») е поместена и в «Свобода», I, бр. 48, 4. XI. 1870. На 27 юли 1870 г. заможният калоферец Т. Славов и жена му били убити и ограбени в дома им от конашките заптии анчело с Кара Мустафа (Ботев го нарича Мехмед чауш). Съдействувала на убийците, като отключила вратите на къщата, калоферката Мария Чукурлийката, която по-късно казала истината и, обявена от Пловдивския съд за луда, била задържана и умряла в затвора, а Кара Мустафа бил повишен. Разказът на Ботев е съвсем точен (вж. Н. Начов, Калофер в миналото, С., 1927, стр. 289—291;

също Документи за българската история, т. I, С., 1931, стр. 556—557, 559—560).

Според Ал. Бурмов «единственото отклонение от истинския развой на събитията е твърдението на Ботев, че убийството е било приписано на Добри войвода», тъй като Добри бил «убит преди един месец (на 26 срещу 27 юний)». (Христо Ботев, Съчинения, т. I, С., 1948, стр. 399).

Стр. 75 — ТОВА ВИ ЧАКА! (Ако не е истина, не е и лъжа), — р. «Будилиник», I, бр. 3, 20. V. 1873.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 143—149.

Брой 4 на «Будилиник» не излиза. Единственият хумористичен разказ на Ботев остава незавършен.

«Краят на това разказче — пише Зах. Стоянов, — което преди да бъде написано на книга, се е говорило от Ботйова на другарите му и се е знаело по-отдавна, било горе-долу такова, според разказите на тия другари:

Кир Михалаки или Михал съвсем изпаднал. Момченцето му, което ударил от някъде два-три мангъра, сочи ги на чорбаджията отдалеч и говори:

— Тате, ами я десет парички!

Кир Михалаки посегне милостиво и иска паричките.

— Тате, ще ти ги дам, ама ако станеш па бейка — отговори хлапето и подскача наоколо.

Бейка значи да се нагърби човек и подпре на ръцете си и коленете си, па друг да се качи отгоре му и го вози. Кир Михалаки вземе тая поза, син му го възседне и обикалят из къщи, па тогава се получат мангърчетата. Няма катран за кисцата на хурката на кир Михалакевица, която псува своя стопанин и не го пуца в къщи, дордето не ѝ купи катранец. Кир Михалаки вземе кисцата, забодее я на поясът си и тръгне да са присламчя от дюген на дюген, да може да я топне в катраненото бърчовче. Стои в кръчмата и чака да го почерпи някой. Момченцето му отиде и го опъне за поясът, който се отпасва, а чорбаджията се върти в това време като колело. С една реч той представлява доколко е смешен чорбаджията, щом му взел св. Архангел парите» (Съчинения на Христо Ботйов, С., 1888, стр. 149—150).

Зад образа на кир Михалаки, според Мих. Димитров, Ботев е виждал всеизвестния тогава пловдивски чорбаджия Михалаки Гюмуш Гердана (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 619). Възможно е пловдивският богаташ да е един от прототиповете на образа, замислен и осъществен като широко събирателен образ — тип на българския чорбаджия от онова време.

Шесттех букурешки трътове — членовете на настоятелството на Добродетелната дружина.

Нашето докторе д-р П. Д. Протич.

Стр. 30 — [O, TEMPORA! O, MORES!] — в. «Будилник», I, бр. 1, I. V. 1873.

Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботинова и Ив. Г. Клишчаров, С., 1907, стр. 49—52.

Фейлетонът е поместен на мястото на уводната статия и изпълнява ролята на програмна статия на вестника.

«Госпожица Пражда» и «Мадам кудкудячка» — става дума за акростиха на Пишурка «Къде се намира правдата?» (сп. «Читалище», II, кн. 3, I. XI. 1871) и за книгата му «Куткудечка или разни морални стихове и приказки», Висна, 1871. Стихотворните опити на Пишурка нямат поетически качества.

Нашия Сумароков е Д. Войников. Външното сходство в дейността на Сумароков, Тредяковски и Войников дава повод на Ботев да насочи вниманието към обществения смисъл и значение на тяхното дело. Големият сатирик се отнася критично към просветителската ограниченост и колебливост във възгледите на Д. Войников.

Станчов, според Мих. Димитров, е Тодор х. Станчев (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 601), а според Ал. Бурмов «Ботев има в случая пред вид друг един стихотворец (Т. х. Станчев изобщо не се е проявявал като стихотворец), Петър Станчев, сътрудник на сп. «Читалище». . . , а «във фейлетона си Ботев се занимава преди всичко със стихотворците от сп. «Читалище» (Христо Ботев, Съчинения, т. I, С., 1948, стр. 403—404).

Изброените имена на «сички нищи духом и богати глупостю» герои на фейлетона са сътрудници на сп. «Читалище».

Щурците на Блъсковото училище — вероятно стихотворците, сътрудници на сп. «Училище», редактирано от Рашко (Райко) Ил. Блъсков.

Учителската фабрика Груев — Ботев нарича така П. Груев, защото бил дълги години учител и много от учениците му станали учители.

Овчев е Лазар Йовчев. М. Балабанов и Л. Йовчев завършили образованието си в Париж и се установили в Цариград на служба в Българската екзархия. Ботев ги нарича «снямски братя» поради близостта в идейните им разбирания.

Букурешката Добродетелна дружина за обирание на умрелите — Добродетелната дружина разполагала със завещанията на заможни българи патриоти и ги използвала, както па-

мери за добре. Революционната емиграция и революционният печат непрекъснато воюват за «народните капитали», които «старите» присвоявали.

«Тъпанът» беше омаскарил веднаж една магарича. . . — в бр. 14 на в. «Тъпан» от 5. XI. 1869 г. е поместена карикатура — една магарича ражда членовете на Добродетелната дружина. Карикатурата има наслов: «Произхождението на букурещ, нотабили.» Под наслова:

И ръче оселъ да бъдат нотабили
и быше нотабили.

Магаричата има казашка шапка, орден на врата, а в далечината се виждат очертанията на Кремълските стени и църкви — намек за русо-филската политика на «старите». Под карикатурата е отбелязано:

«Finis comediae.»

Ефендето — Н. Генович.

Чери-башият — Ив. Найденов.

«Понеже обаче сърцето ми плаче. . .» — стихове, неточно цитирани, от стихотворението на Д. Великсин «Мисли върху женибата», сп. «Общ труд», I, кн. 1, 1868, стр. 83—87. У Великсин:

Баща! (И най-паче от нашият род,
защото, обаче,
сърце ми не плаче
за странен народ). . .

. . . На изложбата във Виена — световното изложение във Виена, състояло се от май до септември 1873 г.

Стр. 83 — ДОЛАПЪТ — в. «Будилник», I, бр. 1, 1. V. 1873.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Из. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 65—66.

Ал. Бурмов твърди, че Ботев написва този фейлетон през 1871 г., когато велик везир става Махмуд Недим паша. По това време Ботев възнамерява да започне издаването на «Будилник», за което поместил и обявление във в. «Свобода». Осъществил намерението си три години по-късно, той публикувал «Долапът» в бр. 1 на «Будилник», защото «считал, че фейлетонът не е загубил своята актуалност» (вж. Христо Ботев, Съчинения, т. I, 1948, стр. 418—419). Това схващане на Бурмов бе оспорено убедително от Ст. Таринска (Прозата на Христо Ботев, С., 1966, стр. 105 — 113). Авторката посочва конкретните факти и събития, превърнати от Ботев във фейлетонен материал и образи и доказва, че «Долапът

е написан през април 1873 г., т. е. в навечерието на излизането на бр. I на «Будилник».

Непрекъснатата смяна на турските министри Ботев оприличава на долап — въртележка. «Долап» означава още колело за вадене на вода, воденица, тепавица.

Фуад паша е Махмуд Фуад паша.

Мехмед ага е Мехмед Ружди паша Ширванизаде.

... Пачаврата «Турция» ни разправя за знаменитостите на тоя мъж и за неговата програма... в бр. 8 на «Турция», г. IX, от 7. IV. 1873 г. се съобщава за избирането на Мехмед Ружди паша за велик везир. За пети път след смъртта на Али паша стават основни промени в турския държавен апарат. В следващия брой на «Турция» от 14. IV. е поместена статията «Програмата на новия велик везир», която дава тласък за написването на фейлетона.

Фактически материал за фейлетона Ботев намира в «Политически преглед» и в дописката «Цариград, 12 априлия», поместени във в. «Независимост» (III, бр. 31, 21. IV. 1873), както и в уводната статия «Букурещ, 27 априлия», пак в «Независимост» (III, бр. 32, 28. IV. 1873).

Ополеон чорбаджи, гогона Октория, маджар Фираица — френският император Наполеон III, английската кралица Виктория и австро-унгарският император Франц-Йосиф (според Ал. Бурмов «Маджар Фиранца» е австро-унгарският държавник, маджария по произход Ференц Деак).

... Султанът троши сега огледалата... — «главният долапчия», султан Абдул Азис, се стремил да измени реда на престолонаследието, за да може синът му Юсуф Изедин да наследи престола. В дописка «Цариград, 12 априлия», поместена в «Независимост» (III, бр. 31 от 21. IV. 1873) четем между другото: «Разказват, че и най-новейният в. везирин ще да падне, така също, както падна и неговият предшественик. Причината е тая, че султанът иска да осъществи своята идея за престолонаследието: а великите везири се не съгласяват да изпълнят желанието му... Мнозина говорят, че султанът е тежко болен. Преди малко време той строшил от яд няколко скъпоценни огледала в своята стая за това, че не намира способни хора, които би изпълнили неговите желания.»

Стр. 85 — ХАЙДЕ НА ИЗЛОЖБАТА! — в. «Будилник», I, бр. I, 1. V. 1873.

Съчинения на Христо Ботѳов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 127—130.

Мотото насочва вниманието към в. «Право», чието съдържание е обект на критика. Религиозният израз загатва за позициите на вестника в черковната борба и изобщо за консервативния дух на в. «Право».

На изложбата във Виена участвувала и Турция с етнографски материали и занаятчийски произведения на различните поробени народности в империята.

Статията на «учителския приправник из Загреб» е от М. П. Добринов. Озаглавена е «Българските общини, учители и всемирното изложение във Виена», поместена във в. «Право», VIII, бр. 5, 14. IV. 1873. Авторът подканва българските общини да изпратят колкото се може повече учители на изложението. Статията е подписана: «Учителски приправник М. П. Добринов. Загреб, 1873, априлий.» Тази статия дава повод за написването на фейлетона.

Шишков... написа «Статия без заглавие, но не и без цел» («Право», г. VIII, бр. 6, 21. IV. 1873), посветена на решението на турското правителство да позволи на гърците в Русе да си построят църква. Статията е подписана с инициалите «Т. Ш.» и действително е озаглавена «Статия без заглавие, но не и без цел». В тази статия Шишков пише между другото: «... Не сме досущ назад, но не толкова напред от другите нам съседни и съжителни народи, доколкото ни мислят някои отлични пътешественици по Европейска Турция. ...»

Словцето на Рада Гугова е напечатано във в. «Право» (VIII, бр. 5, 14. IV. 1873) в дописка «Пловдив, 28 март 1873». Според дописката учителката се обърнала към пловдивския митрополит Панарет като «избранный от бога»; «Ти, святей владико, си повикан да бъдеш нам във всяко отношение пръст божий и видима божия благодат.» Словото е произнесено на празника на девическото училище «Благовещение» в Пловдив.

...Общинарите искат Груева, учениците Чинчева. ... — Ботев иронизира Й. Груев за конфликта му с учениците в Пловдив. Груев защищавал учителя Ив. Г. Чунчев — негов ученик и последовател на граматическите му възгледи, който бил критикуван остро и дори изпъден от учениците си. Чунчев, позовавайки се на Груевата граматика, твърдял, че «ми» в израза «коня ми» е лично местоимение. Учениците му казвали, че е притежателно местоимение; и на други техни въпроси Чунчев отговарял неправилно (вж. в. «Право», VIII, бр. 5, 14. IV. 1873, дописка от Пловдив — «март, 26»). Ботев съзнателно с ирония повтаря грешката на в. «Право», като пише «Чинчев» вместо «Чунчев».

Груев бил на турска служба — помощник на пловдивския управител. Той е автор на «Османска граматика» (1864), «Начална книга за Османският език» (1864), «История на Османската държава» (1869), «История на Османското царство» (1872).

Литии — свещенодействие или молебствие извън църквата; църковно шествие с хоругви и икони.

Консултът от Пловдив е Найдено Геров, който от есента на 1857 г. е руски вицеконсул в Пловдив.

Ботев подиграва Фингов, че покрай учителствуването се занимавал с гайтанджилък.

Едно време д-р Начо Планински беше възвестил на човечеството, че медицината е едно от изящните изкуства — в своята статия «Медицината помежду българите» (в. «Право», V, бр. 1, 2. III. 1870). Н. Планински твърди между другото, че «медицината, както и музиката, са двете изящни науки и изкуства. . .»

... Учителката... от Прага... е Богдана (Йоза) Ирасек, чехиня по народност, учителка в Калоферското девическо училище от есента на 1870 г.

Българското лъжовно дружество в Браила — Българското книжовно дружество. «Девствени» членове на Дружеството действителните членове; «несъстоятелни» или «недоплатителни» са спомагателните членове.

... Вехтият Дяволоводител Стоянова... да събира статистически сведения за гаргите... — Деловодителят на Книжовното дружество В. Д. Стоянов обявил в «Дунавска зора» (I, бр. 31, 24. VI. 1868) в дълго и подробно писмо до редактора на вестника, че ще издаде труд «Българско и българите» с географски, исторически, стопански и етнографски статистически сведения. Той описва подробно съдържанието на труда си, обосновава необходимостта от неговото издаване и апелира към съотечествениците си да го подпомогнат. Книгата му обаче не е излязла, вероятно не е била и написана.

Добродетелната дружина е Добродетелната дружина.

Магарет е Панарет Рашев. Бил на служба в гръцката патриаршия; като гръцки митрополит го изпратили в Букурещ. По-късно скъсал с патриаршията и станал активен деец на Добродетелната дружина и български митрополит в Букурещ.

Д-р Простич е П. Д. Протич.

... Ненаправената още търновска болница... — болницата «Козма и Дамян», която «Добродетелната дружина» трябвало да построи със средства, завещани от богатите българи Михаил Кифалов от Тетевен, Козма Тричков от Враца и др.

Григор башият е Христо Георгиев. В революционния печат се срещат често обвинения срещу Хр. Георгиев, че използва народните пари, завещани от богати българи, за свои лични цели, в своите търговски дела.

Членът [на комисията] от Пловдив е Н. Геров.

Читалище «Братска любов» — духовно средище на емиграцията в Букурещ, обединило представители на «младите», в което били изнасяни сказки и беседи на различни теми.

Ив. Касабов, Н. Планински, К. Попов, В. Гръмников участвували в живота на читалище «Братска любов». Д-р К. Попов — студент по медицина в Букурещ — държал в читалището сказка на тема «Върху метеорологията». Критичното отношение на Ботев към тези дейци се дължи на отдалечаването от революционните идеи, от революционната организация на някои от тях.

Стр. 88 — [ТАЯ НОЩ СЪНУВАХ...] — в. «Будилник», I, бр. 2, 10. V. 1873.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 130—137.

Повод за написване на фейлетона дават съобщения и статии в печата за изостряне на борбата между младотурската партия и консервативната партия на стара Турция. В дописка от Цариград във в. «Независимост», III, бр. 31. 21. IV. 1873 г. между другото четем: «По Цариград владее голямо външение, голям страх и силно безпокойствие. Всеки очаква важни катастрофи. Министърът на полицията е открил някакво си съзаклятие между туското население...» И по-нататък: «Оная неделя между старите и младите турци в Юскюдар беше произлязло още едно твърде важно сбутнувание, но министърът на полицията се постара да го удуши и да скрие крайовете му.» Пряк подтик за раждането на фейлетона вероятно е дало едно интересно съобщение от отдела «Най-нови известия» на в. «Независимост» в бр. 33, 5. V. 1873 г.; «Завчера се държа голямо заседание от министрите на Високата порта, на което се е разглеждал твърде важен вопрос. Министрите са се старали да изнамерят средства и да очистят цариградските улици от многочислените кучета. След дълго размишление... министрите се съгласили, че не е възможно да се измисли някакво средство. Решили са най-после да попитат едного от най-знаменитите доктори дали е възможно да се скопяват кучетата и да се не въдят до-толкова. Докторът им казал, че е възможно, и важният вопрос се свършил благополучно.» Турската столица била действително пренаселена с кучета, които са живеели необезпокоявани от никого, защото според корана кучето било свещено животно.

За сънищата на Фараон и Навуходоносор II — вж. библията, кн. «Битие», гл. 41, ст. 1 — 32 и «Книга на пророк Данила», гл. 4, ст. 7—23.

В. «Право» — сънотълкователят на нашата сляпа е к з а р х и я застъпвал интересите на българската екзархия и два пъти бил спиран за статии, насочени срещу гръцката патриаршия.

... Син на българския изр'а и л. ... — асоциация с еврей-на Йосиф, продаден от братята си като роб в Египет. Йосиф изтълкувал съня на фараона.

Човек... седеше на камък гробен...четеше...«Не яде

■ ■ с е . . » — П. Р. Славейков. Ботев пародира неговото стихотворение «Не пей ми се».

Гуслата, гайдата и веселушката... звънци — алюзии за последната строфа на «Не пей ми се», която напомня за псалом 136 от библията, за хумористичния в. «Гайда», редактиран от Славейков, в неговата книга «Веселушка за развеселяване на младите», Цариград, 1854 и за хумористичния му вестник «Звънчатий глумчо».

Афоресаният от восточната църква, проклетият от схизматичната екзархия — П. Р. Славейков бил в конфликт както с гръцката патриаршия, така и с българската екзархия като водач на демократичното крило в църковната борба.

Наказаният от великият монгол — П. Р. Славейков бил хвърлен в затвора за един месец и в. «Македония» бил спрял заради статията «Двете касти и власти» (в «Македония», VI, бр. 18, 25. VII. 1872).

«Малкото славейче» е псевдоним на П. Р. Славейков. Славейков помества в няколко броя на «Гайда» от 1864 г. «Писма на едно десетгодишно дете», подписани «Вашът малък славей». В бр. 17 от 12. IV. 1864 г. в «Писма на едно десетгодишно дете, което сега пръв път е дошло в Цариград» покрай другото авторът разказва интересно и за цариградските кучета. «Но чудно нещо са цариградските кучета — пише Славейков. — . . . От един сой както са, в един град и в една махала като живеят, едни нрави като имат и един език като лаят, те са разделени на общини според улиците и махлата. . . Тежко на кожата на онуй безочливо и безобразно куче, което се наеме да насили границата и да стъпи в друго кучешко владение, направят му кожата на решето. . . ще се лаят, ще се ръват и ще се борят с такваз самоотверженост, щото разкъсват ги понякога. . . » И по-нататък: «Ако да можеха хората да се учат и земат пример от кучетата, какъв хубав урок можеха да земат от цариградските кучета цариградските гърци и българите изобщо. . . » (Повече подробности за изворите на фейлетона вж. Ст. Таринска, «Прозата на Христо Ботев», С., 1966, стр. 114—118.)

Дорчо и Григорчо — Доротей Скопски и Григорий Доростолочервенски.

Властолюбивото куче е Наполеон III.

. . . Живописецът на «Крум Страшни» е Н. Хр. Павлович. Картината «Крум Страшни» е издадена през 1870 г.; придружена е със следния текст: «Българите побеждават гърците в един дол южно от Шумен през нощта на 25 юлий 811 г. Крум, цар български, победоносец, седи пред един от запалените дръвници, които освещаваха битката, иде-то му принасят Никифоровата глава отсечена.»

Стр. 94 — ПОСЛАНИЕ ОТ НЕБЕТО — в. «Независимост», IV, бр. 44—51 от 17, 24, 25 и 31.VIII, 7, 14, 21 и 28.IX и 5.X. 1874. Подпис: a+b+c+d

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 154—205.

Обединяващ герой на осемте писма на «Посланието» е Недялко Пандурски, действително лице, български емигрант в Румъния, починал месец преди написването на творбата. Колоритна фигура, той се ползвал с широка известност в емигрантските среди. За него Зах. Стоянов пише: «Той беше стар емигрантин в Румъния, човек смешен и оригинален... Гъстът му беше до минимум къс, а псуваше наляво и надясно кого де завърне. . . биеха го много пъти и затваряха в пушкарнята; где седнеше и паднеше се за народност говореше: душа му бе да знае големите тайни, които се криеха от него по причина на сприхавия му характер.» И З. Стоянов разказва весели епизоди от биографията на Пандурски (вж. Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 154—155). «На погребението на покойния — продължава Зах. Стоянов, — в 1874 г., се стекли всичките български емигранти от Букурещ, гдето бил Каравелов и Ботйов. Осоншият и в смъртния си одар пак възбуждал смях в присъстващите. Станало въпрос дали с поп да го погребат, или без поп, защото покойният най-много поповете псувал. Ботйов зел на себе си грижата, той да замести попът. Като го погребали, на гробът му писнала една гайда и са изиграло едно хоро, всичките са напили за бог да прости.

После това вече, Ботйов написа «Посланията от небето» (пак там).

Ботев вероятно е покровителствувал бедния български емигрант и го е уважавал за неговия патриотизъм и революционни пориви, за което той му е отвърщал с признателност и привързаност. Тяхното познатство започва вероятно още от Браила.

ПИСМО I

«Мир Вам! . . . Любите друг друга и помяните меня. . .» — с това начало на «Посланието». . . Ботев сполучливо пародира честите «възнесения» в апокрифите.

«Някоя кадра Болград. . .» — вероятно печатна грешка, която поправяме («катедра» вместо «кадра»).

Миропомазаните «чувства» и «тулуми» — букурещките богаташи, членовете на Добродетелната дружина.

Привилегированите конокрадци — богати болгарски емигранти, начело с бившия кмет на града Антон Парушев. През

1871 г. Парушев организира кражба на коне и друг добитък. Крадците действували свободно под покровителството на властта (вж. в. «Свобода», III, бр. 31, 15. I. 1872, дописка «Болград, 6 януария»). Когато Ботев пише фейлетона си, Парушев бил заловен и затворен (вж. в. «Независимост», IV, бр. 1, 20. X. 1873 — «Ние сме си добри за себе си»).

Савовичеви слънца — в своя вестник «Гражданин» Анг. Савич величаел някои бранлски граждани. Васил Друмев, тогава вече епископ Климент, той нарекъл «слънце».

Търговията с кадри — дейността на Пандурски, който продавал картини и книги из цяла Румъния. Някои съвременници погрешно приписват на Пандурски и авторството на картините, които той издавал и разпространявал (вж. «Български картини» — в. «Свобода», II, бр. 2, 11. I. 1871).

...Непразното Книжевно дружество... прави литературна конкуренция даже и с Антона Парушова... — Ботев иронизира Книжовното дружество заради неговата пасивност; то развивало литературна дейност, колкото и конекрадецът А. Парушев.

Историята на г. Кръстевича е «История българска, сочинена от Гаврила Кръстовича...», Цариград, 1869 — остро критикувана от нашата историческа наука в лицето на Марин Дринов.

Представител на болградските колонисти — Н. Хорозов.

Деловодител на Книжевното дружество по това време бил Тодор Пеев.

Поп в букурещката българска черква бил йеромонах Герасим (вж. в. «Независимост», IV, бр. 26, 13. IV. 1874 — От редакцията). Безнравствения живот на попа Ботев разобличава невъздържано. В Съчинения на Христо Ботйов, С., 1888, Зах. Стоянов отбелязва под линия към «Послание от небето»: «Светия му «попът» е действително ачегъоз попче, затова е привлякъл вниманието и на Ботйова» (стр. 158). Мих. Димитров прави безрезултатни опити да издире букурещкия поп (Христо Ботев, Събрани съчинения, С., 1971, стр. 627).

... Да ти ударят плесница като на Гамбета... — видният френски политик Леон Мишел Гамбета заедно със своите съмишленици свалили Тиер, но властта «минала в ръцете на още по-големия реакционер Мак Махон. Вероятно Ботев загатва за този факт, като казва, че Франция ударила шамар на Гамбета» (Христо Ботев, Събрани съчинения, под ред. на Мих. Димитров, С., 1971, стр. 628).

В Русия трябва да бъдеш просяк... — намек за българите, които учат в Русия и остават там на служба.

Чиновник в Министерството на просвещението и цензор на българските книги е Н. Генович.

Депутатин в камарата — представителят на болградските колонисти Н. Хорозов (вж. по-подробно за случая с Хорозов в дописката «Болград, 1 юния», във в. «Независимост», IV, бр. 34, 8. VI. 1874).

Елпуг — блато край Болград.

Централната школа е известната Болградска гимназия.

«Филарет» — северната гара в Букурещ, както и църквата «Св. Георги» били места за разходки.

Лоното Авраамово — раят.

Колентина — болница в Букурещ.

Ценович е изял мебелите на читалището «Братска любов» — по това време читалището изживявало криза и било затворено. Мебелите му прибрал Д. Ценович, защото се считал техен собственик (Ал. Бурмов, Спомени на Д. Ценович, Известия на Българското историческо дружество, кн. XXI, 1945, стр. 127). През 1874 г. избухва остър конфликт между представителите на революционната партия и Д. Ценович, чиито причини не са изяснени. Ценович се скарва особено остро с Л. Каравелов и се отдръпва временно от революционното движение. Каравелов поставя началото на невъздържаните нападки в печата срещу Ценович и семейството му (вж. «Знаеш ли ти кои сме?» — «Рачо Осмокрачо и Жаба Крекетуша», в. «Независимост», IV, бр. 40 и бр. 41, 20 и 27. VII. 1874). Съвременниците, а и самите членове на семейство Ценович са свързвали всички нападки само с името на Каравелов (вж. И. Стойчев и В. Христу, Спомени от Любича Ценович, Изв. на Българ. историческо дружество, кн. XXII—XXIII, 1948).

Някоя катедра в Болград — става дума за учителско място в Болградската българска гимназия, където през 1873 г. бил назначен за учител В. Д. Стоянов, бивш деловодител на Книжовното дружество.

Баламук — лудница в Букурещ.

Глухонямото заведение на г. Паничков — А. Савич по това време редактирал в. «Хитър Петър», който бил издаван от Д. Паничков. Паничков бил възглух.

Фабрика за сапун отваря в Букурещ Хр. Сяров (вж. Обявление във в. «Независимост», IV, бр. 31, 18. V. 1874). Ценович бил комисионер на фабриката на Сяров.

... Да земеш зестра мебелите на читалището «Братска любов»... — намек за връзките на Сяров със семейство Ценович и за предстоящата му женитба с дъщерята на Ек. Ценович.

... Ако... Станкович плати и мене — Н. Станкович, като епитроп, член на настоятелството на черквата и училището, плащал заплатата на свещеника при църквата в Букурещ.

ПИСМО II

... жена на г-на Мутева... — вероятно вдовицата на Дим. Мутев, руския по произход.

Жезълът на Калигула — абсолютна власт, абсолютна монархия.

Русия се ожени за Византийската империя... — намек за сродяването на цар Иван III Василичевич с византийската принцеса София Палеолог през 1472 г.

... Немците пренесоха своето благочестие... в Петербург... намек за немския произход на династията на Романовците.

Нашата православна империя е Русия.

Болградските граждани продадоха... своята вяра за една... кобила и за четири крадени крави... — намек за кражбите на А. Парушев.

Казанлъшкото «обаче» е Ив. Найденов.

Дядо Антим е първият български екзарх (Антим I).

... Екзархията да заплати 3 милиона гроша на г-на Тъпчилеша — Хр. Тъпчилешов дал повече от 300 хил. гроша за построяката на българската църква в Цариград. През 1874 г. Тъпчилешови поискали от екзархията да им върне парите. Те искали и лихвите от тия пари от 14 години насам (вж. в. «Напредък», IX, бр. 20, 14. XII. 1874).

ПИСМО III

Болградски депутатин в румънската камара е Н. Хорозов.

Кредиторин на нашата млечна екзархия е Хр. Тъпчилешов (вж. бележката към Писмо II).

Мурджо е Стоил Д. Попов.

Болницата «Козма и Дамян» — вж. бел. към «Хайде на изложбата!», стр. 371.

Петър Кутлето е П. Кутов.

Стефани св. Спиридонската, Шеваров, бабината Гинина дъщеря — неизвестни за нас лица.

Жаба Крекетуша — Екатерина Ценович, сръбкиня по произход, съпруга на Дим. Ценович. Пръв Каравелов ѝ измислил това прозвище, а на Д. Ценович — Рачо Осмокрачо («Знаеш ли ти кои сме?» — «Рачо Осмокрачо и Жаба Крекетуша», в. «Независимост», IV, бр. 40 и 41,

20 и 27. VII. 1874). И Каравелов, и Ботев не съумяват да се издигнат над личните чувства. Редовете за сем. Ценович са принизени, съдържат груби, натуралистични моменти. Същото може да се каже и за образа на поп Герасим в «Послание от небето».

XIX глава на Кормчията книга — Кърмчая книга — славянски превод на византийския сборник «Номоканон».

ПИСМО IV

«Докузбабалята» Tochter на Жаба Крекетуша — дъщерята на Ек. Ценович от първия ѝ мъж — Любца. «Чрез тази нападка, която не ми се вижда справедлива — пише Мих. Димитров, — Ботев е искал да нарани Ценович (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 630—631).

Политическият фалимент... на Николай Миронович Тошков — Тошков обещал да даде голяма сума на Българското книжовно дружество, но не изпълнил обещанието си.

... Да отурчат Войникова... — По това време Войников се бил завърнал в България.

Отравяниетана дяда Софрония и за изяданието на манастирят «Св. Неделя». — Манастирът се намирал край с. Арапово, Асеновградско, и разполагал с доста големи суми, събрани в Русия от игумена отец Софроний за постройка на духовно училище към манастира. Вероятно пловдивските чорбаджии туркофили са сложили ръка на тези пари.

Съединението на българските училища с турските... — през 1866 г. Мидхат паша прави опит да турцизира българските училища.

Геономията на Доброплодната гъска — книгата «Игиономия», правила, за да си вардим здравето..., преведена от С. Доброплодни, Цариград, 1846 г.

Румънското правителство иска да отнеме земята на бесарабските добичета... — става дума за закона за собствеността в Бесарабия, гласуван от румънското правителство през май 1874 г.

Има и един циганин... — става дума за В. Д. Стоянов, по това време учител в Болградската гимназия. Наричали го «циганин», защото «бил черен» (Христо Ботев, Събрани съчинения, под ред. на Мих. Димитров, т. I, С., 1971, стр. 631).

ПИСМО V

Мирнзливи дъхове... — в «Независимост» е отпечатапо очевидно под влиянието на руски език «меризливи ду(х)ове» («от духы»).

... Русия да търси разковничето... — в «Независимост» «разковничето», вероятно случайна печатна грешка.

Хероините от «Хану Манук» — леките жени, които обитавали «Хану Манук», прочутия хотел «Дачия» в Букурещ. Красавиците от «Св. Георги» — жените, които се разхождали край църквата «Св. Георги» в Букурещ.

Бъдещият фабрикантин... негово сапунско величество... в Хр. Сяров.

Баламук — заведение за душевно болни в Букурещ.

Херонте на Росети Георгиев — посетителите на букурещкото кафене на Р. Георгиев.

На улица «Габровени» в Букурещ живеели много българи.

Рачо Осмокрачо — Д. Ценович.

...Земун ме надмина... — госпожа Ценович ме изпревари (Ек. Ценович била сръбкиня по произход).

... Един от младите български докторчета ... — оплакването на «докторчето» остава неизяснено за днешния читател.

Дядо Тонкович — «вероятно Юраки Тонкович», според Ал. Бурмов (Христо Ботев, Съчинения, т. I, С., 1948, стр. 461). Според Мих. Димитров «вероятно дядо Тончо из Ново село», богат българин, кожухар, сигурно скъперник (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 631).

Букурещкото чистилище «Дачия» — хотелът «Хану Манук» (или «Дачия»).

Декорации (медали) — ордени, с които царското руско правителство отличило ръководителите на Добродетелната дружина.

... Вдовиците — би останали без кавалери... — намек, че Добродетелната дружина отпущала особено охотно помощи на бедни жени и вдовци.

... Ако да не би били Чорапчиев и Стоил ефеиди (Ст. Д. Попов), то българският народ би захванал да закопава своите цванчета... — Зах. Стоянов дава следното обяснение: «Чорапчиев и други, обвинени по онова време в плячка на цванчета от един габровчанин.» (Съчинения на Христо Ботйов, С., 1888, стр. 188). Става дума за известната на времето афера с руски копейки — вж. подробности в «Любен Каравелов, Събрани съчинения, под ред. на Цв. Унджиева, Д. Леков, П. Тотев, С., 1966, т. 5, стр. 554.

ПИСМО VI

Прочетете в «Тъпан» — става дума за «сценката» «Един нотабил», поместена в бр. 3—5 на «Тъпан» на 20 и 30. III. и 10. IV. 1869.

Прошение на Наполена III — молбата, изпратена от Добродетелната дружина до Парижката конференция през 1868—1869 г. в която българските «нотабили» искали известна самостоятелност за България в рамките на турската империя. Молбата е поместена във в. «Народност», II, бр. 10 от 26. I. 1869 и подписана с 54 «подписи на най-благородните помежду българите» (Едно прошение на български нотабили пред Паризската конференция.)

Сяровски сапун и Бракаловски кожи — Ботев иронизира Хр. Сяров, който имал фабрика за сапун в Букурещ, и калоферците търговци в Цариград — Бракалови.

Кръстович и Дринов «да напишат още няколко тома за произхождението на българите» — Г. Кръстевич в своята «История българска», Цариград, 1869, и Марин Дринов в труда си «Поглед върху произхождението на българския народ и началото на българската история», Виена, 1869, приемат, че прабългарите са от фински или урало-чудски произход. Ботев вероятно е споделял възгледа на Д. Иловайски за славянския произход на прабългарите.

Американски сапун — намек за фабриката за сапун в Букурещ на Хр. Сяров и за неговите връзки със сем. Ценович.

Манъстото на г-жа Крекетуша — дъщерята на Ек. Ценович — Любица.

Балат — квартал в Цариград.

Клисурската Минерва — Марко Балабанов. Ботев подчертава, че между М. Балабанов и Ив. Найденов и между техните вестници «Век» и «Напредък» няма съществена разлика.

Миташът — колоритен калоферец, за когото Зах. Стоянов пише: «Някой си Калеко Меташът ходел в Цариград за три дена от Калофер. Никога на моста в Цариград не плащал десетаче, защото се преструвал един път на куц, втори път гърбав, трети път ръката му счупена и пр., а на сакатите хора, както е известно, не им вземат пари на моста. По тая причина всичките калоферски абаджии Калека обичали да плащат на долу на горе, защото като се извадят десетте пари, ставал им евтин. Той имал такива дарби, щото като наближи мостът, отведнаж се сгърчвал и на гърба му изкачало нещо като диня. . . като ще да представя куц, правел си коляното да изскочи отзад на кракът му и пр. . .» (Христо Ботйов, Опит за биография, Русе, 1888, стр. 243).

За Н. Касапски Зах. Стоянов пише, че «не давал пари през

пости за дървено масло. Хване си рибица, булката му я готви, той се поразходи из гробищата; в колкото кандилца останало недогоряло масло, събирал го в една паничка и си готвел от него» (Христо Ботев, *Опит за биография*, Русе, 1888, стр. 242). През последните години от живота си Касапски бил психически разстроен.

Петър Палаузов според Ал. Бурмов е «вероятно одески българин от фамилията на известните габровски Палаузови» (Христо Ботев, *Съчинения*, т. I, С., 1948, стр. 465).

Прошението на нашите букурещки нотабли — вж. бел. към Писмо VI, стр. 280.

Ив. Найденов е бил затворен за 17 дни, понеже поместил във в. «Напредък» откъс от драмата на Св. Миларов «Падането на Цариград» («Напредък», IX, бр. 2 и 4; 13 и 27. VII. 1874). Вестникът бил спрян за един месец (вж. «Напредък», IX, бр. 7, 16. IX. 1874 — Уводна бележка; също «Независимост», IV, бр. 46, 31. VIII. 1874 — Книжеви известия).

Болградските професори явиха на отца Авакума — напомняне за стихотворението «Болградска химна», подписано с псевдонима «Архиерей Авакум» (вж. тук, стр. 225).

Османската история на Славейков е книгата на Н. Малуф «Съкратение на турската история от основаването на империята до нашите дни»; преведена от П. Р. Славейков и издадена в Цариград през 1857 г.

Във в. «Напред[ък]» (гл. бр. 7) пишат. . . — в отдела «Разни новини» на «Напредък» (IX, бр. 7, 16. IX. 1874) е поместено следното съобщение: «Миналата неделя срещу понеделник една от съпругите на Н. В. Султана е родила един принц.»

ПИСМО VII

Химните на болградските конокрадци — става дума за стихотворението «Болградска химна», публикувано в *Притурка* на в. «Независимост», IV, бр. 19, 1874.

Подпират с краката си неговите (на Цариград) стени — «подигравателно напомняне — според Мих. Димитров — за една статия на дядо Славейков, в която се прокарва мисълта, че българите трябва да подпрат трона на султана» (Христо Ботев, *Събрани съчинения*, т. I, С., 1971, стр. 633).

Русия се отказва да припознае властта на. . . Серан — Русия подкрепяла Дон Карлос, а испанският генерал Серан бил на страната на другия претендент за испанския престол Алфонс VII.

Княжеските синове на г-на Стоянова — приятели-

те на В. Д. Стоянов в Чехия. Между тях бил Конст. Иречек, чийто баща бил за кратко време министър.

Потомците на Херкулеса — гърците.

Синовете на Михаил Витязу — румънците.

Стоведрените бъчви на хера Крупа — топове.

Боят при Седан — решаващо сражение през 1870 г. във френско-пруската война, в което французите претърпели поражение и Наполеон III бил пленен.

... Политико-икономически стихотворения в «Читалище» — стихотворения от Франгя, Ст. Н. Михайловски, А. П. Шопов и др.

Бастилия — прочут затвор-крепост в Париж. През Френската революция (1789 г.) Бастилията била разрушена до основи от въстаналия народ. Названието на парижкия затвор се е превърнало в нарицателно.

Великото браилско кръчетало е А. Савич.

ПИСМО VIII

Знаменитият букурещки филолог Кара Георги, Гершковци, Кюлбоклукият герой — кои са те «не може да се определи засега» (Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ал. Бурмов, т. I, С., 1948, стр. 473, 474).

Василий Чолаков... да краде песни из чуждите сборници — във в. «Свобода» в критическия си отзив «Книжечност» (II, бр. 51, 3.VI.1872) Л. Каравелов пише: «Ние преди десет години бяхме напечатали в Москва един сборник под заглавие «Памятники народного быта болгар», в когото бяхме поместили около 3000 пословици. Г. Чолаков, не знаем по каква причина, е препечатал буквално гореказаните пословици, заедно с нашите забележки, без да обади нито от кого са събрани самите пословици, нито кому принадлежат забележките. В предисловието си г. Чолаков говори, че той е заимствувал из нашия сборник само 204 пословици; а ние свободно можеме да кажем, че той е притурил в него само 300.» Чолаков издава своя «Българский народен сборник» в Болград през 1872 г.

Ботев иронизира Чолаков и заради неговата религиозност.

Балкапан — квартал в Цариград. Според Мих. Димитров в случая Ботев вероятно иронизира Лазар Йовчев за неговите философски статии в сп. «Читалище» (вж. Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 634).

Амбарът е здание в Цариград, където българските абаджии

пиели дрехи за турската войска. Кого пронизира Ботев в случая — не е ясно.

Знаменитото браилско кръчетало — А. Савич.

Ценович е наречен иронично Некер, на името на известния френски финансист Жак Некер. Според Мих. Димитров «документите показват, че Д. Ценович действително е получавал суми от сръбското правителство» (Христо Ботев, Съчинения, т. I, С., 1971, стр. 634).

Ловелас е герой на романа «Клариса Харлоу» от английския писател С. Ричардсън.

Мими, Лина и Шарлота де Унион според Ал. Бурмов «са леки жени от Букурещ» (Христо Ботев, Съчинения, т. I, С., 1948, стр. 476).

Стр. 129 — ДЛЪЖНОСТИТЕ НА ПИСАТЕЛИТЕ И НА ЖУРНАЛИСТИТЕ — в. «Независимост», IV, бр. 52, 12. X. 1874. Подпис: $v+c+b+d$.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 205—212.

Фейлетонът е писан непосредствено преди публикуването му в последния брой на в. «Независимост». Каравелов се прощава с читателите си и Ботев обобщава нерадостния опит на публициста-революционер.

Ако някой се осмели да ви каже, че сте бездарни... то го изпсувайте с хамалски виражения, наречете го шпионин... — очевидно става дума за хулите, с които бил обсипван Л. Каравелов.

«Сахарчица», «халвица», «високо благородия» — из речника на в. «Хитър Петър».

...Остроумният критик във в. «Напредък»... — става дума за отзива в «Книжевни известия» на «Напредък» за «Ръководство за словесност» от Д. II. Войников, («Напредък». IX, бр. 9. 28. IX. 1874).

Стр. 134 — ПОЛИТИЧЕСКА ЗИМА — в. «Знаме», I, бр. 10, 2. III 1875. Подпис: Михал.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 212—218.

Фейлетонът е писан, когато назрява разрывът между Ботев и Каравелов. Следващият брой 11 на «Знаме» е конфискуван от Каравелов, бр. 12 не се печата вече в Каравеловата печатница. Ботев насочва своята сатира срещу кризата в революционната идеология, чийто изразител е Любен Каравелов.

Зимата през 1875 г. била необичайно студена и продължителна. Съобщенията и дописките за суровата зима дават тласък на Ботевото въоб-

ражение, фейлетонистът свързва климатическите условия с политическия ираз, ражда се замисълът на фейлетон.

Виенският райстаг — парламентът на Австро-Унгария, в който славянските депутати били нищожно малцинство.

Дядо Горчаков раздава коливо за «бог да прости славяните» — руският министър на външните работи А. М. Горчаков съгласувал политиката си спрямо славянските народи на Балканите с Австрия и Германия.

Елзас и Лотарингия — спорна територия, която Германия отнема от Франция през френско-пруската война от 1870—1871 г.

Севастополската костурка — намек за поражението на Русия в Кримската война, водена от Турция, Англия и Франция срещу Русия. При град Севастопол станали най-големите и решаващи за изхода на войната сражения.

Испанските братовчеди са двамата претенденти за престола по време на гражданската война в Испания (1868—1874) — Дон Карлос и Алфонс VII.

Владетелят на чизмата е италианският крал Виктор Емануил II.

Човекът от Капрера е Гарибалди, изпращан на заточение на остров Капрера.

Мациниевите дечица — италианците, италианският народ.

Безбрадото пръчле — гръцкият крал Георг I, гръците. С алузията за Александър Македонски Ботев подчертава завоевателните стремежи на гръцките управници.

Босфорският пилатия, босфорският Сауле — султанът, турската империя.

Ферманът с II-те точки е издаденият от султана на 19. II. 1870 г. ферман за учредяване на българска екзархия.

Акия (Акия, Сен Жан д'Арк) — град в Сирия (в турската империя), където били заточавани българските революционери.

«Училище» роди богобоязливият редактор на «Градинка» — редактор на «Училище» е Р. И. Блъсков, а на «Градинка» — неговият син Ил. Блъсков.

Марко цанцугерът — Марко Балабанов.

Славейков... захвана да пее «Аман, аман» — алузия за неговото стихотворение «Не пей ми се» — израз на разочарование от обществените борби, на обезверяване.

... Племето, което... е избавило Рим, са гъските, които с крякането си при едно нападение на галите събудили нощната стража на Капитолийския хълм и така спасили Рим.

«Гъби мои, гъби» напомня стиха «Думи мои, думи мои» от

популярното стихотворение на Т. Шевченко «Кобзар». Иронията е насочена срещу Каравелов, който превел това стихотворение.

Стр. 139 — ФАБРИКА ЗА ПОПОВЕ — в. «Будилник», I, бр. 2, 10. V. 1873.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 67—68.

Дописникът на в. «Право», Петър Иванов, пише в статията си «Една от най-жизнените нужди на нашия напредък» («Право», VIII, бр. 6, 21. IV. 1873): «Но и това е вече явно на всекиго, че свещеници и учители са две главни артерии народни, чрез които текат в народното тяло или благодатни сокове, ако те са добри, или отровни струи, ако те са зли. Следователно трябва ни фабрика за тези най-жизнени нужди. С благодарение прочетох, че в епархиалното събрание, което станало в Шумен. . .» В дописка от Шумен (9 март 1873) Т. Я. Ч. съобщава, че епархиалният съвет в града решил да бъде създаден Пансион за подготовка на учители и свещеници («Право», VIII, бр. 2, 24. III. 1873).

Стр. 141 — КАЛЪП ЗА УЧИТЕЛИ — в. «Будилник», I, бр. 2, 10. V. 1873.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 69.

Синът на дяда Блъскова е Димитър Блъсков, който в статията си «Учител и училище, Какъв трябва да бъде учителят?» (сп. «Училище», III, кн. 5, 25. IV. 1873, стр. 36—39) пише: «Добрният учител трябва да знае първо и първо повече от онова, което ще учи учениците си. . . Тряба с очи да гледа долу, а духът му да е издигнат горе; всичко в него да показва смирение и благост. . .» Главната цел на възпитанието е; да се запази «драгоценната и сладка невинност» на децата: «всичко друго наоколо са колайлъци.»

Стр. 142 — ПОДСЛУШАНО — в. «Будилник», I, бр. 2, 10. V. 1873.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Иванка Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 73.

Стр. 143 — ВИДЕНО — в. «Будилник», I, бр. 2, 10. V. 1873.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Иванка Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 74.

Стр. 144 — КАЗАНО — в. «Будилник», I, бр. 2, 10. V. 1873.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Иванка Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 74.

Във «Видено» и «Казано» — пише Мих. Димитров — Ботев има наум Ив. Мънзов» (вж. Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 610).

Стр. 145 — РЕЦЕПТ — в. «Будилник», I, бр. 2, 10. V. 1873.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, С., 1940, стр. 109.

Н. П-ски е Начо Планински. Ботев подигравателно го нарича «д-р на изящните изкуства», защото той в статията си «Медицина помежду българите» («Право», V, бр. 1, 2. III. 1870) причислил медицината към «изящните науки и изкуства».

Стр. 146 — ЕПИТАФИИ — в. «Будилник», I, бр. 2, 10. V. 1873.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 137—140.

Букурещките българи дълго се канели да поставят паметник на гроба на Раковски. Паметникът така и не бил направен.

Петър Кучкин — обект на сатирата в Епитафия №1 вероятно е Петър С. Кутов.

Михалаки — «под това име в турско време е бил известен Михалаки Гюмюш Гердана от Пловдив», пише Мих. Димитров (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 612). Ал. Бурмов е на друго мнение: «Под името кир Михалаки в Епитафия №2 едва ли се крие някое определено лице (Христо Ботев, Съчинения, т. I, С., 1948, стр. 336).

Тъпанарче — редакторът на в. «Тъпан», Ив. Мънзов.

Ал. Бурмов необедително допуска, че Епитафия №6 може също да се отнася до Ив. Мънзов, който бил финансов чиновник (оттам «сарафче»), но сам веднага предполага: «Тя може да се отнася изобщо до някой от българските търговци, жигосвани от Ботев...» (Христо Ботев, Съчинения, т. I, С., 1948, стр. 341).

Редакторът на «Народност» — в бележката към Епитафия №7 Ботев посочва към кого е адресирана сатирата му — към Иван Грудов, администратор на вестника, и към Иван Касабов.

Един Иван да не считаме — първият редактор на «Народност», Иван Богоров, е редактирал вестника до бр. 10 вкл., когато бил отстранен заради «разни критики» и «нападения на личности» и предимно за неговата силна и смела статия «Чорбаджии» (I, бр. 10, 16. XII. 1876), в която критикувал както чорбаджийското съсловие, така и турската власт. Статията е богата с конкретни примери (вж. «Важно известие» — в. «Народност», I, бр. 11, 23. XII. 1867).

Ив. Касабов редактира «Народност» след Ив. Богоров до последния брой. Оженен за богата румънка, за да запази правото си да адвокатства в Букурещ, той приема румънско поданство и се преименува в Ян Касабияно.

Според Мих. Димитров «поводът за осмата епитафия ще да е дошъл от една бележка в «Свобода» в рубриката «Най-нови известия», II, бр. 20, 31. X. 1871 (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 612). Ал. Бурмов добавя, че епитафията се появява, когато полемиката между Л. Каравелов и Генович е в разгара си и тя сигурно дава тласък за написването ѝ (Христо Ботев, Съчинения, т. I, С., 1948, стр. 346—347).

Последната Епитафия (На № 9) е насочена срещу Григорий Доро-столочервенски (Григорчо), по това време русенски митрополит. Според Мих. Димитров «Епитафия № 9 вероятно рисува борбата при избора за владика на Григорий...» (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, 612).

Стоил е Стоил Д. Попов, който по това време живее в Русе, на служба при Мидхат паша като редактор на българския отдел на в. «Дунав» и цензор на българските книги.

В Епитафия «На № 9» Ботев използва като основа народната песен «Баба и зелник» в нейния копривщенски вариант, публикуван от Л. Каравелов в «Паметници народного быта болгар». Народната песен е преработена умело, като е преосмислена политически, пародирана е с тънък усет, за да бъде превърната в средство за революционна борба (вж. Зара Геннадиева-Мутафчиева. Към въпроса за поетическото наследство на Хр. Ботев, сп. «Литературна мисъл», XVIII, 1974, кн. 3, стр. 114—116).

Стр. 149 — СЪНОВНИК — в. «Будилник», I, бр. 2, V. 1873.

Съчинения на Христо Ботев, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 140—141.

Редакторът на Турция е Генович.

Редактор на Народност е Ив. Касабов; Ботев напуска за порумънчването на Касабов, променил името си на Касабияно.

За Мънзов Ботев напуска, че е изневерил на революционната идеология, като се свързал със «старите» и е готов да ближе саханите на тези, на които служи.

Редактор на «Дунавска зора» е Д. Войников. Ботев неведнъж го критикува. В случая вероятно има пред вид заминаването на Войников през 1873 г. за България — «ще си обръснеш главата», т. е. ще се потурчиш.

«Отечество» е орган на Добродетелната дружина, на която богати българи завещавали имотите си с благотворителни цели. Редакторът на «Отечество» П. Кисимов изневерил на революционните идеи и преминал на позициите на «старите».

Стр. 150 — ВАЖНО НЕЩО — в. «Будилник», I, бр. 3, 20. V. 1873.
Подпис: Тодор с Бялата Аба.

Христо Ботев, Събрани съчинения, под ред. на Мих. Димитров, т. I, С., 1958, стр. 212.

Шестех — членовете на настоятелството на Добродетелната дружина.

Стр. 151 — РЕВОЛЮЦИЯ В КРАЙОВО — в. «Будилник», I, бр. 3, 20. V. 1873. Подпис: А. Ти. Лапни-Муха.

Христо Ботев, Събрани съчинения, под ред. на Мих. Димитров, т. I, С., 1958, стр. 213–214.

Миришат още на табанът — в «Будилник» отпечатано «таванът» — вероятно буквена, печатна грешка.

...Лелята на Гракхите и жената на римляничът от Лясковец, допна Кюсе-пияно... е съпругата на Ив. Касабов, Касабияно (Кюсе-пияно).

Ботев иронизира румънците за самочувствието им на потомци на древните римляни. Иронизира с болка и българите, които лесно се отказват от народността си, но не могат трайно да привлекат чужда народност (Побългарените румъни станали в късо време пак румъни).

...Доппи Кюсе-пияно... стана турчин — намек за дуализма на Ив. Касабов.

Стр. 153 — ОБРЕЗАНИЕ НА ЖЕНИТЕ — в. «Будилник», I, бр. 3, 20. V. 1873. Подпис: Янесум.

Христо Ботев, Събрани съчинения, под ред. на Мих. Димитров, т. I, С., 1958, стр. 215.

Хр. Арнаудов превел и издал на български език «Пълно събрание на държавните закони, устави, наставления и високи заповеди на Османската империя» (Цариград, 1871–1873).

Кометата — така народът наричал революционните комитети и борците за народна свобода. «Кометата» всявала страх сред турските власти.

Някое консулство — намек за русофилската политика на Добродетелната дружина и за връзките ѝ с представителите на царска Русия.

Стр. 154 — ПЕСЕН НА БУКУРЕШКИТЕ БЪЛГАРСКИ ЕРГЕНИ (Посвещава се на най-младия) — в. «Будилник», I, бр. 3, 20. V. 1873.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 141–142.

3. Геннадиева-Мутафчиева посочи, че при написването на тази «Песен...» Ботев е използвал копривщенските варианти на народната песен «Забравих да са жена»... (Болгарские народные песни, собранные Любеном Каравеловым, М., 1905, стр. 139) и «Аз забравих да се женя...» (СБНУ, ХТVI, стр. 279). Сравнението показва, че «текстуалните различия са назначителни и те не променят нито по съдържание, нито по идея народната песен». Нещо повече, Геннадиева предполага, че различията «не са внесени от Ботев, а той е отпечатал народната песен по варианта, който е знаел». Така авторката стига да извода, че «Песен за букурешките български ергени» не е Ботевско произведение, а позната на Ботев хумористична народна песен, използвана от него само за да осмее своите противници, към които я отпраща. «Поради това ние смятаме, заключава Геннадиева, че отпечатването на песента в съчиненията на Ботев като негово лично творчество е неуместно» (Към въпроса за поетическото наследство на Хр. Ботев, сп. «Литературна мисъл», XVIII, 1974, кн. 3, стр. 116—119).

Поместваме «Песен за букурешките български ергени» в Съчиненията на Хр. Ботев, защото народната песен е използвана, цитирана от него в цялостен сатиричен контекст, насочен срещу определени лица и факти. Песента е придружена с шеговита бележка под линия и с прибавен значителен текст в проза, в който се съдържа солта на сатирата. «От дадената от Ботев бележка към песента, пише 3. Геннадиева-Мутафчиева, става ясно, че е имал за цел да закачи и подиграе като стари ергени своите съвременници Т. Шишков, занимавал се с народни песни и ги печатал, Д. Войников, Ив. Мънзов, В. Д. Стоянов, В. Друмев, Д. Н. Паничков заради политическите им убеждения, които са били в разрез с Ботевите революционни идеи» (пос. изсл., стр. 116—117).

Т. Шишков изнасял сказки за народната поезия, печатал народни песни, автор е на статията «За народните песни у южните славяни според Юрий Венелина» («Български книжици», 1860 г.) и на «Елементарна словесност», 1873.

Д. Войников по време на учителствуването си в Шумен ръководел ученически оркестър. Той е един от създателите на оркестровото дело в България.

Войников нееднократно определя театъра като «училище» «всенародно», «най-забавно и приятно». Ботев подхвърля за връзки на Войников със «старите», които иронично назовава «представители на тоя народ», «младежи».

Войниковият в. «Дунавска зора» бил печатан от Д. Паничков в Браила. На Войников действително «отдавна вече» е бил познат слухът на дядо Паничков, който... недочувал.

В. Друмев приема духовен сан на 16 юни 1873.

Стр. 156 — ГАТАНКИ — в. «Будилник», I, бр. 3, 20. V. 1873.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 152—154.

Подновеното «Книжовно дружество» в Браила — превес в Дружеството постепенно вземат умерените елементи, привържениците на просветителството и еволюционизма.

Действителните членове на «Книж. дружество» са Марин Дринов — председател, В. Друмев и В. Д. Стоянов.

Домну Мънзо тъпанарят — Ив. Мънзов. «Ботев загатва — пише Ал. Бурмов — за някакъв опит на Мънзов да се доближи отново до групата на революционерите, на която бил изменил» (Христо Ботев, Съчинения, т. I, С., 1948, стр. 444).

В кафенето «Симеон» в Букурещ по-заможните емигранти играели билиард и прахосвали времето си.

Букурещкото читалище «Братска любов» по това време било затворено.

Стр. 158 — Ще се НАМЕРИ ЛИ? — в. «Будилник», I, бр. 3, 20. V. 1873. Публикува се за пръв път.

Стр. 159 — ЩЕ ВИДИТЕ — в. «Будилник», I, бр. 3, 20. V. 1873. Публикува се за пръв път.

КРИТИКА, КНИГОПИС, КНИЖОВНИ ИЗВЕСТИЯ

Стр. 163 — [СТАТИСТИЧЕСКОТО СЪЧИНЕНИЕ НА В. СТОЯНОВ] — в. «Будилник», I, бр. 1, 1. V. 1873.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиначаров, С., 1907, стр. 372.

Статистическото съчинение на В. Д. Стоянов е обявена-та в «Дунавска зора», I, бр. 31, 24. VI. 1868 г. негова книга «Българско и българите», която така и не излязла.

Стр. 163 — [«НОВА МОДА ГЛУПОСТ» ОТ СТАНЧОВ] — в. «Будилник», I, бр. 1, 1. V. 1873.

Христо Ботйов, Съчинения под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиначаров, С., 1907, стр. 373.

Духовния вестник «Слава» — в. «Слава, повременно духовно списание».

Нова мода глупост — става дума за «Нова мода смешна позорищна игра в едно действие» от Т. Х. Станчов, Русчюк, 1873, 15 стр. Пиесата е низ от наивни диалози, насочени срещу чорбаджийството.

«Независимост» съветова публиката... — в «Книжовни известия» на «Независимост» (III, бр. 32, 28. IV. 1873) Каравелов съветва българския читател «да не купува ... такова гюбре».

...Ефендето с юларят (Генович) и... неговът букурешки дописник — в Притурка (от 3. IV. 1873) към бр. 7 на в. «Турция» (IX, 31. III. 1873) Генович нарича Л. Каравелов «сръбски срган в Букуреш», чийто «бунтовен вестник» «лъже кукурузарите сърби», «да им взима жълтиците, с които подкупува едни низки хора и хайдуты...» («Новини от Русе»). В бр. 9 на «Турция» (IX, 14. IV. 1873) в Писмо от Букуреш, озаглавено «Шарлатанствата на Каравелова», редакторът на «Свобода» и «Независимост» е наречен «изрод, който се продал на сърбите, за да получи от тях печатница»... «Каравеловата свобода — според дописника — се състои във варварството», тя е «безнравствена и развратна»...

Плодовитостта на г. Станчов — от 1870 до 1873 г. Т. Х. Станчов издал шест пиеси («позорищни игри»), лишени от художествена стойност.

Стр. 164 — [НЕЙЧОВ ПРЕВЕЛ ИСТОРИЯТА НА КАТИЛИНА] — в. «Будилник», I, бр. 1, 1. V. 1873.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиначаров, С., 1907, стр. 372—373.

В. Нейчов печата във в. «Турция» (IX, бр. 8, 7. IV. 1873) обявление за своя превод на историческите съчинения на римския историк Салустий «Заговорът на Катилина» и «Югуртинската война», което започва така: «Аз не предлагам на българската публика някой роман, бидейки тоя род творения, ако представят нещо ползица, те представят сѣ така и опасности, пред които ползата остая твърде малка, да не рече — никаква. Но главното неудобство, което има за младите от прочитане роман, то е че бидват по-способни да мечтаят и по-наклонни да воздишат след тоя или оня неосуществим идеал, отколкото да обичат да живеят в областта на действителния живот, дето са повикани да изпълняват толкова и толкова длъжности към себе си, към своите, към отечеството, към обществото...» и т. н. Същото обявление излиза и в «Право» (VIII, бр. 3, 31. III. 1873). Преводът не е отпечатан.

М. Балабанов е наречен отец, защото завършил семинария и бил секретар на екзархията.

Л. Новчев (Овчев) е назован монсиньор, защото приел духовен сан.

Преводът на «Помпея» е направен от Н. Михайловски («Последните дни на Помпея» от Е. Л. Булвер, Цариград, 1870).

Философската статия за «себелюбието и самолюбието» е статията «Себелюбието» от Л. Йовчев (сп. «Читалище», I, 1871, кн. 20, стр. 609—617, кн. 23, 1871, стр. 705—716).

Стр. 165 — [В ПЕЧАТНИЦАТА НА БУКУРЕШКИТЕ МАНДАРИНИ...] — в. «Будилник», I, бр. 1, I. V. 1873.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 373—374.

Печатница... «Небесно отечество» е печатница «Отечество» купена през 1870 г. от Добродетелната дружина, от «старите» за в. «Отечество».

Стр. 165 — [КНИЖКА IX и X НА «ПЕРИОДИЧЕСКО СПИСАНИЕ»] — в. «Знаме», I, бр. 1, 8. XII. 1874.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 341—342.

В Притурка към кн. IX и X на «Периодическо списание» (I. 1874) Н. Бончев продължава да печата своя превод на «Тарас Булба» от Н. В. Гогол.

...Г. Дринов има голяма претенция да се приеме неговото право писание... — в кн. IX—X на Периодическо списание е поместена статията на Дринов «Азбукето на «Българското книж. дружество» и г. Мушяк» (I, 1874, стр. 77—91). Принципите на своя правопис М. Дринов излага и в статните си «Няколко думи за изучаване и обработване на българския сегашен език и за народната ни книжнина» (Пер. сп., I, кн. I, 1870, стр. 8—12, кн. II, 1870, стр. 1—6; също «За новобългарското азбуке», стр. 7—22).

Критиката на г. Бончова — Ботев погрешно смята, че отделил «Книжовни вести» в кн. IX—X на «Периодическо списание» е писан изцяло от Н. Бончев. Автор на рецензията за «Ръководство за словесност» от Д. Войников например е не Н. Бончев, а В. Друмев.

Бончев не се е отърсил от убеждението си, че в нашите училища... трябва да се предават... различни теории... — Ботев има пред вид възгледите на Н. Бончев за българските училища и образователна ситема, развити в статията му «За училищата» (Пер. сп., I, кн. 3, стр. 3—16, кн. 4, стр. 26 — 51, 1871).

Според Ботев Войниковото «Ръководство за словесност...» (1874, Виена) е «безполезно и даже вредително за народът...». Оценката на Друмев е по-сдържана: «...Войников никак не напълно разбирал целта на новият си труд...» (стр. 191).

Д. Войников отговаря на критиката в «Периодическо списание» в сп. «Училище» (IV, 1875, кн. 17—18, 10. I. 1875, стр. 133—138) и в бел. под линия се обръща към Ботев: «Г-не Х. Б. в Букуреш! Тука говори друг, а не г. Бончев!» (стр. 135).

Стр. 166 — [СПИСАНИЕ «ЧИТАЛИЩЕ»] — в. «Знаме», I, бр. 1, 8. XII. 1874.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиначаров, С., 1907, стр. 342.

В кн. 22 на сп. «Читалище» (IV, 15. XI. 1874) са поместени следните преводи: «Историята на човека» (по А. Д. Катрфау) и «Пръв поглед върх естеството (от Бюфона)».

Стихотворения — към този дял в книжка 22 на «Читалище» е отпечатано стихотворение на А. Франгя за «Страхът от смъртта, който кара и най-големият безбожник да повярва, че съществува един Бог създател...»

Стр. 167 — [«УЧИЛИЩЕ» СЕ ОПРАВЯ] — в. Знаме, I, бр. 1, 8. XII. 1874.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиначаров, С., 1907, стр. 342.

Последните бройове на «Училище» са кн. 11—12, 13, 14 (IV, 30. X. 18 и 25. XI. 1874).

«Бъди свой» — от С. В. [Спас Вацов], «Загреб, 1874» «Училище», (IV, кн. 14, 25. XI. 1874), превод от хърватски — съвсем слабо стихотворение.

Стр. 167 — [ЗЕМЕДЕЛСКО-ИКОНОМИЧЕСКИЯ ЛИСТ «СТУПАН»] — в. «Знаме», I, бр. 1, 8. XII. 1874.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на А. П. Койчев и Ал. Филипов, С., 1929, стр. 344.

Стр. 168 [СПИСАНИЕ «ЗНАНИЕ»] — в. «Знаме», I, бр. 1, 8, XII. 1874.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиначаров, С., 1927, стр. 320.

Стр. 168 — [СТАТИЯ НА СТОЙКОВ ЗА «ПЕРИОДИЧЕСКО СПИСАНИЕ»] — в. «Знаме», I, бр. 2, 15. XII. 1874.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиначаров, С., 1907, стр. 342—344.

В бр. 16 на в. «Напредък» е поместена... статия от г. Стойкова... — статията е поместена не в бр. 16, а в бр. 19 на «Напредък» (IX, 7. XII. 1874) — вероятно печатна грешка в «Знаме».

С името Стойков се подписва С. С. Бобчев. Бобчев не е учил в Париж, както предполага Ботев, и не е писал драми и комедии.

... Напада повечето на достойнствата, нежели на недостатъците на това списание... — авторът се обявява предимно срещу отдела Критика и Книжовни известия в Пер. сп., срещу оценката на Шишковата История на българския народ и особено срещу «начина на критикуване»...

Редакцията на «Напредък» в «Книжевен и научен отдел» обръща внимание на рецензията на Бобчев и я препоръчва на редакцията на «Периодическо списание».

История на българския народ от Т. Н. Шишков е рецензирана в Периодическо списание, кн. IX—X, 1874, стр. 105—132; Рецензията е отрицателна, написана иронично.

Критиката на статията за богомилството от Каролева е рецензията на В. Друмев (вж. «Периодическо списание», кн. IX—X, I, 1874, стр. 133—158) за труда на Р. М. Каролев «За богомилството», който бил негова кандидатска дисертация, представена в Киевската духовна академия (вж. Пер. сп., кн. III, 1871, стр. 53—83, кн. IV, 1871, стр. 52—73, кн. V—VI, 1872, стр. 103—152, кн. VII—VIII, 1873, стр. 75—106).

Читанката на Икономов («Читанка за приготвяне към граматиката, сбрана от Т. Икономов», Виена, 1874) е рецензирана в «Периодическо списание», кн. IX—X, 1874, стр. 158—174 от В. Друмев. Рецензията завършва с надеждата, че Икономов ще продължи да работи «по учебно-педагогическата част, за каквато работа... има истинска дарба».

Грамматиката на Груева е «Начала на българска граматика», от И. Груев, Прага, 1873 (III изд.). Груев е автор на две граматики, претърпели по няколко издания.

Словесността на Войников — Ръководство за словесност... Виена, 1874.

Стр. 170 — [ЗА КНИЖАРНИЦАТА НА Т. СТАНЧОВ] — в. «Знаме», I, бр. 2, 15. XII. 1874.

Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 344—345.

Обявление за книжарницата на Т. х. Станчев е обнародвано във в. «Източно време», I, бр. 40 и 41 от 16 и 23. XI. 1874.

Стр. 170 — [СПИСАНИЕ «ГРАДИНКА»] — в. «Знаме», I, бр. 3, 22. XII. 1874.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 345.

Стр. 170 — [«ДЯВОЛСКО БЛАТО» ОТ ЖОРЖ САНД] — в. «Знаме», I, бр. 3, 22. XII. 1874.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 345.

«Дяволско блато», превел от френския Марко Д. Балабанов, Цариград, 1874, 146 стр. Книгата има предговор от Жорж Санд, в който авторката защитава възгледите си на писател романтик. «Художествено то, пише тя, не е едно изучаване на положителната действителност; то е едно изучаване на идеалната истина.» Преводът на М. Балабанов се чете леко. Твърдението, че «Ботев се обявява само против лошия превод на български», тъй като романът «по съдържание и идеи е прогресивен», е едностранчиво. (Вж. Ал. Бурмов, Христо Ботев, Съчинения, т. I, С., 1948, стр. 487, също и Г. Бакалов «Христо Ботев — критик», С., 1937, стр. 15). По-вероятно е Ботев да отхвърля самия роман, като неподходящ за българския читател, заради «розовата», по израза на Чернишевски, идеализация на действителността, заради утопичната идиличност, с която е сбрисуван селският бит. Романът е твърде съчинен, отдалечен от живия живот.

Стр. 171 — [«ЧИТАНКА» ОТ Я. С. МУСТАКОВ] — в. «Знаме», I, бр. 4, 5. I. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 347.

«Читанката» на г. Мустакова е книжката «Читанка за ученици от основните училища», Виена, 1874.

Известие за нея е поместено във в. «Напредък», IX. бр. 21, 21. XII. 1874 (Книжевен и научен отдел).

Стр. 171 — [«ТЕМНИЦИТЕ МИ» ОТ СИЛВИО ПЕЛИКО] — в. «Знаме», I, бр. 5, 12. I. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 347—348.

«Тъмниците ми, превел от францушки Др. Цанков», Цариград, 1874, с предговор «Към читателите» от Др. Цанков.

Българското печатарско дружество «Промисление», ръководено от П. П. Карапетров, е основано в Цариград

през 1870 г. за издаване на български книги из областта на историята, естествените науки и литературата.

Това, което... похвалява г. Цанкова в своя предговор, е «религиозната философия» на Силвио Пелико. «Ето урокът на Силвио Пелико относително към философията и към религията». Др. Цанков цитира и предговора към «съчинението на Силвио Пелико от прочутия францушки писател Сер-Марк-Жиарден. «Един политически затворник, пише Жиарден, без гняв... без да си отмъстява, това е чудото на тая книга».

Ботев привежда изцяло заключителните разсъждения на Др. Цанков.

Стр. 172 — [«ЖИВОТЪТ НА ФРАНКЛИН» ОТ М. МИНИЕ] — в. «Знаме», I, бр. 5, 12. I. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 348.

Съчинение от М. Миние — Животът на Франклина. Превел от френски С. С. Бобчев, Цариград, 1874.

... Тия два превода... — «Темниците ми» и «Животът на Франклин».

Османска история — «Съкратена османска история». Част от съчинението на Фюре, с допълнения из «Историята на османската държава» от Хамер, преведена от С. С. Бобчев, Цариград, 1871.

Стр. 172 — [ОТ КРИТИКАТА СЕ ИЗИСКВА САМО ИСТИНА] — в. «Знаме», I, бр. 6, 19. I. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 348—350.

... Първата статийка... на Стойков [С. С. Бобчев] е поместена не в бр. 14 на «Напредък», а в бр. 19 от 7. XII. 1874. Отговорът му е публикуван в «Напредък», X, бр. 23, 4. I. 1875.

Статията... на «Училище» (IV, бр. 17—18, от 10. I. 1875) — «Периодическо списание на Бъл. книжно дружество» не е подписана. Авторът говори от името на редакцията, на Р. И. Блъсков (дяда Блъскова). Според Ботев автор е самият Д. Войников. От статията действително личи, че «докаченото авторско преподобие» е Д. Войников, който отговаря на критиката в Пер. сп., кн. IX и X за неговото «Ръководство за словесност». «С такова едно самооболщение, с такава една безобразна надменност, с такъв един московски авторитет — пише между другото Войников — какъвто е авторитетът на тоя руски критичар Белински, бъди уверен, че не ще спрете перата на нашите... драматисти, новелисти, стихотворци... и проч., и проч... («Училище», бр. 17—18 (не 16—17, както пише Ботев), 1875, стр. 136).

Стр. 174 — [«ЗА СЛАВЯНСКОТО ПРОИЗХОЖДЕНИЕ НА ДУНАВ-
СКИТЕ БЪЛГАРИ» ОТ Д. ИЛОВАЙСКИ] — в. «Знаме», I, бр. 6, 19. I.
1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клиничаров, С., 1927,
стр. 341.

Книгата е преведена от Хр. Ботев и излиза в Букурещ през 1875 г.

Руският историк Д. Иловайски отхвърля с основание схващането за
татарското или хунското потекло на прабългарите. Той продължава и до-
развива гледището на Венелин, че Аспаруховите българи са били сла-
вяни — възглед, който е имал политическо значение; укрепвал е нацио-
налното самосъзнание на народа и самочувствието му като член на семей-
ството на славянските народи.

Стр. 174 — [ВЕСТНИК «БАЛКАН»] — в. «Знаме», I, бр. 6, 19. I.
1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клиничаров, С., 1927,
стр. 336.

Стр. 175 — [«ГЕОМЕТРИЯ» ОТ Ф. САНД] — в. «Знаме», I, бр. 6,
12. I. 1875.

Христо Ботйов, под ред. на Ив. Г. Клиничаров, С., 1927, стр. 341.

Стр. 175 — [«БЪЛГАРСКИ НАРОДЕН КАЛЕНДАР» ЗА 1875 г.] —
в. «Знаме», I, бр. 7, 26. I. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г.
Клиничаров, С., 1907, стр. 350.

Българският народен календар за проста, го-
дина 1875... съдържа най-различни сведения, пощенски тарифи,
статистически данни, кратки статии — «Ф. Каниц в България», «Роберт
Фултон», «А. С. Пушкин», «Стопански и домашни бележки» и др.

Де ѝ родът ми — стихотворение от Теодосий Икономов,
печатано по-рано в «Общ труд», I, кн. II, 1868, и в «Летоструй», IV,
1872, добило широка популярност. То е свободен превод на чешката пе-
сен «Слепият гуслар» от Й. Кайетан Тил, превърнато по-късно в чешки
национален химн. Преводът е критикуван унищожително и от Л. Кара-
велов.

«Къде», стихотворение от поп Никола Г. Белчев, копривщенец,
«възхвала» на град Пловдив. Слабо, прозаично стихотворение. Печатано
най-напред в «Читалище» (IV, кн. 19, 30. IX. 1874), после в «Летоструй».

«Народните» песни са «нагласени на ноти от Ф. Товачов-
ски. Пеяни в славянската беседа у Виена». Ботев с основание отхвърля
автентичността на тези «народни песни».

Стр. 176 — [ВЕСТНИК «СЛЪНЦЕ»] — в. «Знаме», I, бр. 7, 26. I. 1875.
Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 350—351.

Стр. 176 — [«СТАТИИ ПО БЪЛГАРСКАТА ВЕХТА И НОВА ЧЕРКОВНО-ПОЛИТИЧЕСКА ИСТОРИЯ»] — в. «Знаме», I, бр. 8, 2. II. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 351—352.

Цитираното обявление за книгата е поместено в «Напредък», IX, бр. 26, 25. I. 1875, в «Книжевен и научен отдел».

Стр. 177 — [ПЕДАГОГИЧЕСКИ КНИЖКИ ОТ ПЪРГОВ] — в. «Знаме», I, бр. 8, 2. II. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клиничаров, С., 1927, стр. 327.

Съобщението на П. Пъргов е публикувано в «Напредък», IX, бр. 25, 18. I. 1875.

Стр. 178 — [СПИСАНИЕ «КНИГОВИЩЕ ЗА ПРОЧИТАНЕ»] — в. «Знаме», I, бр. 8, 2. II. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 352.

Стр. 178 — [«ВЕНЕЦ НА БЪЛГАРСКАТА МУЗА» ОТ А. ФРАНГЯ] — в. «Знаме», I, бр. 9, 16. II. 1875.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 218—220.

Обявлението на Франгя излиза във в. «Източно време», I, бр. 51, 1. II. 1875, също в «Напредък», IX, бр. 29, 15. II. 1875.

Ето началото на това обявление:

«Богатият ми се смее,
простият луд ма сяка.
Тоз, казват: вятър го вее,
от песни хляб като чака. . .»

Но аз не пиша нито за този, който ми се смее, нито за онзи, дето ма мисли за луд: в седем милиона народ ще се намерят такъвзи благородни сърца. . . надежда, която ми дава дързостта да ся издам на свят. . .»

Мих. Димитров отбелязва в коментара към Христо Ботев, Събрани съчинения (т. I, С., 1971, стр. 635): «Неговите [на А. Франгя] наследници

притежават писма (2—3) от Ботева, но не се съгласяват да бъдат обнародвани.»

Франгя пише «муса» вместо «муза» и затова Ботев го подиграва, като го нарича Муса Кеседжия — герой от нашата народна поезия.

Щурците от Войниковата школа — стихотворците, които пишат стихове като Войниковите.

Тулчанският певец — Франгя по това време бил учител в Тулча. Ботев допуснал, че някой се е пошегувал с А. Франгя, като публикувал такова обявление от негово име.

«Гъслата» на г. С. Зафирова — «Българска гъсла. Издава се с иждивения на С. Зафирова и Ц. Желева», Цариград, 1857. Книгата съдържа народни песни, турски песни и песни от Зафиров, Н. Г[еров], П. Р. Славейков («Гиздаво момиче, бяло Иваниче. . .»). Зафиров пише наивни любовни песни, без поетически качества.

Цигулката на . . . Мавридов — «Цигулка с народни и любовни песни, съставени и други събрани от Х. Мавридова», Болград, 1869.

Стр. 180 — [СПИСАНИЕ «ДЕН»] — в. «Знаме», I, бр. 9, 16. II. 1873.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клинчаров, С., 1927, стр. 327.

В Обявлението за сп. «Ден», публикувано във в. «Напредък», IX, бр. 26, 25. I. 1875, П. П. Карапетров известява, че ще издава «едно политическо, научно, книжевно, промишлено и търговско списание. . .»

Стр. 180 — [ВЕСТНИК «РУСЧУК»] — в. «Знаме», I, бр. 9, 16. II, 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 352—353.

Стр. 181 — [«ЛОВЦИ НА РАСТЕНИЯ» ОТ МАЙН РИД] — в. «Знаме», I, бр. 9, 16. II. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 353.

Книгата не е излязла от печат. Обявлението на С. С. Бобчев е поместено в «Ден», I, бр. 3, 26. II. 1875 («Нови списания и книги»).

Стр. 182 — [ЕДНО ПОЛЕЗНО СЪЧИНЕНИЕ — «ВОСТОЧНИЯ ВОПРОС И БЪЛГАРИЯ» ОТ ЛИПРАНДИ] — в. «Знаме», I, бр. 9, 16. II. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на А. П. Койчев и Ал. Филипов, С., 1929, стр. 355.

Ботев не осъществява намерението си да публикува в «Знаме» своя

превод на книгата «Восточны вопрос и България» М., 1868, 139 стр.] от руския историк и генерал И. П. Липранди. Преводът започва да излиза като подлистник едва в бр. 1 на «Нова България» от 5. V. 1876 г. и продължава да се печата и след смъртта на Ботев. В осемнадесет броя на вестника излиза $\frac{1}{3}$ от книгата. Останалата част не е публикувана, ръкописът е изгубен.

Стр. 182 — [СПИСАНИЕ «ЧИТАЛИЩЕ» има намерение да се опра-
ви] — в. «Знаме», I, бр. 10, 2. III. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 320.

В I и II книжки на сп. «Читалище» (V, от 15 и 20. I. 1875) са публикувани статия за И. Щросмайер, стихотворения от П. Р. Славейков, Ст. Стамболов, Стойков [С. С. Бобчев], П. Иванов и др.

Стр. 183 — [«УЧИЛИЩНО ЗДРАВΟΣЛОВИЕ»] — в. «Знаме», I, бр. 10, 2. III. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клинчаров, С., 1927, стр. 320.

Съобщение за излизането на книгата е поместено в «Книжевен и научен отдел» на в. «Напредък», IX, бр. 28, 8. II. 1875.

Стр. 183 — [ШАРЛАТАНИ НА НАУКАТА И НА ПАТРИОТИЗМА] — Български известия, в. «Знаме», I, бр. 11, 16. III. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клинчаров, С., 1927, т. II, стр. 320.

Велика школа — учебно заведение, създадено от сръбското министерство на просветата през 1838 г. — предтеча на Белградския университет.

Стр. 183 — [НАУЧНО-ПОЛИТИЧЕСКОТО СП. «ДЕН»] — в. «Знаме», I, бр. 11, 16. III. 1875.

Хр. Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 353—354.

Брой 1, 2 и 3 на «Ден», г. 1 от 12, 19 и 26. II. 1875 г. Според «Програмата» си списанието има «Научен отдел», «Икономически отдел», «Политически» и др. В първите броеве са поместени статиите «Важността на науката», «Кратки разкази от политическата икономия» и др.

В «Книжевен и научен отдел» на в. «Напредък» (г. IX, бр. 30, 22. II. 1875) е поместено съобщение за сп. «Ден» с препоръка към съотечествениците и пожелание за успех.

С. Бобчев, редактор на «Ден», в съобщението за превода на «Ловци на растения» от Майн Рид пише: «Ний нямаме такъв списание, които, като са приятни на вкуса, да могат да хранят стомаха и да принасят облага читателю» («Ден», I, бр. 3, 26. II. 1875, Нови списания и книги).

Стр. 184 — [«БЪЛГАРСКА ПЧЕЛА» ОТ С. ДОБРОПЛОДНИ] — в. «Знаме», I, бр. 11, 16. III. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 354.

... Един от ... заспалите наши литератори — С. Доброплодни, след 1866 г., когато отпечатал «Неделни апостоли певангелия...», не публикувал нищо.

Обявлението на Доброплодни е поместено във в. «Напредък», IX, бр. 27, 1. II. 1875 («Книжевен и научен отдел»).

Книга «Българска пчела» не е излязла.

Стр. 185 — [«ЗА ПАРИТЕ», ПРЕВОД ОТ СТ. СТАМБОЛОВ И Ф. СИМИДОВ] — в. «Знаме», I, бр. 11, 16. III. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клиничаров, С., 1927, стр. 328.

«Народно четение. За парите», Цариград, 1874, 40 стр. «Превел от руский С. и С.» — популярна брошура, в която живо и достъпно са изяснени някои въпроси около парично-стоковите отношения. Пригодена за българския читател, книгата е преведена на хубав български език.

Стр. 185 — [«РЪКОВОДСТВО ПО ЗООЛОГИЯ» ОТ Н. НАЧОВ] — в. «Знаме», I, бр. 12, 28. III. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клиничаров, С., 1927, стр. 329.

«Ръководството» не е отпечатано.

Обявлението на Н. А. Начов е публикувано във в. «Напредък», IX, бр. 30, 22. II. 1875.

Стр. 185 — [«ТАЙНИТЕ НА ИНКВИЗИЦИЯТА» ОТ В. ФЕРЕАЛ] — в. «Знаме», I, бр. 12, 28. III. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 354—355.

В съобщението за издаването на книгата («Книжевен и научен отдел» на в. «Напредък», IX, бр. 32, 8. III. 1875) се изтъква, че «Н. Тодоров е решил да издава напред ред романи с полезно и поучително съдържа-

ние». Пълното заглавие на книгата е «Тайните на инквизицията. От В. Д. Фереадя. С забележки от М. де Куендиаса. Превод Н. Михайловскаго», Цариград, 1875.

През 1875 г. в Цариград излиза и ч. III на романа «Цариградски потайности» от Клавди дьо Монтен, превод на П. Р. Славейков (ч. I и II излизат през 1869 г.).

Стр. 185 — [«ГРАДИНКА» — НОВА МОДА ПЕРИОДИЧЕСКО СПИСАНИЕ] — в. «Знаме», I, бр. 12, 28. III. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 355—356.

В края на статията «Ивановден» са приведени мисли за светостта на съботата; «И говори Господ Моисею и рече; «Да пазите съботата ми, защото е свята вам; който я оскверни непременно да са умъртви, и тя душа да се изтреби от сред народа си. . .»

Стр. 186 — [«СЕЛСКИ ЛЕКАР» ОТ Д-Р ИВ. БОГОРОВ] — в. «Знаме», I, бр. 13, 4. IV. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Христова Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 356—357.

«Обаждането» на Ив. Богоров за книгата «Селският лекар» (Виена, 1875) е публикувано в «Източно време», II, бр. 5, 15. III. 1875.

Стр. 188 — [«КНИГОВИЩЕ ЗА ПРОЧИТАНЕ»] — в. «Знаме», I, бр. 13, 4. IV. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 357.

Стр. 189 — [ЛИТЕРАТУРНАТА КРАЖБА Е ПО-ОПАСНА ОТ ОБИКНОВЕНАТА] — в. «Знаме», I, бр. 13, 4. IV. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 357—359.

«Нова песен» — стихотворение, поместено от Л. Каравелов в сп. «Знание», I, кн. 3, 15. II. 1875. То е заимствувано от стихотворението на Х. Хайне «Tragedie» преведено на руски от М. Л. Михайлов.

Стр. 190 — [СПИСАНИЕ «ВЪЗКРЕСНИК»] — в. «Знаме», I, бр. 14, 2. V. 1875.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов. С., 1888, стр. 220—222.

Ботев реагира на подробното обявление, подписано «Бивший учит. Илия Христович, за издаване на сп. «Възкресник», поместено в «Напредак», IX, бр. 35, 29. III. 1875 (Книжевен и научен отдел).

Дарвиновите прародители на човеческия род — маймуните.

Стр. 191 — [«КАТЕХИЗИЧЕСКИ БЕСЕДИ» ОТ П. ЯХОНТОВ] — в. «Знаме», I, бр. 14, 2.V. 1875.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 222.

Стр. 192 — [«КРАТКО ТЪЛКУВАНИЕ НА БОЖЕСТВЕНАТА ЛИТУРГИЯ» ОТ П. НИКОЛСКИ] — в. «Знаме», I, бр. 14, 2.V. 1875.

Съчинения на Христо Ботйов, под ред. на З. Стоянов, С., 1888, стр. 222

Стр. 192 — [«СЪКРАТЕНА ИСТОРИЯ НА УМСТВЕНОТО РАЗВИТИЕ В ЕВРОПА» ОТ Д. И. ПИСАРЕВ] — в. «Знаме», I, бр. 15, 9.V. 1875.

Христо Ботйов. Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 361.

Стр. 193 [«ТУРЦИТЕ И ТЕХНИТЕ ЖЕНИ, СУЛТАНЪТ И НЕГОВНИЯ ХАРЕМ» ОТ ОСМАН БЕЙ И «ТРИДЕСЕТ ГОДИНИ В ТУРСКИТЕ ХАРЕМИ» ОТ МЕЛЕК ХАНЪМ] — в. «Знаме», I, бр. 15, 9.V. 1875.

Христо Ботйов. Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 361—362.

Книгите не са излезли. Ръкописът на Ботевия превод е изгубен. След гибелта на Ботев е публикувано само предисловието и началото от превода на книгата на Осман бей (в. «Нова България», бр. 2 и 3 от 25.V и 5.VI. 1876 г.) — вж. Дочо Леков, «Неизвестен превод на Ботев», в. «Антисип», VI, бр. 7 (267), 13.II. 1976, стр. 13.

Стр. 194 — [«КРЕМУЩИЙ КОРД» ОТ Н. КОСТОМАРОВ] — в. «Знаме», I, бр. 15, 9.V. 1875.

Христо Ботйов. Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клиничаров, С., 1927, стр. 329.

«Кремуций Корд», драма в три действия от руския и украински историк и писател Н. Костомаров, преведена от Хр. Ботев и излязла от печат през есента на 1875 г.

Стр. 194 — [«ЗА ЖИВОТНИТЕ, КОИТО СА ПОЛЕЗНИ ЗА ПОЛЕТАТА И ЗА ГОРИТЕ» ОТ П. АНИКИЕВ] — в. «Знаме», I, бр. 16, 17.V. 1875.

Христо Ботйов. Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клиничаров, С., 1927, стр. 329.

Книгата не е излязла. «Не е известно — пише Мих. Димитров — кой

е Стою Николов; обстоятелството, че е живял в Букурещ, че с познавал руски език, ни кара да мислим, че зад това име се крие някой от известните веред емиграцията българи». (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 637.).

Strada «Vergiliu» — на тази улица в Букурещ се намирала печатницата на Хр. Ботев.

Стр. 195 — [«КИРИЛ И МЕТОДИЙ» ОТ Л. КАРАВЕЛОВ] — в. «Знаме», I, бр. 16, 17. V. 1875.

Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клинчаров, С., 1927, стр. 329.

Стр. 195 — [СПИСАНИЕ «УЧИЛИЩЕ»] — в. «Знаме», I, бр. 17, 23. V. 1875.

Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клинчаров, С., 1927, стр. 334.

Стр. 195 — [ПЕТА КНИЖКА ОТ «ГРАДИНКА»] — в. «Знаме», I, бр. 17, 23. V. 1875.

Христо Ботев, Съчинения, под ред. на А. П. Койчев и Ал. Филипов, С., 1929, стр. 362—363.

Стр. 196 — [ВЕСТНИК «РУСЧУК» ЗАПРЕТЕН] — в. «Знаме», I, бр. 17, 23. V. 1875.

Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ив. Г. Клинчаров, С., 1927, стр. 334.

Стр. 196 — [Г. ГЕРВЕС ПОЧИНАЛ] — в. «Знаме», I, бр. 17, 23. V. 1875.

Хр. Ботев, Съчинения, под ред. на Ал. Бурмов, С., 1940, стр. 575.
Г. Г е р в е с — става дума за Георг Хервег.

Стр. 196 — [КНИЖКА ЗА ЖИВОТА НА СОЛУНСКИТЕ БРАТЯ ОТ Л. КАРАВЕЛОВ] — в. «Знаме», I, бр. 19, 22. VI. 1875.

Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботева и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 362.

Стр. 197 — [ВЕСТНИК «ТЪПАН» — ИЗВЕСТЕН ХУМОРИСТИЧЕСКИ ЛИСТ] — в. «Знаме», I, бр. 19, 22. VI. 1875.

Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботева и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 362—363.

Първата годишнина на «Тъпан» обхваща периода февруари 1869 — юни 1870. Ботев неточно отбелязва «до 1871 г.»

Мънзов не се вслушва в съвета на Ботев «да бъде общ в своето направление, да има всякога пред очите си не тая или оная партия. . .» «Тъпан» от 1875 г. е насочен грубо партизански срещу Л. Каравелов и неговите нови просветителски позиции.

Стр. 198 — [ВЕСТНИК «МИХАЛ»] — в. «Знаме», I, бр. 19, 22. VI. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 363—364.

Стр. 198 — [«ЕВАНГЕЛСКИ СЛОВАР» ОТ П. МУСЕВИЧ] — в. «Знаме», I, бр. 20, 29. VI. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 364.

Книгата не е излязла. Обявление за нея е отпечатано във в. «Напредък», IX, бр. 47, 21. VI. 1875 («Обявление за нова книга»).

Стр. 199 — [ДУХОВНОТО СП. «ВЪЗКРЕСНИК» Е БЕЗПОЛЕЗНО ЗА НАРОДА] — в. «Знаме», I, бр. 20, 29. VI. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 364.

Видяхме вече няколко броя — става дума за първите 8 броя на списанието.

Редакцията на «Възкресник» определя по следния начин задачите на списанието: «Това духовно списание. . . ще осветява читателите си в познание на православно-християнското вероучение, богослужение, нравственост. . .» (бр. 3, 27. IV. 1875).

Стр. 199 — [«ЗЛОЧЕСТА МИЛКА, ИЛИ САМОВОЛНА ЖЕРТВА ЗА ЛЮБОВ» ОТ Г. ГОЛЧЕВ] — в. «Знаме», I, бр. 20, 29. VI. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 364.

«Злочеста Милка, или самоволна жертва за любов (в песнотворство)». Издава ся от съчинителя Г. Л. Голчев и Хр. Г. Бъчеваров, Цариград, 1875», «Известие» за излизането на тази книга е напечатано във в. «Напредък», IX, бр. 47, 21. VI. 1875.

Стр. 199 — [ВЕСТНИК «БАЛКАН» ШЕ СЕ ИЗДАВА И НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК] — в. «Знаме», I, бр. 21, 6. VII. 1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 364—365.

Стр. 200 — [«ПОНЯТИЕ ЗА ХИГИЕНАТА» ОТ Д-Р Д. НАЧЕВ] — в. «Знаме», I, бр. 21, 6.VII.1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 365.

«Понятие за хигиената, лекции, четени в Болградското централно училище от д-ра Д. Начева, Болград, 1875» — книгата съдържа сведения за човешкото тяло, за въздуха, електричеството, светлината, топлината... за храната, за водата, за умствения и физическия труд и др.

Стр. 201 — [«ОБРАЗОВАНИЕТО НА ЧОВЕЧЕСКИЯ РОД, ИЛИ ПО ВЪЗПИТАНИЕТО НА ЖЕНИТЕ» ОТ ЕМЕ МАРТЕН] — в. «Знаме», I, бр. 21, 6.VII.1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 365—366.

Книгата не е излязла.

Стр. 202 — [Л. КАРАВЕЛОВ ЩЕ БЪДЕ РЕДАКТОР НА БЪЛГАРСКОТО ИЗДАНИЕ НА «БАЛКАН»] — в. «Знаме», I, бр. 22, 13.VII.1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 367—369.

...Така наречените «стари»... — Ботев прави опит да се разграничи от в. «Свобода», «Независимост» и «Тъпан», да прояви политическа гъвкавост и търпимост спрямо партията на «старите».

Тясна дружба и сътрудничество са свързвали Л. Каравелов и Кир. Цанков. Каравелов е сътрудничил във в. «Балкан»; възможно е да е помагал и К. Цанков и в редактирането на вестника.

Стр. 203 — [«БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПЕСНИ» ОТ А. ДОЗОН] — в. «Знаме», I, бр. 23, 27.VII.1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клинчаров, С., 1907, стр. 369.

Стр. 203 — [ДОБЪР УСПЕХ НА СП. «ЧИТАЛИЩЕ» И НА ЦАРИГРАДСКИТЕ ПРОСВЕТИТЕЛИ] — в. «Знаме», I, бр. 23, 27.VII.1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на А. П. Койчев и Ал. Филипов, С., 1929, стр. 368.

Стр. 204 — [ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПОУЧЕНИЯ ОТ М. МИЛИЧЕВИЧ] — в. «Знаме», I, бр. 23, 27.VII.1875.

Христо Ботйов, Съчинения, под ред. на А. П. Койчев и Ал. Филипов, С., 1929, стр. 368.

Книгата е излязла след Освобождението (1882 г.). Цитираното обявление за нея е поместено във в. «Напредък», IX, бр. 48, 28.VI.1875.

М. Миличевич издава книгата си «Педагогически поуке» през 1870 г.

Стр. 204 — [А. ФРАНГЯ, ПИШУРКАТА. . .] — в. «Знаме», I, бр. 24, 3. VIII. 1875.

Христо Ботфлов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботфлова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 369.

«Известие» за излизането на «Венец на българската муса» от А. Франгя е поместено във в. «Напредък», X, бр. 52, 26. VII. 1875.

. . . Славейковите «Момиче, момиче бяло Иваниче. . .» — по Славейковото стихотворение «Гиздаво момиче» («Гиздаво момиче, бяло Иваниче!» и т. н.). Ботев иронизира ранните сантиментални подражателни песни на П. Р. Славейков от книгите «Песнопойка» (1852) и «Смесна китка» (1856).

Стр. 204 — [«СТИХОТВОРЕНИЯ» ОТ П. ИВАНОВ] — в. «Знаме», I, бр. 24, 3. VIII. 1875.

Христо Ботфлов, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботфлова и Ив. Г. Клиничаров, С., 1907, стр. 369.

«Известие» за книгата е поместено във в. «Напредък», X, бр. 52, 26. VII. 1875.

ТВОРБИ С НЕУСТАНОВЕНО БОТЕВО АВТОРСТВО

ТЪПАН

Стр. 207 — [ПОЛИТИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД] — в. «Тъпан», I, бр. 2, 25. II. 1869.

Възрожденски фейлетони, подбор и ред. Цв. Унджиева, С., 1968, стр. 85.

Според Цв. Унджиева «с най-голяма увереност може да се твърди, че Ботев е автор на този фейлетон — хомогенен по строгата вътрешна организация на материала», с «характерен фейлетонно-публицистичен стил», със «силпа», но «добре овладяна ирония», която авторът умело използва като «стилистично средство». Могат да се направят известни асоциации между този фейлетон и «Хайде на изложбата!» и «Политическа зима» от Хр. Ботев (вж. «Христо Ботев и в. «Тъпан» — сб. «Изследвания в чест на академик Мих. Арнаудов», С., 1970, стр. 172—175.)

... Как побързаха ... да уталожат Гърция. ... — става дума за конференцията на великите държави през 1869 г., която заставила Гърция да се откаже от Крит и островът бил превърнат във вилает със самостоятелно управление.

Стр. 210 — [НОВИНИ ОТ ЕВРОПА, ТУРЦИЯ И БЪЛГАРСКО] — в. «Тъпан», I, бр. 3, 20. III. 1869.

Христо Ботев, Неизвестни произведения, под ред. на Мих. Димитров, С., 1924, стр. 88. Мих. Димитров помества този фейлетон и в Събрани съчинения на Хр. Ботев, без да посочва никакви аргументи за Ботевото авторство (вж. Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 84—85).

И тази сатирична творба е от рубриката «Политически преглед» на в. «Тъпан». Въпреки по-големите или по-малки различия всички осем прегледа от «Тъпан» са близки като сатирични жанрови форми. ... Тяхното жанрово и стилово единство, близостта в образите и художествените средства навеждат на мисълта, че те са дело на един и същ автор» (вж. Цв. Унджиева, «Христо Ботев» и в. «Тъпан», сб. «Изследвания в чест на академик Мих. Арнаудов», С., 1970, стр. 175).

... Българските представители и техния «нотабилски адрес» — вж. бел. към «Послание от небето. Писмо VI», стр. 382.

Стр. 212 — [БЛАГИП ХЕРУВИМ АКИФ ПАША...] — в. «Тъпан», I, бр. 5, 10. IV. 1869. От поредицата «Политически преглед».

Възрожденски фейлетони, подбор и ред. Цв. Унджиева, С., 1968, стр. 91.

Във в. «Дунав» в брой 365 (V, 2. IV. 1869) не е поместено такова описание на посрещането на Акиф паша. Тласък на авторското въображение е дал верноподаническият тон на редица материали в този брой. Жлъчната ирония на автора се подхранва от честите декларации в «Дунав» за големите грижи на турското правителство за поданиците му. «Единственото желание» на правителството е «да се наслаждава с напредъка в просвещението на всичките живущи в държавата му народи».

... Нашите дипломати нотабили... — представителите на «старите», на богатите български търговци в Букурещ. Сатиричното жило е насочено срещу тяхната зависимост от политиката на руското царско правителство.

Стр. 214 — ТИПОГРАФИЧЕСКИ ПОГРЕШКИ — в. «Тъпан», I, бр. 11, 8. IX. 1869.

Христо Ботев, Неизвестни произведения, под ред. на Мих. Димитров, С., 1924, стр. 132.

«Единствените кратки хумористични форми в «Тъпан», които се от-
крояват с безспорни художествени достойнства, са «Гатанки», «Типогра-
фически погрешки», «Съновник», «Пословици и поговорки» и «Прокля-
вания» — сатирични миниатюри с подвижна гъвкава мисъл и точен при-
цел...» (Цв. Улджиева, «Христо Ботев и в. «Тъпан», — Сб. «Изследва-
ния в чест на академик Мих. Арнаудов», С., 1970, стр. 169).

Стр 215 — БЪЛГАРСКА НАРОДНА ПЕСЕН — в. «Тъпан», I, бр. 14,
5. XI. 1869.

Христо Ботев, Неизвестни произведения, под ред. на Мих. Димитров,
С., 1924, стр. 36—38.

Мих. Димитров включва тази песен във всички свои издания на Боте-
вите съчинения, като сочи следните аргументи в полза на Ботевото автор-
ство: «Имаме и косвени доказателства за авторството на Ботева. Това е
дописката на Ив. Мънзов, редактор на «Тъпан», поместена в «Будилник»,
г. I, бр. 2. В нея Мънзов говори за ината на Ботева «да буди и мъртвите».
За какво наемква тази фраза, ако не за карикатурата «Протестът на
мъртвите» и «Българска народна песен»? (Христо Ботев, Събрани съчине-
ния, т. I, С., 1971, стр. 588). Твърдението на Мих. Димитров, че автор на
цитираната дописка в «Будилник» е Мънзов, не е доказано. И според
Г. Бакалов «Българска народна песен» е от Хр. Ботев («Христо Ботев, С.,
1934, стр. 135). Ив. Бурин се позовава на енергичния стих, ясният и стег-
нат език, индивидуалното поетическо виждане. Той пресилено твърди, че
някои моменти от песента могат да се сравнят «само с най-силните места
от «До моето първо либе», «Елегия», «Хаджи Димитър» и «Зададе се
облак темен...» («Народната песен — учителка на Ботев и в областта на
хумора», сп. «Читалище», XXVII, 1948, бр. 4, стр. 269; също «Ботев и
народният поетичен гений», С., 1954, стр. 148). Според нас за окончател-
ното решаване на въпроса за авторството е нужен по-богат доказателствен
материал и по-детайлен конкретен анализ.

Да ги селиш в Русията... — става дума за голямото за-
селване на българи в Русия през 1862 г. Г. Раковски воюва срещу поли-
тиката на руския царизъм по този въпрос. Хр. Георгиев в частни писма
се солидаризира с Раковски, но официално Добродетелната дружина
следва и провежда руската политика.

Каурско (Гяурско) — християнските страни.

Излязоха мъртви хора — припомняне за карикатурата
«Протестът на мъртвите», поместена във в. «Тъпан» (I, бр. 8, 27. VII. 1869)
и придружена със следния текст: «Мъртвите: Ей, кир Хачо & С-ие! Какво
направихте с нашите завещани движими и недвижими имоти, направихте
ли училища, болници и сичко, що е нужно за народа, според както сме
разпоредили в завещанията си? Хачо & С-ие: Ей и за туй ли сте се сег»

попампирили да ни питате какво сме направили и правим с вашия имот ли? Айде от тук, то не е ваша работа! Има кой да се грижи за народния имот.»

Стр. 218 — ГАТАНКИ — в. «Тъпан», I, бр. 14, 5. XI. 1869.

Христо Ботев, Непознати произведения, под ред. на Мих. Димитров, С., 1924, стр. 133.

«Съществува голяма близост между Ботевите «Съновник» и «Гатанки», публикувани в «Будилник», и Гатанките и Съновника от «Тъпан». Съвсем близки са те по своята тематика, по острите унищожителни присъди и оценки... Автор на гатанките, пословиците, съновника и прокобаванията в «Тъпан» и в «Будилник» според нас е Христо Ботев» (Цв. Ундарева, «Христо Ботев и в. «Тъпан», сб. «Изследвания в чест на академик Мих. Арнаудов», С., 1970, стр. 169—170).

Стр. 219 — СЪНОВНИК — в. «Тъпан», I, бр. 15—16, 13. I. 1870.

Христо Ботев, Непознати произведения, под ред. на Мих. Димитров, С., 1924, стр. 135—136.

Камела — българската църква в Букурещ.

СВОБОДА, НЕЗАВИСИМОСТ

Стр. 221 — БОЛГРАДСКА ХИМНА — Притурка на в. «Независимост», IV, бр. 19, 23. II. 1874. Подпис: Архиепией Авакум. Означение под песента: «Болград, 1873 г.»

Христо Ботев, Непознати произведения, под ред. на Мих. Димитров, С., 1924, стр. 43—46. Единствена творба, която не можахме да сверим с първата публикация, тъй като Притурката на «Независимост», бр. 19, е загубена и никъде не я намерихме.

«Болградска химна» «носи до такава степен печата на Ботевото перо — пише Мих. Димитров, — щото смятам за излишно да се спирам на подробности. Той сам е разкрил своето авторство в «Послание от небето». В Писмо VII четем, че «химните на Болградските конекрадци» във в. «Независимост», бр. 19, са написани от калоферските калугерки кака Дайсия и леля Трудущия. Би било глупост да се мисли, че действително калоферските калугерици са написали този химн. От друга страна, той не би имал основание да прикрие името на друг автор зад две калугерки. «Болградска химна» е придружена с дописка. Под черта редакцията пише, че тя не отговаря нито за дописката, нито за химната. Архиепией Авакум е герой на един от Ботевите подлистници във в. «Независимост» (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 614). Ботевият подлистник е фейле-

тонът «Знаеш ли ти кои сме?» [Преди малко време аз ходих в Баламук...] — вж. тук, стр. 236.

Същото становище застъпва и Г. Бакалов (Христо Ботев, 1934 стр. 138). Ив. Бурин твърди, че в «Болградска химна» се чувствава типичният познавач и голям поклонник на народната песен, че «Ботев е първият създател на пародията като хумористичен вид». Бурин отива твърде далеч, като сравнява «Болградска химна» с «На прощаване» — по «общия вид, разположение, звучене» на поемите. («Народната песен — учителка на Ботев и в областта на хумора», сп. «Читалище», XXVII, 1948, кн. 4, стр. 270—271, 273; също «Ботев и народният поетичен гений», С., 1954, стр. 146—151). Ал. Бурмов помества «Болградска химна» като съмнителна Ботева творба в края на бедежките към «Христо Ботев, Стихотворения», С., 1946, стр. 139—142. Мих. Арнаудов приема «Болградска химна» за Ботева творба, като също свързва псевдонима «Архиерей Авакум» с фейлетона [Преди малко време аз ходих в Баламук...] («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, кн. VII, С., 1958, стр. 246.

Стр. 226 — ЗНАЕШ ЛИ ТИ КОИ СМЕ? — в. «Свобода», II, бр. 37, 26. II. 1872. Подпис: Q.

Хр. Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 111—116.

Фейлетонът продължава в бр. 38 на «Свобода» (II, 4. III. 1872), но Каравеловото авторство на втората му част не е оспорвано.

Това е, според Мих. Димитров, първият фейлетон от поредицата «Знаеш ли ти кои сме?», написан от Ботев. «Отделяме 14 фейлетона — пише Мих. Димитров, — един написани изцяло от Ботев, в други повече или по-малко се е намесил и Каравелов. За това е благоприятствувала и обстановката, при която са работили двамата деятели... Те «са стояли на общ национално-революционен фронт... Тематиката... е била обща за двамата... По този начин в много от фейлетоните се е получила известна пъстрота откъм стила и идеологията» (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 616—617).

Мих. Арнаудов категорично твърди, че автор на този фейлетон е Л. Каравелов. Като се позовава на «живите впечатления» на Каравелов от Цариград, където той е «живял продължително» за разлика от Ботев, и на една дописка от Цариград, поместена в «Свобода» (бр. 1, 2. VII. 1872), Арнаудов стига до извода, че във фейлетона «не се долавя нищо специфично ботевско». («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, кн. VII, 1958, стр. 243—245).

Цв. Унджиева допуска някаква форма на съавторство между Караве-

лов и Ботев. «Пряката реч, диалогът във фейлетона са пример за Каравелово участие или Каравелова редакторска намеса» («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?» (Кои фейлетони е писал Л. Каравелов)», Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 150—154).

... Унищожението на тайната полиция... — «тогавашният велик везир — пише Мих. Димитров, — разбира се, на думи, обявил, че ще унищожи тайната полиция и следователно Христо Арнаудов щял да си изгуби хляба» (Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, т. II, С., 1940, стр. 328).

Гордиевият възел — според древногръцкото предание сложен омотан възел, вързан от фригийския цар Гордий. Съществувало предсказание, че който развърже този възел, ще завладее цяла Азия. Александър Македонски, по време на своя поход в Персия, разсякъл възела с меч си. Преносно зн.; труден за решаване, заплетен въпрос.

... На Фенер в патриарханата... — на 16. II. 1872 г. се състоял гръцки събор (Вж. за него в. «Турция», VIII, бр. I, 19. II. 1872).

Северният варварин — царска Русия, царската политика и дипломация.

Панславизъм — политическо течение, което се стреми да обедини славянските страни под ръководството на царска Русия, като за целта използва националноосвободителното движение на славянските народи.

Ферманът — турски указ за създаване на самостоятелна българска екзархия.

Българските комисари — светските членове на смесения съвет на екзархията, които били за споразумение с патриаршната.

Чомаков — бил дълги години представител на Пловдивската епархия.

Стр. 231 — [ОГЛЕДАХ СЕ И ВИДЯХ, ЧЕ БЯХ СТАНАЛ КАДИЯ] — в. «Независимост», III, бр. 24, 3. III. 1873.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 116—120.

Мих. Арнаудов приема Ботевото авторство на този фейлетон, като се позовава на «черти в стила и хумора» на «острия сарказъм», който стига до «радикално отрицание» («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, кн. VII, С., 1958, стр. 245—246).

Цв. Унджиева също изтъква, че фейлетонът притежава «характерните за Ботевата сатира мисловност и стил» и се позовава на разговорната форма, използвана от Ботев за «индивидуализиране и типизиране на героите,

за по-ярко изграждане на образите» («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?», Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 149).

Софийските комисари — членовете на извънредния съд по делото на Васил Левски. Иванчо Пенчович ефенди — един от «комисарите», подписал смъртната присъда на Левски.

Букурецки месечини — чорбаджиите, богатите българи.

... Ако би имали чест и совесть, то не би ходили по Цариград... — става дума за пътуването на В. Д. Стоянов до Цариград, където той държал сказка.

... Татаро-монголски идеи — възгледите на туркофилите.

Стр. 236 — [ПРЕДИ МАЛКО ВРЕМЕ АЗ ХОДИХ В БАЛАМУК] — в. «Независимост», III, бр. 27, 24. III. 1873.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 120—123.

Мих. Арнаудов и Цв. Унджиева приемат Ботевото авторство на този фейлетон. Според Мих. Арнаудов Ботев е «по-стеснен от Каравелов във фабулистиката и в разнообразието на композиционните похвати». Той не обединява всичко «около един сюжетен център». Ботевски са и някои за-
качки и сравнения във фейлетона («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, т. VII, С., 1958, стр. 246—247.) Вж. също Цв. Унджиева, «Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли кои сме?», — Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 149.

Ирис на гръцки означава зеница, гледище.

Нашите бивши редактори са вероятно Ив. Касабов — бивш редактор на «Народност» и П. Кисимов — на «Отечество».

Кой ти е позволил да издаваш вестник... — разказът се води от името на редакцията или може би тук пряко се е намесил редакторът Л. Каравелов.

В. «Жижга» — според Мих. Димитров «вероятно е измислено от Ботев име на несъществуващ вестник (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 618).

Стр. 240 — [ВСИЧКИ НАРОДИ ЩЕ ИЗПРОВОДЯТ НА ВИЕНСКАТА ИЗЛОЖБА ПО НЯКОЕ ЧУДО] — в. «Независимост», III, бр. 29, 7. IV. 1873.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 123—126.

Мих. Арнаудов открива във фейлетона «типично ботевска черта»;

«Капризно-странното, бароковото в комизма, постигнато чрез противопоставяне на несъвместими качества, понятия, представи. . .», чрез които дисхармонията се превръща неочаквано в цялостна идея. Каравелов, според Арнаудов, е по правило чужд на този род пресилен комизъм, както и на проията чрез каламбури» («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, кн. VII, С., 1958, стр. 247—248). Цв. Унджиева също приема, че Ботев е автор на този фейлетон («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?», Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 149).

Ст. Таринска отхвърля Ботевото авторство: «. . .Липсата на строго последователна идейна позиция — пише тя, — последователна и в подробностите, логически свързани с основните принципни оценки, е факт, който сочи авторството на Каравелов, а не на Ботев.» Таринска се позовава и на «някои характерно стилни похвати и някои особености на цялостната постройка на произведението. . .» (Прозата на Христо Ботев, С., 1966, стр. 129—140).

Миридитска боза — по името на албанското племе миридита.

«Венелинската библиотека» била събрана и поддържана от българчетата, ученици в Одеса. Н. М. Тошков я прибрал в дома си и възнамерявал да я подари на цариградското читалище.

Стр. 244 — [ОНАЗИ НОЩ АЗ СЪНУВАХ МИДХАТ ПАША] — «Независимост», III, бр. 30, 14. IV. 1873.

Любен Каравелов, Христо Ботев, «Знаеш ли ти кои сме?», под ред. на Ал. Бурмов, С., 1947, стр. 195—199.

Мих. Арнаудов смята, че този фейлетон е «несъмнено от Ботев» и че «Мих. Димитров е пропуснал да го посочи и приеме в изданието си» («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев, Известия на Института за българска литература, кн. VII, С., 1958, стр. 248—249).

«Онази нощ аз сънувах Мидхат паша» по своята цялостна композиция и единен сатиричен замисъл, по оригиналната форма на изпълнение на авторовата идея, по своята образност и ярък ударен диалог определено характеризира Ботевото фейлетонно майсторство» (вж. Цв. Унджиева. Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?», Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 153).

Място за гръцка черкова — на Нова година, 1873, няколко гръцки семейства в Русе повикали от Цариград гръцки свещеник, приспособили някаква къща за параклис и там организирали своя служба. Българското население се възпротивило, започнали външения и спорове. Гърците нарушавали фермана. Авторът на фейлетона счита, че турската

власт ще подкрени гърците. Симптомите за това той открива в уводната статия на в. «Турция» — «Железните пътища в Турско» (бр. 8, г. IX, 7. IV. 1873). От нея са взети цитатите във фейлетона, приведени точно. (Вж. по-подробно за тази случка в притурката към бр. 40 на в. «Право», г. VII, 5. I. 1873; също дописката «Русчушките приключения по празниците на Рождество Христово», Редовна притурка на в. «Турция» към г. VIII, бр. 47, 9. I. 1873.)

Стр. 248 — [ЛЮБИМОТО ПЛЕМЕ НА БОГОВЕТЕ И НЕГОВИТЕ «ГЕНИИ»] — в. «Независимост», III, бр. 38, 9. VI. 1873.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 126—132.

«В края на подлистника — пише Мих. Димитров — е вероятна намесата на Каравелова, по по тон и начин на разказване подлистникът говори за авторството на Ботева» (Хр. Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 619).

За Мих. Арнаудов този фейлетон «със сигурност може да се отдаде на Ботев». — «Сцепата на небето... напомня като обща концепция, «Послание от небето»... «пъстрото натрупване на лица и епитети... играта с подправени имена... апострофите на комично недоумение... бароковите сближения са характерни тъкмо за езика и въображението на нашия поет»... «Само малко дни преди излизането на този фейлетон Ботев писал в «Будилник»... «Песен за букурещките български ергени», където «Шишков и Войников са подиграни по същия начин...» («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, кн. VII, С., 1938, стр. 249—250).

Цв. Унджиева също признава Ботевото авторство. «Много оригинален по своя замисъл и изпълнение», фейлетонът се отличава «коренно» от литературно-критическата статия-памфлет («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?», Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 149).

Санскритско племе — старининдийско. Санскрит — старининдийски език.

Троепостасно божество — в три лица.

Сива, Вишну и Брама — старининдийски божества, трите лица на индийската божествена троица.

... Просвещението е полезно не само за народът, но и за неговите архипастири — В. Чолаков в свое «Отворено писмо до негово блаженство български екзарх», поместено във в. «Право» (VIII, бр. 3, 31. III. 1873). настоява владичите и свещени-

ните да имат специална подготовка и образование, за да се прекрати «религиозната деморализация».

Законите на г-на Арнаудова — Пълно събрание на държавните закони, уставы, наставления и високи заповеди на Османската империя... преведени от турски, издават се от Христа С. Арнаудова, Цариград, 1871.

Митарни и садукее — аристократи в древна Юдея.

Брамани — жреци на Брама.

Мандарини — китайски висши чиновници.

... Ароматическо «просвещение» и хаджийско благонравие — вероятно става дума за хвалебствената оценка на «Писмо до български екзарх» от В. Нейчев («Читалище», III, кн. 4, 30 I. 1873, стр. 376—378).

Халкиевската академия е гръцко духовно училище на остров Халки в Мраморно море.

Критиката на г-на Войникова за «Иванку, убиецът на Асеня I» от В. Друмев, поместена като писмо до редактора, и забележките на г. Славейкова или «антикритиката» му са публикувани в сп. «Читалище», III, кн. 7, 30. IV. 1873, стр. 662—669, и кн. 8, 31. V. 1873, стр. 746—759. Възраженията си към Войниковата критика Славейков дава като бележки под линия към текста на Войников.

Цитатите, приведени във фейлетона, са точни (първият цитат от Войников е взет от стр. 663—664 на кн. 7, а вторият — от бележките на Славейков — от стр. 670 на кн. 7).

Разсъжденията на «разрушителя»... са поместени във в. «Право» (VIII, бр. 5 от 14. IV, бр. 8 и 10 от 4 и 18. V. 1873) или «анто-анти-критиките» на Шишков са озаглавени «Развезката на една ветха комедия г. П. Р. Славейкова или отговор на две нови негови фарси в бр. 4 и 5 на «Читалище» от 1873 г.» (Приведеният цитат във фейлетона е от тази статия и е точен), «Единът край от развезката на комедията г-на П. Р. С.» и «Другият край от развезката на комедията г-на П. Р. С.»

Гулибер — Гъливер, герой от романа «Пътуването на Гъливер» от Дж. Суифт.

«Не ще може, или глезен Мирчо» — комедия от Т. Шишков, Цариград, 1873, написана по «Фонвизинова «Недоросоль» в основната негова мисъл».

«Хубавите» стихове... поместени в 3 брой на в. «Читалище» (III, 30. XII. 1872, стр. 290), са озаглавени «Епиграми» и са цитирани точно във фейлетона с малки изключения, вероятно случайни: I — какъв си дигна... // делата си ти... // — ни птица всичко // не шипък вонен...

Стр. 254 — [ЖЕНСКИТЕ МАНАСТИРИ СА СТАНАЛИ ПУБЛИЧНИ КЪЩЯ] — в. «Независимост», IV, бр. 16.2. II. 1874.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 132—137.

Мих. Арнаудов отхвърля решително Ботевото авторство. В този фейлетон според него «изпъкват строителните принципи, възгледите и езикът на Каравелов». «Хуморът има явно надмощие» — продължава той и неубедително твърди, че «сюжетно фейлетонът е тъй издържан, както рядко е случай у Ботев». («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, кн. VII. С., 1958, стр. 250—251.)

Според Цв. Унджиева във фейлетона наред с особеностите на Ботевото перо личи активната намеса на Л. Каравелов, особено в края на фейлетона («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?» Известия на Института за българска литература, т. VIII, С., 1959, стр. 150).

Стр. 260 — [ДА ПОГОВОРИМ ЗА ДУХОВНИТЕ АЙГЪРИ] — в. «Независимост», IV, бр. 17, 9. II. 1874.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 137—142.

За Мих. Арнаудов фейлетонът е дело на Л. Каравелов. «Иронията с видимото одобрение, но при рязкото опровержение на морала или действителността, е типично каравеловска» («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, т. VII, С., 1958). Цв. Унджиева допуска съавторство между Каравелов и Ботев: последните пасажии на фейлетона вероятно са от Каравелов («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?» Известия на Института за българска литература, т. VIII, С., 1959, стр. 150—151).

«Българската аритметика» е «Малка аритметика или четирите аритметически действия с прости и смешени числа за първоначални ученици» от И. Груев, 1867 г. Претърпяла четири издания, последното през 1873 г.

Стр. 266 — [ДА СЕ ЗАМИСЛИМ ОТНОВО ЗА БЪДЕЩЕТО НА НАШЕТО ДУХОВЕНСТВО] — в. «Независимост», IV, бр. 18, 16. II. 1874.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 142—147.

Този фейлетон според Мих. Арнаудов е от Ботев. «Всичко. . . издава език, духовитост и сатира на Ботев» («Към въпроса за неустановеното

литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, т. VII, С., 1958, стр. 151—152). Според Цв. Унджиева и тук «Каравеловата редакторска ръка и до известна степен ръка на съавтор» се е намесила енергично («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?», Известия на Института за българска литература, т. VIII, С., 1959, стр. 150—151).

Цар Квакун, патриарх Мурлик (жаба и котка) — герои от руски народни приказки.

Догматическото богословие на о. Антония е книгата «Догматическо богословие на Православната католическа восточна църква. Съставил ректорът на Киевската духовна академия архимандрит Антоний, а превел от руският на български език йеромонах Мелетий Зографский», Кишинев, 1869.

Енвери ефенди... редактор на в. «Дунав» — фактически редактори на «Дунав» са били Исмаил Кемал и Ахмед Мидхат ефенди. Чорапчиев и Попов са били всъщност преводачи на турския текст на вестника. Вероятно това иска да подчертае фейлетонистът, назовавайки редактора на «Дунав» — Енвери ефенди.

Османската империя «в сегашното време се намира в приятелски отношения с Русия...» — подобна мисъл е развита във в. «Век» (I, бр. 1, 12. I. 1874, в статията «Изтекшата Година 1873»).

Първата статия в третия брой на «Век» (г. I, 26. I. 1874) е озаглавена «Цариград, 25. I. 1874» и съдържа разсъждения по повод «едно от най-важните събития в последните дни... извършено в Петербург бракосъчетание на еднородната дъщеря на императора Александра... с третия син на английската царица Виктория...»

Соломон и неговият «псалмопевни отец» — библейският цар Давид е баща на Соломон.

Стр. 272 — [СТАРА ПЛАНИНА РОДИЛА МИШКА] — в. «Независимост», IV, бр. 20, 2. III. 1874.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 147—153.

Цв. Унджиева приема, че Ботев е автор на фейлетона («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?», Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 149).

Мих. Арnaudов отхвърля Ботевото авторство: «Лютият сарказъм — пише той — е прикрит с пародистично предадени чужди мнения», което «говори най-определено за Каравеловия метод да бичува и отрича. И фактическият материал, и осветлението са напълно в съгласие тъкмо с идейно-емоционалния комплекс на Каравелов, а не на Ботев» («Към въ-

проса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, кн. VII, С., 1958, стр. 252—253.).

„Основната мисъл на подлистника — пише Мих. Димитров — е, че тия, които искат чрез просвета да освободят българския народ, са всъщност автори на турски истории (Йоаким Груев) или пък са хора на грубия интерес и че тяхната работа в края на крапщата най-добре може да се характеризира с пословицата «Замъчила се планината, та родила мишка» (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 620).

Манчовите еретици — авторите, които следват звучната метода за четене.

Турската история е «История на Османската държава» от И. Груева, Виена, 1869, и преработеното издание «История на Османското царство», от И. Груев, 1872.

Чирознейша съпруга — гъркиня.

Адженовците — Стефан и Иван Адженови правят опит да спрат ограбването на наследството на Ив. Недялкович, завещано в полза на Казанлъшкото училище. Подробно по този въпрос пише Ив. Адженов в статията си «Истината е най-святата» («Независимост», III, бр. 51, 8. IX. 1873) и «Отговор» («Независимост», IV, бр. 21 и бр. 22, 9 и 16. III. 1874).

Стр. 279 — [БЪЛГАРИЯ ИМА II БРЪСНАТИ МУСТАКИ, И КОСМОПОЛИТИ, И ГРЪЦКИ ОРАТОРИ] — в. «Независимост», IV, бр. 24, 30. III. 1874.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II., С., 1940, стр. 153—159.

Според Цв. Унджиева в този фейлетон «се натъкваме отново на характерни Каравелови мисли и похвати», на «характерни особености на Каравеловата сатира». Само идеята и началото може да са от Ботев («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?», Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 151).

Подробно за Анг. Савич, който щял да напише «първата химна», вж. в: Христо Ботев, Събрани съчинения, под ред. на Мих. Димитров, т. I, С., 1971, стр. 621—622.

Според Мих. Димитров Етрополският космополит е Тодор Пеев, който след провала на революционната организация живее в Браила и става деловодител на Книжовното дружество. Авторът на фейлетона го иронизирал и наричал космополит поради връзките му с местните гърци в Браила и поради влиянието, което му оказвали про-

светителски настроените кръгове в Дружеството (Христо Ботев, Събрани съчинения, под ред. на Мих. Димитров, С., 1971, стр. 621).

Ако «етрополският космополит» е действително Т. Пеев, то възможно ли е тази подигравка да принадлежи на Ботев, след като са добре известни техните дружески отношения. Този момент във фейлетона говори по-скоро в полза на Каравеловото авторство. По това време отношенията между Каравелов и Т. Пеев били обтегнати.

Колхида — според гръцката митология област край Черно море, южно от Кавказ. Там живеел овенът, който пазел златното руно. Руното било донесено в Гърция от аргонавтите, гръцки пратеници, заминали за Колхида с кораба «Арго», начело с Язон.

В царството на Орфея — на оня свят.

Отец Максим е М. Изповедник. Да «иде при отца Максима» — да умре.

Петелът на г-на Хорозова — Хорозов на турски означава Пегелов. Хорозов — «професор по международното право и дипломатиката» — намек за поведението на Хорозов в румънската камара и неговата «защита» на правата на българските колонисти в Бесарабия.

Радионов участвувал в постройката на Централното училище в Болград — това вероятно е една от причините да се свързва името му с «финансиалното право и архитектурата».

Антоновите волове — намек за кражбите на А. Парушев.

Градският доктор в Болград е Н. Начов.

«Восточно слънце» е в. «Восток», редактиран от Андрич в Букурещ.

Стр. 286 — [МНОЗИНА ГОВОРЯТ, ЧЕ ПОЕЗИЯТА Е НЕПОТРЕБНА] — в. «Независимост», IV, бр. 25, 6. IV. 1874.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 159—164.

Мих. Арнаудов открива в този фейлетон «специфично ботевско осмиване», «акумулация», «подбор на подробности, които засилват една идея — постоянен белег на фейлетонния стил на Ботев («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, кн. VII, С., 1958, стр. 253—254).

Цв. Унджиева също приема Ботевото авторство, като се позовава на «житейската атмосфера в Калофер», разкрита «детайлно и с познаване», както и на някои характерни моменти във фейлетона, като например въпросите и особено съветите, отправени от Генко Мурин към Добродетелната дружина, «забележителни със своята лаконичност и сила» («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?», Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 149—150).

«Кротък като агне» — пародия на стихотворение от Петър Давидов (даскал Пеньо) от Лясковец, написано по случай посещението на султан Абдул Меджид в Търново през 1846 г. Давидов бил учител в Търново и учениците му изпели пред султана стихотворението. (Вж. Любен Каравелов, Христо Ботев. «Знаеш ли ти кои сме?» под ред. на Ал. Бурмов, С., 1947, стр. 556). В «Цариградски вестник» В, бр. 72 и 79 от 5. XI и 24. XII. 1849) П. Давидов помества съвсем слаби стихотворения — верно-поданически славословия на султана.

Отроче на Балабанов е в. «Век».

Спиро — Спиро Константинов, по това време секретар на Добродетелната дружина. Обвиняван в революционния печат, че злоупотребил парите, завещани от Недялкович за училище в Казанлък.

Петър — вероятно Петър Кутов.

...Креватите на Търновската болница... — Търновската болница изобщо не била построена.

Стр. 292 [КОМУ ОЩЕ БИ ТРЯБВАЛО ДА СЕ ДАДЕ МАЛКО ХРЯН?] — в. «Независимост», IV, бр. 26, 13. IV. 1874.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 164—169.

За Мих. Арнаудов този фейлетон «безусловно принадлежи на Ботев» — «същия [Ботевски] язвителен присмех», «унищожителен сарказъм», «гротескни сравнения»... («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, кн. VII, С., 1958, стр. 254—256.) Цв. Унджиева допуска съавторство, вижда във фейлетона някои особености на Каравеловата сатира («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?», Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 151—152).

Авторът иронизира М. Дринов, Г. Кръстевич и Н. Михайловски, които твърдели, че прабългарите са по произход фини, хуни или татари.

Ив. Адженов... се е... разкряскал... — става дума за неговите статии срещу «Добродетелната дружина» — публикувани в «Независимост» (III, бр. 51, 8. IX. 1873 и IV, бр. 21 и бр. 22, 9 и 16. III. 1874).

Стр. 298 — [БРАВО, г. НАЙДЕНОВ!] — в. «Независимост», IV, бр. 39, 13. VII. 1874.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 169—173.

Мих. Димитров публикува фейлетона без последния пасаж (от «Исти-

на казва пословицата, че който гони вълка, той изпуска заяка...» до края), като отбелязва под линия: «Оттук нататък разказът носи следите на Каравеловото перо, ние го изоставяме» (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, С., 1971, стр. 351).

«Който знае да различи неподправения глас на Ботев, неговия неукротим сарказъм, той не би го открил в никой случай тук», пише Мих. Арnaudов. Във фейлетона се долавя «най-определено движението на Каравеловата мисъл, темпът на неговия стил, хуморът на овладяното му презрение...» («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, кн. VII, С., 1958, стр. 256—257).

Цв. Унджиева също убедено твърди, че «по своя стил, мисловност, език, сатирични похвати» фейлетонът е «дело на Л. Каравелов» («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?», Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 159).

«Напредок» ще да прилича... откровено и безпристрастно... на покойното... присноблажено «Право»... ще да се старае да открива истинския дух, който въодушевява народът към царското правителство» — иронична парафраза на краткото известие, поместено в «Напредък» (IX, бр. I от 5. VII. 1874).

П. Р. Славейков помества в отрочето на присноблаженото «Право» — в «Напредък» няколко дописки и стихотворения.

Стр. 303 — [БЛАГОДАРИТЕЛНИ АДРЕСИ] — в «Независимост», IV, бр. 43, 10. VIII. 1874.

Христо Ботев, Пълно събрание на съчиненията, под ред. на Мих. Димитров, т. II, С., 1940, стр. 173—178.

М. Арnaudов категорично твърди, че Каравелов е автор на този фейлетон («Към въпроса за неустановеното литературно наследство на Хр. Ботев», Известия на Института за българска литература, кн. VII, С., 1958, стр. 262—264). Цв. Унджиева приема Ботевото авторство. «По своя стил веднага ни въвежда в атмосферата на Ботевите фейлетони; остра ботевска ирония и убийствено презрение, смайващи обрати на мисълта и чувството, оригинални блестящи хрумвания и хиперболи» («Към въпроса за авторството на фейлетоните «Знаеш ли ти кои сме?», Известия на Института за българска литература, кн. VIII, С., 1959, стр. 150).

Нашият стари «деловодител» е В. Д. Стоянов.

ХРИСТО БОТЕВ ЛЕТОПИС

- 25 декември 1847
(6 януари 1848
н. ст.) Роден в град Калофер в семейството на известния учител, книжовник и публицист Ботьо Петков (1815—1869) и на Иванка Б. Петкова (към 1830—1911), будна калоферка, която знаела към триста народни песни.
- 1853—1854 Ученик в Калофер при баща си.
- Между 1854—1858 Учи в Карлово, където за известно време учителствувал Ботьо Петков.
- 1859—1862 Ботьо Петков се завръща в Калофер, където Хр. Ботев завършва местното училище. Тук той изучава руски език и руската литература. Горещото желание на бащата е неговият първороден син да следва в Русия, където е учил и той. С помощта на Найден Геров, руски вицеконсул в Пловдив, усилията на Б. Петков се увенчават с успех.
- 1863
- Края на октомври Ботев потегля за Одеса.
- 9 ноември Пристига в Цариград.
- 12 ноември Заминава с параход за Одеса.
- 14 ноември Пристига в големия черноморски град.

- 16 ноември Пише писмо до Найдено Геров, «... Ходя при българчетата, от които ся научавам, че в месеца им давали 20 рубли, от които 15 на квартира, 1 на свещ и така им остоят 4. Сега аз, като постъпя, нямам ни форма, ни завивка, ни постелка, ни шапка, ни нищо. С четири карбовни на месец мога ли си купи всичко това, като за едни само дрехи искат 60 рубли...»
- 19 ноември Ботев е приет като стипендиант във II Одеска гимназия.
- 1864
Края на годината В писмо до баща си той пише: «Невъзможно е да се търпи и стои. Тукашните учители и наредби не са човешки, а зверски. Трябва да бъде човек от камък, за да може да изтърпи.»
- 1865 Престава да посещава учебните занятия; към края на годината бива изключен от гимназията.
- 1866 Записва се в новоосновения Одески университет, Историко-филологически факултет. В Русия Ботев изпитва благотворното влияние на Херцен, Чернишевски, Добролюбов. Наред с руските революционни демократи дълбоко и силно влияние върху него оказва и полската революционна емиграция в Одеса
- Края на октомври Ботев става учител в българското село Задунаевка в Бесарабия.
- 1867
Началото Получил тревожно писмо от болния си и застарял баща, напуска учителското място и се завръща в Калофер, където става заместник на баща си в Калоферското училище.
- 15 април Във в. «Гайда» (бр. 19) П. Р. Славейков отпечатва първото Ботево стихотворение «Майце си».
- 11 май Ботев произнася бунтовна реч в деня на празника на Кирил и Методий.

15--30 октомври	Заминава от Калофер за Влашко с намерение да продължи образованието си в Одеса.
Края на октомври (началото на ноември)	На път за Русия спира най-напред в Гюргево за 6 дни.
Към 15—20 ноември	Ботев е вече в Букурещ без средства дори «за пътни разноски».
21 ноември	Пише писмо до д-р Г. Атанасович, в което разкрива намеренията си за бъдещето: «Като имам пред очи не само семейството ни, но и цялото ни злочесто отечество, с родителска благословия и с надежда, че родолюбивите български синове ще ми помогнат, реших се да отида да свърша започнатото в университета.»
23 декември	Ботев пристига в Бранла и тук постъпва на работа в печатницата на Д. Паничков, където учи печатарския занаят и коригира в. «Дунавска зора».
1868	
12 февруари	Публикува във в. «Дунавска зора» (I, бр. 14) стихотворението «Към братя си».
1 април	Ботев съобщава във в. «Дунавска зора» (I, бр. 21), че е подготвил за печат своите «Първи поетически опити — проза и стихотворения», останали неотпечатани.
11 май	В деня на празника на Кирил и Методий театралната трупа на Д. Войников представя Войниковата драма «Покръщение на Преславския двор», в която Ботев изпълнява ролята на жреца Светолид.
7 юли	Преминва Дунав четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа. Ботев споделя «революционния възторг» на тези дни и е активен участник в събитията. Той става секретар на Жельо войвода и се

	готви да мине в България с неговата чета. Минаването на четата било осуетено, тъй като не достигали средства за въоръжаването ѝ и Жельо бил арестуван. Самият Ботев се криел известно време от румънската полиция.
През лятото	Ботев боледува тежко.
Началото на септември	Пристига в Букурещ като актьор в театралната група на Д. Войников. Подава заявление за постъпване в Медицинското училище в Букурещ.
21 септември	В писмо до Н. Геров съобщава, че в Браила превежда «Органическо възпитание на човека» от д-р Шнел. Преводът остава неотпечатан. Ръкописът е загубен.
8 октомври	В писмо до Н. Геров Ботев разкрива тежкото положение, в което се намира: с разклатено здраве, не получил отникъде подкрепа, изгубил всяка надежда да продължи образованието си, решава да напусне Медицинското училище, което избрал по неволя, и да се прибере в родината.
21 октомври	В ново писмо до Н. Гергов той пише: «Аз, по причина на боледуването си в Браила, паднал съм в такава бедност, щото освен че съм останал гол и бос, но се нуждая даже и за насущния си хляб...»
23 октомври	Ботев пише писмо до Хр. Георгиев, в което изразява надеждата си, че Хр. Георгиев и Н. Геров ще му дадат пари в заем за дрехи и пътни разноски. И този път надеждите му не се оправдават.
От октомври до началото на декември	Хр. Ботев и В. Левски живеят заедно в запустяла вятърна мелница край Букурещ. «Приятелят ми Левски, с когото живеем, е нечут характер — пише Ботев до К. Тулешков. — ... Студ, дърво и камък се пука, гладни от два или три деня, а той пее и се весел...»
21 декември	Подава молба до румънското Министерство на про-

	светата да му разреши да стане учител по български език.
1869 Началото на февруари	Ботев заминава за гр. Александрия, където учителствува два месеца, след което бива уволнен от местните чорбаджии. Останал в града още три и половина месеца.
Края на юли, началото на август	Ботев се установява в град Измаил. На път за Измаил минава през Букурещ и тук по всяка вероятност се запознава с известния руски революционер С. Нечаев, подпомага го да мине руската граница и му дава адреси на доверени хора.
13 август	Постъпва учител в Измаил.
Края на ноември, началото на декември	С. Нечаев преминава руско-румънската граница и за втори път се среща с Хр. Ботев в пограничния гр. Измаил, за да замине през януари 1870 г. за Женева.
1870	Вероятно в Измаил Ботев се запознава и с руския революционер Н. Ф. Меледин. В единственото запазено писмо до Л. Каравелов Меледин пише: «Ние сме близки помежду си. Аз съм ваш събрат по страдание, аз съм също такъв изгнаник, каквито сте и вие; аз също обичам безумно моята Русия, както вие своята България... Нашите страни са сестри, ние сме братя по произход, ние обичаме всички и особено вас българите...» Ботев се свързва не само с руските революционери, емигрирали в Румъния, но чрез тях и с революционни дейци от Одеса, идейно близки с така наречените «Чайковци».
15 юли	Във в. «Свобода» (I, бр. 34) излиза II-та редакция на стихотворението «Майце си».
30 юли	В «Свобода» (I, бр. 36) излиза II-та редакция на «Към брата си».

8 август	В «Свобода» (I, бр. 37) е поместено стихотворението «Елегия».
23 август	Поетът публикува стихотворението «Делба», посветено на Л. Каравелов (в. «Свобода», I, бр. 39).
1871	
Средата на януари	Ботев напуска учителската длъжност в Измаил, тъй като мястото за учител по български език в града бива закрито.
Началото на март	От Измаил заминава вероятно за Галац.
Април	В Галац заедно с приятеля си Величко Попов образува българска комуна, която изпраща «братски и сърдечен поздрав» до комитета на комуната в Париж. Поздравителната телеграма завършва с възгласа: «Да живее комуната!» Според спомените на Вел. Попов тя е изпратена на 9 април.
20 април	Ботев написва в Галац «Символ верую на българската комуна», забележителен документ за неговите социално-политически възгледи, за безграничната му вяра в идеалите на комунизма и в тяхното бъдеще.
Април—май	Хр. Ботев и Вел. Попов основават бюра на комуната и в някои други градове на Румъния, където оставят преписи от «Символ верую».
Май	Ботев се установява в гр. Браила.
10 юни	Излиза бр. I на в. «Дума на българските емигранти», редактиран и списван от Ботев. Броят съдържа статиите «Наместо програма» (уводна статия), «Народът. Вчера, днес и утре», очерка «Примери от турско правосъдие», «Разговори с децата», подлистник (превод на Ботев от Херцен), стихотворенията «До либето ми» (I-а публикация на «До моето първо либе») и «Делба» (II редакция).

- 25 юни Отпечатан бр. 2 на в. «Дума на българските емигранти» със следното съдържание: «Народът. Вчера, днес и утре» (продължение), «Примери от турско правосъдие» (продължение), «Разговори с децата» (продължение), стихотворението «На прощаване в 1868» (1-а публикация) и статията-памфлет «Съешен плач».
- 8 юль Брой 3 на в. «Дума на българските емигранти»: статии «Петрушан», «Злото», недовършената поема «Хайдут. Баща и син», «От редакцията» и други.
- 17 юли Излиза брой 4 на в. «Дума»: «Решен ли е черковния въпрос?», «Примери от турско правосъдие» (продължение), «Югославия», стихотворенията «Елегия» (II-а редакция), за пръв път «Борба», с посвещение «Б. И. Г-ву» [Богдану Иванову Горанову] и «Пристанала» — «посветява се на г-ца М. И. Г-ва» [Мина Иванова Горанова].
- Юли—август Ботев боледува тежко. Болестта се съпровожда с жестока бедност.
- 23/4 септември Шифрована бележка, написана на френски език, намерена в архива на Н. Ф. Меледин: «А. Вайнберг моли господин Д. Чавдар да благоволи да предаде билета и приложените към него сведения на лицето, което ще му се представи за тяхното получаване. Одеса.»
- 29 септември Издава отделен лист «Причините за неуспеха на Бълг. книжно дружество».
- 1—3 октомври Участва в годишното събрание на Книжовното дружество като делегат на Галацката община.
- Декември Ботев стига до идеята за издаване на хумористичен революционен вестник и дори работи върху първия брой. В «Свобода» (бр. 28 от 25.XII.1871) излиза обявление, от което узнаваме, че в Букурещ скоро «ще да захване да се издава юмористически (смешен), с карикатури вестник, под заглавие «Будил».

ник». Настъпилите събития обаче осуетяват намеренията на поста-революционер.

1871—1872

Укрепват връзките на Ботев с руските революционери. От декември 1871 г. е запазена негова шифрована телеграма до Одеса: «Коблевская. София Григориевна Рубинщайн. Предайте на маман да не пише засега. Брат Ник. замина, адрес не остави. Попов не е надежден, уведомете Клара. Чавдар.»

1872

13 януари

София Рубинщайн — изтъкната представителка на революционна Одеса, активен участник в Одеските революционни кръжоци, приятелка на Н. Ф. Меледин, пише писмо до Хр. Ботев, отговор на негово писмо, в което той е изразил несъгласието си с нейните преценки за освободителната борба на българските революционери. Писмото на Ботев не е запазено. «...Нас ни сближават — пише С. Рубинщайн — не само общите страдания на моята и вашата родина, не само близостта на земите и на езика, сближава ни и ни сродява... *повече от всичко* тази идея, за която ми пишете във вашето писмо, идеята за съчувствие към страданията на цялото човечество, към всички братя, които живеят извън границите на нашите отечества...» По това време Ботев възнамерявал да посети своите приятели в Одеса.

24 февруари

В архива на Меледин са открити два плика, надписани с почерка на Ботев, с печата на Галац. Тези пликове и прокламациите в тях са били изпратени от Ботев и Меледин, тъй като една от прокламациите има надпис, чийто почерк е сходен с този на Меледин.

8 април

Ботев публикува във в. «Свобода» (II, бр. 43) сатиричното стихотворение «Странник», без заглавие (с три звездички) и с подпис «Чавдар».

25 април

Арестуван Н. Ф. Меледин.

- Краят на април Арестуван и Хр. Ботев.
«Научих се — пише К. Тулешков, — че в Галац полицията го хванала и оттам го пратила във Фокшан, окован в желязо... като политически престъпник, като комунист...»
- 25 юни Прокурорът на окръжния съд в Путна изпраща до Министерството на правосъдието в Букурещ «писмо, скъсано на няколко парчета», с молба да бъде преведено, «тъй като е необходимо за допълване на следствието по делото на обвиняемия Христо Петков».
- 4 юли Министерството отговаря, че изпраща превода. Самият превод на писмото обаче липсва в румънските архиви.
Според Кирил Ботев арестуването на неговия брат се дължало на някакъв «катехизис» — може би «Символ верую на българската комуна» или «Революционния катехизис», съставен от Нечаев и Бакунин.
- Около 5—10 юли Ботев е пуснат на свобода. Л. Каравелов и Д. Ценович стават негови поръчители.
- Средата на юли Ботев пристига в Букурещ от Фокшан и се настанява в печатницата на Л. Каравелов като негов помощник и пръв сътрудник в списването и отпечатването на в. «Свобода», а по-късно и на в. «Независимост».
- 1873
1 май Излиза в Букурещ брой 1 на сатирично-хумористичния вестник «Будилник» — вторият самостоятелен вестник на Хр. Ботев. В брой 1 са поместени: «О, tempora! O. mores!» — фейлетон, който изпълнява ролята на уводна статия, «Долапът», «Хайде на изложбата!», «Книжевност», «От редакцията», сатиричното стихотворение «Гергьовден» и три карикатури, рисувани от Хенрик Дембицки.

- 10 май Излиза брой 2 на «Будилник» със следното съдържание: «Тая нощ сънувах...» — фейлетон, вместо уводна статия, с означение «Букурещ», 9 майя», сатиричното стихотворение «Патриот», хумореските и кратките сатирични форми «Подслушано», «Видено», «Казано», «Рецепт», «Фабрика за попове», «Калъп за учители», «Епитафии», «Дописка», «Съновник».
- 20 май Отпечатан брой 3 на в. «Будилник». В него са поместени «Важно нещо», «Революция в Крайово», «Обрезание на жените», «Песен за букурещките български ергени», «Това ви чака!», «Защо не съм?...», «Послание», «Гатанки», «Ще се намери ли?», «Ще видите», «От редакцията».
- 11 август Ботев публикува баладата «Хаджи Димитър» (в. «Независимост», III, бр. 47) под заглавие «В памет на Хаджи Димитра», и с подпис «Х. П-в».
- 15 септември Помества в Каравеловия в. «Независимост» (III, бр. 52) своето последно сатирично стихотворение «В механата».
- 20 октомври Публикува във в. «Независимост» (IV, бр. 1) стихотворението «Моята молитва». «Моята молитва», както и баладата «Хаджи Димитър» дълго са зреели в поетическото съзнание на твореца. Зах. Стоянов предполага, че «Моята молитва» е написана още през 1872 г. Но не случайно стихотворението е завършено и публикувано в тежките месеци на униние, скръб и безпътица след гибелта на В. Левски.
- 3 ноември В «Независимост» (IV, бр. 3) Ботев публикува стихотворението «Зададе се облак темен» с три звездички вместо заглавие.
- Декември Излиза от печат Ботевият превод на учебника «Уроци за първите четири аритметически правила и за счетовете» от Михайлов (превод от руски), Букурещ, 1873, 112 стр. Ботев прибавя от себе си няколко задачи с определен политически смисъл.

Заради тези задачи последният дял от учебника е бил препечатан.

1874

9 февруари

Според съобщение на Л. Каравелов в «Независимост» (IV, бр. 17) «г. Х. Ботйов е превел книгата на Липранди «Восточни вопрос и България».

16 февруари

В Притурка на «Независимост» (IV, бр. 18) излиза «Обявление» за книгата на Липранди, подписано от Л. Каравелов и Хр. Ботев.

15 август

Ботев изпраща телеграма до Анастас Петрович в Белград да съобщи на П. Хитов да пристигне в Букурещ най-късно до 20 август. В тази телеграма БРЦК призовава войводата да участва в общото събрание на революционната организация. Поетът-революционер се включва активно в редовете на организираното революционно движение и в подготовката на събранието.

20 и 21 август

Общо събрание на Българския революционен централен комитет, в което Хр. Ботев и Л. Каравелов участвуват като представители от Букурещ. Ботев е избран единодушно, «по вишегласие» в привременния Централен български революционен комитет.

22 септември

Пише писмо до Ив. Драсов, в което изразява недоволството си от дейността на Централния комитет, от пасивността на неговите членове. Ботев разкрива отношението си към прекъсването на «Независимост» и към предложението, което му отправя Каравелов да продължи той издаването на вестника.

28 септември

От съобщение във в. «Независимост» (IV, бр. 50) узнаваме, че Ботев е завършил превода на книгата «За славянското произхождение на дунавските българи» от Д. Иловайски и че книгата е сложена под печат.

17 август до

Ботев обнародва фейлетона «Послание от небето».

- 5 октомври Писмо I—VIII, във в. «Независимост» (от бр. 44 до бр. 51), с подпис a+b+c+d.
- 12 октомври В последния бр. 52 на «Независимост» (IV, 1874) излиза Ботевият фейлетон «Длъжностите на писателите и на журналистите».
След завършване на IV годишнина на «Независимост» Каравелов преустановява неговото издаване. В. «Независимост» — пише Ботев — «после дълга и упорна борба против настоящата горчива съдба на нашият народ каза своята последна дума и с достойнство слезе от трибуната» (в. «Знаме», I, бр. 1, 8. XII. 1874 — Букурещ, 7 декември).
- 8 декември Излиза първият брой на в. «Знаме» — третият самостоятелен вестник на Ботев, имал най-продължителен живот — последният му брой излиза на 14 септември 1875 г. В. «Знаме» е орган на БРЦК, трибуна на българската революция, на българската революционна демокрация.
- 26 декември На общото събрание на Революционната организация не се постига споразумение по спорните въпроси. Избрана е петчленна комисия, която да ръководи работата до следващото събрание. Ботев става неин секретар.
- Към края на декември Ботев отпечатва «Календар за годината 1875». Под lika на войводата Хаджи Димитър помещава баладата «Хаджи Димитър» с незначителни изменения в текста и с наслов «Хаджи Димитър Асенийов».
- 1875**
4 януари На уводно място във в. «Знаме» (I, бр. 5) Ботев атакува целите на Каравеловото списание «Знание», изложени в неговото «Предисловие» още на 12 декември 1874 г., и ясно и категорично предупреждава; «Мнозина от нашите може би искрени патриоти са дошли до рабското и несъвременно вече убеждение, че и на нашия народ преди всичко е потребно да се даде наука и образование, знание и развитие, пък

- тогава вече да се мисли за неговото политическо освобождение...» И той подчертава, че тези «убеждения» са «удар за цялото революционно движение». «...Единственото спасение на нашия народ се състои в революцията. Който има уши, той нека чуе.»
- 20 януари Ботев пише на Ив. Драсов за трудностите, които среща при издаването на в. «Знаме», изразява безпокойствието си за участието на своя превод на книгата на генерал Липранди, осведомява своя приятел за протичането на Общото събрание и за състоянието на комитетските работи. По повод излезлия на 15 януари брой 1 на Каравеловото списание «Знание» Ботев предупреждава и същевременно се стреми да разбере Каравелов: «Тая работа ще да отнеме много сили, много надежди и ще да отвлече донейде вниманието на емиграцията. Но пак нищо. Няма какво да се прави. Сиромашията е престъпление.»
- 30 януари В бр. 2 на «Знание» Каравелов публикува устава на образуваното от него «Дружество за разпространение на полезни знания», в който се подчертава, че новото дружество «не желае да се меша в никакви политически дела»; неговият девиз е «азбуката». Назрява разрывът между Ботев и Каравелов.
- Февруари Ботев се съгласява да преподава в българското училище в Букурещ «без никакво възнаграждение».
- 2 март Във в. «Знаме» (I, бр. 10) Ботев публикува своя последен фейлетон «Политическа зима».
- Средата на март 1875 Каравелов конфискува брой 11 на в. «Знаме», който се печата в печатницата на «Свобода».
- 16 март В деня, в който би трябвало да излезе конфискуваният брой на «Знаме», Ботев осведомява в писмо Ив. Драсов подробно за състоянието на революционната организация, пише с болка за «излъганите си надежди», твърди, че ще издава клетото «Знаме»,

ако ще би и гладен да ходи. «Зле обиден» на Каравелов, Ботев заявява: «Струната между мене и Каравелов се скъса вече окончателно.»

12 април

В ново писмо до Драсов Ботев споделя тревогата си за състоянието на организацията. «Ще дойде време, когато дейността на всекиго ще да има важност за нашата история. . . В преводите си бъди проповедник на революцията и защитник на сиромасите.» В същото писмо Ботев съобщава интересен факт: «Руските социалисти в Лондон и Цюрих ме викат да отида при тях или да им стана комисионер. Те искат да влезат в сношение с нашите революционери. Предлагат ми да се меним с пропагандисти, с паспорти и др. . . «Мы готовы помочь вам и нравственно и физически, т. е. и словом и мышцами», ми пише един мой вет съученик Судзиловски. Аз му отговорих, че се вземам да им бъда комисионерин на книгите, а за повече ще да чакам да реши събранието.»

1 май

Подарява своя снимка на Величко Попов със следния надпис: «В память на комунистическите или подвиги брату Вел. Попову. 1 мая 1875. Букурещ. Хр. Ботйов.»

2 май

В писмо до Д. Горов (както и в едно по-ранно писмо до Георги Стойчев, и в телеграма до Горов от 16 юни) Ботев изразява увереността си, че съвсем скоро ще има своя печатница.

9 май

От съобщение във в. «Знаме» (I, бр. 15) узнаваме, че Ботев е започнал да превежда книгата «Турците и техните жени, султанът и неговия харем» от майор Осман бей и «Тридесет години в турските хареми» от майка му Мелек ханъм. Какво е превел Ботев от тези книги, не се знае, ръкописът е изгубен. След гибелта на поета-революционер във в. «Нова България» (бр. 2 и 3, 1876 г.) е отпечатано началото на превода под заглавие «Турците и жените им, султанът и харемът му» (из предговора) и «Жените в Турция», с означение в края «Продължава се». Името на преводача не е отбелязано.

26 юни

Ботев съобщава на Драсов: «Тая неделя гладувах два дена, а печатница вече имам, но не казвай никому.» Печатницата Ботев купува от «старите» за 5000 франка.

Ст. Блъсков, словослагател в печатницата на Ботев, разкрива условията, при които са работили неговите сътрудници: «Когато имаше пари, даваше на всички ни, а когато нямаше, гладувахме всички печатари, и той гладуваше. Понякога 2—3 дни не сме имали счупена пара. Живсехме всички в печатницата и всичко харчехме общо. В печатницата спяха нощно време понякога по 10—15 хъшове. . .»

28 юни

Ботев пише на Дананл Хр. Попов писмо, в което се спира на лошите и неприязнените си отношения с Каравелов.

Юли

Ботев свързва живота си с Венета Минчева-Везирева, родена през 1848 г. в Търново. Напуснала родния град, разделила се с мъжа си, Венета с малкия си син идва в Букурещ при своя вуйчо владиката Панарет Рашев, за чийто дом и домакинство се грижи. Обикнала бедния поет, тя напуска богатия и спокоен дом на своя вуйчо, предоставя на Ботев спестените си пари — да изплати печатницата. Младото семейство се настанява на ул. «Румеора» 15, където се помещавала и печатницата, и редакцията на в. «Знаме».

6 юли

В кратко писмо до Ив. Кършовски Ботев оценява негово стихотворение, изпратено за публикуване в «Знаме». В писмото са разкрити интересни моменти от Ботевата редакторска практика.

7 юли

Ботев и Стамболов пишат на Ив. Драсов за лошото положение на «народните работи», за ролята на Каравелов и неговото просветителство, за въстанието в Херцеговина, за предстоящото общо събрание на БРЦК, на което трябва да се реши как да се работи за в бъдеще.

- 18 юли Ив. Драсов, пристигнал предния ден в Букурещ, се среща с Ботев и Стамболов и тримата обсъждат организационни въпроси по свикването на общо събрание в Букурещ.
- Края на юли В Букурещ пристига и Н. Обретенов, който подкрепя от името на вътрешните комитети дейността на Ботев, Стамболов и Драсов.
- 12 август Общо събрание на революционната организация в Букурещ под председателството на П. Хитов. «Неизбежно нужно е при днешното сгодно време — решава събранието — да прогласим всеобщо въстание в Българско.» Делегатите избират 5-членна комисия, в която влиза Хр. Ботев.
- 20 август От Дневника на комисията се вижда, че Ботев оставя за свой заместник «г-да членовете на комитета» и заминава съгласно взетото решение за Одеса да доведе войводата Филип Тотю. На 20 август ЦК включва в своя състав и К. Цанков, и Ив. Кавалджиев — представители на либералната буржоазия, които поддържали връзки със «старите».
- 22 август Ботев е вече в Браила и пише оттам писмо на Ив. Драсов, в което му съобщава първите резултати на своята мисия. През нощта той заминава за Яш, възнамерява да се отбие и в Галац. Очевидно той иска да обиколи по-големите центрове на емиграцията, за да укрепи вярата в успеха на делото и да събере материални средства за предстоящото въстание.
- 23 август ЦК издава окръжно, с което оповестява решенията на събранието. В него между другото се казва: «... Емигрантският ни вестник «Знаме», на който по-после мислим и името да се промени, стана чист комитетски лист, който ще се занимава изключително с народните ни интереси.»

30 август

От Николаев Ботев изпраща писмо до Мих. Грекоз. «Три дена става вече, откакто съм дошъл в Николаев по мисията на комитета. Обиколих Кишинев, Одеса и Николаев. Работата ни отива добре. Революцията е готова, пари ще да се съберат и след 5—6 дена ще да чуеш, че цяла България е на оръжие. Букурещ кипи... Пушки ще да зема от Одеса... Аз имам типография, издавам «Знаме», проповядвам бунт... Всичко у нас оживява, всичко жертвува...»

Август

Около това време, след женитбата на Ботев, идват при него майка му и най-малкият му брат Боян. Братята му Стефан и Кирил са дошли порано в Румъния. Цялото Ботево семейство се събира в Букурещ.

16 септември

Избухва Старозагорското въстание — в Стара Загора, а после в с. Червена вода, Русенско, и в Шумен. Обявено прибързано, то не обхваща всички райони, не установява връзка между революционните окръзи, не увлича широките народни маси. Още преди завръщането на Ботев от Русия въстанието е потушено.

Края на лятото
началото на есента

Излиза от печат стихосбирката «Песни и стихотворения от Ботйова и Стамболова» в печатницата «Знаме». В «Песни и стихотворения» са публикувани 5 стихотворения от Стамболов и 16 Ботеви стихотворения. Не са включени поемата «Хайдути», вероятно като недовършена, стихотворението «Обесването на Васил Левски», което не е било написано в окончателния му вид, и сатиричните творби «Защо не съм? ...» и «Послание». Стихосбирката е била готова за разпространение към края на есента с. г.

20 септември

Руският консул в Галац донася на генералното консулство в Букурещ; «В сряда двама от българските представители Тотю и Ботев пристигнаха из Одеса с наш параход и оттук веднага се отправиха за Букурещ...»

След разгрома на Старозагорското въстание в редовете на Централния комитет започва криза,

- която парализира дейността му и довежда до неговото разпадане.
- 30 септември** Ботев си подава оставката от ЦК. «Защото моите убеждения се не посрещнаха в много отношения с убежденията на останалите членове на Бълг. револ. комитет в Букурещ и защото от това се породих неискреност помежду на нас, то, за да бъде отговорен пред съвестта си, намерих за нужно да престана вече да действам като член на комитета. . .»
- Есента на 1875 г.** Излиза от печат Ботевият превод на драмата «Кремуций Корд» от Н. Костомаров. Във в. «Знаме» (I, бр. 15), в съобщение за издаването на драмата Ботев разкрива подбудите, които са го ръководили да се заеме с нейния превод: «Общественият разврат в Рим» . . . във времето на тиранина Тиберия» прави книгата «твърде интересна и поучителна за всеки един народ».
- Началото на ноември** Формира се група от 15—16 души, представители на революционната емиграция, начело с Н. Обретенов, П. Волов, Ст. Заимов, по-късно Ст. Стамболов, в сред които възниква идеята за ново ръководно тяло на революционната организация. Създава се Гюргевският централен революционен комитет. Ботев е в тесни връзки с някои от членовете на Гюргевския комитет, предимно със Ст. Стамболов и Ст. Заимов.
- 18 ноември** Ботев пише писмо до Д. Горов, който станал гарант на полиците му за неговия превод на труда на Д. Иловайски «За славянското произхождение на дунавските българи».
- Декември** Излиза «Стенен календар» за 1876 г., издаден от Ботев с лика на Апостола на свободата и публикация на стихотворението «Обесването на Васил Левски». Календарът е изгубен.
- 11 декември** В писмо до Ст. Стамболов Ботев изразява своето разочарование от Драсов и съобщава, че може да

- получи от сръбския консул паспорти за българските политически бежанци.
- 12 декември Пише писмо до Д. Горев във връзка със съдбата на своя превод на «За славянското произхождение на дунавските българи» от Д. Иловайски.
- 1876**
- 2 януари Ботев получава сръбски паспорт и се готви да посети Сърбия и Триест.
- Между 12 и 26 февруари Пътува до Сърбия. Посещава Белград и Триест.
- Втората половина на 1875 и началото на 1876 Ботев се запознава и дружи с руските революционери народници Константин Кац (Доброджачо Гевя) и Н. П. Зубку-Кодряну. Още през 1875 г. се включва в тайния канал за пренасяне на забранена социалистическа литература през Румъния и Яш за Русия, установен от руските революционери, свързани с групата на П. Л. Лавров в Лондон и с редакцията на в. «Вперед!» Ботев е привлечен за тази конспиративна дейност от своя стар съученик от Одеса Н. К. Судзиловски, руски революционер. През 1876 г. Ботев и Судзиловски общуват непосредствено, тъй като по това време Судзиловски живее в Букурещ, където завършва Медицинския факултет. По-късно Ботев го капи за хирург в четата си.
- 12 февруари В писмо до Тодор Пеев Ботев пише: «Въпросите решени, целта обозначена, времето и разстоянието определени, следователно тука се не иска молитва, а мотика.» Очевидно той е в течение на решението на Гюргевския комитет въстанието да избухне в края на април или началото на май 1876 г. И по-нататък добавя: «Аз ще направя ръцете си на чукове, кожата си на тъпан и главата си на бомба, пък ще да изляза на борба със стихията...»
- 4 март Ботев заминава за Русия, с революционна мисия — осигуряване на оръжие военни специалисти, пари

за предстоящото въстание. Сведенията за това повторно негово пътуване до Русия са оскъдни. Според Зах. Стоянов, който се позовава на визита на Ботевия паспорт, той заминал след завръщането си от Белград. Ботев пътува и до Цариград, за да се срещне с граф Игнатиев и да разговаря с него относно политиката на руската дипломация и за евентуална помощ от страна на Русия. Според друг възглед пътуването на Ботев до Цариград е станало няколко месеца по-рано, около септември 1875 г., през Триест.

Към 10 април Ботев, Обретенов и Апостолов, събрани в Букурещ, решават да организират чета, която да премине Дунав на 11 май, когато се очаквало да въстане Враца.

12 април Ражда се дъщерята на Хр. Ботев и Венета Ботева — Иванка.

20 април Избухва Априлското въстание.

1 май В Букурещ представители на либералната буржоазия създават «Благотворителен комитет» начело с Кир. Цанков, Ив. Грудов, Ив. Кавалджиев и др., който си поставя политически цели и започва да подготвя също чета, която да мине Дунав.

3 май Ботев телеграфира на брат си Кирил в Гюргево да вземе готовото знаме на четата и на другия ден да бъде в Букурещ.

4 май Съобщава на сръбския дипломатически представител в Букурещ, че заминава същия ден, за да премине с четата си при Оряхово (замисъл, който поради обективни и тактически причини не се осъществява). Ботев поддържа връзки със сръбския дипломатически представител, защото иска действията на българските революционери да добият по-широк международен отзвук.

Заминава за Бекет. При него пристигат Обре-

тенов и Апостолов. Тримата решават да отложат преминаването в България за определената по-рано дата — 11 май.

Апостолов и Ботев водят преговори с Ив. Грудоя, Ив. Кавалджиев и д-р Г. Странски и решават двете чети да се слеят в една и войвода на тази обединена чета да бъде Филип Тотю.

По това време е взето решение за начина на преминаване на Дунав. Ботев разпределя четниците по румънските пристанища за успешното им качване в парахода и преминаване на Дунав. Това разпределение е отразено отчасти в тефтерчето на Ботев.

5 май

Излиза брой 1 на в. «Нова България». Ботев дава «последната си аспра», по думите на Никола Живков, за да започне в. «Нова България». В бр. 1 на «Нова България» започва да излиза като подлистник и Ботевият превод на «Восточния въпрос и България» от Липранди.

9 май

Ботев и Горов представят подробна сметка за изразходваните средства за въоръжаване и подготовка на четата. Филип Тотю се отказва да ръководи четата. Войводството поема Христо Ботев.

1—15 май

«През цялата първа половина на май — си спомня Ив. Вазов — Ботев бе зает с четата си. От много напругания, трудове, вълнения по това велико дело беше се измахнал и изменил в лицето. Бузите му бяха доволно слепнати и брадата, която беше оставил вече да расте без стеснение, му придаваше още по-мъжествен, мрачен вид. Той не сядаше, не лягаше, не дояждаше в тия дни... Той се беше преобърнал в мисъл. Смелата, заветната идея, която отдавна мъчеше духа му като таен демон, сега беше се възплътила в него.»

13 май

6,30 часа вечерта

Ботев се разделя с близките си. Отпътува с влак за Гюргево от Букурещката гара «Филарет».

16 май, неделя, следобед	Заедно с група четници се качва на парахода «Радецки».
Зимнич, второ пристанище след Гюргево	Качва се още една група момчета, облечени като градинари с багаж — брашовски сандъци, в които било оръжието и униформите им.
След полунощ, срещу 17 май,	Качва се нова група четници, между тях военният командир на четата Н. Войновски, Спас Соколов, братът на Ботев — Кирил.
Турну-Мъгуреле 17 май	Ботев пише своето прощално писмо до семейството си.
Между Турну- Мъгуреле и Бекет	Пише писмо до приятелите си: «От Гюргево и Турну се качиха повече от 100 души. След тази върви турски валор с башибозуци, но духът на момчетата е превъзходен. От Корабия до Бекет ще да се качат още 100 юнака; по сичките признаци планът ще се осъществи; след няколко часа ние ще да целунем свещената земя на България. Благодаря Ви, приятели, за доверието, което имахте към мене, и за любовта, която показахте към моето поробено отечество. От страна на всичката чета ви принасям най-дълбокото си почитание.»
Корабия, пред- последна спирка на «Радецки»	Качва се нова група момчета.
Преди пристанище Бекет	Ботев пише писмо до Грудов, Кавалджиев и Страуски: «... Щом се качат приятелите и от Бекет, работата е свършена. . . Скоро ще да извикат 200 гърла; «Да живее България!». . . Чувствата, които изпълнят сега душата ми, ме правят като лев.» «. . . Аз съм весел и радостта ми няма граници, като си наумя, че «Моята молитва» се сбъдва.»
Бекет, сутринта, 17 май	Тук чакат «Радецки» видни участници в четата като Ник. Обретенков, Г. Апостолов и др.

След Оряхово

Щабът на четата уточнява последните подробности от плана за завладяването на «Радецки».

11 часа, «Радецки»
отминава устието
на Огоста

Четниците заемат определените им места.

Ботев облича униформата си и последван от щаба, излиза на палубата. «На оръжие, момчета!» — извиква войводата и изтегля сабята си. Бързо и методично се извършва завладяването на «Радецки». Ботев връчва на капитан Дагоберт Енглендер писмо, преведено на френски език:

«Имам чест да ви обявя, че в тоя параход се намират български въстаници, на които имам чест да бъда войвода.»

Целта на въстаниците е: «да се притечем в помощ на нашите въстнали братя, които се сражават тъй храбро под българския лъв за свободата и независимостта на нашето скъпо отечество — България. . .»

Ботев дава на капитана и писмено удостоверение на немски език, с което го освобождава от всяка отговорност за свалянето на четниците на турския бряг; «. . . Ние, въстаниците на България, със сила принудихме капитана на кораба «Радецки» да спре на турския бряг, ако и да няма станция.»

«Радецки» спира между с. Козлодуй и едно черкезко село. «Мостчето бе извадено със светкавична бързина — разказва капитан Енглендер в своите спомени — и българите в непрекъсната редица заслизаха бързо на брега. Там те паднаха на земята и почнаха да я целуват. . .»

«Всички коленичихме — пише Ник. Обретенов, — целунахме земята, знамето и кръста, направен от кръстосани саби.»

Четниците произнасят клетвата, която завършва с думите: «Кълна се, че ще умра за отечеството си България!»

След 2—3 часа

В с. Козлодуй четата се снабдява с коне и коли и с развято знаме тръгва на юг към Балкана, като пресича стария път между Оряхово и Видин.

След 2 часа

Въстаниците утоляват жаждата си на Матеев геран по пътя за с. Хърлец.

Привечер	Четата влиза в с. Бутан.
Нощта срещу 18 май	Тиха и ясна нощ. Четниците преминават буйната Огоста, прерязват телеграфните жици по шосето за Враца и продължават в южна посока. Конни черкезки групи нападат внезапно, с изстрели от невиделища.
Към полунощ	Четата се отправя с бърз ход към голямото българско село Борован. Потънало в мрак, селото не дава никакви признаци на живот.
18 май, в зори	Момчетата наближават с. Баница. Нападенията на черкезите се засилват. От селото четата е посрещната от изстрелите на преселниците татари, скрити зад плетищата. Отбивайки нападенията на черкези и башибозуци, четниците се изкачват на Банин връх и се укрепяват на най-високата му част Милин камък, като организират кръгова отбрана на три етажа.
18 май	Боят, с малки прекъсвания, продължава през целия ден. Слънцето е силно, жажда измъчва бойците. От Враца пристигат редовни турски войсковни части.
По здрач	Неприятелят се отдръпва в подножието на върха. Четата е спечелила първата си битка с врага. Не са малко и загубите: над 37 души убити, ранени и изчезнали.
Вечерта срещу 19 май	Четниците поемат отново своя път.
Нощта срещу 19 май	Тъмната и безлунна нощ помага на четата да пробие блокадния обръч и да се изтегли към Веслец. В престрелка с черкезки патрул загива членът на щаба Давид Тодоров, няколко четника се изгубват в нощта — между тях е и братът на войводата — Кирил.
19 май	Необезпокоявани от неприятеля, момчетата си почиват на връх Веслец, изтощени от глад, от дългия

път, от безсънните нощи и тежкия бой на Милин камък. Опитите за връзка с революционния комитет във Враца не дават резултат. Същия ден в града нахлува редовна войска и башибозук и започва жестоко клане.

Полунощ срещу
20 май

Четниците напускат Веслец и отиват на Косталевския мост с надежда, че там ще ги чакат около 200 въоръжени въстаници от враачните села. «По освен светулките — пише Ник. Обретенов — никого нямаше. Да чакаме повече, време нямаше, защото щеше да се съмне и щяхме да останем на открито между нивите.» И четата поема пътя към Балкана.

Призори 20 май

Четата отсяда при Лесковото кладенче. Не успели да отдъхнат, момците, преследвани от черкези и башибозуци, поемат на югозапад, прогонват появилите се ненадейно черкези и заемат последователно трите върха — Камарата, Купена и част от Околчица.

20 май

От сутринта до обед продължава ожесточен бой, без успех за турците. След кратко затихване по обед сражението продължава с нова сила. «Боят следваше ужасно — пише неизвестен четник, — турците нападаха ту един връх, ту други. . . и боят продължи чак до вечерта.»

Привечер

Турците се оттеглят. Четниците се отправят към Крушевския извор. Последни остават Ботев, Апостолов, С. Пенев, Дим. Тодоров, Перо Македонца и Обретенов. Перо е ранен в крака и не може да се движи. Сядат да починат. «Ботев се изправи в целия си ръст — пише Ник. Обретенов — да види накъде отидоха момчетата и няма ли някоя опасност за четата. Тогава моментално изгърмя пушка и Ботйов политна да падне на гърба си. Аз и Апостолов го поехме от двете страни и докато го сложим на земята, той издъхна, пронизан в сърцето. . . Всички плачехме. . . Наведохме се и го целунахме по челото.»

«Той е бил мерен нарочно — бележи Зах. Стоянов, — дали от ближния ръб, или от насреща, от

усото, неизвестно. . . Овчари от околния Балкан имало вързани горе на селището [Крушевското] в турския лагер. Те чули, когато дотичали черкезите и казали на големеца на войската, че войводата е ударен вече.»

20 май
1 юни н. ст.)

Загива в подножието на връх Камарата, пронизан в сърцето от вражески куршум, поетът и идеологът на революцията Христо Ботев.

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ

ЗА ЛИЦА, ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ, 1,
ЗАГЛАВИЯ НА ПРОИЗВЕДЕНИЯ,
ДРУЖЕСТВА, КОМИТЕТИ

- Абдул Азис** (1830—1876) — турски султан. Изоставя политиката на реформи, подавя националноосвободителните движения на Балканския полуостров. — 68, 69, 369.
- Абдул Меджид** (1823—1861) — турски султан. — 421.
- Абдул Рахман** — управител на Дунавската област. — 287, 293.
- Авакум**, архиепископ — 119, 238, 239, 381.
- Аверкий**, отец — 271, 272, 277.
- Агагангел**, дядо. — 249, 262.
- Адженов, Иван Попалексов** (ок. 1835, Казанлък — II. 1903, Пловдив) — учи в Казанлък и Букурещ. Занимава се с търговия. Активен обществен деец. Участва в създаването на ТЦБК (1866). През 1873—1874 г. е член на БРЦК; по-късно пръв помощник на Каравелов при основаването на «Дружеството за разпространение на полезни знания»; издава Каравеловото сп. «Знание». — 296, 419, 421.
- Адженовците** — Стефан и Иван Адженови. — 276, 419.
- Азис паша** — вж. Абдул Азис.
- Акиф паша** — управител на Дунавската област от 1869 до 1873 г. — 212, 219, 220, 408.
- Александър Македонски** (356—323 пр. н. е.). — 135, 384, 412.
- Александър II** (1818—1881). — 418.
- Али** (1815—1871) — турски държавник, няколко пъти велик везир. Организира турската шпионска служба. — 83, 369.
- Али паша Янински** (1741—1822) — превзел Янина през 1788—1789 и я

Показалецът обхваща имената от Ботевия текст, от Летописа и от бележките, с пояснения навсякъде, където е необходимо. Не са пояснявани най-популярните имена като Байрон, Гьоте, Л. Каравелов, както и имената, които се срещат само в бележките и нямат пряка връзка с Ботевия текст. В показалеца са включени и заглавията на всички поместени в тома Ботевы творби.

- направил свое седалище. Завладял Албания, Тесалия, Епир и други области. Плащал данък на Портата, но бил самостоятелен владетел. — 123.
- Алфонс VII Бурбонски** — претендент за испанския престол, син на изгонената кралица Изабела. — 381, 384.
- Ангел войвода**, роден в с. Новаково, Хасковско — известен хайдутин и войвода. Към 1836 г. забягнал да хайдутува в Родопите. Хайдутувал и в Средна гора, Странджа и Сакар планина. В 1862 г. според Ботев бил убит. — 70, 71, 365.
- Андраши, Юлий, граф** (1823—1890) — унгарски политик; от 1871 г. министър на външните работи на Австро-Унгария. Водил експанзивна външна политика. Решителен противник на националните движения на поробените от Австро-Унгария славянски народи. — 134, 240.
- Андрич, Ал.** — сръбски журналист (с консервативни възгледи). Редактирал вестниците «Видовдан», «Югославия», «Восток». — 267, 283, 289, 292, 420.
- Аника**, от фейл. «Да поговорим за духовните айгъри». — 261.
- Аникиев, П.** — 194, 403.
- «Антени»**, в. — 403.
- Антим**, дядо **Антим** (1816, Лозенград — 1. XII. 1888, Видин) — първият български екзарх. Учил в Куручешменското училище, в богословското училище на о-в Халки и в Московската духовна академия. Учителствувал в училището на о-в Халки. През 1868 г. назначен за Видински митрополит. Взел участие в църковната борба и на 16 II. 1872 г. бил избран за екзарх. — 102, 103, 377.
- Ангим IV** — гръцки патриарх. — 226, 227.
- Антон** — вж. Парушев, А.
- Антоний, отец.** — 267, 418.
- Антоний** — вж. Киевопечерски, А.
- Апостолов, Георги.** — 441, 443, 444, 447.
- Арнаулов, Мих.** — 313, 314, 319, 322, 407, 409—415, 417—422.
- Арнаулов, Христо**, родом от Габрово — известен туркофил, работил в турската цензура в Цариград, а през 1868 г. преминал из служба в българския отдел на турската тайна полиция. — 81, 90, 102, 109, 113, 153, 226, 235, 241, 248, 250, 281, 300, 388, 412, 416.
- Атanasович, Георги, д-р** — 425.
- [А. Франгя, Пишурката...]** — 204, 407.
- Ахмед Мидхат.** — 421.
- «Баба и зелник», народна песен. — 387.
- Бизен, А. Ф.** (1811—1888) — френски реакционен военен десц, маршал

- на Франция. Осъден на смърт от военен съд за измяна; обвинен, че по време на Френско-пруската война (1870—1871) предал на немците крепостта Мец. — 94.
- Байрон, Дж. Г. (1788—1824). — 179.
- Бакалов, Г. — 313, 343, 345, 395, 409, 411.
- Бакунин, М. А. (1814—1876). — 431.
- Бакхус, древногръцки бог на лозята, виното, плодородието. — 126, 134.
- Балабанов, Марко, Балабанчо (1837, Клисура — 16. VI. 1925, София), журналист, публицист, преводач. Учи в Богословското училище на о. в Халки, следва право в Атина и Париж. Редактира сп. «Читалище» (1870), в. «Век» (1874—1876), сътрудник на в. «Время», «Македония», «Право», «Периодическо списание» и др. Превежда от гръцки и френски език. Заради консервативните му възгледи е постоянен придел на революционната емиграция и революционния печат. — 81, 95, 102, 103, 108, 109, 118, 123, 125, 126, 132, 136, 164, 169, 170, 226, 229, 230, 241, 250, 264, 266, 268, 283, 288, 289, 292—294, 298, 301, 367, 380, 384, 391, 395, 421.
- Балан, А. Т. — 353.
- «Балкан» (1875), обществено-политически вестник, българско издание на в. «Balkan», Букурещ; уредник-издател К. Цанков. — 174, 200, 397, 405, 406.
- Баран-зга — вж. Офенберг, барон.
- «Басърет» — турски вестник, издаван през 1863—1864 г. от Н. Кемал. Печатан извън Турция — в Лондон и Париж. — 299.
- Бачо Киро (К. Петров Занев) (1835—1876). — 323.
- Белински, В. Г. (1811—1848). — 174, 396.
- Белчев, Никола, Г., поп (неизв., Копривщица — 17. VII. 1876, Пловдив) — учител и свещеник в град Копривщица. Обесен за участие в Априлското въстание. Съставил едно «песнопойче» (Цариград, 1860). Стихотворните му опити са слаби. — 397.
- Берковски, Петър Иванов (1852, Лом — 15. III. 1891) — учител, книжковник, революционер. Учи в Белград и Табор (Чехия). Участва във Втората българска легия. Председател на революционния комитет в Хасково, където учителствува. Развива широка просветна и революционна дейност. Осъден на доживотен затвор и заточен в Диарбекир. Изпраща дописки от Диарбекир до в. «Век», «Читалище», «Напредък». През 1876 г. успява да избяга и става учител в Браила. — 175.
- Берон, Васил Хаджистоянов (1824, Котел — 6. X. 1909, София). Просветен и обществен деец. Учи в Котел, Крайова, Цариград и в Одеса (Ришельовската гимназия). Следва медицина в Мюнхен и Вюрцбург (1847—1852), специализира във Виена (1853). Лекар в Търново, дейно участвувал в обществения и културния живот на града. През

- 1872 г. директор на Болградската гимназия. Автор на учебници, на граматики за изучаване на немски и френски език и други. Сътрудници в «Български книжици», «Българска пчела», «Духовни книжки» и други. — 169, 290.
- Бисмарк, Ото** (1815—1898) — германски държавен деец. Задущавал демократичните сили в страната, установил реакционен пруско-юнкерски режим. Стремил се да утвърди господството на германската империя в Европа. — 134, 209.
- [Благий херувим Акиф паша...]** — 212, 408.
- [Благодарителни адреси]** — 303, 320, 422.
- Благодетелната дружина** — вж. Добродетелна дружина.
- Блазиавец, М.** (1824—1873) — сръбски военен и държавен деец, министър на войната, министър-председател, регент. С реакционни политически позиции. — 209.
- Блъсков, Димитър Р.** — 385.
- Блъсков, Илия Р.** (9. II. 1839, Клисуря — 13. VIII. 1913, Шумен) — писател, белетрист, учител, публицист. Учи при баща си Р. Блъсков, по-късно в Шумен при Д. Войников и А. Гранитски. Учителствува дълги години в Шумен. Сътрудници на «Духовни книжки» с нравствено-дидактични статии. Автор на повестите «Изгубена Станка», «Злочеста Кръстинка», «Пиян баща, убиец на децата си» и др. Силно влияние му оказва нравствено-дидактичната и сантиментална литература. С живи интереси към фолклора и етнографията. — 170, 186, 187, 195, 384.
- Блъсков, Рашко (Райко)** (1819, Клисуря — 1884, Русе) — учител, просветен деец, книжовник. Учителствува в различни села, в Провадия, Силистра и др. В Болград издава сп. «Духовен прочит» (1862), в Пловдив, в Болград и Браила «Духовни книжки...» (1864 и след.), в Букурещ — сп. «Училище» и др. Бил учител в Болград и Пловдив. Редактор, преводач, побългарител, автор на учебни помагала, сътрудник на «Дунавски лебед», «България», «Дунавска зора», «Народност», «Отечество» и др. Работи заедно със синовете си — Илия и Димитър, — критикувани от представителите на революционната партия заради религиозно-просветителския им мироглед. — 80, 125, 132, 136, 141, 157, 173, 195, 323, 367, 384, 385, 396.
- Блъсков, Ст.** — 437.
- Бобчев, Стефан Савов** (20. I. 1853, Елена — 8. IX. 1940, София) — публицист, преводач и обществен деец. Учи в Елена и Цариград. Редактира сп. «Читалище» и «Ден», сътрудници в «Право», «Македония», «Напредък». Превежда повести, разкази, учебници. Съставя «Съкратена Османска история» по мадам Фюре. Пише по културни и литературни въпроси. Псевд. Батю Звездан, Стойков, В. Бежан. — 168, 169, 172, 174, 181, 184, 393, 396, 399, 401.

Богоров, д-р Иван Андреев (ок. 1818, Карлово — 20. X. 1892, София) — изтъкнат книжовник, с разнообразна народополезна дейност в областта на образованието, журналистиката, езикознанието и литературата. Учи в Карлово при Р. Попович, в Куручешменското у-ще в Цариград, в Ришельовската гимназия в Одеса. Следва химия в Лайпциг, завършил метицина в Париж. Занимава се с преводаческа дейност, издава учебници, издава «Български народни песни» (1842). През 1861 г. в Лайпциг създава първия български вестник «Български орел». Основава «Цариградски вестник», редактира «Български книжици» и др. Автор на граматика и няколко речника. В борбата си за чистота на българския език стига до крайности и чудачества. През 1868 г. издава «Няколко дена разходка по българските места», пътни бележки, с които става създател на българския художествен пътепис. — 125, 147, 178, 188, 299, 301, 386, 402.

Божков, Ст. — 312.

«Българские народные песни, собранные Любеном Каравеловым» сб.—391.

«Болградска химна». — 221, 319, 381, 410, 411.

Бончов, Бончев, Нешо (2. II. 1839, Панагюрище — 17. II. 1878, Москва) — възрожденски литературен критик и книжовник. Завършил духовна семинария в Киев и Историко-филологическия факултет в Москва. Останал учител в Москва. Събира и публикува народни песни. Сътрудничи в «Македония», «Читалище» и най-вече в «Периодическо списание», където публикува най-значителните си критически статии и превода си на «Тарас Булба» от Гогол. — 165, 166, 349, 392, 393.

«Борба», стихотв. от Хр. Ботев. — 7, 39, 317, 330, 341, 343, 429.

Ботев Петков, Боян (1866—1885). — 439.

Ботев Петков, Кирил (1856—1944). — 6, 431, 439, 442, 444, 446.

Ботев Петков, Петър (1852—1872). — 6.

Ботев Петков, Стефан (1854—1890). — 360, 439.

Ботева, Венета Христова (1848—1919). — 437, 442.

Ботевз, Иванка Христова (1876—1906) — 311, 367, 368, 385, 390—401, 403—407, 442.

[**Браво, Г. Найденов**]. — 298, 320, 421.

Бракалови, «Бракаловски кожи» — според Ал. Бурмов «Ботев подмята цариградските търговци, калоферци по произход, Недялко и Никола Бракалови» (Христо Ботев, Съчинения, 1948, стр. 463). Търговец в Цариград е и калоферецът Димитър Т. Бракалов, завършил френско училище в Бебек; занимавал се и с книжовна дейност; сътрудничил на «Български книжици» и «България». — 117, 380.

Брама, бог. — 248, 251, 415.

«Братска любов», читалище. — 87, 97, 104, 107, 110, 114, 119, 127, 157, 241, 371, 376, 390.

- БРЦК. — 433, 434, 437—440.
- «Будилник, вестник сатирически и юмористически», 1873, редактиран и издаван от Хр. Ботев (Л. Петков), излизат три броя. — 81, 139, 141, 146, 157, 159, 313, 314, 317, 345, 347 — 350, 366 — 369, 372, 385—392, 409, 415, 429, 431.
- «Будућност», в. — 183.
- Булвер, Е. Л. (1803—1873). — 392.
- Бурин, Ив. — 319, 409, 411.
- Бурмов, Ал. — 311—313, 317, 319, 323, 328, 330, 336, 337, 341, 345, 353, 360, 364 — 368, 379, 381 — 383, 386, 387, 390, 395, 403, 411, 413, 421.
- «Бъди свой», стихотв. от Сп. Вацов. — 167, 393.
- [«България има и бръснати мустаци, и космополити, и гръцки оратори...»] — 275, 318, 419.
- «Българска народна песен». — 215, 320, 409.
- [«Българска пчела от С. Доброплодни»] — 184, 401.
- «Българска пчела» от С. Доброплодни, книга; не е отпечатана — 184, 401.
- «Български език», сп. — 337, 341, 354.
- «Български книжици», сп. — 389.
- [«Български народен календар» за 1875 г.]. — 175, 397.
- «Българский народен сборник» от В. Чолаков. — 382.
- [«Български народни песни от А. Дозон»]. — 203, 406.
- Българско книжовно дружество — научен и литературен център, създаден на 1. X. 1869 г., прераснал по-късно в Българска академия на науките. Негови основатели и първи действителни членове на неговото «настоятелство» са М. Дринов, В. Д. Стоянов и В. Друмев. Книжовното дружество издава свое списание — «Периодическо списание». — 86, 94, 95, 97, 104, 108, 109, 115, 116, 118, 119, 123, 125, 127, 156, 165, 168, 169, 172, 173, 219, 226, 234, 235, 275, 281, 302, 304, 305, 362, 371, 375, 376, 378, 390, 392, 419, 429.
- Бъчеваров, Хр. Г. — 406.
- Бюфон — 393.
- «Важно нещо». — 150, 432.
- Вазов, Ив. (1850—1921). — 10, 50, 179, 349, 443.
- Райнберг, А. — 429.
- Вамва, гръцки книжовник. — 248.
- Вацов, Спас (18. V. 1856, Пирот — 2. II. 1928). — 393.
- Везирева, Венета Минчева — вж. Ботева, Венета Христова.
- «Век» (1874—1876) — вестник, издаван в Цариград от Марко Д. Балабанов. Списван в еволюционистко-просветителски дух. Публикува материали срещу революционната партия и срещу Л. Каравелов — 118,

- 123, 126, 131, 132, 136, 266, 267, 277, 288, 294, 298, 307, 380, 418, 421.
- Велешки, Бранислав** (1824, с. Карабунище, Велешко — 1919, Пловдив) — участвува в Първата българска легия, бил телохранител на Раковски. През 1869 участвува в издаването на в. «Тъпан». — 122, 126, 301.
- Велисин, Димитър (Драгой)** (ок. 1840, Браила — 1896, Париж) — поет публицист и учител. Учи в Браила, следва в Париж. Учи-телствува в Браила. Поддържа връзки с ТЦБК, пише срещу «старите». Автор на стихотворения и политически статии, писани на български, френски и румънски. Сътрудничи в «Българска пчела», «Общ труд», «Дунавска зора», «Народност», «Македония» и др. Участвува и в чужди издания. — 82, 368.
- Венелин, Ю. И.** (1802—1839) — руски историк и славист, с големи заслуги за българското национално възраждане. Автор на книгата «Древные и нынешние Болгаре», 1829 г. — 389, 397.
- [«Венец на българската муза» от А. Франгя]. — 178, 398.
- «Венец на българската Муса. Първообразно поетическо списание от А. Франгя», Виена, 1875, 120 стр. — 178, 204, 398, 407.
- «Верую», молитва. — 357.
- «Веселушка за развеселяване на младите», книга от П. Р. Славейков. — 373.
- [Вестник «Балкан»]. — 174, 397.
- [Вестник «Балкан» ще се издава и на български език]. — 200, 406.
- [Вестник «Михал»]. — 198, 405.
- [Вестник «Русчук»]. — 180, 399.
- [Вестник «Русчук» запретен]. — 196, 404.
- [Вестник «Слънце»]. — 176, 398.
- [Вестник «Тъпан» — известен хумористичен лист] — 197, 404.
- «Видсно». — 143, 385, 432.
- «Видовдан» (1861—1876) — сръбски политически вестник, списван в кон-сервативен дух, многократно критикуван в българския революционен печат. — 211.
- Виктор-Емануил** (1820—1878) — пръв крал на обединена Италия (1861—1876). — 384.
- Виктория** (1819—1901) — английска кралица. Периодът на нейното управ-ление се характеризира от някои историци като «Викторианска епо-ха». — 83, 369, 418.
- Вишну, бог.** — 248—251, 415.
- Владикин, Иван С.** — възрожденски учител и книжовник. Роден в Тър-ново, учи в Цариград. Бил учител в Плевен и другаде. Издава две исторически драми: «Владислав, крал български», по пиеса на П. Стерня Попович и «Велики княз Борис», които излизат в книгата

- «Позоришни дела от И. С. Владикина», Букурещ, 1870. Критическа бележка за тази книга пише Н. Бончев (вж. Периодическо списание, т. кн. 5—6, 1872, стр. 336—340). — 49, 150, 289, 349.
- Влахов, К. — 87.
- «В механата», стихотв. от Хр. Ботев — 54, 317, 354, 432.
- «Восточния въпрос и България» от И. П. Липранди, превод от Хр. Ботев. — 182, 399, 433, 443.
- Войников, Добри П. (10. XI. 1833, Шумен — 27. III. 1878, Търново) — публицист и общественик, един от създателите на българския театър и драма. Учи в Шумен при С. Доброплодни, С. Филаретов и Ив. Боров. Учителствува в Шумен, където реформира училището, създава оркестър, организира театрални представления, пише учебници. В 1864 г. се установява в Браила като учител, редактира в. «Дунавска зора», написва няколко пиеси, създава театрално дружество. Учителствува и в Гюргево, после пак в Шумен. Работи в областта на поезията, драмата, литературната критика, публицистиката. — 49, 80, 109, 121, 125, 126, 132, 133, 155, 166, 169, 173, 178, 179, 250 — 252, 343, 367, 378, 383, 387—389, 392, 394, 396, 399, 415, 416, 426.
- Вейновски, Н. (1849—1876). — 444.
- Волков, Евг. — 357.
- Волов, Панайот (ок. 1850—1876). — 440.
- «Восток» (1865, 1874), Белград, Букурещ — обществено-политически вестник, редактиран от Н. Първанов. Уредник и издател А. Андрич. През 1865 г. излезли 16 броя, през 1874 г. от подновения вестник в Букурещ — 9 броя. — 292, 420.
- «Восточно слънце» — вж. в. «Восток».
- «Вперед», вестник — 441.
- [В печатницата на букурещките мандарини...] — 165, 392.
- [Всички народи ще изпроводят на Виенската изложба по няког чудо]. — 240, 318, 413.
- Възязова-Каратеодорова, К. — 360.
- «Възкресник» (1875), Цариград — духовно неделно списание, редактор и издател Ил. Христович. Религиозно списание с текстове от библията и с поучения. — 191, 199, 402, 406.
- «Вярата ми», стихотв. от Ив. Вазов. — 349.
- Гаврилович. — 209.
- «Гайда» (1863—1867), Цариград — първият български сатирично-хумористичен вестник, редактор П. Р. Славейков. Бичува обществените недъзи, гръцкото духовенство, българските чорбаджии, гръкоманията — 89, 320, 322, 323, 373, 424.
- Гамбега, Л. М. (1838—1882) — френски буржоазен политик. Бил министър

- на вътрешните работи в «правителството на националната отбрана».
- Участвувал в потъпкването на Парижката комуна през 1871 г. Засмал различни висши държавни постове. — 94, 120, 375.
- Гарибалди, Джузепе (1807—1882)** — изтъкнат италиански революционер, вожд на революционната демокрация в Италия, борец за национална свобода на родината си. — 123, 384.
- «Гаганки»** (от «Будилник»). — 156, 390, 410.
- «Гаганки»** (от «Гъпан»). — 218, 318, 409, 410.
- [Г. Гервес починал]**. — 196, 404.
- Гемиджийат**, турски разбойник от с. Окчулар, Казанлъшко, върлувал около 10 години в Карловско и Казанлъшко. Заловен от калоферския пѣдар Димитрото. — 69, 70.
- Геннадиева-Мутафчиева, Зара**. — 387, 389.
- Генадий**, гръцки книжовник. — 249.
- Генко Мурин**, калоферец. — 286, 288, 420.
- «Геновеи»** — вж. «Многострадална Геновева».
- Генович, Никола (1835, Свищов — V. 1912, София)** — обществен деец, туркофил. Завършил френско училище в Цариград и останал там на служба. Редактор на в. «Турция», цензор на българските вестници. Враг на революционното движение, той обвинява Славейков, че поддържа връзки с революционерите, пише против четите на Филип Тотю и Хаджи Димитър. — 75, 81 — 83, 88, 90, 132, 148, 153, 163, 219, 226, 235, 244, 247, 250, 368, 375, 387, 391.
- Генчо Пиявицата**. — 109.
- [«Геометрия» от Ф. Санд]**. — 175, 397.
- Георг I**, гръцки крал. — 384.
- Георгиев, Росети** — съдържател на увеселително заведение в Букурещ, в което имало леки жени. — 113, 379.
- Георгиев, Христо (1824, Карлово — 1872, Букурещ)** — крупен български търговец в Букурещ, един от основателите и водач на Добродетелната дружина, на партията на «старите». Заедно с брат си Евлогий Георгиев, завещават значителни суми за просветни цели. — 87, 215 — 217, 371, 409, 426.
- Герасим** — йеромонах, поп в Букурещката българска църква. — 96, 104, 105, 107—109, 122, 124, 127, 375.
- Герасим, отец (1830—1892)** — игумен на манастира «Св. Неделя» край с. Арапово, Асеновградско. Завършил руска духовна семинария. Няколко пъти ходил в Русия да събира милостиня за манастира си. — 264, 378.
- Гервес, Георг** — вж. Хервег, Г.
- «Геръовден»**, стихотв. от Хр. Ботев. — 45, 317, 346, 347, 431

- Геров, Найдено** (23. II. 1823, Копривщица — 9. X. 1900, Пловдив) — общественик, деец, поет, учен-филолог. Учи в Пловдив, в Копривщица при Неофит Рилски и в Одеса, където завършва Ришельовския лицей. Учителствува в Копривщица и в Пловдив. Автор на първата българска поема «Стоян и Рада». Съставил «Речник на българския език» в пет тома. От есента на 1857 г. до Априлското въстание — руски вицеконсул в Пловдив, развил широка обществена дейност в защита на българското население и за укрепване на руско-българските връзки. — 6, 370, 371, 399, 424, 426.
- Гершковци.** — 125, 382.
- Гете, Гьоте, В.** (1749—1832). — 186.
- Гешооглу, Гешев, Д.** — туркофил, обявил се против борбата за създаване на независима българска черква. — 229, 230, 264.
- Гилдебранд (Хилдебрандт), Григорий VII** (1020—1085) — римски папа. Стремил се да наложи папското политическо владичество над целия феодален свят. — 82.
- Гина, баба.** — 98, 99, 105, 106, 304, 377.
- «Глума».** — 319.
- Гогол, Н. В.** (1809—1852). — 392.
- Голчев, Г. Л.** (1848, Калофер — 1894, Одрин) — следвал богословие и класическа филология в Рим. Дългогодишен учител в Българо-униатската гимназия в Одрин. Бил редактор на в. «Ден», «Решето», «Чсплю». Сътрудничил на «Ден», «Шутош», «Източно време» и в гръцки вестници. Стихотворните му и белетристични опити са посредствени, написани в духа на западноевропейската сензационна и псевдокласическа литература. — 199, 406.
- Горанов, Богдан Ив.** (неизв., Карлово — 1907) — учител и книжовен деец, с прогресивни разбирания, получил солидно образование. Роден в семейството на заможен търговец. Учи в Галац, Прага, Мюнхен, Лайпциг. Учителствува в Пловдив, в Търново и в Болград. През 1876 г. редактира сп. «Читалище». Автор е на статии за френската литература, за немската литература, на биографичен очерк за Лафонтен. Превежда Ламартин («Животът на госпожа де Савинь», Русе, 1871), Шилер («Фиеско, трагедия в пет действия», Цариград, 1876), Гьоте («Егмонт», 1882) и др. Ботев дружи с Б. Горанов и сестра му Мария (Мина) Горанова. Нему посвещава стихотворението си «Борба» — 330, 342, 343, 429.
- Горанова, Мария (Минка) Ив.** (ок. 1851, Карлово — към 1884) — културна, образована българка, учила в Прага (1862—1866), завършва се в родния си град, където вероятно се среща с Ботев. В науката се налага възгледът, че тя е вдъхновила Ботев за стихотворението «До моето

- първо либе». На нея е посветено стихотворението «Пристанала».
Живяла в Добруджа, където се омъжила за П. Огнянов. — 330, 332, 339, 341, 343, 345, 429.
- Горгор башият — вж. Георгиев, Хр.
- Гордий, фригийски цар. — 412.
- Горов, Д. (1841, Пещера — 1882, Трявна). — 354, 362, 436, 441, 443
- Горчаков, Ал. М. (1798—1883) — руски дипломат и политически деец, държавен канцлер и дългогодишен министър на външните работи в Русия. — 134, 215, 384.
- «Госпожица Правда» — «Къде се намира правдата?» от Пишурка. — 80, 367
- «Градинка» (1874—1875), Букурещ — тримесечно списание, редактирано от Ил. Блъсков; излезли 5 книжки, с нравствено-поучително направление. — 136, 170, 186, 187, 195, 395, 402.
- [«Градинка» — нова мода периодическо списание]. — 186, 384, 402.
- «Гражданин» (1874), с издание на румънски език «Urbanul» — бранилски вестник, редактиран от А. Савич. Не е запазен нито един брой от него. — 125, 126, 131, 133, 375.
- Гракх, Тиберий (162—ок. 132 пр. н. е.) и Гай (153—121 пр. н. е.) — политически дейци на древния Рим, законодатели и реформатори с демократическа насоченост на дейността им. Провеждат аграрна реформа и загиват в борба с едрите земевладелци. — 151, 388.
- Грацитски, Анастас (1825, Котел — 23. V. 1879, Търново) — учител, развил енергична книжопна дейност. Учи в Сливен и Цариград. Учи в Шумен, Ловеч и най-дълго в Търново (1864—1876). Превежда и побългарява, съставя учебници и разговорници; прави стихотворни опити, сътрудничи в «Цариградски вестник». — 158.
- Греков, Михаил. — 439.
- Григорий, Доростоло-червенски (1828—1898) — русенски владика, отявлен противник на революционното движение. В църковната борба също стоял на консервативни позиции. — 89, 118, 148, 289, 293, 373, 387.
- Григорий, VII, папа. — 82.
- Григорович, В. (1815—1876) — известен руски славист, с големи заслуги за българската възрожденска култура. По време на своето пътуване из България (1844—1845) открива и събира редица литературни и културни паметници; написва интересния си труд «Очерк путешествия по Европейской Турции». — 323.
- Григорчо — вж. Григорий Доростоло-червенски.
- Грулов, Ив. (неизв., Габрово — I. 1895, Букурещ) — търговец и обществен деец в Букурещ, активен деец на ТЦБК и редактор на в. «Народност». За известно време се свързва и с Добродетелната дружина. По време

- на Априлското въстание — член на Българското човоколюбиво общество, а след въстанието е председател на Българското централно благотворително общество. — 147, 153, 386, 443, 444.
- Груев, Енчо.** — 364.
- Груев, Йоаким** (9. IX. 1828, Копривщица — 1. VIII. 1906, Пловдив) — учител, преводач, стихотворец. Учил в родния си град при З. Круша и Н. Рилски, после в елинско училище в Пловдив и пак в Копривщица при Н. Геров. Учителствува в Копривщица и най-продължително в Пловдив, където взема дейно участие в църковната борба. Същевременно заемал различни служби в турската администрация. Автор и съставител на много учебници; сътрудничил на «Цариградски вестник», «Български книжици», «Право» и др. Един от създателите на пловдивската етимологична школа. — 81, 85, 86, 109, 115, 120, 169, 176, 241, 264, 272 — 275, 277, 301, 367, 370, 394, 417, 419.
- Груйоглу, Стоян, Стоянчо** (ок. 1804, Казанлък — 1864) — казанлъшки чорбаджия, търговец на добитък и прекупвач на данъци в Южна България. Жесток и безскрупулен експлоататор и господар в стопанския и обществен живот. — 69.
- Гръмнижов, Венко Н.** (ок. 1846, Стара Загора — 23. XI. 1874, Пазарджик) — завършил медицина в Букурещ. Установил се като лекар в Пазарджик. — 87, 372.
- Гугова, Рада** — вж. Киркович, Р. Г.
- Гулибер, Гъливер**, герой от романа «Пътуването на Гъливер» от Дж. Суифт. — 252, 416.
- Гюмюш Гердана, Михалаки** — пловдивски чорбаджия, гръкоман, безогледен експлоататор на българското население и вярно турско оръдие. — 69 — 71, 366, 386.
- Гюржевски централен революционен комитет.** — 440, 441.
- Давид** (1055—1014 пр. н. е.) — според библията вторият еврейски цар и пророк. Зет на цар Саул, когото разтушавал със своята арфа. — 232, 418.
- Давидов, Петър** (даскал Пеньо) (1799, Лясковец — 1860, Лясковец) — учи в Свищов при Хр. Павлович. Учителствува дълги години във Велико Търново. Автор на няколко слаби стихотворения и на превода «Повест или поучение християнское...». — 421.
- Дайсия** — 121, 410.
- Данов, Хр. Г.** (27. VII. 1828, Клисурса — 11. XII. 1911, Пловдив) — основоположник на българското книгоиздаване. Учи в Панагюрище при С. Радулов, в Копривщица при Н. Геров. Бил учител в Стрелча,

- Перушица, Пловдив и Клисурса. През 1858 г. започва книгоиздателска работа в Пловдив; създава клонове в Русе и Велес. Сътрудничи в «Летоструй», 1869 — 1871. Издава повече от 1000 учебници, научни съчинения, художествени произведения. — 166, 175, 273.
- [Да поговорим за духовните яйгъри]. — 260, 318, 417.
- [Да се замислим отново за бъдещето на нашето духовенство]. — 266, 318, 417.
- Деак, Ференц, — 369.
- «Де й родът ми», стихотв. от Теодосий Икономов, свободен превод на чешката песен «Слепият гуслар» от Й. К. Тил. — 175, 397.
- «Делба», стихотв. от Хр. Ботев. — 21, 317, 328, 330, 428.
- Дели Стоянов, Никола, Н. Деличев, от Калофер — хайдутин от дружината на Добри войвода. Арестуван след убийството на Добри, осъден на дългогодишен затвор, умрял в пловдивската тъмница — 67, 364.
- Дели Мустафа — вж. Мустафа Фазил паша.
- Дели Ушакът. — 121.
- Деличев, Никола Ст. — вж. Дели Стоянов, Никола.
- Дели Яне — Делиянис, Тодор (1826—1905) — гръцки държавник, русофил. — 121.
- Дембики, Хенрик (1830—1906). — 431.
- Демостен (384—322 пр. н. е.) — бележит гръцки оратор и общественик. — 228, 229.
- «Ден» (1875—1876), Цариград — научно-популярно списание, редактирано от С. С. Бобчев, след това от Г. Л. Голчев; с просветителско направление. През 1876 г. добива вид повече на вестник и се засилват протестните тенденции срещу беззаконията на турската администрация. — 136, 180, 183, 184, 399, 400.
- Дерби, Е., лорд (1799—1869) — английски реакционен политик, консерватор, министър на външните работи, бил за запазване целостта на турската империя. Враг на освободителните движения на поробените народи на Балканите. — 134.
- Дерибеев, Стефан (1846, Карлово — 1903) — учител и стихотворец. Учителствува в Калофер, Варна, Шумен, Добрич и Преслав. Автор на няколко слаби стихотворения, публикувани в сп. «Читалище». — 80.
- Джамбазоглу, Мехмед. — 233, 234.
- Димитров, Мих. — 311 — 314, 317 — 319, 322, 328, 337, 345, 353, 362, 366, 367, 375, 378, 379, 381, 382, 386 — 388, 398, 403, 408 — 415, 417 — 422.
- Димитро — грък, пълдар в Калофер, заловил турския разбойник Гемиджията. — 69.

Дивекон, Петър. — 11.

«Дължностите на писателите и на журналистите». — 129, 313, 315, 333, 434.

Добри войвода, Богданов, Д., Новакът (неизв. Копривщица — 26/27. VI. 1870) — известен хайдутин и войвода. С хайдушката дружина на Ангел войвода обикалял Средна гора, Сакар планина и Странджа. Седем-осем години хайдутувал с Лефтер войвода и бил бляфрактар на четата му. След гибелта на Лефтер през 1868 г. Добри се крил през зимата в Калофер, а през пролетта повел чета в Балкана. Бил убит през 1870 г. — 66, 67, 70—74, 364—366.

Добринков, М. П. (20. IX. 1847, Лясковец — 12. III. 1909, Търново) — учител и книжовник. Учи в Лом, следва Юридическия факултет в Загреб. Учителствува в Лом, Горна Оряховица, Пловдив. Сътрудничи в «Македония», «Право», «Читалище», «Училище» и др. — 86, 369.

Добродетелна дружина — обществено-политическа организация на «старите» в Букурещ, основана през 1854 г. от представителите на едрата буржоазия сред емиграцията, привърженици на царската руска политика. Създадена като благотворително дружество, преминала през различни етапи на развитие, но винаги преследвала определени политически цели. — 81, 87, 104—107, 109, 110, 115, 116—119, 121, 125, 153, 156, 242, 250, 269, 274—278, 281, 282—285, 287—291, 293, 296, 303, 304, 307, 367, 368, 371, 374, 379, 380, 387, 388, 392, 409, 420, 421.

Добротлюбъ, Н. А. (1836—1861). — 424.

Доброплодни, Сава (3. XII. 1820, Сливен — 19. IV. 1894, София) — педагог, книжовник, театрален деец. Учи в родния си град и в Куручешменското училище в Цариград. Учителствува в Котел, Сливен, Варна, Тулча, Кюстенджа, Силистра; преподавател по гръцки език в Карловици. Най-активна обществена и културна дейност развива в Шумен, където негови ученици са Друмев, Войников, В. Д. Стоянов. Автор е на различни учебни помагала, на няколко пиеси, на интересна «Кратка автобиография». — 111, 184, 378, 401.

[Добър успех на сп. «Читалище» и на цариградските просветители]. — 203, 406.

Дозон, Огюст. Dozon, Aug. (1822—1891) — френски писател и учен със заслуги за българската фолклористика. Съставил интересен сб. «Български народни песни» («Chansons populaires bulgares», Aug. Dozon) 1875 г. — 203, 406.

Дейчин, герой от «Пристанала» на Хр. Ботев — 36—38, 339, 340.

«Долапът», фейлетон от Хр. Ботев. — 83, 368, 369, 431.

«До, моето първо либе», стихотв. от Хр. Ботев. — 8, 23, 317, 331, 332, 345, 409, 428.

Дон Карлос (1848—1909) — мадридски херцог, претендент за испанския престол. — 100, 121, 381, 384.

Дон Кишот, Дон Кихот, герой от едноименния роман на Сервантес. — 75, 238.

Дорогей, Дорчо — български владика, родом от Конривщица. Бил привърженик на Унията, после взел участие в борбата за църковна независимост. Нападан от революционния печат като турски шпионин. Бил епископ във Враца, после софийски митрополит; изгонен от населението заради протпвобългарското му поведение. По-късно — скопски митрополит. — 86, 89, 118, 131, 241, 373.

Дочков, Иван — печатар и журналист в Цариград, издател на *Славейковия в. «Гайда»*. — 219.

Драгньова, Хр. М. — 365.

Драсов, Ив. (15. IV. 1848—27. IX. 1901). — 9, 354, 433, 435—438, 441.

Дрепер, Джон (1811—1882) — американски физик, химик, физиолог, историк. Роден в Англия, живял и творил в Америка. Написва доста съчинения, най-популярното от които е *«История на умственото развитие в Европа»*. — 193.

Дринов, Марин (20. X. 1838, Панагюрище — 28. II. 1906, Харков) — изтъкнат възрожденски деец, голям учен историк. Учи в родния си град, завършва Историко-филологическия факултет в Москва. Защитил магистерска и докторска дисертация в Русия, професор по славянознание в Харковския университет. Сътрудничи във в. *«Време»*, *«Македония»*, *«Дунавска зора»*, *«Периодическо списание»*. Автор е на сериозни изследвания върху българската история, българския език, литература, етнография, фолклор. Един от основателите на Българското книжовно дружество и негов пръв председател. — 118, 125, 166, 286, 292, 375, 380, 390, 392, 421.

Дружество за разпространение на полезни знания — Каравелов замисля да създаде такова дружество още през 1872 г., по осъществява идеята си пълноценно след спирането на в. *«Независимост»*. Орган на дружеството е сп. *«Знание»*. Издава и няколко книги. Постави си само просветителски и научно-популяризаторски задачи. В неговия устав се подчертава, че «няма да се меша в никакви политически дела» и че «неговата девиза е азбуката». — 136, 190, 195, 197, 195

Дружината — вж. Добродетелната дружина.

Друмев, Васил (ок. 1841, Шумен — 10. VII. 1901, София) — изтъкнат обществен деец, един от създателите на новобългарската повест и драма. Учи в родния си град при С. Филаретов и С. Доброплодни, завършва Клевската духовна академия. Участвува в Първата българска легия, бил зам.-председател на Книжовното дружество. Сътрудничил на *«Цариградски вестник»*, *«Български княжици»*, *«Съветник»*, *«Дунавска*

- зора», «Периодическо списание» и др. Автор на статии, стихотворения, на повестите «Нешастна фамилия», «Ученик и благодетели», на драмата «Иванко, убедецът на Асеня I» и др. — 155, 251, 375, 389, 392–394, 416.
- «Дума на българските емигранти», «Дума», в — 10. 311 — 314, 325, 326, 328, 331, 332, 337, 338, 341, 363, 429.
- «Дунав» (1865–1877), Русе — орган на турското правителство, провеждал политиката на Мидхат паша, излизал на турски и български език. — 131, 207, 212, 218, 219, 236, 239, 267, 387, 408, 418.
- «Дунавска зора» (1869–1870, 1877), Браила — обществено-политически вестник, изразявал интересите на либерално-демократичната българска емиграция. Редактиран от Д. Войников. Вестникът съдържа интересни публицистични, художествено-публицистични и общокултурни материали. — 86, 149, 219, 323, 349, 354, 371, 387, 389, 390, 425.
- [Духовното си «Възкресник» е безполезно за народа]. — 199, 405.
- Душанов, Димитър (23. II. 1837, Казанлък — 15. VIII. 1904, Пловдив) — възрожденски учител и книжовник. Учи в гръцко училище в Одрин и Цариград. Работи в Галац и Тулча. Учителствува в Казанлък, Карнобат, Хасково, Плевен, Севлиево и Пловдив. Съставя учебни помагала, сътрудничи в «Цариградски вестник», «Македония», «Право», «Турция», «Напредък», «Читалище»... Един от първите преводачи на Омир. Автор на побългарени преводи. — 192.
- Душица. Нравствена приказка. Б. Запрянов, Букурещ, 1865. Превод от руски, от повестта на И. Богданович «Душенька». — 186
- [«Дяволско бласто» от Жорж Санд]. — 170, 395.
- [«Евангелски словарь» от П. Мусевич]. — 198, 405.
- Евгения, игуменница, леля Евгения — действително лице, сродница на Ботев по баща (Христо Ботев, Събрани съчинения, т. I, 1971, стр. 620). — 255 — 258, 272, 277.
- «Един ютабил», сценка, поместена в «Тъпан». — 380.
- [Едно полезно съчинение — «Восточния въпрос и България» от Липранди]. — 182, 399.
- «Едрене», «Едирне» (1867–1877) — официален орган на Одринския вилает, от типа на в. «Дунав», издаван на български, гръцки и турски език. — 218.
- «Език и литература», сп. — 323, 337.
- «Елегия», стихотв. от Хр. Ботев. — 6, 8, 19, 317, 326, 327, 04, 428, 429.
- «Елементарна словесност» от Т. Шипков. — 389.
- Енаки, лечител-шарлатанин (по името на един от героите на Каравеловата повест «Слава»). — 290.

Енвери ефенди. — 267, 418.
 Енгелндер, Дагоберт (1848—1925). — 445.
 «Епитафин», от Хр. Ботев. — 146, 386, 387, 432.
 «Епопея на забравените» от Нв. Вазов. — 10.
 Еремия — староеврейски пророк, който оплаквал в своите трогателни песни «Плачът на Еремия» развалините на Ерусалим, разрушен от цар Седакни. — 88.

Жаба Крекетуша — вж. Ценович, Екатерина.
 «Жаба» (1874) — хумористичен вестник, редактиран от А. Савич. Не са запазени никакви броеве от него. — 125.
 «Жабата и волът», басня. — 180.
 Желев, Ц. (1828—1907) — възрожденски учител. — 399.
 Жельо войвода, Христов, Черньов, Ж. (неизв., с. Маломир, Ямболско — 24. VI. 1893). — прославен български войвода от Имбол, хайдутувал в четите на Г. Трънкин и на П. Хитов (1860). Помощник войвода в П. Хитовата чета от 1867, в която В. Левски е байрактар. През 1868 г. Жельо събира чета, на която Ботев бил определен за секретар, за да мине Дунав след Хаджи Димитър и Стефан Караджа. Арестуването на войводата и други революционни дейци и липсата на оръжие осуетява похода на четата. Участва в Сръбско-турската война от 1876 г. като подвойвода на П. Хитовата дружина. — 70, 336, 354, 426.
 [Женските манастири са станали публични къщи]. — 254, 312, 417.
 Жечев, Н. — 337.
 Живков, Никола (1847—1901). — 443.
 [«Животът на Франклин» от М. Миние]. — 172, 396.
 «Жижа», вестник. — 238, 413.

Жинзифов, Райко (Ксенофонт) (1839, Велес — 15. II. 1877, Москва) — изгннат възрожденски поет и публицист. Учи в Битоля и Велес, помощник учител при Д. Миладинов в Прилеп и учител в Кукуш. Продължил образованието си в Одеса и в Москва, където завършил Историко-филологическия факултет. Останал в Москва като учител. Сътрудничи енергично в руския периодичен печат. В българските списания и вестници печата статии, стихотворения, преводи (в «Български книжици», «Братски труд», «Българска пчела», «Время», «Народност», «Читалище», «Век», «Градинка» и др.). Сътрудничи в руските списания и вестници «День», «Московские ведомости», «Православное обозрение», «Современная летопись» и др. — 286.

- «За богомилството» от Р. М. Каролев. — 394.
- «Забуравих да се жена...», народна песен. — 389.
- «Заговорът на Катилина» от Салустий. — 391.
- «Зададе се облак темен...», стихотв. от Хр. Ботев. — 58, 317, 357, 358, 409, 432.
- [«За животните, които са полезни за полетата и за горите» от П. Анникиев]. — 194, 403.
- Заимов, Ст. (1853—1932). — 343, 354, 440.
- [За книжарницата на Т. Станчов]. — 170, 394.
- [«За парите», превод от Ст. Стамболов и Ф. Симидов]. — 185, 404.
- Запрянов, Б. (25. II. 1836, с. Куручешме, Хасковско, сега с. Горски извор — 29. III. 1873, Хасково) — учител, книжовник, преводач. Учи в Московския университет. Сътрудничи във в. «Народност» и в други вестници и списания. Учителствува в Хасково, Гюргево, Браила и с. Конгас (Бесарабия). Редактира забавния в. «Читалище», преименуван на «Пътник». През 1872 г. издава в Браила хумористичния в. «Петел». — 119.
- [«За славянското произхождение на Дунавските българи» от Д. Иловайски]. — 174, 397.
- «За славянското произхождение на дунавските българи», от Д. Иловайски, превод на Хр. Ботев, Букурещ, 1875. — 174, 397, 433, 441.
- Зафиров, Сава (1818, Пещера — 30. IV. 1885, Пловдив) — възрожденски учител, стихотворец, преводач. Учи в Атина. Учителствува в Пещера, Пазарджик, Калофер, Пловдив. Превежда гръцки народни любовни песни. Автор на популярната на времето сборка «Българска гъсла» и на учебника «Практическо изучение французкой език» (1862). — 179, 399.
- «Защо не съм?...», стихотв. от Хр. Ботев. — 49, 317, 348, 439.
- «Звънчатий глумчо» («Звънчатий глупчо»), 1873, Цариград, ред. П. Р. Славейков — хумористичен вестник с карикатури. Спрян от турската цензура. — 81, 82, 250, 373.
- [Земеделско-икономическия лист «Ступан»]. — 166, 393.
- Златев, Петраки (Петър), родом от Клисура — български търговец-туркофил. Във Видин помощник на видинския управител; в Русе, където се преселва, също в тесен контакт с турските управляващи кръгове. Според революционния печат стремил се да забогатее чрез нечестни сделки. — 109, 233, 305.
- «Злото», статия от Хр. Ботев. — 429.
- [«Злочеста Милка или самоволна жертва за любов» от Г. Голчев]. — 199, 405.
- «Знаеш ли ти кои сме?», фейлетонна рубрика. — 226, 312, 313, 318, 319, 376, 377, 417.

«Знаме» (1874—1875), Букурещ, ред. Хр. Ботев — орган на БРЦК, трибуна на революцията; в него са разгърнати най-пълно и подробно революционни-демократичните възгледи на Ботев. Съдържанието му е богато и разнообразно. — 9, 186, 311, 313, 314, 317, 365, 383, 394—407, 434—440.

«Знание, списание за наука и литература» (1875), Букурещ, Търново, ред. Л. Каравелов. Орган на създаденото от Л. Каравелов «Дружество за разпространение на полезни знания». Просветителско, научно-популяризаторско списание с широк обхват и богато съдържание. — 168, 189, 190, 393, 402, 434, 435.

«Зоология за българите» — вж. «Ръководство по зоология» от Н. Планишки.

Зубку-Кудреану, Н. П. (1850—1878). — 441.

Иван — вж. Богоров, Иван.

Иван — вж. Грудов, Иван.

Иван — вж. Касабов, Иван.

Иван Мрахолят, калоферец, свързан с Добри войвода и неговата дружина. — 71.

Иван III Василевич (1440—1505). — руски цар. — 377.

«Иванко, убиецът на Асена», драма от В. Друмев — 251, 415.

Иванов, Петър (1847, Стара Загора — 2. II. 1927, Стара Загора) — книжовник и учител. Учи в родния си град и в Белград, където завършва духовна семинария. Участва във Втората легия в Белград. Учителства в Стара Загора, Сливен, Карнобат. Участва в подготовката на Старозагорското и Априлското въстание. Автор е на много стихотворения, на няколко драми, на много статии и дописки в «Македония», «Читалище», «Право», «Училище», «Шутош» и др. Ратува за прогресивна учебно-образователна система. През 1875 г. излиза неговата стихосбирка «Стихотворения». Занимава се и с преводаческа работа. — 139, 204, 385, 400.

Иванчо Разградлията (от гр. Разград), с искането си да стане поп възбудил целия град (вж. Христо Ботев. Събрани съчинения под ред. на Мих. Димитров, С., 1971, стр. 625). — 289.

Иванчо, от «Видено». — 143.

Игнатиев, Н. П., граф (1832—1908) — руски дипломат, от 1864 г. до Освобождението — посланик на Русия в Цариград. Ревностно защитавал българското население, допринесъл за решаването на Черковния въпрос. — 227, 442.

Изабела II (1830—1904) — испанска кралица. Стремила се да възстано-

- ви клерикално-абсолютичния режим. Свалена от престола по време на революцията от 1868 г. — 94, 208.
- «Изкуство и критика»**, сп. — 349.
- «Изток»** — сръбски вестник с великосръбски, шовинистични тенденции. — 203
- «Източно време»** (1875—1877), Цариград, редактори П. Сандов, Хр. Ваклидов, Н. Генович и др. — българско издание на англо-френския вестник «Левант таймс». Политически вестник с еволюционистично направление. Пропагандира английската политика в Близкия изток. — 125, 131, 178, 179, 188, 394, 398, 402.
- Икономов, Теодосий** (1836, Свищов — 26. II. 1871, Свищов) — учител и книжовник. Учи в Свищов, Киев и Прага. Учителствува в Свищов, Браила и Болград. Издава сп. «Общ труд». Добре подготвен славист, изявява се като апостол на славянската култура и борец срещу елинизацията. Автор на комедията «Ловчанският владика или бела на ловчанския сахатчия» и на няколко патриотични стихотворения. — 397.
- Икономов, Тодор** (29 VIII. 1838, Жеравна — 28. X. 1892, Шумен) — общественик и книжовник. Учи в Жеравна, в София при С. Филаретов и в Киевската духовна академия. Участва в църковната борба. Редактира сп. «Читалище», сътрудничи на в. «Македония», «България», «Право», «Турция» и др. В статиите си засяга просветни, религиозни, икономически, естетически, философски, литературно-критически и социологически въпроси. — 168, 169, 394.
- Иларион** — вж. Макариополски, Иларион.
- «Илиада»** от Омир (превод на Г. Пърличев). — 49, 349.
- Илиев, Атанас** (2. II. 1852, Стара Загора — 21. II. 1927, Стара Загора) — книжовник и учител. Учи в родния си град, в Пловдив и в Табор (Чехия), следва в Прага и Белград славянска филология. Дългогодишен учител в Стара Загора. Сътрудничи в сп. «Читалище», в. «Ден», автор на интересни преводи. Съставя учебници — христоматии, граматички, читанки. Прави фолклорни и езикови проучвания. — 193.
- Илийката, Стоян**. — 365.
- Иловайски, Д. И.** (1832—1920) — руски историк. Научна стойност имат конкретните му исторически изследвания. Автор е на учебници по всеобща и руска история, както и на публицистични статии, в които се изявяват консервативните му възгледи. В Българската историография продължител на Венелиновата традиция. — 174, 380, 397, 433, 441.
- «Имера»**, гръцки вестник, излизал в Цариград. — 241.
- Ирасек, Йожа** (Богдана) — дългогодишна учителка. Родом от гр. Храдец Кралове (Чехия). Дружила с Ека и Мина Горанови. При избухване на войната между Австрия и Прусия през 1866 г. заедно с Горанови

заминива за Карлово, където се омъжва за Ив. Хитов. Учи, преподава три години в Карлово, а до 1877 г. е учителка по ръкописи в Калофер. — 371.

Иречев, Конст. (1854—1918). — 382.

«Иреч», гръцки вестник. — 236, 237, 239.

Искров, Теодораки — пловдивски чорбаджия, туркофил, син на Искро Кетков, от рода на Чалъковци. — 109, 274, 275.

Исмаил Кемал — 418.

«История на умственото развитие в Европа», от Дж. Дрепер. — 193, 403.

Исус Навин. — 250.

Исус Христос. — 100, 141, 326.

Йоачев, Лазар, екзарх Йосиф. (5. V. 1840, Калофер — 20. VI. 1915. София) — духовен и просветен деец. Учи в родния си град при Б. Петков и в Цариград (Куручешменското уще); завършва право и литература в Париж. Бил секретар на екзархията и редактор на сп. «Читалище». През 1872 г. приел монашески сан. По-късно избран за Ловчански митрополит и български екзарх. Сътрудничил на в. «Македония» и сп. «Читалище». — 81, 164, 169, 250, 367, 382, 391.

Йосиф. (библ.) — 372.

Каблешков, Цоко — пловдивски чорбаджия. — 109, 272, 275, 276.

Кавалджиев, Иван (псевд., Сливен — 29. XI. 1886) — емигрант в Букурещ, член на «Българското човеколюбиво настоятелство» за подпомагане пострадали през Априлското въстание. По-късно участва в «Българското централно благотворително общество». — 118, 127, 438, 443, 444.

«Казано», от Хр. Ботев. — 144, 385, 432.

Кайетан Тил, Йосиф, чешки поет. — 397.

Катаджиев, Хр. В. — 365.

«Календар за година 1875» от Хр. Ботев. — 350, 355, 434.

Калигула, Гай Цезар (12—41) — римски император, неограничен монарх и деспот, прочут с жестокостта си. — 100, 377.

«Калъп за учители», от Хр. Ботев. — 141, 385, 432.

Камбуроз (Камбурчето), Стефан — търговец в Цариград, родом от Търново, привърженик на реакционното крило в борбата за църковна независимост. Член на смесения съвет на екзархията. — 226, 229, 230.

Канид, Ф. (1829—1904). — 397.

Кане. — 105, 107, 111, 113, 119.

Караял. — 366.

Каравелов, Л. (1834—1879). — 163, 195, 196, 200, 202, 314, 319, 322, 325, 328—330, 356, 374, 376, 377, 382—385, 387, 389, 391, 397, 402 — 405, 406, 411 — 415, 417 — 422, 427, 431, 433 — 437.

Кара Георги. — 125, 382.

Караджата — вж. Стефан Караджа.

Каракостов, Ст. — 338.

Кара Мустафа — вж. Мехмед чауш.

Каралетров, П. П. (юни 1845, Папагюрище — 2. III. 1903, София) — печатар, книгоиздател, журналист в Цариград, Основател на печатарското дружество «Промышленне». — 180, 181, 395, 399.

Каролев, Райчо (Рачо), М. (15. II. 1846, Габрово — 12. III. 1928, София) — учител, съставител на учебни помагала, преводач. Завършил духовна семинария и духовна академия в Киев. Въвел звучната метода в Габровското училище. — 168, 169, 394.

Касабов, Ив. (Ян Касабиян) (1837, Лясковец — 18. VI. 1911, София) — обществен деец и публицист. Учи в родния си град, после в Елена и Белград, завършва образованието си със степен доктор на юридическите науки във Вiena. Учителствува в Русе, Гюргево, Пловдив. Помощник на Раковски в редактирането на в. «Дунавски лебед» и в организирането на Първата българска легия. Един от създателите на БТЦК; издава и редактира неговия печатан орган в. «Народност». По-късно получава румънско поданство, става адвокат в Букурещ и се оттегля от обществено-политическа дейност. Автор на статии, няколко брошури, прокламации и адреси. — 87, 117, 147, 151, 152, 304, 372, 386—388, 413.

Касански, Никола (неизв., Калофер — 1879, Севлиево) — учител, стихотворец, преводач. Учи в Одеса в Ришельовския лицей; учителствува в Калофер и Свищов. Сътрудничи в «Любословие», «Цариградски вестник», «Български книжици». — 119, 380.

«Катеринке, Куторинке, дека лягаш ти», песен. — 264.

[«Катехизически беседи» от П. Яхонтов]. — 191, 403.

Катилина, Л. (108—62 пр. н. е.) — римски сенатор, организира заговор против републиката. Ръководен от стремеж към лична власт и слава, с демагогски лозунги, той увлякъл част от плебенте и робите в Рим. — 123, 164, 391.

Катрфау, А. Д. — 393.

Киевпечерски, Антоний. — 266, 267.

Кирил — вж. Ботев Петков, Кирил.

Кирил, протосингел, дяко — вж. Нектариев, Кирил.

Кирил, Константин Кирил философ (826/27 — 869). — 196, 425.

[«Кирил и Методий» от Л. Каравелов]. — 195, 404.

Киркович, Рада Гугова (1848, Копривница — след 1934) — дългогодишна

- учителка и общественичка. Завършила образованието си в Русия с отличен успех. — 85, 278, 370.
- Кисимов, П.** (1832, Търново — 13. I. 1905, София) — обществен и просветен деец, публицист и преводач. Учи в родния си град. Емигрира в Букурещ и става един от основателите на БТЦК, автор на мемора до султана, привърженик на дуализма. Свързва се със «старите» и две години редактира в. «Отечество»; сътрудничи енергично във възрожденския периодичен печат. — 387, 413.
- Кисюв, Ст. Г.** — 364, 365.
- Китенът** — богат българин от Болград, участвувал в обществения живот на града. — 221 — 224, 282.
- Кишалоу, Михаил.** — 371.
- Клара.** — 430.
- «Клариса Харлоу»,** роман от С. Ричардсън. — 383.
- Клепарски, Н. П.** — български график, автор на литографии с историческа тематика (вж. Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ив. Хр. Ботйова и Ив. Г. Клишчаров, С., 1907, стр. 452). — 90.
- Климсът** — вж. Друмев, Васил.
- Клишчаров, Ив. Г.** — 311, 313, 319, 328, 337, 353, 364, 367, 368, 385, 390—407 [«Книговище за прочитане»]. — 188, 402.
- «Книговище за прочитане»,** списва д-р И. А. Богоров, 1874—1875, кн. 1—6 — филологическо и общообразователно списание. Съдържа рецензии и прегледи на книги и учебници. Отделя място за критични езигози бележки и отзиви за книги. — 178, 188, 398.
- Книжовно дружество** — вж. Българско книжовно дружество.
- [Книжка IX и X на «Периодическо списание»]. — 165, 394.
- [Книжка за живота на Солунските братя от Л. Каравелов]. — 196, 404.
- «Кобзар»,** стихотворение от Т. Шевченко. — 385.
- Коначев, Янко С.** (1852, Свищов — 1912) — книгоиздател и печатар. Учил в родния си град, после следвал във висшката търговска академия. Още във Виена работи като печатар и заедно с Хр. Г. Данов откриват българска печатница. Редактирал календара «Легоструй» за 1875 и 1876 г. — 175, 195.
- «Кой ти купи коланчето»,** песен. — 288.
- Койчев, А. П.** — 311, 393, 399, 404, 406.
- Коликрава** — прякор на български търговец, кмет на гр. Александрия, Румъния. — 304, 305.
- Колони, Михаил** (27. XI. 1817, Сливен — 10. I. 1893, Варна) — богат български търговец в Букурещ, член на Добродетелната дружина, неин постоятел, а за известно време и неин председател. — 285, 290
- Кольо,** от «Това ви чака!» — 76.
- [Кому още би трябвало да се даде малко хрян?]. — 292, 320, 421.

- Константинов (Константинов), Спиро** — букурещки търговец, родом от Арбанаси. От 1873 г. — касиер на Добродетелната дружина. Революционерите го обвинявали, че е злоупотребил със завещаните от Мих. Недялкович суми. — 127, 281, 285, 289, 290, 421.
- Константин Кал (Добруджану Геря)** (1855 — 1920). — 441.
- Константинов, Г.** — 309.
- Кормчията книга** — вж. Кърмчая книга.
- Костомаров, Н. И.** (1817—1885) — руски и украински историк и писател. Професор в Киевския и Петербургския университет, автор на трудове върху историята на народните борби; автор на две драми — «Кремуций Корд» и «Сава Чалий» и на историческия роман «Кудеяро». — 191, 403, 441.
- Крале Марко.** — 134, 287.
- [«Кратко тълкуване на божествената литургия» от Я. Николски].** — 192, 403.
- [«Кремуций Корд» от Н. Костомаров].** — 194, 403.
- «Кремуций Корд»,** драма в три действия от Н. Костомаров, преведена от Хр. Ботев и издадена в Букурещ, 1875, печатница «Кръг», — 194, 403, 440.
- Крум, цар** (пензв. — 814). — 373.
- Круп, А.** (1812—1887) — немски индустриалец, собственик на артилерийски заводи в гр. Есен. — 122, 382.
- Кръстанка,** от фейл. «Женските манастири са станали публични къщи». — 155, 256.
- Кръстев, д-р К.** — 312, 322, 325, 328, 337, 345, 353.
- Кръстевич (Кръстович), Гаврил** (1817, Котел — 17. XI. 1898, Цариград) — обществен деец и книжовник. Учил в родния си град, в Цариград и в Париж, където завършва право. Водач на консервативното течение в църковната борба. Редактира сп. «Български книжици», сътрудничи в сп. «Читалище», в. «Право» и др. Автор на «История българска» (Цариград, 1871) и на няколко исторически статии. Бил турски чиновник, достигнал поста член на Върховния съвет на Турция. — 94, 102, 103, 118, 119, 125, 126, 248, 286, 292, 375, 380, 421.
- Ксант,** от фейл. «Да поговорим за духовните айгъри». — 261.
- Куендигаса, М. де.** — 402.
- «Courrier d'Orient»** («Курие де Ориан») — френски вестник, започнал да излиза през 1860 г. в Цариград, с редактор Жан Петри. Застанал на католически, униатски позиции и приел туркофилско направление. — 246.
- Куртович, Павлаки** — пловдивски чорбаджия, заклемен от революционния печат като туркофил и народен грабител. — 273.
- Куртчий, Куртчу Осман,** турски разбойник. — 72, 364.

- Кутеца — вж. Кутев, П.
- Кутев, Петър С. — богат букурешки търговец, родом от Габрово, член на Добродетелната дружина, епитроп на църквата и училището в Букурещ, праг на «младите», на революционната партия. — 105, 107, 111, 119, 146, 377, 386, 421.
- Кърбазли Мехмед паша, велик везир. — 193.
- «Къде», стихотворение от поп Никола Г. Белчев. — 175, 397.
- «Към брата си», стихотв. от Хр. Ботев. — 6, 17, 317, 323 — 325, 425, 427.
- Кърджиев, Георги А. (17. IV. 1854, Арбанаси, Търновско — 5. I. 1907) — учител и книжовник. Учи в Русе и Белград. Учителствува в Русе и в Белград. Сътрудничил на в. «Училище» и др. — 204.
- Кърмичая книга. — 107, 378.
- Кършовски, Иван (1839—1914). — 437.
- Кюсе-паяно — вж. Касабов, Пв.
- Лавров, П. Л. (1823—1900) — 441.
- Ламартин, Алфонс дьо (1790—1869) — френски поет романтик, политически деец и историк. — 132.
- «Levant times» («The Levant times») (1874—1877), Цариград — английски вестник, с българско издание «Източно време»; ред. Петко Сандов и др. Обществено-политически вестник, проводник на английската политика на Балканите, с еволюционистично направление. — 136.
- Левски, Васил (1837—1873). — 61, 337, 357, 360, 413, 426, 432, 439, 440.
- «Лекар», медицинско списание или вестник, което щяло да излиза в Букурещ под ред. на Хр. Н. Етърски (по съобщение в «Независимост», IV, бр. 11, 29. XII. 1873). — 119.
- Левин, Д. — 379, 406.
- «Летооструй или домашен календар» (1869—1876), Пловдив, ред. Хр. Г. Данов, П. Груев, Я. Ковачев. Годишен енциклопедичен сборник, издаван. — 175, 397.
- Лештер войвода — хайдутувал в Мала Азия, в Брусенския и Смирненския вилает. По народност грък, роден в с. Фуледжик, в Анадола. В четата му имало калоферци, байрактар му бил Добри. След като бил убит в 1868 г., четата му се пръснала. — 65, 66, 70, 71, 364, 365.
- Липранди, И. П. (1790—1880) — руски генерал и историк, изпратен от руското правителство да пътува из Отоманската империя. Написва «Восточный вопрос и Болгария» (1868) и др. — 182, 399, 433, 435, 443.
- «Литературен глас», в — 338.
- «Литературна мисъл», сп. — 362, 363, 387, 389.
- [Литературната кражба е по-опасна от обикновената]. — 189, 402.

[Л. Каравелов ще бъде редактор на българското издание на «Балкан»]. — 202, 406.

Новелас — име на героя на романа «Клариса Харлоу» от Ричардсън, станало нарицателно за прелъстител. — 127, 383.

[«Ловци на растения» от Майн Рид]. — 181, 399, 401.

Логика. Първи път на български изложена от Васила х. Стоянова-Берона, доктор медицин и хирургии, Виена, 1861. — 169.

Лойола, Игнатий (1491—1556) — основоположник на йезуитския орден в Испания, реакционна католическа организация; името му е синоним на жестокостърдечие и лицемерие. — 19, 326, 327.

Лонг, Алберт (1832—1901) — американски професор, мисионер, дошъл в България през 1857 г. да пропагандира протестантизма; научил български език; през 1863 г. започнал да издава в Цариград в. «Зорниця». — 246.

Лопе де Вега Каприо, Феликс (1562—1635) — испански писател, драматург. Театърът според него трябва да отразява действителността и да действа възпитателно върху хората. В драмите му е отразена неговата любов към испанския народ. — 164.

[Любимото племе на боговете и неговите «гении»]. — 248, 318, 415.

Маврилов, Х. — учител и стихотворец. Учителствува в Браила (1866).

Автор на патриотични песни, писани в духа на Чинтуловите революционни песни. — 179, 399, 401.

Магарет — вж. Рашев, Панарет.

«Мадам шудкудечка» — «Куткудечка или разни морални стихове и приказки» от Кр. Пишурка. — 80, 367.

Майн Рид (1818—1883) — английски писател, автор на приключенски романи. — 181, 399, 401.

«Майце си», стихотв. от Хр. Ботев. — 6, 15, 317, 320, 322, 323, 338, 424, 427.

Макариополски, Иларион (1812—1875) — виден деец на борбата за църковна независимост. Родом от Елена. Учи в Търново, Света гора, Атина, Цариград. Заедно с Неофит Бозвели от 1841 г. ръководи църковно-националната борба. На два пъти заточаван; афоресан от гръцката патриаршия, т. е. лишен от духовния си чин и изключен от православната църква. В 1872 г. назначен за Търновски митрополит. — 288, 350.

«Македония» (1866—1872), Цариград, ред. П. Р. Славейков — обществено-политически и общообразователен вестник, най-значителният и с най-голямо влияние вестник, издаван в Цариград през Възраждането. Изразява интересите и стремежите на широките народни слоеве. В черковната борба застъпва позициите на демократичното крило. Спиран

- четири пъти от турската цензура, на края забранен; П. Р. Славейков два пъти арестуван. — 88, 149, 219, 245, 373.
- Мак Махон, М.** (1808—1893) — френски военен и политически деец. През 1871 г. командува войските, които жестоко потушават Парижката комуна. През 1873 г. избран за председател на Френската република. По време на Френско-пруската война бил ранен и разбит при Седан. — 100, 134, 375.
- Максим Исповедник** (580—662) — византийски църковен писател, защитава православието от еретиците. Живял в Цариград, Африка, Рим. Умрял в заточение. — 121, 281, 420.
- Максимилиан** (1832—1867) — мексикански император, поставен на престола от Наполеон III през 1862 г., след войната на Франция с Мексико. След изтеглянето на Наполеоновите войски от Мексико през 1867 г. Максимилиан бил арестуван и разстрелян от мексиканските революционери. — 117.
- Малуф, Н.** — 381.
- Манчев (Манчов), Драган В.** (1834, Батак — 16. V. 1908, Пловдив) — учител, книгоиздател, просветен деец. Учи в родния си град и в Пазарджик; учителствува в Радилово, Пазарджик, Батак, Перущица и Пловдив, след което започва издателска дейност в Пловдив. Издал повече от 80 книги, предимно учебни помагала. — 273, 277, 419.
- Мариюла**, от «Подслушано». — 142.
- Мария Египетска** (345—421), родена в гр. Александрия в Египет. При едно отиване в Йерусалим станала християнка и прекарала в пустинята в пост и отшелничество 47 дни. — 100.
- Мария Магдалина** — според евангелието под влияние на Христос се възражда за нов живот и става най-предана последователка на Христа. — 107.
- Мария Чукурлийката.** — 365.
- Марко Цанцугерът** (отец) — вж. Балабанов, М.
- Марси, Еме.** — 201, 406.
- Махмуд паша, Махмуд Недим паша** (1806—1884) — турски политик и държавник, първоначално управител на Сирия. От 1871 до 1873 г. велик везир. — 227, 368.
- Махмуд Фуад паша** (1814—1863) — турски държавник и дипломат, министър на външните работи. През 1861 г. избран за велик везир. — 83, 89, 369.
- Меледин, Н. Ф.** (род. 1843). — 427, 430.
- Мелек ханъм** — немкия по произход, съпруга на великия везир Кабротли Мехмед паша, написала книгата «Тридесет години в турските ханеми». — 193, 403, 436.
- Мелетий Зографски** (1832, Струмица — 1891, Кайро) — църковен деец и

- книжовник. Учи в Атина, завършва духовна академия в Русия. Монах в Зографския манастир, в Киприяновския манастир в Бесарабия, живял в Цариград, в Ямбол, а от 1872 г. е софийски митрополит. Сътрудничил на в. «Право», издава няколко богословски съчинения за православно богослужение и други. — 267, 418.
- Мемниш паша** — луд турчин от Русе. Името му използвано в революционния печат като нарицателно за турската власт. — 107, 109, 114—116, 119, 121, 128, 132, 176, 249, 267, 283, 293, 298, 300.
- Методий** (ок. 815—885). — 196, 425.
- Мефистофел**, от «Тая нощ сънувах...». — 89.
- Мехмед ага** — вж. Мехмед Ружди паша Ширванизаде.
- Мехмед Али Египетски** — (1827—1878) — турски генерал, по народност немец. През Руско-турската война е главнокомандуващ на турските войски в България. — 123.
- Мехмед, дели**. — 232.
- Мехмед Ружди паша Ширванизаде** — турски държавник, велик везир. — 83, 247, 249, 369.
- Мехмед чауш, Кара Мустафа** — началник на конашките заптии в Калоянфер през 1870 г. — 72 — 74, 365.
- Мидхат паша** (1822—1884) — турски държавник, основател на младотурската партия, известно време управлява Дунавската област. Създава проект за сливане на българските училища с турските. Заклет враг на българското революционно движение. — 90, 93, 208, 220, 244, 246, 378, 387, 414.
- «Мила Венето»**. — 319.
- Миладинови, братя; Димитър** (1810, Струга — 11. I. 1862) и **Константин** (1830, Струга — 7. I. 1862) — бележити възрожденски будители, учители, културни дейци, самоотвержени борци срещу фанариотското духовно иго за признаване на българската националност. Димитър учи в Охрид и Янина, учителствува в Охрид, Струга, Кукуш и другаде. Константин учи в Охрид, Яница, завършва филологическия факултет на Атинския университет; следва историко-филологическия факултет в Москва. Печата свои стихотворения в сп. «Братски труд». Сътрудничил на «Български книжици» и «Дунавски лебед». Димитър публикува дописки в «Цариградски вестник» и «Дунавски лебед». През 1861 г. във Загреб излиза знаменитият сборник «Български народни песни». Арестуван, Димитър и Конст. Миладинови умират в цариградските затвори. — 203.
- Миларов, Светослав Н. (Сапунов)** (1850, Габрово — 15. VII. 1892. София) — общественик, журналист и писател. — 381.
- Миличевич, Милан** (1831—1908) — известен сръбски писател, етнограф, изследовател на Вук Караджич. Етнографските и фолклорните му

- статии и книги съдържат богат фактически материал. Оставил скрито оригинални и преводни груда. — 204, 407.
- Милошевиц, Милош** (1840—1907) — сръбски политически деец и книжовник. Автор на етнографски и фолклорни съчинения. Събрал сръбски народни песни и обичаи. Служел често на преднамерени шовинистични цели, фалшифицирал научните факти. — 120, 122, 136, 183, 203, 248.
- Минне, М.** — 172, 396.
- Минчева-Везирева, Венета** — вж. Ботева. Венета Христова.
- Миронович** — вж. Тошков, Н. М.
- «Мисъл», сп.** — 323, 343.
- Мита Миташът** — казоферец, хитрец и шегаджия, за когото се разказвали различни смешни истории. — 119, 126, 291, 380.
- Мита Патката.** — 81.
- Мита Ченгелят,** от «Това ви чака!» — 77.
- Михай Витязу, Михаил Храбри** (1592—1601) — румънски княз, който изтласква турците отвъд Дунав, обединява Влахия и Молдавия и завладява Трансилвания. — 122, 382.
- Михайлов** — вероятно заможният галацки българин А. Михайлов, учител-ищан настоятел и дарител. Преди да отиде в Галац, живее в Букурещ и бил енергичен деец на Добродетелната дружина. — 116, 281, 282.
- Михайлов, М. Л.** (1829—1865) — руски поет, публицист, преводач, е революционнодемократични възгледи. Осъден на вечно заточение, загинал в Сибир. Превеждал стихове от Хайне, Беранже и др. — 189, 402.
- Михайлов, П.** — 432.
- Михайловски, Никола Ст.** (1818, Елена — 1892), публицист, преводач и общественик. Учи в Атина и следва в Москва в историко-филологическия факултет. Учителствува в Елена, Търново, Сливен. От 1863 г. живее в Цариград, става турски държавен служител. С консервативни възгледи. Известно време бил цензор на българските книги. Сътрудничил на «Цариградски вестник», съставя учебни помагала, превежда сензационно-приключенски романи, «Ръководство по всеобщата история» от Д. Иловайски и др. — 75, 81, 109, 113, 153, 164, 186, 232, 292, 382, 392, 402, 421.
- «Михал»** (1875), Бранда, ред. Ст. Занмов — хумористичен вестник, излезли само 12 броя, от които не е запазено нищо. — 198, 405.
- Михалаки, Михал,** герой на «Това ви чака!» от Хр. Ботев. — 75—79, 366.
- Михалаки,** от «Епитафии». — 146, 285.
- Михалча, Михал.** — 221, 223, 224.
- Михо Зурладжията,** от «Българска народна песен». — 215.
- «Многострадална Генюева,** жалостно позорище в пет действия. Преведено от сръбски на български език от Павла Тодорова». Белград, 1856. — 186, 192.

- [Мнозина говорят, че поезията е непотребна]. — 286, 320, 420.
- «Монте страдания в 1867 година», спомен от Хар. Попов. — 356.
- «Момиче, момиче, бяло Иваниче». («Гиздаво момиче, бяло Иваниче»), стихотв. от П. Р. Славейков. — 204, 254, 287, 407.
- Монтен, Клавдий дьо. — 402.
- «Московские ведомости» (1756—1917) — популярен руски вестник (от 1859 г. — ежедневник) с реакционно направление. — 223.
- Мохамед. — 82, 112, 113, 116, 120, 122, 125, 207.
- «Моята молитва», стихотв. от Хр. Ботев. — 10, 56, 317, 356, 357, 432, 444.
- Мрахолев, Дим. — 365.
- Мрахолев, Иван (псевд., Калофер — 1887) — хайдутин в Добревата дружина, арестуван след убийството на Добри, освободен от затвора през 1876 г. На следната година пак арестуван и заточен в Диарбекир. Успява да избяга и през Триест се завръща в освободена България. — 71, 365.
- Муряж — вж. Попов, Стоян Д.
- Муса Кеседжия — герой от народния епос за Крали Марко. — 178, 179, 399.
- Мусевич, Петър Т. (1838 или 1840, Пазарджик — 21. VI. 1914, София) — разпространител на книги и обществен деец, автор на «Пътни списки», печатани във в. «Македония». Учи в родния си град и в Пловдив. Като книгопродавец пътувал из Македония. Деловодител на благотворителното братство «Просвещение». — 198, 405.
- Мустаков, Я. С. (1844, Трявна — 1880) — просветен деец. Завършил музикално училище в Букурещ, учителствувал в Свишов. Издава Буквар, «Гитанка, Православно християнско учение...» — 171, 395.
- Мустафа Фазил паша (дели Мустафа) — турски политик от 1870 г. — министър на финансите. — 299, 300.
- Мутев, Димитър Ст. (4. IX. 1818, Калофер — 13. I. 1864, Болград) — просветен деец и книжовник, учи в Румъния, в Одеса (Ришельовския лицей), следва в Бон и Берлин, където завършва с титла «доктор по философия». Редактира «Български книжици». Директор на Болградската гимназия. Записва народни песни; превежда от английски език. — 99, 303, 377.
- Муций Сцевола, Гай — римлянин, който според преданието по време на обсадата на Рим от етруските (508 г. пр. н. е.) проникнал в етруческият лагер, за да убие етруския вожд. Заловен, той поставил ръката си в огъня, за да покаже, че не се страхува от изтезанията и смъртта. — 123.
- Мънзов, Ив., Мънза (1842 или 1843, Браила — 1918, Русе) — публицист и обществен деец. Учи в Букурещ. Учител в Свишов. През 1867 г. участва във Втората българска легия. Установил се в Букурещ, издава

първия революционен хумористичен български вестник «Тъпан». Скарал се с Каравелов, минава на страната на «старите» и пише статии срещу Каравелов в «Право» и «Народност». Автор на няколко превода и на една поема без поетически качества. — 117, 143, 150, 155, 157, 159, 197, 198, 386, 387, 389, 390, 405, 409.

Навуходоносор II (604—562 пр. н. е.) — вавилонски цар, при когото Нововавилонското царство достига най-голямо могъщество. Навуходоносор подчинява Сирия, Финикия и Палестина. — 88, 372.

«Наградения подвиг» от Фингов. — «Наградения подвиг. Драма в пет действия от Д. Фингов», Виена, 1871 г. — 86.

Надир, шах (1688—1747) — камилар и разбойник, който в 1736 г. станал шах на Персия, покорил Средна Азия и част от Индия. Прочут със своята жестокост. — 100.

Найденев, Ив. (21. III. 1834, Казанлък — 15. IX. 1910) — публицист, учи в родния си град и в Куручешменското училище в Цариград. Учител в българското училище и журналист в Цариград; редактира в. «Право» и «Напредък». През 1871 г. редактира и сп. «Читалище». Сътрудничил в «Български книжици», автор на френско-български разговорник и др. — 75, 81, 109, 110, 118, 119, 121, 123, 125, 132, 148, 153, 184, 235, 253, 293, 296, 298 — 301, 368, 377, 380, 381, 421.

«Наместо програма», статия от Хр. Ботев. — 325, 428.

Наполеон I Бонапарт (1769—1821). — 75, 76, 123, 124, 211.

Наполеон III, Луи Наполеон (1808—1873) — френски император, племенник на Наполеон Бонапарт; избран за президент, извършва държавен преврат и се обявява за император. Провежда политиката на едрата буржоазия, потъпква демократичните правдини и води няколко агресивни войни. През Френско-пруската война (1870—1871) капитулира при Седан и се предава в плен на германците. — 83, 94, 117—119, 122, 207, 209, 211, 213, 240, 369, 373, 380, 382.

Наполеон IV (1856—1879) — френски принц, син на Наполеон III и на Евгения. По време на Френско-пруската война избягал в Англия, където умира. — 115.

«Напредок», «Напредък» (1874—1875), Цариград, редактор Ив. Найденев. Продължение на «Право» — обществено-политически вестник, с еволюционистично, реформистко направление. В него сътрудничат П. Р. Славеиков, С. С. Бобчев, Ив. Вазов и др. — 120, 131—133, 136, 168, 169, 171—173, 176, 177, 184, 298—301, 307, 377, 380, 381, 383, 394, 395—403, 405—407, 422.

- «На прощаване в 1868 г.», стихотв. от Хр. Ботев. — 26, 317, 333, 336, 429.
- «Народност» (1867—1869), Букурещ, ред. Ив. Богоров, Ив. Грудов, Ив. Касабов — обществено-политически вестник, отначало орган на Тайния комитет, по-късно — трибуна на либерално и демократично настроената емиграция в първата ѝ организационна форма — Българското общество в Букурещ. — 147, 149, 152, 209, 380, 386, 387, 411, 413.
- «Народът. Вчера, днес и утре», статия от Хр. Ботев. — 6, 429.
- Настрадин ходжа. — 83, 122, 247, 249, 251, 267, 273, 277, 282.
- «Наука за песнотворство» от П. Оджаков. — 132.
- [Научно-политическото сп. «Ден»]. — 183, 400.
- «Начала на българска граматика» от Й. Груев. — 394.
- Начев, д-р Димитър — лекар и учител в Болград. Родом от Болград; учи медицина във Вюрцбург, Берлин и Париж. — 201, 223, 406.
- Начов, Никола. — 364, 365, 420.
- Начов, Начо А. (16. VIII. 1853, Стара Загора — 15. III. 1916, Стара Загора) — учител и книжовник. Учи в родния си град. Учителствува в Чирпан, Стара Загора и Горна Оряховица. Сътрудничи с дописки и със статии по природонаучни въпроси във в. «Македония», «Право», «Напредък», в «Летоструй», в сп. «Читалище». — 185, 401.
- «Недоросль», комедия от Д. И. Фонвизин. — 416.
- Недялкович, Иван — един от богатите букурешки българи, завещал на училището в родния си град Казанлък място в румънската столица с две къщи. За изпълнители на завещанието оставил търговците братя Бакалоглу от Габрово. Била извършена злоупотреба със завещанието. По-късно то минало в ръцете на Добродетелната дружина. — 276, 290, 296, 419, 421.
- «Независимост» — вж. «Свобода».
- «Ней», стихотв. от Хр. Ботев. — 43, 317, 345.
- Нейчов, Вълко (Лука), (1843, Панагюрище — 28. I. 1912, София) — учител и книжовник. Учи в Пловдив и в София, следва в Париж. Учителствува в Русе, Битоля и София. Помества много дописки в цариградския периодичен печат — във в. «Время», «Право», «Македония», «Турция», «Век», «Напредък» и др. (Повече подробности вж. Христо Ботев, Съчинения, под ред. на Ал. Бурмов, С., 1948, стр. 430—432.) — 164, 176, 391, 416.
- [Нейчов превел историята на Катилина]. — 164, 391.
- Некер, Жак (1732—1804) — френски политик и икономист, министър на финансите. — 127, 383.
- Нектариев, Кирил (неизв., Сопот — 1870, Карлово), протосингел в Пловдивската митрополия и архиерейски наместник — живял дълги години в Карлово и Пазарджик, завещал значителни суми за просветни и

- благотворителни цели. Някои негови роднини се опитали да развалят заещането, тъй като на тях оставил малка част от наследството си. — 87.
- «Несологос» — гръцки вестник, издаван на гръцки и френски език в Цариград. Според него борбата на българския народ за самостоятелна българска църква е била изява на идеята за панславизъм. — 239, 241, 249.
- Неофитос, агнос. — 249.
- «Не пей ми се», стихотв. от П. Р. Славейков. — 349, 373, 384.
- Нечаев, С. Г. (Флореско) (1847—1882). — 343, 427, 431.
- «Не ще може или глезем Мирчо» от Т. Шишков, по Фонвизин. — 249, 416.
- Никифор, отец, от фейл. «Да поговорим за духовните айгъри». — 260.
- Николай Миронович — вж. Тошков, Н. М.
- Николи, Никол ага — вж. Хаджи Николи (Минчев).
- Николов, Стойо. — 194, 404.
- Николски, Йоан. — 192, 403.
- Нил, поп Нил Изворов, свещеник от Русе. Натоварен да води борба срещу католическата пропаганда в Солун, той се отказва от православието и става униат. След време отново се връща в лоното на православната църква. Многократно разобличаван в революционния печат. — 244, 250, 267, 271.
- «Нова България» (1876—1877), ред. Хр. Ботев — обществено-политически вестник с революционнорепубликанско направление. Ботев редактира само брой 1 (5. V. 1876). — 311, 313, 314, 359 — 363, 400, 403, 436, 443.
- [«Нова мода глупост» от Станчев]. — 163, 390.
- «Нова мода глупост» — «Нова мода смешна позорищна игра в едно действие» от Т. Х. Станчев. — 163, 390.
- «Нова песен», стихотв. от Л. Каравелов (превод от Хайне). — 189, 402.
- [Новини от Европа, Турция и Българско]. — 210, 408.
- Neue Freie Presse — виенски либерално-буржоазен ежедневник. — 240, 241.
- Н. П-ски — вж. Планински, Начо.
- Нютон, Исаак (1642—1727). — 129.
- «Обесването на Васил Левски», стихотв. от Хр. Ботев. — 61, 318, 359—363, 439, 441.
- «О българия рода», поема от К. Сапунов. — 242.
- [«Образованието на човеческия род или по възпитанието на жените» от Еме Мартен]. — 201, 406.

- «Обрезание на жените», от Хр. Ботев. — 153, 388, 432.
- Обрегенов, Никола (1849—1939). — 438, 440—442, 444, 447.
- Обретенова, Тонка (1812—1893). — 354.
- Обрешко Картункович, от «Това ви чака!», от Хр. Ботев. — 74, 76, 79.
- «Общ труд», сп. — 368, 397.
- Овчов (Овчев) — вж. Йовчев, Л.
- [Огледах се и видях, че бях станал кадия]. — 231, 318, 412.
- Огнянов, Петър. — 345.
- Оджакон, Петър В. (13. X. 1834, Лясковец — 31. VII. 1906, Русе) — учител и публицист, преводач. Учи в Горна Оряховица, Търново, Габрово, Галац, Белград, Виена, Одеса, където завършва право в Новоросийския университет. Учителствува в Лясковец, Плевен, Трявна, в Галац и Комрат. Сътрудничи на българския («Бълг. пчела», «България», «Право», «Время», «Македония» и др.) и на руския периодичен печат. Прави опит да изложи някои основни понятия на литературната теория в книгата «Наука за песнотворство и стихотворство» (Одеса, 1871). — 80, 91, 108, 110, 132, 272.
- Омер паша (Михаил Латас) (1806—1871) — турски генерал, по пропуск хърватин. Потушил гръцкото въстание в Крит през 1866—1867 г. — 232.
- Омир. — 121, 237, 349.
- [Онази нощ аз сънувах Мидхат паша...]. — 244, 319, 414.
- «Органическо възпитание на човека» от д-р Шнел, превод на Хр. Ботев. — 426.
- Орсини, Феличе (1809—1859) — италиански революционер; участник в заговора срещу Наполеон III и в атентата срещу него на 14. I. 1858 г. — 123.
- Орфей (мит.) — легендарен тракийски поет и музикант, живял в Родопите. — 125, 281, 420.
- Осман, Осман I Гази (ок. 1258—1324/26) — родоначалник на единствената султанска династия в Турция. — 90.
- Осман бей — син на великия везир Къбръзли Мехмед паша и на немкинята Мелек ханъм. Автор на книгата «Турците и техните жени и султанът и неговият харем.» — 193, 403, 436.
- Осман паша — комендант на Белград, по-късно губернатор на Босна. — 207.
- «Османска история» — «Съкратена османска история», превод от С. С. Бобчев. Османска история превеждат също П. Р. Славейков и Я. Груев. — 172, 396.
- «От де да начена, ах, любезна моя». — 254.
- [«O, temporal O, mores!»]. — 80, 367, 431.
- «Отечество» (1869—1871), Букурещ, редактор П. Кисимов — орган на партията на т. нар. «стари», на Добродетелната дружина. Обществено-

но-политически вестник, изразява интересите на българската буржоазия с русофилска ориентация. — 118, 149, 165, 200, 213, 219, 298, 299, 387, 394, 413.

[От критиката се изисква само истина]. — 172, 396.

«Отче наш», молитва. — 357.

Офенберг, А. Ф., барон, роден в 1835 г. — руски консул в Букурещ. — 215, 216.

Павлов, Хр. Д. (1841, Калофер — 1. XII. 1914, София) — учител и просветен деец. Завършил духовна семинария и юридически факултет в Одеса. До 1876 г. учителствува в Пловдив. Сътрудничи в «Право», «Турция», «Читалище». — 81, 85, 86.

Павлович, Н. Хр. (1835—1894). — 373.

Пайсий (1722—1773). — 5.

Палаузов, Петър. — 119, 381.

Палеолог, София, византийска принцеса. — 377.

«Паметници народного быта болгар», сб. от Л. Каравелов. — 382, 387.

Панарет Пловдивски (1805—1883) — пловдивски митрополит, първоначално митрополит в Ксанти. Взел активно участие в борбата за независима българска църква. — 85, 288, 370.

Пандурски, Недялко (ок. 1843, Трявна — 28. VII. 1874, Букурещ) — патриот, издава литографии с революционни мотиви. Учи в родния си град при П. Р. Славейков. Емигрира в Румъния — най-напред в Браила, после в Букурещ, където се свързва с революционна настроената емиграция. Издава картините на полския художник Хенрик Дембицки и ги разпространява из цяла Румъния. Починал от туберкулоза. — 94, 97, 104, 105, 107, 110—112, 116, 117, 120, 124, 126, 135, 136, 374, 375.

Паничков, Димитър (1810, Калофер — 5. II. 1909, Свищов) — печатар и книгоиздател. Учи в родния си град. Заминава за Цариград, където работи заедно с Др. Цанков. Издава «Български книжици». Емигрира в Браила и тук се свързва с хъшовете и революционната емиграция. В Румъния печата и издава в. «Дунавска зора», «Хъш», «Хитър Петър», «Дума на българските емигранти», «Възраждане» и др. Критикуван от революционерите дейци за това, че издавал вестници без определена революционна линия (напр. «Хитър Петър»). — 97, 121, 124, 126, 132, 133, 155, 349, 376, 391, 389, 425.

Парушев (Парушов), Антон — кмет (примар) на Болград, замесен в организираната през 1871 г. кражба на добитък в Болград. — 94, 97, 103, 104, 108—110, 119, 121, 124—126, 225, 277, 280—283, 303, 374, 377, 420.

- Паскал, от фейл. «Да поговорим за духовните айгъри». — 260, 261.
- «Патриот», стихотв. от Хр. Ботев. — 47, 317, 347, 432.
- Пафнутий, дядо. — 105, 110, 267.
- Пахомий Болградски, свети, Пахом, дядо — духовно лице, архимандрит, със светско име Цветко Димов. Авантюрист с бурна биография. Изпратен от цариградската патриаршия да се бори срещу унията в Лозенград, той сам станал униат. Арестуван и отведен в Цариград, приел ислямеданството и станал ходжа. Избягал в Болград и се върнал в лоното на християнската църква като архимандрит. По-късно бил заточен в Мала Азия. Ал. Бурмов погрешно отделя дядо Пахом от Пахомий Болградски (Хр. Ботев, Съчинения, т. I, С., 1948, стр. 458). — 109—111, 124, 242, 289.
- [Педагогически книжки от Пъргов]. — 177, 398.
- «Педагогическа книжница» от П. Пъргов. — 177, 183.
- [«Педагогически поучения» от М. Миличевич]. — 204, 406.
- Пеев, Годор (1838—1904) — учител и революционер, съратник на Левски. След провала на революционната организация живее в Бранла, става деловодител на Книжовното дружество. Близък приятел и на Хр. Ботев. — 8, 362, 375, 419, 441.
- Пелико, Силвио (1789—1854) — италиански писател. Заради връзките му с революционерите карбонари бил хвърлен в австрийския затвор «Шпилберг», където лежал 9 години. Написал книгата «Тъмниците ми». — 171, 395.
- Пенев, С. (1851—1916). — 447.
- Пенко Карнобатът — училищен настоятел в Гюргево. — 119, 123.
- Пенчович, хаджи Иванчо хаджи Величков — огявлен туркофил, турски чиновник, Роден в Русе. Участвувал в църковната борба на страната на най-консервативното крило. Член на турския съд, който осъжда на смърт Васил Левски, подписал смъртната присъда на Левски. — 81, 92, 102, 109, 226, 229—233, 241, 244, 249, 264, 267, 300, 413.
- «Периодическо списание» на Българското книжовно дружество (1870 — 1876), Бранла — научно списание за история, литературна критика, езикознание. — 165, 168, 169, 172, 173, 305, 307, 349, 392—394, 396.
- Перо Македонена (Петър Симеонов, Херцеговиница), от Велес. — 447.
- «Песен на букурешките български ергени (Посвещава се на най-младия)». — 154, 388, 416, 432.
- «Песни и стихотворения от Ботйова и Стамболова», Букурещ, 1875, стихосбирка. — 317, 320, 322, 323, 326, 328, 330, 333, 336, 338, 341—343, 345, 347, 348, 350, 353, 354, 356, 357, 360, 439.
- «Песнопойка» (1852) от П. Р. Славейков. — 407.
- [Пета книжка от «Градинка»]. — 195, 404.
- Петков, Ботьо (1815—1869). — 10, 423.

- Петкова, Иванка Ботева (към 1830—1911). — 423.
- Петко Страшника, от «Хайдути» — 39, 338.
- Петров, Рашко, лекар в Пловдив. — 255, 272, 278.
- Петрович, Анастас. — 433.
- «Петрушан» от Хр. Ботев. — 429.
- Петър — вж. Ботев Петков, Петър.
- Петър — 289.
- Петър Кутлето — вж. Кутов, П.
- Петър Кучкин — вж. Кутов, П.
- Писарев, Д. И. (1841—1868). — 192, 403.
- Пискулюлиев, Ангел Д. (1845, Шумен — 1935) — книжовник и стихотворец. Завършва в Цариград военно-медицинско училище и става турски военен лекар. Сътрудничи в «Македония», «Читалище» и др. Автор на преводи, статии, стихотворни опити. — 80, 99, 126, 179, 242, 272, 286, 300, 302.
- Пишурка, Кръстьо Стоянов (1823, Враца — 6. I. 1875) — учител, читалищен деец, книжовник, стихотворец. Учи в родния си град при К. Огнянович, после в Пловдив и в Цариград. Учителствувал във Враца, Видин и най-продължително в Лом. Той е един от първите български режисьори и актьори. Автор е на седем книги, на преводи, побългарявания, дописки и др. Сътрудничи в «Цариградски вестник», «Македония», «Училище» и др. — 49, 80, 179, 204, 241, 349, 367, 407.
- Планински, Начо д-р (1847, Стара Загора — 1895) — просветен деец и общественик. Учи в Медицинския факултет в Букурещ; лекар в Стара Загора. Сътрудничи в «Дунавска зора», «Народност», «Право», «Македония», «Турция» и др. със статии за образованието и изобилствата на естествените науки. — 81, 86, 87, 145, 371, 372.
- «Подслушано», от Хр. Ботев. — 142, 387, 388, 432.
- «Покръщение на Преславския двор», драма от Д. Войников. — 425.
- Пол де Кок (1794—1871) — френски писател, автор на романи и водевили. Някои негови творби дават основание името му да стане нарицателно за евтино-развлекателна, еротична литература. — 164, 186.
- «Политическа зима», фейл. от Хр. Ботев. — 134, 383, 407, 435.
- «Политически преглед». — 207, 318, 319, 407, 408.
- «Помпея» — превод на Н. Михайловски на «Последните дни на Помпей» от Е. Л. Булвер, Цариград, 1870. — 164, 392.
- [«Понятието за хигиената» от д-р Д. Начев]. — 201, 406.
- Попов. — 430.
- Попов, Величко (1848—1927). — 332, 428, 436.
- Попов, Данаил Хр. — 354, 437.
- Попов, К., д-р (1845—1877) — калоферец, завършил медицина в Букурещ. — 87, 372.

- Попов, Стоил Д.** (1839, Калофер — 1890, София) — учи в родния си град и в Карлово. През 1862 г. помага на Раковски, бива арестуван, след което минава на туркофилски позиции. От 1865 г. е на турска служба в Русе. Превел и издал «Царски търговски законник» и заедно с Ив. П. Чорапчиев — «Турско-български писмовник». — 102, 105, 109, 116, 119, 121, 148, 180, 181, 196, 269, 289, 291, 377, 379, 387, 418, 428.
- Попов, Харалампи.** — 356.
- Попович, Григорий** — богат българин в Браила, шедър дарител. — 304.
- Попович, Райно** (около 1773, Жеравна — 9. XII. 1858, Карлово) — учител и книжовник. Привърженик на гледището, че българският народ ще се приобщи към световната култура чрез гръцкия език и гръцката образованост. Учи в Сливен, Солун, на о-в Хиос и в Букурещ. Учителствува в Котел, Жеравна, Карлово и Пловдив. Автор на «Христоия или благонравие...», «Есопа Фригийскаго баснотвореца басни или приказки...» и др. — 111, 169.
- «Послание (На св. Търновски)», сатира от Хр. Ботев. — 51, 317, 319, 350, 432, 439.
- «Послание от небето», фейлетон от Хр. Ботев. — 94, 313, 315, 374, 378, 403, 410, 415, 433.
- «Пословици и поговорки», от «Тъпан». — 409, 410.
- «Потайности» — вж. «Цариградските потайности».
- «Право» (1869—1873), Цариград, ред. Ив. Найденов — общообразователен и политически вестник с еволюционистки, либерално-просветителски позиции, с враждебно отношение към революционното движение. Спиран от турската цензура за един месец заради поместена статия по църковния въпрос. На страниците му често се срещат нападки срещу Каравелов, Левски, Хаджи Димитър, Филип Тотю. — 81, 85, 88, 136, 139, 149, 159, 219, 241, 245, 248, 251, 270, 298—301, 369—372, 385, 386, 391, 415, 422.
- [Преди малко време аз ходих на Баламук]. — 236, 318, 411, 413.
- «Приключенията на Телемаха» от Фенелон, превод от П. Михайловски, Цариград, 1873. — 172, 186, 193.
- «Примери от турско правосъдие (Из «Пътни записки）」, от Хр. Ботев. — 65, 317, 363, 364, 429.
- «Пристанала», стихотв. от Хр. Ботев. — 36, 317, 330, 338, 429.
- «Причините за неуспеха на бълг. Книжевно дружество», отделен лист, от Хр. Ботев. — 429.
- «Прокобявания», от «Тъпан». — 318, 409, 410.
- «Промишление», печатарско дружество. — 171, 172, 395.
- Протич, Петър Д., д-р (Простич)** (1822, Търново — 25. IX. 1881, София — обществен деец и поет. Учи в Търново и Атина. Завършва медицина в

- Париж. Професор в Букурешкото медицинско училище. Един от основателите и деен член на Добродетелната дружина. Заради тази му дейност и за възгледите му остро критикуван от представителите на революционната емиграция. Автор на стихотворения на френски, гръцки, румънски и български език. Сътрудничи в «Цариградски вестник», «Отечество», «Стара планина». — 87, 117, 147, 367, 371
- Прудон, Пиер-Жозеф (1809—1865) — френски икономист, социолог и философ. — 123.
- Пушкин, А. С. (1799—1837). — 324, 347, 397.
- «Първи поетически опити», от Хр. Ботев. — 425.
- Пъргов, Петър П. (1853, Лясковец — 1928, София) — учител, редактирал сп. «Педагогическа книжица». Учи в Лясковец и Горна Оряховица. Сътрудничил в сп. «Училище». — 177, 183, 398.
- Пърличев, Григор (18. I. 1830, Охрид — 25. I. 1893, София) — учител, поет, книжовник. Учи в Охрид при Д. Миладинов и в Атина. Учителствува в Охрид и други градове — ревностен будител и борец срещу духовното иго. В Атина спечелва литературен конкурс с поемата си «Арматолос» («Сердарят»), писана на гръцки език. Сътрудничи в «Македония», «Право», «Читалище». Превежда две песни от «Илиада» на Омир. — 49, 80, 121, 179, 349.
- «Пътуването на Гъливер», роман от Дж. Суифт. — 416.
- Рада — вж. Киркович, Рада Гугова.
- Радан, цар — 49.
- Радион, Радионов — богат българин от Болград, участвувал в обществения живот на града. — 221, 282, 420.
- Радулов, Сава (1817, Панагюрище — 12. VII. 1887, Варна) — книжовник и книгоиздател. Учи в Измир (Смирна) и в Одеса. Учителствува в Панагюрище и в Болград. След 1868 г. се отдава на литературен труд — превежда и написва учебници и учебни помагала. Сътрудничи в «Цариградски вестник», «Право», «Български глас». — 301.
- Раевич. — 115.
- «Разговори с децата» от А. И. Херцен, превод на Хр. Ботев. — 429.
- «Разпис за награди», превод от Хр. Ботев. — 318.
- Райнов, Теофан (1837, Карлово — 1910) — обществен деец. Учи в Карлово, Пловдив, Виена. Син на Райно Попович. През 1868 г. получил от българското отделение на турската полиция 3000 лири за шпионски цели. Той отишъл в Румъния, свързал се с ТЦБК и дал парите на Ив. Касабов и Д. Войников за издаването на в. «Народност» и «Дунавска зора». Този епизод дава повод на революционния печат да из-

- разява недоверие към Райнов и да свързва името му с турския шпионаж. — 282.
- Раковски, Георги Сава** (1821—1867). — 5, 9, 146, 386, 409.
- Рачо Осмокрачо** — вж. Ценович, Д.
- Рашев, Панарет (о. Магарет)** (1808, Търново — 1887) — обществен деец в Букурещ, активен член на Добродетелната дружина. Учи в Атина и Париж. — 87, 371, 437.
- Рашко, кир, д-р** — вж. Петров, Рашо.
- «Революционен катехизис»,** от Нечаев и Бакунин. — 431.
- «Революция в Крайово»,** от Хр. Ботев. — 151, 388, 432.
- «Рецепт»,** от Хр. Ботев. — 145, 386, 432.
- «Решен ли е черковният въпрос?»,** статия от Хр. Ботев. — 429.
- Ристич, Йован** (1831—1899) — сръбски държавник и историк с консервативни възгледи. — 209.
- Ричардсън, С.** (1689—1761). — 383.
- Ротшилд** — прочута фамилия на финансови магнати и банкери. — 97, 108.
- Рошефор, Рошфор, А.** (1830—1913) — френски политик и публицист. Участвувал в правителството на националната отбрана; по време на Парижката комуна, с непоследователни позиции. По-късно реакционните моменти във възгледите му се засилват. — 120.
- Рубинщайн, С. Г.** — 430.
- «Русчук», в.** — 180, 196, 399, 404.
- [«Ръководство по зоология» от Н. Начов].** — 185, 401.
- «Ръководство по зоология»** от Н. Планински. — 81.
- «Ръководство по словесност»** от Д. П. Войников, Виена, 1874. — 132, 166, 169, 173, 383, 392, 394, 396.
- Савич, Ангелаки** (около 1817, Свищов — 1892), публицист и редактор. Учи в Букурещ. На служба в Галац и Бранла. Редактира в «Хигър Петър», «Urdaul» и др. Сътрудничи в «Дунавска зора» и др. Автор на книги на румънски език. Отначало свързан с революционната партия; от 1874 г. обаче нападан остро в революционния печат за измяна на революционните идеи. — 94, 97, 109, 110, 118, 121, 125, 126, 132, 275, 279, 282, 291, 302, 306, 307, 375, 376, 382, 383, 419.
- Садразам ага.** — 267.
- Салустий, Салустий, Кай** (86 — 34 пр. н. е.) — римски историк. — 391.
- Санд, Жорж** (1804—1876) — френска писателка, представителка на прогресивния романтизъм. — 170, 395.
- Санд, Ф.** — чешки математик. — 175, 397.
- Сапунов I, Сапунов, Петър** (ок. 1800, Трявна — след 1872) — печатар и книгиздател. Превел и издал през 1828 г. евангелието на новобългарски.

- гарски език («Новий завет...»), «Историята на славяноболгарския народ из историята на г. Раича...» (1844) и др. — 121, 349.
- Сапунов III, Сапунов, Константин (1844, Габрово — 1916) — журналист, обществен деец, стихоплетец. Учи в Букурещ. Редактира сп. «Просвещение чрез науки, промишленост и търговия». — 49, 80, 125, 131, 153, 242, 253, 301, 349.
- Сардели. — 236, 237, 241, 249, 251.
- Сармусак ефенди. — 115.
- Саул (1115—1055 пр. н. е.) — първият еврейски цар, известен със своята жестокост. — 136, 232, 384.
- Св. Акакий. — 111, 112, 124.
- С. В. — вж. Вацов, Снас.
- Св. Симеон Юродивий. — 124.
- «Световид» (1862—1870) — сръбски забавно-научен вестник. — 211.
- Светолид, от «Покръщение на Преславския двор» от Д. Войников. — 425.
- «Свобода» (1869—1874), Букурещ, под ред. на Л. Каравелов. От 23. II. 1873 (г. III, бр. 23) преименуван в «Независимост». Обществено-политически вестник с революционно-демократическо направление, орган на БРЦК. Румънско издание «Libertatea» (1871). — 104, 121, 149, 163, 200, 202, 213, 267, 307, 312 — 315, 317, 323, 326, 328, 331, 343, 350, 354, 356, 357, 365, 368, 369, 372, 374 — 379, 381 — 383, 387, 391, 406, 410 — 415, 417 — 421, 428 — 435.
- «Селски лекар» от д-р Ив. Богоров]. — 188, 402.
- Семизяно, Траян — Семизов, вероятно порумънчил се българин от Свищев, живущ в Крайова. — 305, 306.
- Сен Марк Жирарден. — 171, 397.
- «Сентенция». — 319.
- Серано-и-Домингес, Фр. (1810—1885) — испански генерал и политик. Участвувал във войната срещу карлистите и в революцията от 1868 г. Бил регент, министър-председател, президент. Създал военна диктатура и поставил на престола Алфонс VII. — 121, 381.
- Серафим, св. Сливенски, светско име Груев, Златан (14. X. 1819, Пирдоп — 11. VIII. 1896, Сливен) — учител, участник в църковната борба. Учи в Свищов, учителствува в Пирдоп и Пловдив. Става свещеник, живее в Пазарджик. През 1873 г. избран за сливенски митрополит. Превежда църковно-религиозна литература. — 191.
- Сива, бог. — 248, 251, 415.
- Силвестрий, С. Пенев (1786, Габрово — 1863) — букурещки търговец, оставил големи суми за благотворителни цели. — 276.
- «Символ верую на българската комуна», от Хр. Ботев. — 257, 428, 431.
- Симидев, Филип (25. V. 1852, Търново — 26. VIII. 1925, Русе) — революционер, публицист, стихотворец. Учи в родния си град и в Букурещ.

- Учител в Лясковец, в Цариград, във Велес и Бяла Слатина; навсякъде участва в революционната борба. Емигрира в Румъния, рисува знамето на Ботевата чета. Участва в списването и редактирането на в. «Нова България» след Ботевата гибел. Пише «животописания» на революционни дейци, романизирана биография на Филип Тотю и др. — 185, 401.
- Скопски, Дорчо — вж. Доротей, Дорчо.
- «Слава» (1871—1873), издава Т. х. Станчев — религиозно-нравствено списание. — 163, 298, 390.
- Славейков, П. П. (1866—1912). — 323, 343, 347.
- Славейков, П. Р. (1827—1895). — 50, 121, 136, 186, 204, 219, 249—253, 301, 323, 338, 349, 373, 381, 384, 399, 402, 407, 416, 422, 424.
- Славов, Тону. — 72 — 74, 365.
- Славянска беседа във Виена. — 176.
- «Слама» — вж. «Слава», сп.
- «Слепият гуслар», стихотв. от Й. Кайетан Тил. — 397.
- «Словесност» — вж. «Ръководство за словесност».
- «Слънце», «Le Soleil» редакторът — Спанопуло е вероятно грък. — 176, 398.
- «Смесна китка», от П. Р. Славейков. — 407.
- «Смешен плач», от Хр. Ботев. — 429.
- «Смок свири на върба», песен. — 254.
- Соколов, Спас (1854, Тулча — 1922). — 444.
- Сократ (468 — 399/400 пр. н. е.). — 228, 249, 251.
- Соломон (неизв. — 929 пр. н. е.) — староеврейски владетел, книжовник и законодател, с чието име са свързани някои стихове от Библията (псалми и др.). — 40, 268, 342, 418.
- «Солунски вестник» е в. «Солун, вестник за земеделчески, търговски и разни други съобщения» (1869—1871), Солун — официален орган на Солунското областно управление, издаван на турски, гръцки, еврейски и български. От април 1871 г. българският отдел бил закрит. Известни са само два броя от него. — 218.
- Софроний, дядо — игумен на манастира край с. Арапово (сега Златоврх), Асеновградско. — 109, 264, 272, 378.
- Спиро — вж. Константинов, Спиро.
- [Списание «Възкресник»]. — 190, 402.
- [Списание «Градинка»]. — 170, 395.
- [Списание «Ден»]. — 180, 399.
- [Списание «Знание»]. — 168, 393.
- [Списание «Книговище за прочитане»]. — 178, 398.
- [Списание «Училище»]. — 195, 404.
- [Списание «Читалище»]. — 166, 393.

- [Списание «Читалище» има намерение да се оправи]. — 182, 400.
- Стайку Говедарят. — 69.
- Стамболов, Стефан (31. I. 1854, Търново — 6. VIII. 1895, София) — революционер, публицист и поет; след Освобождението политически деец с германofilска ориентация, свързан с интересите на търговско-промишлената буржоазия. Учи в Търново и в Одеса. Организира Старозагорското въстание, апостол на Априлското въстание: участва в редактирането на в. «Нова България» (1876—1877). Автор на около 20 много популярни песни с революционен, лозунгов характер или със социална тематика. Сътрудничи в «Читалище», «Знаме», «Тъпан», «Нова България». — 183, 337, 400, 401, 438—441.
- Станка, от фейл. «Да поговорим за духовните яйтъри». — 263.
- Станкович, Н. — училищен настоятел и църковен епитроп на българската църква в Букурещ. — 98, 304, 376.
- Станопуло, редактор на в. «Слънце». — 176.
- Станчов (Станчев), Петър (1850, Търново — 1913) — учител и книжовник. Учителствува в българското училище в Цариград, в Свиленград и Одрин. Изпраща дописки в «Читалище», «Напредък», «Век» и др. Публикува в «Читалище» съвсем слаби стихотворения. — 80, 367.
- Станчов, Тодор Х. (неизв., Русе — 7. III. 1903, Русе) — учител, журналист, автор на посредствени драми. Учи в Карловци (Австрийска Сърбия). Учител в Русе и Никопол. Издава сп. «Слава», сътрудничи в «Училище», «Читалище», «Ступан». — 163, 269, 251, 254, 298, 301, 367, 390, 394.
- [Стара планина родила мишка]. — 272, 318, 418.
- [Статии по българската вехта и нова черковно-политическа история]. — 176, 398.
- [Статистическото съчинение на В. Стоянов]. — 163, 390.
- [Статия на Стойков за «Периодическо списание»]. — 168, 393.
- «Стенен календар за 1876 г.», от Хр. Ботев, — 360, 362, 440.
- Стефан — вж. Ботев Петков, Стефан.
- Стефан Караджа (1840—1868). — 53, 336, 351, 353, 425.
- Стефани св. Спиридонска. — 105, 106, 117, 377.
- [«Стихотворения» от П. Иванов]. — 204, 407.
- Стоил — вж. Попов, Стоил Д.
- Стойков — вж. Бобчев, С. С.
- Стойков, Ст. — 323, 337.
- Стойна, от «Зададе се облак темен...» — 58, 358.
- Стойчев, Георги. — 436.
- Стойчев, Ив. — 376.
- Стояна, от «Пристанала» на Хр. Ботев. — 36—38, 339—341.
- Стояница, майка на Н. Дели Стоянов. — 364.

- Стоянов, Васил Д. (Жеравчанина) (28. VII. 1839, Жеравна — 21. XI. 1910, София) — просветен деец, книжовник. Учи в Шумен при С. Доброплодни в Прага — в историко-филологически и юридически факултет. Сътрудничи в българския печат (в «Български книжници», «Въсток», «Общ труд», «Дунавска зора» и др.) и в чешки вестници и списания. Занимава се с етнографски, исторически и филологически въпроси. Изнася сказки в различни градове, спори с революционерите. За еволюционистките му възгледи и заради незадоволителната дейност на Книжовното дружество, чийто деловодител бил той, много остро критикуван в революционния печат. — 87, 97, 110, 119, 122, 125, 157, 163, 223, 277, 282, 371, 376, 378, 381, 389—390, 413, 422.
- Стоянов, Зах. (1850/51—1889). — 311, 313, 317, 320, 323, 326, 328, 331, 332, 336—338, 341, 343, 345, 347—350, 353, 354, 356, 357, 360, 362—364, 369, 372, 374, 375, 379, 380, 383, 386, 387, 389, 390, 393, 406, 432, 442, 447.
- Странгфорд, Пърси, лорд (1826—1869) — английски учен и дипломат, проучвал източните езици и Ориента. Проявявал жив интерес към България, писал статии в английския печат за съдбата на българския народ. — 253.
- «Страници». стихотв. от Хр. Богев. — 41, 317, 343, 430.
- Странски, Видул. — 365.
- Странски, Георги (1847—1904). — 443, 444.
- Стратович, Скарлат — български търговец, живеел в Браила и участвувал активно в обществения живот на града. — 295.
- Страшимиров, Д. Т. — 322, 337, 338, 354.
- Стробел. — 219.
- «Ступан» («Стъпан») (1874—1876), Видин, Русе, Букурещ, урежда и издава Д. В. Хранов — научно-популярно списание за земеделска просвета. — 167, 301, 393.
- Судзиловски, Н. К. (1850—1930). — 436, 441.
- Суифт, Дж. (1667—1745). — 416.
- Сумароков, А. П. (1717—1777) — руски писател, представител на класицизма. Писал стихове, драми, трагедии. Много от драматическите му произведения са с исторически сюжети. Директор на първия руски театър, основател на първото литературно списание в Русия. — 80, 367.
- [Съкратена история на умственото развитие в Европа от Д. Н. Писарев]. — 192, 403.
- «Съновник», от Хр. Богев. — 149, 387, 410, 432.
- «Съновник», от «Тъпан». — 219, 318, 409, 410.
- Сяров, Христо (1848, Стара Загора — 1917) — търговец и фабрикант. Учи медицина в Букурещ, Работил в Прага в най-голямата парфюмерийна фабрика. Най-първостепенно открил в родния си град парфюмерийна

работилница, а после — на 1 май 1874 г., в Букурещ — фабрика за сапун в съдружие с Д. Ценович. — 108, 117, 118, 121, 126, 127, 376, 379, 380.

Таен централен български революционен комитет (ТЦБК), основан в Букурещ през 1866 г. Изразява интересите на либералната буржоазия. Създаден от групата на т. нар. «млади», начело с Ив. Касабов, П. Кисимов и др. Негов програмен политически документ е известният мемоар до султана от 1867 г., в който се защитава идеята за дуализъм между Турция и България. — 110.

[«Тайните на инквизицията», от В. Ферсал]. — 185, 401.

«Тайните на инквизицията» от В. Ферсал. — 185, 186, 402.

«Тарас Булба», повест от Н. В. Гогол. — 166, 392.

Таринска, Ст. — 313, 365, 368, 373, 414.

Ташчиоглар, Ташчията, Ташчиоглу, Ташчийските — турски разбойници, братя от с. Окчулар, Казанлъшко. — 69, 70, 72.

[Тая нощ сънувах...], фейл. от Хр. Ботев. — 88, 372, 432.

«Телемаха» — вж. «Приключенията на Телемаха».

Темида, богиня. — 99.

[«Темниците ми» от Силвио Пелико]. — 171, 395.

Теодор Абисински, цар — 124.

«Теория на словесността». — вж. «Ръководство за словесност» от Д. П. Войников.

Тиберий, Тит Клавдий Нерон (42 г. пр. н. е. — 37 г. от н. е.) — римски император. — 194, 440.

Тнер, А. (1797—1877) — френски политик и историк. От 1871 до 1873 г. председател на Френската република. Участва в жестокото потушаване на Парижката комуна. — 267, 375.

Тинко, от фейл. «Женските манастири са станали публични къщи». — 255, 256, 258.

«Типографически погрешки». — 214, 318, 408, 409.

Тнудушия, калоферска калугерка, от «Послание от небето» — 121, 410.

«Това ви чака (Ако не е истина, не е и лъжа)», от Хр. Ботев). — 75, 317, 366.

Товачовски, Ф. — 397.

Тодоров, Давид (1834—1876). — 446.

Тодоров, Дим. (1855—1940). — 447.

Тодоров, Ил. — 362, 363.

Тодоров, Никола (роден в Търново) — печатар и издател, работил в областната печатница в Русе. — 185, 186, 401.

Тонка, баба — вж. Обретеянова, Тонка.

Тонкович, Юрдаки — богат българин от Свищов, завещал чрез Добродее-

- телната дружина парични суми за образователното дело в родния си град. — 115, 117, 379.
- Тону, Тона — вж. Славов, Тоно.
- Тончо, дядо (барон фон) — богат българин от Ново село, имал сапунджийница в Букурещ. — 127, 379.
- Тотев, П. — 379.
- Тошков (Тошкович), Николай Миронович (9.V. 1816, Калофер — 21.XI. 1874) — български търговец, от 1833 г. живее в Одеса. Член на Българското настоятелство в Одеса. Патриот и дарител, подпомагал активно учебното дело в България. Подпомагал със средства Раковски, после Тайния комитет при издаването на в. «Народност». — 108, 119, 123, 242, 378, 414.
- Тошо, карловец. — 109.
- Тоца, баба. — 86.
- «Трагедия» («Tragedie»), стихотв. от Х. Хайне. — 189, 402.
- Тредяковски, В. К. (1703—1769) — руски учен, поет и драматург. Автор на теоретичен труд «Нов и кратък способ за руското стихосложение». — 80, 367.
- «Тридесет години в турските хареми», от Мелек ханъм. — 193, 403, 436.
- Тричков, Козма. — 371.
- Тукидит (ок. 460—395) — виден старогръцки историк. — 124.
- Тулешков, К. (1846—1904). — 323, 336, 338, 426, 431.
- [«Турците и техните жени, султанът и неговия харем» от Осман бей и «Тридесет години в турските хареми» от Мелек ханъм]. — 193, 403, 436.
- «Турция» (1864—1873), Цариград, ред. Н. Геневич — отявлен туркофилски вестник, субсидиран от турското правителство. С предателско отношение към революционното движение, с противославянски и русофобски позиции. — 81, 83, 88, 149, 218, 219, 245—247, 369, 387, 391, 412, 415.
- «Тъпан» (1869—1870, 1875), Букурещ, ред. Ив. Мънзов — първият български революционен сатирично-хумористичен вестник, орган на «младите», на формиращата се революционна партия. — 81, 117, 149, 197, 202, 209, 218, 219, 312—314, 318, 319, 368, 380, 386, 405 — 410.
- Тъпчилещов, Христо (Тъпчилеща) (1808, Калофер — 1875) — заможен български търговец, живял в Цариград и взел участие в църковната борба. — 103, 105, 108, 119, 377.
- Т. Я. Ч. (псевдоним) — 385.
- Узунов, Узунът — богат българин от Болград, участвувал в обществения живот на града. — 221, 282, 303.

Унджиев, Ив. — 337.

Унджиева, Цв. — 313, 314, 319, 379, 407—415, 417—422.

«Уроци за първите четири аритметически правила и за счетовете», от П. Михайлов, превод на Ботев. — 432.

«Училище» (1870—1875), Букурещ, после Русе, ред. Р. Блъсков — просветно-педагогическо списание, с консервативен дух. — 131, 136, 141, 157, 167, 173, 177, 195, 323, 367, 384, 385, 393, 396.

[«Училище» се оправя], — 167, 393.

«Училищен преглед», сп. — 360.

[«Училищно здравословие»]. — 183, 400.

«Училищно здравословие» от П. Пъргов. — 183, 400.

«Фабрика за попове», от Хр. Ботев. — 139, 385, 432.

Фараон. — 88, 372.

«Фауст», от И. В. Гьоте. — 186.

Фенелон, Фр. (1651—1715) — френски писател и педагог, един от предвестниците на Просвещението. Ратува за «просветена» монархия и природосообразен живот. Свободомислието му се проявява и в неговия роман «Приключенията на Телемаха» (1699), преведен от П. Пиперов (1845) и от Н. Михайловски (1873). — 120.

Фереал, В. де — френски писател. Н. Михайловски превежда и издава неговия роман «Тайните на инквизицията» през 1875—1877 г. в Цариград. — 185, 186, 402.

Филарет, митрополит. — 274.

Филип II (1527—1598) — виден представител на абсолютизма, поддържан от католическата реакция и инквизицията. — 124.

Филип Тотю (1830—1907). — 438, 439, 443.

Филипов, Ал. — 311, 393, 399, 404, 406.

Фингов, Димитър (11. IV. 1840, Калофер — 18. IV. 1912, София) — учител и книжовник. Учи в Калофер, Карлово, Свищов, в Киев — духовна семинария, и в Москва в историко-филологически факултет. Учител в Калофер и Сопот. Публикува дописка по просветни и учебно-образователни въпроси в «Право», «Македония» и др. Превежда «Българска история» от Хилфердинг, 1876 г. Написва една драма — «Награденият подвиг», 1871 — без литературни качества. — 80, 86, 371.

Фонвизин, Д. И. (1745—1792). — 416.

Франгя, Антон (1856, Русе — 1917) — учител и стихотворец. Учи в Цариград и в Париж в юридически факултет. Своите стихотворни опити помества в сп. «Читалище». Издава през 1875 г. сбирката «Венец на българската муса». Повечето от стихотворните му опити са несполучливи и крайно гаявни. — 166, 178—180, 204, 393, 398, 407.

- Франклин, Б.** (1706—1790) — североамерикански прогресивен държавник, публицист, учен, защитник на демократичните правдини. — 172, 396.
- Франц Йосиф** (1830—1916) — австрийски император от династията на Хабсбургите. През 1867 г. преобразува Австрийската империя в двуединна монархия — Австро-Унгария. Австро-унгарското правителство жестоко угнетявало поробените славянски народности и водило експанзивна политика на Балканите. — 83, 209, 371.
- Фуад** — вж. Махмуд Фуад паша.
- Фултон, Роберт.** — 397.
- Фюре,** — 396.
- Хаджи Ахмед** (Стамболлу). — 250.
- Хаджи Бекташ** — турски дервиш от XIV в., основател на мюсюлмански монашески орден, който се отличавал с търпимост към християните и свободолюбив дух; името му станало нарицателно. — 122, 124.
- «Хаджи Димитър»,** стихотв. от Хр. Ботев. — 52, 317, 350, 352, 354, 409, 432, 434.
- «Хаджи Димитър»** (1840—1868), — 52, 336, 350, 354, 426, 434.
- Хаджи Иванчо Пенчович** — вж. Пенчович, хаджи Иванчо.
- Хаджи Кйочовица.** — 98, 105, 106, 117, 119.
- Хаджи Неделчо** — Къобашиев, Неделчо — богат и влиятелен калоферски чорбаджия. — 289.
- Хаджи Николи х. Минчев, Никола, Никол ага** — участник в борбата за църковна независимост. Родом от Търново. Изпратен от търновци в Цариград да представя техните интереси, но скоро преминал на страната на реакционното течение в църковната борба. През 1872 г. настоява за споразумение и отстъпки пред гръцката патриаршия. — 226, 229, 230.
- Хаджи Хайват** — герой от турски комични представления. — 150, 266.
- Хаджов, Ив.** — 312, 322, 325, 328, 336, 337, 341, 343, 345, 349, 354, 360, 362, 363.
- «Хайде на изложбата!»,** фейл. от Хр. Ботев. — 85, 369, 377, 407, 431.
- «Хайдут. Баща и син»,** стихотв. от Хр. Ботев. — 30, 317, 337, 338, 429, 439.
- Хайне, Х.** (1797—1856) — 82, 190, 402.
- Хамер.** — 396.
- Хачо** — вж. Георгиев, Хр.
- Хервег, Георг** (1817—1875) — немски поет и революционер, певец на германската революция от 1848 г. През 1841 г. издава сборка с революционни стихотворения и песни, посрещната възторжено от напред-

- ничавата младеж. Изгонен от родината си, живее в Швейцария и Париж. — 196, 404.
- Херкулес. — 121, 272, 273, 382.
- Херцен, А. И. (1812—1870). — 422, 435.
- „Hygiène Scolaire“ — 177.
- Хитов Панайот (1830—1918). — 433, 438.
- Хитромъдри Петелко — вероятно Хорозов, Н. — 221.
- «Хитър Петър» (1870—1874), Браила, ред. Д. Войников, после А. Савич — хумористичен вестник, с демократични тенденции. Претърпял различни изменения — 123, 125, 126, 128, 131—133, 149, 198, 275, 277, 279, 295, 376, 383.
- Хорозов, Николай — болгарски българин, избран за депутат в румънското народно събрание. Не защитил интересите на своите избиратели, когато бил гласуван законът за собствеността в Бесарабия (на 26 и 30 май 1874), който унищожил привилегиите на българските колонисти в поземлената собственост. — 101, 111, 119, 123, 125, 282, 303, 305, 307, 375—377, 420.
- Хрисанд, рилски архимандрит, от феил. «Женските манастири са станали публични къщи». — 256.
- Хрисанд, пловдивски архиепископ — 256, 259.
- Христович, Илия (ок. 1820, Габрово — 1882, Габрово) — учител и книжовник. Учи в родния си град, духовна семинария в Киев и духовна академия в Москва. Учителствува в Габрово, Русе, Свищов, Севлиево. В «Читалище», «Напредък», «Източно време» помества дописки и един стихотворен опит. Редактира сп. «Възкресник». — 191, 402.
- «Христоматия или благонравие», Будим, 1837 — ръководство за поведението на човека в обществото, от Р. Попович. — 117, 169.
- Христу, В. — 376.
- Хюсеин Авни паша (1820—1876) — турски военен министър и велик везир. През 1862 г. участва в боевете срещу черногорските въстаници и при гр. Грахово бива разбит. — 127.
- Цанев, Неделчо — 365.
- Цанков, Драган (28. X. 1828, Свищов — 11. III. 1911, София) — обществен деец и публицист. Учи в родния си град при Ем. Васкидович и Хр. Павлович, в Одеса, Киев и Виена. В Цариград ръководи униатското движение и редактира в. «България», организира унията. Има заслуги в борбата на народа срещу фанариотското духовно иго, за признаване на българската нация. Автор на преводи. Издава «Кратка българска история». — 171, 395.
- Цанков, Кирик (1847, Свищов — 1903, Букурещ) — обществен деец и

- публицист. Учи във Виена и Париж. Установява се в Букурещ и участвува дейно в революционното движение — най-напред в Тайния комитет, после става член на БРЦК. Близък съратник на Каравелов. Редактира в „Балкан“ („Baikani“) и „L'Etoile d'Orient“, сътрудничи в румънския печат. — 175, 200, 406, 438, 442.
- Цанчева, Марийка, от феял. «Да поговорим и за духовните айгъри» — 263.
- «Цариградски вестник» (1848—1862), Цариград. — 421.
- «Цариградски потайности», роман от Клавдий де Монтен, превод на П. Р. Славейков. — 186, 193, 402.
- Цезар Боляк (Ч. Боляк) (1813—1881) — румънски поет, публицист и политик. — 121.
- Ценович, Димитър (1834, Свищов — 31. X. 1915, Русе) — български търговец в Букурещ, активен деец на националноосвободителното движение. Член на БРЦК; за кратко време се оттегля от революционната организация през 1874 г. — 97, 104, 113, 114, 118, 127, 303, 304, 376—379, 383, 431.
- Ценович, Екатерина — сръбкиня, съпруга на Д. Ценович. — 107, 108, 113—115, 118, 120—122, 124, 126, 127, 303, 376—380.
- Ценович, Любича — дъщеря на Ек. Ценович. — 126, 127, 376, 378, 380.
- Цицерон, Марк Тулий (106—43) — римски оратор, писател, политик. Последен голям идеолог на Римската република. — 164.
- Цуклаа, Георги — гръцки учител в Пловдив, автор на няколко книги, между които един учебник по география; пропагандатор на гърцизма. — 249, 251.
- Чавдар, псевдоним на Хр. Ботев — 338, 343, 430.
- Чавдар, герой от «Хайдути» от Хр. Ботев. — 30 — 35, 337, 338.
- «Чам-чам-дибице», турска песен. — 254.
- Ченгелка, от «Това ви чака!» от Хр. Ботев. — 77—79.
- Черняшевски, Н. Г. (1828—1869). — 395, 424.
- Чичев, Ив., Чунчев (1841, с. Паталеница, Пазарджишко) — учи в Кричимския манастир и в Пловдив при И. Груев. Учителствува в Калюфер и в Пловдив. — 85, 86, 370.
- «Читалище», повременно списание, орган на българското читалище в Цариград (1870—1876), ред. М. Балабанов, Л. Йовчев, П. Р. Славейков, С. С. Бобчев и др. — научно-популярно и общообразователно списание, с еволюционистко, просветителско направление. — 123, 131, 136, 164, 166, 167, 179, 182, 203, 226, 245, 248—253, 294, 301, 349, 367, 382, 391, 393, 397, 400, 406, 409, 411, 416.
- [«Читанка» от Я. С. Мустаков] — 171, 395.

- Чолаков, Васил Д.** (1826, Панагюрище — 1885, Панагюрище) — учител и книжовник. Учи в Копривщица при Неофит Рилски и в Москва — духовно училище. Учител в Панагюрище, от март 1875 г. монах в Рилския манастир с име Константин. Сътрудничи в «Български книжици», «България», «Съветник», «Македония», «Век» и др. Издал известния «Български народен сборник» с народни песни (1872). — 126, 382, 415.
- Чомаков, д-р Стоян** (1819, Копривщица — 23. XI. 1893, Пловдив) — виден общественик и публицист. Учи на остров Андрос, в Атина, медицина — в Пиза, Флоренция и Париж. Лекар в Пловдив. Изпратен от пловдивската епархия в Цариград — един от ръководителите на църковно-националната борба. Убеден противник на революционното движение. Сътрудничи в «Български книжици», «Македония», «Читалище» и др. — 228, 412.
- Чорапчиев, Иван**, родом от Копривщица; учи в Пловдив при Я. Груев. Туркофил. Редактор-преводач на българския отдел на в. «Дунав» и цензор на българските книги в Русе. Издал учебник по френски език, Турско-български буквар, Царски наказателен законник (превод от турски). — 109, 113, 116, 250, 379, 418.
- [Шарлатанин на науката и на патриотизма]. — 183, 400.
- Шеваров.** — 106, 377.
- Шевченко, Т. Г.** (1814—1861) — 385.
- Шимков, Тодор** (27. V. 1833, Търново — 1896, Варна) — учител и плодovit книжовник, известен туркофил. Учи в Елена, в Париж и в Прага. Учителствува в Търново, Стара Загора, Сливен и Цариград. Автор на стихове, драми, учебници, преводи, дописки, статии. Сътрудничи в повечето цариградски вестници и списания. Подпомага Мидхат паша в опита му да турцизира българските училища. — 85, 155, 168, 169, 250—253, 370, 389, 394, 415, 416.
- Шнел, К. Ф., д-р.** — 426.
- Шопов, Атанас П.** (18. I. 1855, Панагюрище — 7. IV. 1922, София) — книжовник и публицист; учи в Цариград, Петербург и в Париж — юридически факултет. Пише статии по педагогически въпроси, автор е на доста преводи и на слаби стихотворни опити. Сътрудничи в «Право», «Читалище» и др. — 201, 382.
- «Шугош»** (1873—1874), Цариград, ред. П. Р. Славейков и Ст. Даскалов — седмичен сатиричен и хумористичен вестник, с либерално-демократично направление. — 178, 299.
- Шушулова, Парашкева Ив.** — 332.

«Ще видите», от Хр. Ботев. — 159, 390, 432.

«Ще се намери ли?», от Хр. Ботев. — 158, 390, 432.

Щросмайер, Я. (1815—1905). — 400.

«Югославия», статия от Хр. Ботев. — 429.

Югурта (около 160—104) — нумидийски цар; станал причина за Югуртинската война между Рим и Нумидия. — 164, 391.

Юда. — 19, 326, 327.

Юлий Цезар (100—44) — римски държавник, пълководец и писател. — 123.

Юсуф Изедин, син на султан Абдул Азис. — 369.

Язон (мит.). — 420.

Языков, Н. М. (1803—1846) — руски поет, автор на стихотворения, пропити с патриотични чувства и свободолюбие, със смели образи и звучен, музикален стих. — 45, 346.

Яковаки, кир, от фейл. «Да поговорим за духовните айгъри». — 263.

Яхонтов, Я. — 190, 191, 403.

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ

НА ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА

Австрия — 384.
Австро-Унгария — 240, 267, 384.
Азия — 412.
Акия, крепост в Мала Азия — 136, 384.
Александрия, гр. — 151, 304, 437.
Америка — 219.
Анадол — 70.
Англия — 94, 384.
Арапово, с. — 378.
Арбанаси, с. — 117, 122.
Арда, р. — 272.
Асеновградско — 378.
Асълари, с. — 71.

Баден-Баден, гр. — 196.
Балат, кв. в Цариград — 103, 118.
Балкана — 52, 53, 55, 58, 70, 122, 212, 351—354, 445, 447, 448.
Балкански полуостров (Балканите) — 125, 135, 174, 241, 272, 384.
Бал капан — 86, 126, 226, 382.
Банин връх — 446.
Баница, с. — 446.
Бекет, пристанище — 442—444.
Белград, гр. — 183, 433, 442.
Берлин, гр. — 209.
Бесарабия — 102, 110, 378, 420, 424.
Болград, гр. — 94, 97, 110, 221, 222, 277, 283, 303 — 307, 374, 376, 382, 399, 406, 410, 420.
Борован, с. — 446.
Браила, гр. — 85, 86, 94, 97, 104, 110, 156, 159, 163, 198, 279, 281, 332, 336, 349, 362, 371, 374, 389, 419, 426, 428, 438.

Бузлуджа, връх — 354.
 Букурещ, гр. — 80, 87, 88, 94, 97, 104—106, 108—111, 117, 119, 121, 150, 174, 194, 197, 215, 218, 219, 236, 248, 253, 271, 282, 296, 304, 330, 349, 356, 371, 374, 376—378, 380, 383, 387, 390, 391, 393, 397, 404, 408, 410, 425—427, 429—433, 435—445.
 Бутан, с. — 446.
 Бяла черква, гр. — 337.
 Бяло море. — 32.
 България, Българско — 61, 118, 136, 163, 164, 167, 182, 191, 196, 207, 210, 213, 215, 216, 230, 266, 268, 276, 277, 279, 280, 304, 361, 378, 380, 387, 389, 397, 399, 408, 419, 426, 428, 438, 439, 443, 445.
 Велес, гр. — 273.
 Веслец, вр. — 447.
 Видин, гр. — 242, 445.
 Виена, гр. — 82, 85, 100, 176, 185, 203, 209, 240, 241, 367, 368, 370, 380, 392, 394, 395, 397, 402, 419.
 Византийска империя — 207, 241, 377.
 Витоша, пл. — 272.
 Влашко — 94, 95, 104, 109, 113, 122, 230, 290, 425.
 Враца, гр. — 65, 66, 371, 442, 446, 447.
 Врачанско — 365.
 Галата, кв. в Цариград — 86.
 Галац, гр. — 123, 281, 428, 429, 431, 438, 439.
 Германия — 134, 267, 384.
 Голгота, вр. — 326.
 Грахово, с. — 127.
 Гърция — 207, 408, 420.
 Гюргево, гр. — 110, 209, 304, 354, 425, 442, 444.
 Гьопца, долината на Стрема — 71, 72.
 Деари Бекир, Диарбекир — 136, 175, 220, 273.
 Дунава, р. — 9, 26, 32, 129, 154, 155, 197, 292, 333, 336, 354, 425, 443.
 Европа — 86, 120, 123, 124, 135, 164, 189, 190, 193, 207, 240, 267, 273, 293, 403, 408.
 Европейска Турция — 370.
 Египет — 372.
 Едирне, гр. — 199, 276.
 Елада — 241, 279.

Елзас — 134, 384.
 Ерусалим, гр. — 241.
 Ески Захра, гр. — вж. Стара Загора.
 Етрополе, гр. — 279, 420.
 Женева, гр. — 427.
 Загреб, гр. — 85, 86, 370, 393.
 Загари — 72.
 Задунаевка, с. — 424.
 Земуи (кв. в Белград) — 114, 379.
 Зимнич, пристанище — 444.
 Златин рог — 102.
 Измаил, гр. — 331, 343, 437, 438.
 Индия — 248.
 Испания — 94, 384.
 Кавказ — 111, 420.
 Казанлък, гр. — 69, 273, 421.
 Казанлъшко — 69, 72, 365.
 Кайраклие, с. — 221.
 Калофер, гр. — 9, 65—73, 86, 109, 133, 254, 261, 286, 288, 290, 322, 325,
 332, 364—366, 380, 420, 423, 425.
 Камарата, вр. — 421, 447, 448.
 Камчатка — 209.
 Капитолийският хълм — 384.
 Капрера, остров — 135, 384.
 Кара баир — 33.
 Карлово, гр. — 87, 102, 423.
 Кишинев, гр. — 439.
 Клисуре, гр. — 266.
 Козлодуй, с. — 445.
 Копривщица, гр. — 109.
 Корабия, пристанище — 444.
 Корсика, о-в — 211.
 Крайова, гр. — 151, 152.
 Крит, остров — 408.
 Крушевското, с. — 448.
 Купена, вр. — 447.

Лета, р. 147, 203.
 Лондон, гр. — 436, 441.
 Лотарингия, област — 137, 384.
 Лясковец, гр. — 151, 388, 421.

 Македония — 122, 210, 338.
 Марица, р. — 86, 261, 272.
 Мека, гр. — 209.
 Мизия — 292.
 Милин камък, вр. — 447.
 Москва, гр. — 384.
 Мраморно море — 129, 416.
 Мургаш, пл. — 272.

 Николаев, гр. — 439.
 Никопол, гр. — 170.
 Ново село, с. — 127, 379.

 Овчилари, с. — 70.
 Огоста, р. — 445, 446.
 Одеса, гр. — 9, 123, 213, 322, 323, 338, 414, 423, 425, 427, 430, 439, 441.
 Околчица, вр. — 447.
 Олимп, пл. — 241.
 Ортакьою — 103, 226.
 Оряхово, гр. — 442, 445.
 Осен, с. — 65, 365.
 Османска империя, Отоманска империя — вж. Турция.

 Париж, гр. — 132, 164, 168, 169, 207, 211, 213, 294, 367, 382, 394, 428.
 Персия — 210, 412.
 Петербург (Ленинград), гр. — 100, 209, 213, 215, 377, 418.
 Пирин, Ириш-Пирин, пл. — 32.
 Пловдив, гр. — 6, 67—70, 73, 85—87, 229, 255, 273, 322, 338, 364, 370, 371, 386, 397, 423.
 Пловещ, гр. — 304, 305.
 Прага, гр. — 86, 277, 371, 394.
 Прут, р. — 209.
 Пушка, гр. — 431.

 Рим, гр. — 123, 134, 137, 194, 211, 384, 440.
 Румелийски полето — 32

Румъния — 5, 6, 9, 111, 113, 136, 175, 266, 325, 360, 374, 375, 428, 429, 439, 441.

Русе, гр. — 109, 113, 153, 159, 176, 180, 240, 246, 270, 273, 288, 289, 332, 336, 339, 354, 370, 383, 387, 491, 414.

Русия — 6, 94, 95, 100, 116, 121, 168, 209, 213, 215, 227, 230, 264, 267, 270, 338, 360, 375, 377—379, 382, 384, 388, 409, 412, 418, 423, 425, 427, 439, 442.

Русчук — вж. Русе.

Св. гора — 241.

Св. Елена, остров — 76.

Свищев, гр. — 98, 171.

Севастопол, гр. — 384

Седан, гр. — 122, 382.

Сибир — 209, 215.

Сирня — 83, 384.

София, гр. — 61, 242, 361.

Средна гора, пл. — 71.

Сръбска Индия — 209.

Сръбско — вж. Сърбия.

Стара Загора, гр. — 51, 185, 192, 323, 439.

Стара планина — 33, 260, 272, 273, 418.

Странджа банр, пл. — 32.

Сърбия, Сръбско — 5, 32, 230, 441.

Татавла, в Цариград — 226.

Тепе-алтъ — 272.

Тетевен, гр. — 371.

Тракия — 86, 122.

Триест, гр. — 441, 442.

Трите чуки — 272.

Трявна, гр. — 242.

Тулча, гр. — 399.

Туна вилаети — 207, 212.

Тунджа, р. — 65, 272.

Турну-Мъгуреле, гр. — 444.

Турну-Северин, гр. — 151.

Турция, Турско — 84, 89, 94, 95, 113, 117, 119, 127, 133, 207, 209, 210, 215, 218, 226, 267, 276, 336, 365, 370, 372, 384, 388, 408, 416, 418

Търкичане, с. — 365.

Търново, Велико Търново, Търновбург, гр. — 98, 117, 140, 276, 281, 421, 437.

Фенер, махала в Цариград. — 226—228, 307.

Филибе — вж. Пловдив.

Фокшан, гр. — 431.

Франция — 94, 124, 134, 211, 375, 384.

Ханибоаз — 272.

Халки, остров — 416.

Херцеговина — 437.

Хърлец, с. — 445.

Цариград, гр. — 32, 70, 88, 89, 121, 133, 203, 207, 209, 218, 226, 227, 231,
235, 263, 291, 323, 338, 367, 372, 373, 375, 376, 378, 380—382, 383, 392,
395, 396, 399, 402, 405, 411, 413—418, 423, 442.

Цюрих, гр. — 436.

Червена вода, Русенско, с. — 431.

Черна гора — 207.

Черно море — 420.

Чехия — 382.

Шумен, гр. — 139, 373, 385, 389, 439.

Южна Африка — 209.

Южна България — 215.

Юскюдар — 372.

Яш, гр. — 438, 441.

СЪДЪРЖАНИЕ

Христо Ботев — геният на една епоха, предговор — Петър Динеков.	5
--	---

СТИХОТВОРЕНИЯ

Майце си	15
Към братя си	17
Елегия	19
Делба	21
До моето първо либе	23
На прощаване в 1868 г.	26
Хайдутин. Баша и син	30
Пристанала	36
Борба	39
Странник	41
Ней	43
Гергьовден	45
Патриот	47
Защо не съм...?	49
Послание (На св. Търновски)	51
Хаджи Димитър	52
В механата	54
Моята молитва	56
Зададе се облак темен	58
Обесването на Васил Левски	61

ХУДОЖЕСТВЕНА ПРОЗА, ФЕЙЛЕТНИ, КРАТКИ САТИРИЧНИ ФОРМИ

Примери от турско правосъдие (Из «Пътни записки»)	65
Това ви чака! (Ако не е истина, не е и лъжа)	75

[O, tempora! O, mores!]	80
Долапът	83
Хайде на изложбата!	85
[Тая нощ сънувах...]	88
Послание от небето	
Писмо I	94
Писмо II	98
Писмо III	103
Писмо IV	108
Писмо V	112
Писмо VI	116
Писмо VII	121
Писмо VIII	124
Длъжностите на писателите и на журналистите	129
Политическа зима	134
Фабрика за попове	139
Калъп за учители	141
Подслушано	142
Видено	143
Казано	144
Рецепт	145
Епитафии	146
Съновник	149
Важно нещо	150
Революция в Крайово	151
Обрезание на жените	153
Песен на букурещките български ергени (Посвещава се на най-младият)	154
Гатанки	156
Ще се намери ли?	158
Ще видите	160

КРИТИКА, КНИГОПИС, КНИЖОВНИ ИЗВЕСТИЯ

[Статистическото съчинение на В. Стоянов]	163
[«Нова мода глупост» от Станчов]	163
[Нейчов превел историята на Катилина]	164
[В печатницата на букурещките мандарини...]	165
[Книжка IX и X на «Периодическо списание»]	165
[Списание «Читалище»]	166
[«Училище» се оправя]	167

[Земеделско-икономическия лист «Ступан»]	167
[Списание «Знание»]	168
[Статия на Стойков за «Периодическо списание»]	168
[За книжарницата на Т. Станчов]	170
[Списание «Градинка»]	170
[«Дяволско блато» от Жорж Санд]	170
[«Читанка» от Я. С. Мустаков]	171
[«Темниците ми» от Силвио Пелико]	171
[«Животът на Франклин» от М. Миние]	172
[От критиката се изписва само истина]	172
[«За славянското произхождение на дунавските българи» от Д. Илювайски]	174
[Вестник «Балкан»]	174
[«Геометрия» от Ф. Санд]	175
[«Български народен календар» за 1875 г.]	175
[Вестник «Слънце»]	176
[«Статии по българската вехта и нова черковно-политическа история»]	176
[Педагогически книжки от Пъргов]	177
[Списание «Книговище за прочитане»]	178
[«Венец на българската муза» от А. Франгя]	178
[Списание «Ден»]	180
[Вестник «Русчук»]	180
[«Ловци на растения» от Майн Рид]	181
[Едно полезно съчинение — «Восточния вопрос и България» — от Липранди]	182
[Списание «Читалище» има намерение да се оправи]	182
[«Училищно здравословие»]	183
[Шарлатани на науката и на патриотизма]	183
[Научно-политическото сп. «Ден»]	183
[«Българска пчела» от С. Доброплодни]	184
[«За парите», превод от Ст. Стамболов и Ф. Симидов]	185
[«Ръководство по зоология» от Н. Начов]	185
[«Тайните на инквизицията» от В. Фереал]	185
[«Градинка» — нова мода периодическо списание]	186
[«Селски лекар» от д-р Ив. Богоров]	188
[«Книговище за прочитане»]	188
[Литературната кражба е по-опасна от обикновената]	189
[Списание «Възкресник»]	190
[«Катехизически беседи» от И. Яхонтов]	191
[«Кратко тълкуване на божествената литургия» от И. Николски]	192

[«Съкратена история на умственото развитие в Европа» от Д. И. Писарев]	192
[«Турците и техните жени, султанът и неговия харем» от Осман бей и «Тридесет години в турските хареми» от Малек ханъм]	193
[«Кремуций Корд» от Н. Костомаров]	194
[«За животните, които са полезни за полетата и за горите» от П. Аникиев]	194
[«Кирил и Методий» от Л. Каравелов]	195
[Списание «Училище»]	195
[Пета книжка от «Градинка»]	195
[Вестник «Русчук» запретен]	196
[Г. Гервес починал]	196
[Книжка за живота на Солунските братя от Л. Каравелов]	196
[Вестник «Тъпан» — известен хумористически лист]	197
[Вестник «Михал»]	198
[«Евангелски словарь» от П. Мусевич]	198
[Духовното сп. «Възкресник» е безполезно за народа]	199
[«Злочеста Милка или самоволни жертва за любов» от Г. Голчев]	199
[Вестник «Балкан» ще се издава и на български език]	200
[«Понятие за хигиената» от д-р Д. Начев]	200
[«Образованието на човеческия род или по възпитанието на жемите» от Еме Мартен]	201
[Л. Каравелов ще бъде редактор на българското издание на «Балкан»]	202
[«Български народни песни» от А. Дозон]	203
[Добър успех на св. «Читалище» и на парисградските просветители]	203
[«Педагогически поучения» от М. Миличович]	204
[А. Франгл, Пишуриката...]	204
[«Стихотворения» от П. Иванов]	204

ТВОРБИ С НЕУСТАНОВЕНО БОТЕВО АВТОРСТВО

Политически преглед	207
[Новини от Европа, Турция и Българско]	210
[Благий херузин Акиф паша...]	212
Типографически погрешки	214
Българска народна песен	215
Гатаници	218
Съновник	219
Болградска химна	221
Знаеш ли ти кои сме?	226

[Огледах се и видях, че бях станал кадия]	231
[Преди малко време аз ходих на Баламук]	236
[Всички народи ще изпроводят на Виенската изложба по някое чудо]	240
[Онази нощ аз сънувах Мидхат паша]	244
[Любимото племе на боговете и неговите гении]	248
[Женските манастири са станали публични къщи]	254
[Да поговорим за духовните айгъри]	260
[Да се замислим отново за бъдещето на нашето духовенство]	266
[Стара планина родила мишка]	272
[България има и бръснати мустаки, и космополити, и гръцки оратори]	279
[Мнозина говорят, че поезията е неспотребна]	286
[Кому още би трябвало да се даде малко хрян?]	292
[Браво, г. Найденов!]	297
[Благодарителни адреси]	303

Б Е Л Е Ж К И

Обща бележка към изданието	311
Бележки към том I	317
Христо Ботев. Летопис	423

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ за лица, периодични издания,
заглавия на произведения, дружества, комитети и други . . . 449

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ на географските имена 503

ХРИСТО БОТЕВ
СЪБРАНИ СЪЧИНЕНИЯ

ТОМ ПЪРВИ

Редактор Светла Гюрова
Художник Евгени Клинчаров
Худ. редактор Стефан Груев
Техн. редактор Виолета Кръстева
Коректор Савка Кръстева

Формат 16/60/84; тираж 50113 екз.; печатни коли 32,25;
издателски коли 30,09; л. г. VI/33; изд. № 5213; поръчка
№ 113/1979 г. на изд. «Български писател»; дадена за
набор на 11. IV. 1979 г.; излиза от печат на 30. VIII. 1979 г.,
цена 3,98 лв.

9536172641
Код 15-5506-20-79

ДП «ВАСИЛ АЛЕКСАНДРОВ» — ВРАЦА

